

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

P

891.99

h-24

Գ Ո Ւ Ս Ա Ն Ք

19 NOV

891.99

ՀԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐ

ԼՈՒՄ ԳՅԱԾ ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹՅՆՈՎ

ԳԵՈՐԳԵԱՅ ԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ՕՐԻՈՐԴ ՄԱՆԷ ԱԽՎԵՐԴԵԱՆԻ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԼՄԲ

Ա.ԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԳԻՍԻ

ᐅ ᐅ ᐅ ᐅ ᐅ ᐅ

Արագածոտիկ Մնացական Մարտիրոսեանցի.

Միքայելեան փողոց, տուն 81.

1903

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 27 Февраля 1903 г.

Մի եղէց անպատու ի փոքր վաստակոյս՝ իբր ասպաջան սերմանող
անբերրի երկրի

Գրեթէ Նաբիւնցի, ԲաՆ Բ.

ԻՒՐ ԲԱԶՄԵՐԱԽՏ ՀՕՐ

ԳԵՈՐԳ ԱԽՎԵՐԴԵԱՆԻ

ՅԻԶԱՏԱԿԻՆ

ԺՆ ՈՂԱՍԻՐ ՈՒԹԵԱՆ

ԱՆԿԵՂԾ ՀԱԻԱՍՏԵՕՔ

ՆՈՒԷՐ

ԻՒՐ ԵՐԱԽՏԱԶԳԱԾ

ԴՈՒՍՏՐ

ՕՐԻՈՐԴ ՄԱՆԷ

ԱԽՎԵՐԴԵԱՆԻՑ.

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԻ ՓՈԽԱՐԷՆ

Ով թերթեղ և կարգացեղ է անմահ Սայաթ-Նովայի աշուղական երգարանը, նա անշուշտ ճանաչում է պատուական գրքի ուսումնասիրող և լոյս ընծայող հանգուցեալ բժշկապետ Գէորգ Ախվերդեանին:

Սայաթ-Նովայի յաւաճարանից յայտնի է, որ լուսահոգի բժշկապետը տարիներով՝ շատ նիւթերի թւում, հաւաքում էր «կենդանի աղբիւրից հանած կենդանի նիւթեր» ժամանակակից հայ ազգի պատմութեան համար:

Այսպէս էր կոչում Ախվերդեանն իւր ձեռք բերած աշուղական երգերը:

Հանգուցեալը մտադիր է եղել իւր ըստ ժողովածուները ուսումնասիրութեամբ լոյս ընծայելու, բայց իւր շատ ու շատ հաւաքած երգերից յաջողել է հրատարակելու միայն իւր հայրենակից Սայաթ-Նովայի աշխատութիւնները, առանտմեայ երկարատե հիւանդութիւնն և մահն արգելք են եղել նրան իւր մտադրութիւնն իրագործելու:

Այդպիսով շատ երգերի հետ՝ նրա սեփական գրաւոր աշխատասիրութիւնները մնացել են անտիպ:

Հանգուցելոյ համեստաւայլ զուտ օրիորդ Մանէ Ախվերդեանը ցանկացել է յաւելրժացնել իւր բաղմարգիւն հօր յիշատակը:

Հօր ձեռագիր ժողոված երգերի կոչան օրիորդն առաջարկեց Ազգապահան Հանդիսին՝ խմբագրելու և լոյս ընծայելու:

Տպագրութեան ըստ ծախքերը յարգոյ օրիորդն ինքը հոգաւով, զբերն ամբողջովին նուիրում է Ազգապահան Հանդիսին:

Խմբագրութեան շնորհակալութեամբ ընդունելով մեծարգոյ օրիորդի

սիրալիր առաջարկութիւնը, իւր կողմից պարտք համարեց զրքի ճակատը զարդարել բազմաշխատ Ախվերդեանի համառօտ կենսագրութեամբ:

Կենսագրական նիւթերը քաղուած են զրաւոր աղբիւրներից և ականատեսների հաստատուն վկայութիւններից:

Ազգագրական Հանդիսի խմբագրութեան ցանկութիւնն էր զրքիս մէջ ղետեղած աշուղների կարճ կենսագրութիւնը նմանապէս կցել ազգագրութեան հետ, բայց հնարաւորութիւն չեղաւ: Հաւաստի աղբիւրներ կամ շատ սակաւ են, կամ իսպառ չըկան, իսկ շինծու յերիւրանքների Հանդէս չըկամեցաւ ձեռնարկել. ուստի և բաւականացաւ հանդուցեալ Ախվերդեանի ձեռքով արած փոքրիկ տեսութիւններով:

Գրքիս վերջին Ազգագրական հանդիսի խմբագրութիւնը հարկ համարեց կցել և մի համառօտ բառարան՝ օտարաղղի և խրթին բառերի:

«Դուսանը» վերնադրի ներքոյ առաջին հատորում Ախվերդեանը լոյս է ընծայել Սայաթ-Նովան, որի երկրորդ հատորն է յարգոյ օրիորդի ներկայ հրատարակութիւնը «Հայ աշուղները»:

ԳԵՈՐԳ ԱՌՎԵՐԴԵԱՆԻ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԺԹ. զարի Ա. քառորդի պտուղ էր Գ. Ախվերդեանը. նա Թիֆլիս քաղաքի պատուաւոր հայ ընտանիքի զաւակ էր. նրա ծնունդն էր 1818 թուականին:

Թէ ինչպէս է անցկացրել փոքրիկ Գէորգն իւր մանկութեան օրերը, ինչ գաստիարակութիւն է ստացել, — ոչինչ յայտնի տեղեկութիւններ չըկան. այսքանը հաստատ է, որ հօրից որբացած՝ մանուկը մինչև 12 տարեկան հասակը սնել է այրի մօր հսկողութեան ներքոյ: Լինելով կրակոտ և աշխոյժ բնաւորութեան տէր, նա յետ չի մնացել հասակին յատուկ կենդանութիւնից, սիրել է հայրենի աշխարհի երեսայական խաղերն ու զուարճութիւնները:

Երեսայի այս կայտառութիւնը, երեկ, շատ հաճելի չէ թուացել նրա հոգածու մօրը: Վերջինս փութացել է հնարք գտնել զաւակին օտարութեան մէջ գաստիարակութիւն տալու: Տիկնոջ սրտի բաղձանքն ի կատար է ածում իւր հարազատ եղբայր Ստեփան Ղամբարեանը: Նա 1830 թուին տանում է փոքրիկ Գէորգին Մոսկուա և յաջողեցնում Լազարեան ձեռնարանի սան դարձնելու:

Կենդանի և ժիր մանուկը միանգամայն վերածնւում է ձեռնարանում. մանկական խաղերը նա ըստ ամենայնի մոռանում է և նուիրւում ուսման: Շատ չի քաշում, Ախվերդեանը աչքի է ընկնում ձեռնարանի կազմակերպութեանը՝ իբրեւ փայլուն յառաջադէմներից մէկը և իւր վարք ու բարքովն ընկերաց մէջ օրինակելին: Հետեալբար՝ զարմանալու ոչինչ չըկար, երբ 1834 թուին աւարտում է ձեռնարանի այն ժամանակուան լիակատար դասընթացը և մտնում Մոսկուայի Կայսերական համալսարանի բժշկական բաժինը:

Համալսարանում Ախվերդեանը նմանապէս դերազանց է հանդիսանում և պրօֆեսորների համակրանքը գրաւում ու զարմացքի առարկայ դառնում:

Դեռ ևս երկրորդ կուրսում՝ համալսարանաւարտ ուսանողների համար մրցանակ նշանակած ոսկէ մեդալը Ախվերդեանն է ստանում և ընդհանուրի ուշադրութիւնը չահում:

Թէ ինչ նիւթական միջոցներով է կարողացել շարունակել Ախվերդեանը համալսարանական ուսումը, դարձեալ սրտէ կերպով գծուարարանում է ասել Ախվերդեանի կենսագիրը: Այսքանը պարզ է, որ մեծ գծուարութիւններ է կրել Ախվերդեանը և աշխատել է իւր հօր բարեկամներից ծածկելով իւր գրութիւնը՝ դառն աշխատանքով իւր ասորութեամբ հայթհայթել:

Չնք կարող նմանապէս ասել, թէ ինչ բարեկամող գէպերի շնորհիւ Ախվերդեանն ուսանողը մուտք է դնում գերմանական պատուօր, լրջամիտ և մեծահամբաւ Չեղերհօլմի բնտանեկան շրջանում, ուր շաքունակ օգտուելով յայտնի գիտնականի խորհուրդներից, իւր ամբողջ կեանքում ղեկավարում է խոհական բարոյագիտի մարգարտիական և քրիստոնէական ուղղութեամբ: Անշուշտ Չեղերհօլմի ազդեցութեամբն է Ախվերդեանը կատարելագործուել փրանսիական, գերմանական և անգլիական լեզուագիտութեանց մէջ:

Ինչ և իցէ, գիտութեան մեծ պաշարով յաջողապէս աւարտում է Ախվերդեանը համալսարանը և 1839 թուին վերադառնում Թիֆլիս ու կարգում գինուորական բժիշկ:

Մայրենի քաղաքում երիտասարդ բժիշկը կարճ միջոցում աչքի է ընկնում իւր յաջողածունութիւնով և անշահախորութիւնով:

Առանց խորութեան՝ նա մեծ սիրով այցելում է իւր օգնութեանը դիմող իրաւորին և օտարին, հարստին և անանկին: Վերջիններիս ոչ միայն բժշկում էր եռանդով, այլ և իւր ազգատիկ բնակից հայում էր հիւանդի գեղերի և յարմարութիւնների ծախքերը, մինչև իսկ արթուն գիշերներ էր անցկացնում վտանգաւոր հիւանդի անկողնի մօտ՝ դարձեալ խորութիւն չըդնելով իւր օգնութեանը կարօտ ակարի աստիճանի և վիճակի մէջ: Ի՞նչ կարծիք ուրեմն, որ ընդհանուրի սիրելին է դառնում այդպիսով և անուն ու պատիւ վաստակում:

Երկար չի մնում, սակայն, Թիֆլիսցիների սիրելի Ախվերդեանն իւր ծննդավայրում: Չինուորական նախարար Չերնիշևի Անդրեովկանն ուսումնասիրելու համար գալով Թիֆլիս, երիտասարդ բժշկի մէջ զբաղում է բազմակողմանի զարգացումն և մեծ հմտութիւն, վերցնում է հետը և նրա գործակցութեամբ կատարում իւր ուսումնասիրութիւնը ու վերջն իբրև անձնական բժիշկ՝ տանում է իւր հետ Պետերբուրգ:

Շատ չանցած՝ Ախվերդեանի աստղը սկսում է փայլել Ռուսիոյ մայրաքաղաքում. նախարարի բարձր հովանաւորութիւնն ամեն գուրը բաց է անում նրա առաջին, կարճ միջոցում նա դրաւում է թէ նախարարի ընտանիքի սէրն ու մտերմութիւնը և թէ բարձր շրջանների ու-

շադրութիւնը: Ամեն տեղ ևլ ու մուտ է անում Ախվերդեանը և ամեն տեղ սիրալիւր ընդունելութեան է արժանանում:

Ահա մի բարեկամող գէպը, որով հարթ և լայն ասպարէզ է բացւում Ախվերդեանին աշխարհային փառքերի և աստիճանների հասնելու, բայց որից ինքը չի կամենում օգտուիլ: Ընդհակառակը՝ ձեռքից եկածին չափ՝ շարունակ պէտք էր գալիս բարի գիտաւորութեամբ Չերնիշևին դիմողներին, միջնորդում էր նախարարին և գործ գլուխ բերում: Սակայն ինչ արած, որ Պետերբուրգում բազմի ժպիտը ոչ միայն իւր օգտին չի գործ դնում Ախվերդեանը, այլ նրա սրտին առաւել մեծ վէրք է պատճառում. փոխանակ ուրախանալու՝ նա խորապէս տրտմում ու տխրում է. մի ինչ որ ներքին թախիծ ճնշում ու ճմլում է նրա զգայուն սիրտը. նրա վեհ հոգին ձգտում է առաւել վեհ նպատակների, հայրենիքի սէրը նրան հանդիստ չի տալիս, նրան քաշում է գէպի իւր ծընընդավայրը:

Եւ ահա վերջապէս նա վստահանում է դիմել նախարարին և առաջարկել իւր հրաժարականը:

«Тоска по родинѣ» (հայրենեաց թախիծը) չի քաշում անկեղծօրէն պատասխանել Ախվերդեանը նախարարի զարմացական հարցասիրութեանը: Շատ ցաւում է նախարարը, բայց վերջ ի վերջոյ ստիպուած է լինում արձակուրդ տալ Ախվերդեանին՝ 1846 թուին, հայրենիք վերադառնալու: Իրաւունք ունէր նախարարը ցաւել սիրած մարդից զրկուելու համար. Չերնիշևին այնքան էր սիրում Ախվերդեանին, որ յատկապէս ժամեր էր սրուել նրա հետ խօսակցելու համար:

Գալիս է Ախվերդեանը Թիֆլիս նախարարի և իւր ամուսնու յանձնարարականներով: Մեղ համար մեծ ցաւ եղաւ, դրում է նախարարի կինը փոխարքայ Վօրոնցովի կնոջը, այդպիսի մի պատուական անձնաւորութիւնից զրկուելը: Եւ խելացի ու հեռատես կուսակալն անձամբ հաւաստիացաւ Ախվերդեանի ընդունակութիւններին և բնատուր հանձարին:

Ամեն մի լուրջ խնդրի ժամանակ, ամեն մի կովկասեան շահերին վերաբերեալ ներքին խորհրդածութիւններին և մասնաժողովներին՝ իշխան ֆոխարքան մասնակից էր անում Ախվերդեանին. Կովկասի ջրաբաշխական խնդիրներում, Դարայեազը ուղղելու գործում Ախվերդեանը զգալի մասնակցութիւն է ունեցել. մինչև իսկ մի քանի յայտնի դատաստանական վճիռների մէջ Ախվերդեանի կարծիքը գերակշռութիւն է ունեցել: Երկու յայտնի իշխանների գործած ղեղձումների առթիւ՝ Ախվերդեանի գրած գրաւոր վճիռն է կատար ածուել, մինչդեռ նա ոչ դատաւոր և ոչ պաշտօնեայ է եղել, այլ սոսկ ներքին խորհրդատու, բայց հանձարաւոր և քաղաքագէտ ու արդար խորհրդատու:

Միայն բժշկականութիւնն և մայրաքաղաքի փարթամ կեցութիւնը

չէր Պետերբուրգումն Ախմերզեանի պարագմուհիքը. բանախոյզ երիտա-
սարդի մէջ ծնում է հայրենի գրականութեան սէրը և նա սկսում է ժո-
ղովել հայերէն գրքեր ու ձեռագիրներ:

Բազում նրան յաջողում է: Պետերբուրգից վերադարձին՝ Մոս-
կուայում նա իւր մատենադարանին աւելացնում է հանդուցեալ Սալ-
լանթեանի գրադարանից սեպհական փողով դնուած բազմաթիւ նոր գրքեր:

Միանգամայն անձնատուր եղած հայ պատմութեան ուսումնասի-
րութեանը, Ախմերզեանն առաջին անգամի պէս ջերմ չը կարաւ բժշկա-
կանութեանը:

Նա սկսեց ժողովել ամենայն տեղերից հայերէն տպուած ու ձե-
ռագիր մատենաներ. Էջմիածնի և Լազարեան ձեռնարանի մատենադա-
րանները, այն ժամանակուան Թիֆլիսի միակ գրադատաւ յայտնի Էն-
ֆիաճեան եղբարց գրադատաւանոցը, Փոխարքայի գիւանատան մէջ
գտնուած հայ ազգին և եկեղեցւոյն վերաբերեալ թղթերն ու յիշատա-
կարանները իշխան Վօրոնցովի բարեհաճ հրամանաւ նա ուսումնասիրեց
ու օգտուեց, մինչև իսկ Լեհաստանի գիւանների վրայ դարձրեց իւր հե-
տախոյզ աչքը՝ հայ գաղթականութիւնից մնացած պատմական յիշատա-
կարաններ գտնելու յուսով, ասում է «Կուռնկ» ամսաթերթի էջերում
Ախմերզեանի գամբանականը գրող, արդիս հանդուցեալ Համբարձում
Էնֆիաճեանը ¹⁾:

Օրուայ մեծ մասն իւր մատենադարանին նուիրած՝ Ախմեր-
զեանը շարունակ քաղուածքներ էր անում կարգացած գրքերից, մա-
նաւանդ՝ պատմական յիշատակարաններից: Նրա գլխաւոր փափազն էր
մի հայոց պատմութիւն գրել, ուր մանրամասնօրէն ուսումնասիրուած
լինէին ոչ թէ միայն չոր ու ցամաք պատմական փաստերը, այլ և լոյս
ցերեկի նման արտափայլէր հայի հին ու նոր քաղաքական և առնին
կեանքը, ազգային սովորութիւնները, լեզուն և ասենայն ինչ: Եւ Ախ-
մերզեանը համոզուեց, որ բաւական չեն գիրն ու գրեանքը, որ հաստատոր
մատենաներից և ձեռագրերից ոչ պակաս անհրաժեշտ է ազգի կենդանի
մատենը գննել: Ժողովուրդը՝ ահա ինչն եղաւ գլխաւորապէս Ախմեր-
զեանին գրաւորը:

Թողեց նա այնուհետեւ քաղաքի բարձր շրջանները և մօտեցաւ
ստորին խաւերին:

Ամենից առաջ նրա ուշադրութիւնը գրաւեց Թիֆլիսի համբարու-
թիւնը՝ իւր մանրամասն կազմակերպութեամբ: Հիացած էր Ախմեր-
զեանը. նա համբարութեան մէջ գտաւ Թիֆլիսի հասարակութեան հաս-
տատուն տնտեսականութեան գլխաւոր յենարանը և սկսեց խորադնին
հետազոտութեամբ հասու լինել համբարութեան ներքին և արտաքին
կեանքին:

¹⁾ Տես «Կուռնկ» ամսագիր, 1861, նոյեմբեր, երես 870—886:

Այնուհետեւ համբարի համար լայն յետ բացուեց Գ. Ախմերզեանի
գուռը. դեռ սկզբներումն իրրի փորձառու և ձրի բժշկի, ապա իրրի
անկեղծ և օգտակար խորհրդատուի, ամեն ժամանակ անարգել մուտ և
ել ունէին համբարի ուստարաշիրը, ազատակաշներն և ամեն մի արհես-
տաւոր իրանց տան պէս «Հախինի տղայ» ազա Ախմերզեանի զանիծը
և ընդունարանը: Վերջին կինտօն մրգի փթանոց թաքախը գլխին գալիս
էր «ազայ գոխտուրից» իր ցաւերին դարման գտնելու, իր սեպհա-
կան գործերի մասին խելք սովորելու:

Եւ դարման էր անում «ձեռքը թեթեւ» բժիշկը և խորհուրդներ էր
տալիս և ժամերով հարց ու խնդիր էր լինում ամեն մի համբարի ան-
գամից համբարական ընկերութեան բոլոր կարգ ու կանոնների, ծէսերի,
գիրքերի վերաբերմամբ՝ Թիֆլիսի բնիկ հայ բարձառով, իւր մանկական
թոթոված հայերէնով:

Չէ, դեռ նպատակին խաղաղ չէր հասել Ախմերզեանը, դեռ գործի
սկզբնաւորութեան պաշարը չատ թերի էր: Ախմերզեանն իրապէս հա-
մոզուած էր, որ անցել են ժամանակները, երբ ամեն ինչ գրաւառով
էր կատարուած, նա դիտէր, որ գրաւառը հողերականներին ու մի բու-
ռը խալֆայ կարգացողներին է միայն ծառայել, որ ժողովուրդը Աստուծոյ
տաճարումն է գրաւառի հոտն առնում և իւր առանձնական աղօթքը
սուրբ սեղանի առջև դարձեալ իւր մօր կաթի հետ սովորած աշխարհիկ
խօսքերովն է իւր Արարչին վեր առաքում. հետեալաբար՝ եթէ ինքն իւր
պատմութիւնը գրաւառով գրելու լինէր, բոլոր հայ եղած գրքերի հետ
միասին՝ իւրն էլ պիտի մի փոքրամասն կարգացողների խցերի կամ հա-
ցասների անկիւններում փոշիների մէջ թաղուած ընկնէր: Ժողովուրդը
անմասն պիտի մնար: Քաւ լիցի, այդ չէր Ախմերզեանի ցանկացածը,
նա սիրում էր անխտիր ամեն հայ մարդին և ցանկանում էր հայ գիրն
ընդհանուրին սիրելի անել, որպէս զի ամեն հայ, քաղաքացի թէ գեղջուկ
կարող լինի երջանկայիշատակ մեծ բարերար Մկրտիկ պարգեւած տառերից
օգտուի: Տեսնում էր Ախմերզեանը, որ մայրենի քաղաքում՝ իւր բնիկ
հայրենակիցների տներում՝ վրացու տան էր ազատ մուտք գործել,
չատ սակաւ տներ կային, ուր մանկական թոթովանքների կապանքներն
ազատուած երեխայից բռնած՝ մինչև ոտքը գերեզմանի դռանը դրած
ծերունիներն ու պառաւները ոչ միայն խօսում էին վրաց լեզուով, այլ և
իրանց միտքը միմեանց վրայ տառերով էին հաղորդում, իսկ դրա պատ-
ճառն այն էր, որ վրաց գիրը սերտ կապ ունէր տներում խօսուած հաս-
կանալի լեզուի հետ, ուրեմն ինչու աջակէս չանել, որ հայ մարդն իւր
հայ գրի հետ կապուած լինի:

Տեւր ժողովրդին իւր սրտին մօտ նիւթեր, և նա անշուշտ չորս
ձեռքով կը գրկի այն:

Եւ Ախմերզեանը գտաւ ժողովրդի սիրելի նիւթերը, նիւթեր, որոնք
նրա տիրութեան և ուրախութեան ժամանակ նրա սրտի և հոգու լարերը

թրթռացնէին, նրան հասկանալի լեզուով ցաւերը մոռանալու պաշար տա-
լին—Երգը, մողովրդին ծանօթ նուագարանների թելերի վրայ հնչեցրած
խաղերն ու մուխամբաղները. ահա ինչն էին Ախվերդեանի բնարած
նիւթերը:

Երկրորդական համարեց նա այնուհետեւ իւր փայփայած հայոց
պատմութիւնն ու այլ գիտնական ուսումնասիրութիւններն և երգեր
մողովելու հոգսին կացաւ:

Սկզբնաւորութիւնը յաջող եղաւ, շատ չանցած՝ օրին մէկը Սա-
յաթինեան Տէր-Մովսէս աւագ քահանայից պարզեւ է ստանում թիֆլի-
սի բարբառով խղմղած մի հաստ տետրակ՝ լիքը մուխամբաղներով.
խղմղած եւ՛ առում, որովհետեւ երգերից մի քանիսը գրուած են լինում
հայերէն բոլորգրով, մնացածն անվարձ նօսր գրով, իսկ շատ բաժինը՝
վրացերէն տառերով:

Այսքանը չէր. օր չանցնէր այնուհետեւ, որ Ախվերդեանին չայցե-
լէին ոչ միայն իր հայրենակից թիֆլիսեցիները, այլ և թիֆլիս մօղով-
ուած հայեր: Տաճկահայ, պարսկահայ, հնդկահայ, ուստական տիրապե-
տութեան գաւառներից եկած հայեր, հարուստ, աղքատ, գէտ, աղէտ
սկսեցին ազատ մուտք գործել նրա մօտ, իսկ ամենից գերակշիւ թիւ-
կազմողները լինում էին հայ աշուղներն ու չայիւները: Սրանք իրանց
նուագարաններով, հին յայտնի աշուղների և իրանց յօրինած երգերի
տետրակներով գալիս էին և իրանց յարգանքը մատուցանելով՝ գրուած-
ները թողում էին ու դնում: Գաւառներից նմանապէս անընդհատ ստա-
նում էր Ախվերդեանն երգերի տետրակներ:

Այս բոլորի միջից Ախվերդեանն առաջին տաղգրութեան համար
նախապատուութիւն տուեց Սայաթ-Նովային երկու պատճառով. նախ՝
որովհետեւ իւր մայրենի բարբառով էր, ուրեմն իւր սրտին առաւել մօ-
տիկ և երկրորդ՝ որ արդարեւ բազմաթիւ կուտակուած երգերից ամե-
նաբնոր, ամենաբանաստեղծականն և ամենապոփոխ իւր հայրենակից
Սայաթ-Նովայինն էր. վերջինիս երգերը բոլոր աշուղական խաղերի
թաղն ու պսակն են. մեր ոչ մի աշուղը բանաստեղծական ձիրքով չի
կարող ձգուիլ Սայաթ-Նովայի հետ, որը թէպէտ կեանքի վերջերումը
վարդապետացել է, բայց սկզբումը մի հասարակ արհեստաւոր՝ սաղը
ձեռքին աշուղութիւն է արել Վրաց արքայական պալատում, իշխանների
ապարանքներում, հարուստների և վաճառականների ճոխ սեղանների
վրայ և աղքատի խոճիւղում:

Ասելով թէ Ախվերդեանը զբաղւում էր հայերէն երգերով, մենք
չենք կարող պնդել, որ նա և ուրիշ գրաւոր աշխատասիրութիւններ ևս
չունէր. մենք գիտենք, որ նրա խորին ուշադրութեան առարկան էր
թիֆլիսի համբարութիւնը: Այդ յայտնի էր անգլական բարձր իշխանու-
թեանը: Իշխան փոխարքայ Բարեատինսկու պատուէրով՝ Ախվերդեանը
թիֆլիսի համբարութեան վերաբերմամբ կատարել է մի լուրջ և գիտ-

նական ուսումնասիրութիւն, որը նրա երկարատեւ հիւանդութեան և
մահուան առթիւ շատ ժամանակ մնաց անտիպ և մահից 23 տարի
յետոյ միայն, 1883 թուին լոյս տեսաւ և այն՝ շատ համառօտ:

Ի գէպ ասենք՝ որ Ախվերդեանն իւր բազմակողմանի գրաւոր պա-
րասմանց հետ՝ և պետական պաշտօնեայ էր և այն՝ սիրած ու յարգած
պաշտօնեայ: Նա փոխարքայ Բարեատինսկու մօտ առանձին յանձնարա-
րութեանց աւագ ատիճանաւոր էր. (Старший чиновникъ особыхъ
поручений):

Ժամանակակից յիշատակարանն է ասում, թէ իշխան փոխարքան
լիապէս յարգում էր Ախվերդեանին, դնահատում էր նրա կարծիքները:
Իշխանը քաջ գիտէր, որ Ախվերդեանը մեծ մօղովրդականութիւն էր
վայելում թիֆլիսի ընդհանուր հասարակութեանց խաւերում, ուստի և
յանձնեց նրան մանրամասն ղեկուցումն պատրաստել համբարի և համ-
բարութեան վերաբերմամբ:

Այս լիակատար ղեկուցման մի կտորն էր, որ 1882 թուին լոյս տե-
սաւ «Юридическое обозрѣніе» ուսական թերթում, իսկ առանձին
տպագրուեց հետեւալ 1883 թուին:

Չեկուցումը պատրաստել հրամայելուն՝ կուտակալին առիթ էր
տուել մի քանի պաշտօնական անձինքներից համբարութեան մասին
իրան մատուցած ղեկուցումները, այնպիսի անձինքներից, որոնք ոչ
ճանաչում էին համբարութիւնն և ոչ ուսումնասիրել էին: Բացի դո-
ցանից, իշխան փոխարքային համբարութեան գէ՛մ բողոքներ էին տուել
մի քանի այդ կազմակերպութեան կատաղի թշնամի քաղաքի բնակիչներ:
Այն տեղն է հասել, որ քաղաքային վարչութիւնը մտադրուել է խնդրել
բարձրագոյն իշխանութիւնից ջնջելու և խալառ վերջացնելու համբարու-
թիւնը:

1857 թուին մօղ մնաց, որ պիտի յաջողուէր համբարի թշնամիներ-
ին յաղթութիւնը տանել, և թէ Ախվերդեանը պաշտպան չը հանդիսա-
նար աղայական դասից արհամարհուած լիկերակցութեանը. պիտի ասած՝
որ ինքը իշխան Բարեատինսկին նմանապէս խիստ տհաճ էր գէպի համ-
բարական կազմը, բայց Ախվերդեանի խելացի ղեկուցադիրը կարողաւ
իշխանը ոչ միայն չը ջնջեց համբարութիւնը, այլ հետեւալ խօսքերով
արտայայտեց Ախվերդեանի ղեկուցադրի իւր վրայ արած տալաւորութիւ-
նը և այս մասին արձակած իւր վճիռը:

«Կարգալով այս ղեկուցադիրը, գրում է իշխան փոխարքան, ես
գալիս եմ այն եզրակացութեան, որ համբարական հաստատութեան մէջ՝
համեմատած իւր անօգտակարութեանը՝ օգտաւէտն աւելի շատ է: Ա-
նօգտակարութիւնն և համբարութեան մէջ մուտք գտած ղեղձումներն
ու չարագործութիւնները յառաջ են գալիս կառավարութեան անհսկո-
ղութիւնից և անուշադրութիւնից: Իսկ եթէ իշխանութիւնը լրջօրէն
հսկէ և աշխուրջ լինի, չը վնասելով համբարութեան հիմնական սկզբ-

բունքներին՝ բոլոր ղեղծումները կարող են ոչնչանալ: Համբարութիւնն ինքն ըստ ինքեան կարող է կազմալուծուել, երբ կը վերացուն և կը չքանան նրա գոյութիւնը յառաջացող պատճառները, երբ երկրի ճանապարհորդական հաղորդակցութիւնները կընդլայնուեն և կը բարւոքուին, երբ առուստուն ու վաճառականութիւնը կը ծաղկին, երբ բարեխիղճ և զարգացած արդիւնաբերողները ու առեւտրականները զսասակարգը կը մեծանայ և վերջապէս, երբ մեր ոստիկանութեանց մէջ կը թագաւորէ արդարութիւնն ու անշահասիրութիւնը. (13 սեպտեմբերի, 1857 ամի) ¹⁾:

Միայն պետական անձինքներից ու հասարակ զսասակարգից չէր յարգուած Թիֆլիսում Ախվերդեանը. նրա բնակարանը, երկար տարիների հիւանդի անկողնի շուրջը շարունակ հաւաքուած էին Թիֆլիսի զարգացած հայերը. ազգային զաղափարներով տոգորուած հայեր, համամարդկայնական ուղղութիւնն ազգայնական սանդուխտներով վեր բարձրացնող երիտասարդներ, ուսեալ համալսարանականներ խմբուած Ախվերդեանի սենեկում՝ նրա հետ միասին խորհում էին ազգային դիտակցութիւնը մտցնելու Թիֆլիսում կեդրոնացած բնիկ և գաւառացի հայութեան մէջ. Պետրոս Շանշեանցի նման լուսաւորեալ անձն իւր համալսարանական ընկերներով, իւր յառաջադէմ աշակերտներով անբաժան էին Ախվերդեանի մօտից. չենք մեղանշիլ, եթէ սնդեք, որ 60-ական թուականներին Ռուսաստանն ողողող գրական ուղղութիւնը հայի կաթի մէջ մակարդուեցաւ. Ախվերդեանի մառանումս Եւ եթէ Շանշեանցն էր այդ փորձառու տնտեսը, որ խալֆայական ուղղութեան ճգնաժամը բերեց, անշուշտ ոչ անմիջապէս Ախվերդեանի ազդեցութիւնը կար այդ դործումս:

Անմահ սլաւութեանն և ժամանակակից կենդանի ծերունիներին յայտնի է այն բարոյական վերածնութիւնը, որ ունեցաւ Թիֆլիսն և նրանով բոլոր Կովկասի հայութիւնը Շանշեանցի և իւր ձեռնասուները, նմանապէս և ուրիշ բանիմաց մարդկանց ձեռքով:

Հայ բնւ, հայ տպարան, հայ ամսագիր 60 թուականների ծնունդ են և այդ ամեն մի ճիւղերում նորաւարտ երիտասարդների մատը կայ. և հաստատ է, որ Շանշեանցի նման գիտնական և բարոյական տեսչի անմիջական ներկայութիւնն Ախվերդեանի առանձնասենեակի համար անհրաժէտ էր. իսկ Շանշեանցի շուրջը բոլորուած փոքրիկ խմբակի հետ օր ըստ օրէ ձուրում, զարգանում և քաղաքակրթում էին բնական խելքով օժտուած, աչքի ընկնող անձնաւորութիւններից շատերը:

Իսկնք ուսւ բանասէր Բէլօգլովուն և կը տեսնենք, որ քաղաքագիտութեան և քաջութեան մէջ յայտնի, աշխարհահռչակ հերոսը— Ռուսաստանի փայլուն աստղերից մինը՝ Կոմս Միքայէլ Լօռու-Մէլիքեան

¹⁾ Տես „Тифлисские амкары“ երես 4—5:

նը նմանապէս Ախվերդեանի բովումն է եղել զտուած: Ահա ինչ է զբուււմ գիտնական Բէլօգլովին Լօռու-Մէլիքեանի մասին իւր գրած յիշողութեանց մէջ, այն ևս ոչ թէ ուրիշների պատմութեանը հիման վրայ, այլ նոյն իրա Լօռիսի բերանից լսած¹⁾:

Լօռու-Մէլիքեանը Թիֆլիսում մի քեռու որդի ունէր՝—բժշկապետ Իւրիյ (Գէորգ) Ֆ. Ախվերդով, մի զարգացած և լրջամիտ անձնաւորութիւն: Ախվերդեանից չը ծածկուեցին Լօռիսի բնաւորութեան մէջ թագնուած հարուստ ձիրքերը և նա ամենայն զօրութեամբ սկսեց համոզել և յորդորել Լօռիսին, որքան կարելի է, շատ կարգալ, որով և ընդլայնել իւր մտաւոր հորիզոնը: Բժշկապետն ունէր իւր ընտիր գրադարանը՝ Նա առաջարկեց Լօռիսին օգուտ քաղել իւր գրքերից, որոնց թւում գտնուած էր Ալֆիերիի Յուշիկները: Լօռիսն երախտագրածութեամբ միշտ յիշում էր, թէ ինչպիսի տպաւորութիւն թողին իւր վրայ այն Յուշիկները և թէ ինչպէս ինքն այնուհետեւ սերտ սիրով սիրելով գրքերը, հարստացնում էր նրանցով կեանքի վերաբերութեամբ իւր ունեցած հայեացքներն և ամենամեծ բաւականութիւն էր ստանում:

Ահա մի մեծ մարդ, որ իւր բարձր բարոյական առաքինական ձիրքերով այսչափ ազդեցութիւն է գործել ամեն զսասակարգի վրայ: Թողնենք ընդհանուրը. մենք քրքրեցինք մեր բուն ազգային ներքին կեանքը և տեսանք, որ չի զարթնել Ախվերդեանի օրերում որ և է եկեղեցական և ազգային խնդիր, ուր նա պիտանի չի գտնուէր իւր հեռաւեհ և առողջամիտ դատողութիւններով:

Եթէ չեմ սխալում, հոգեւոյս Մատթէոս կաթողիկոսի ընտրութեանը Թիֆլիսի կողմից պատգամաւոր հրաւիրուեց Գ. Ախվերդեանը: Ժողովը Ներսիսեան զպրոցումն էր: Ազմուկը մեծացաւ. բոլորեքեան միաձայն Ախվերդեան էին ձայն տալիս և չէին տեսնում իրանց ընտրելին:

Կարճահասակ և նրբակազմ բժշկապետն երբ քանիցս հրաժարուեց պատուաւոր առաջարկութիւնից ու հասարակութեան կողմից անտես մընաց, նա սեղանը քաշեց դահլիճի միջավայրը, բարձրացաւ վրան և չնորհակալութեամբ հրաժարուեց պատգամաւորութիւնից, հաւատացնելով Թիֆլիսի հայ ներկայացուցիչներին, թէ իւր և ամուսնու տկարութիւնը հնարաւորութիւն չեն տալիս իրան ընդունելու ազգի կողմից յանձնարարելիք սուրբ դործը:

Իւր փոխանակ՝ բժշկապետն առաջարկեց բժ. Սողոմոն Ամիրեանին, որ և ընդունուեց ու ընտրուեց:

Ինչ և իցէ, ոչ միայն առողջ ժամանակ, այլ և հիւանդութեան անկողնից Ախվերդեանը չի խնայել ընաւ իւր լուսաւոր մտքի արդիւնքներով անհրաժէտ մասնակցութիւն ունենալ ամեն մի ձեռնարկութեան մէջ:

¹⁾ Տես „Братская помощь“ եր. 373:

Ի՞նչ հեշտ ենք ասում. ոչ թէ տասնաւոր տարիների հիւանդը, ինչպիսին Ախվերդեանն էր, նոյն իսկ աւելի կարճ միջոցներով տկար մարդի մտածութեանց առարկան իւր սեպհական անձի աղաքինելու և բժշկելու հոգար կը լինի։ Միայն քրիստոնէական առաքինութիւններով ի վեհանձն մարդիկն են իւրեանց զլուխը լուրջ խնդիրների ժամանակ մոռացութեան տուողները։

Այն, զաւր չը՝ կարողացաւ ընկճել առաքինի Ախվերդեանի զիմացիուն ընաւորութիւնը, նա տանում էր ամեն նեղութիւն համբերութեամբ։ Ահա ի՞նչ է ասում Համբարձում Էնֆիաճեանը. «նա (Ախվերդեանը) հեղ էր, խոնարհ սրտիւ, ընկերասէր, հիւրամեծար և օտարասէր, համբերող, ողորմածասիրտ, ժուժկալ և չափաւոր։ Արանց բոլորի ազբիւրն ու հիմն էր նրա հոգումը միշտ վառ ու փայլուն պահած քրիստոնէական սուրբ հաւատոյ լոյսն և երանաւէտ կենաց յոյսն... բարի առնել իւր ազգին և Աստուծոյ միայն հաճոյ լինել... սրանց զիմեց միշտ նրա ընդարձակ և առաքինասէր սիրտը... Քանի քանի անգամ աշխարհը փորձեց և խնցրուց նրան իւր դաւնութեան բաժակից, խլեց հետզհետէ նրա չորս արու զաւակներն և սիրելի ամուսինը, սակայն նա միշտ անխռով և քրիստոնէական արիւթեամբ ախոյեան հանդիսացաւ և մեղանից ոչ ոք նորա վերայ յուսահատութեան նշմարանք անգամ չը տեսաւ»¹⁾։ Զարմանալի էր արդարև Ախվերդեանի ընաւորութեան տուրանութիւնը. կեանքի վերջին երկու տարին, երբ հիւանդութիւնը չորաչար ծանրացել էր, ինքն իրեն քաջամուտ բժիշկ՝ զգուժ էր իւր հիւանդութեան անբժշկելիութիւնը և մօտալուտ վախճանը ու դեղերից միանգամայն ձեռք էր քաշել. դարձեալ այս նեղ ու ծանր վիճակում, մինչդեռ իւր մտքի կորույն և աչքի տեսողութիւնը կար, շարունակ ընթերցանութեամբ էր պարսպում։

Պիտի ասած՝ որ երբէք չի ընդհատուել նա ընթերցանութիւնից, նա կարգում էր զիւղատնտեսութեան վերաբերեալ ամենատեսակ զըրուածքներն և ուսումնասիրում էր զիւղատնտեսական դորժը, ասրպարում էր շարունակ արտասահմանից և Ռուսաստանից նոր լոյս տեսած, ամենատեսակ ճիւղերի վերաբերեալ շարադրութիւններ և չէր թողում միտող, որ չը կարգար. ծայրէ ի ծայր կարդացել և մանրամասնօրէն ուշի ուշով ուսումնասիրել է նա ուսական օրինադրքերի ամբողջ հատորները։

Առաքինի և վեհագի մարդ, կեանքի վերջին րոպէին, երբ արդէն իրանից ծածուկ չի եղել, թէ ժամէ ժամ կարող էր թողնել այս աշխարհը, նրա հոգին ու սիրտը լցում է մի երկնային յուսով, մի վառ ազգայնական զգացմունքով։ Նա փափաղում է մի վերջին անգամ ևս իւր մայրենի եկեղեցւոյ կողմից հայ ազգին նուիրուած մագթանքներով ու երգերով զիմել իւր Արարչին։ Նա կանչում է տէրտէրին և երգել տալիս

Սիմէօն երջանկայիշատակ կաթողիկոսի շարադրած «Տէր ողորմեան»։ Ապա երկրորդ անգամ կրկնել է տալիս այդ երգի առաջին խորհրդաւոր տունը, որ է.

«Արի, Աստուած հարցն մերոց,
Որ ապաւէնդ ես նեղելոց,
Հաս յօգնութիւն ծառայիցս քոց,
Անօգնական ազգիս հայոց»։

«Անօգնական ազգիս հայոց»... դողողուն ձայնով կրկնում է հիւանդը քահանայի խօսքերն և երկու քերթ ու անկեղծ կաթիլ արտասուքներով ձեռքերն ու աչքերն երկինք ուղղած՝ աղօթում իւր անտէրունջ ազգի համար։

Երկրորդ օրը, 1861 թուի նոյեմբեր 17-ին այլևս չկար ճշմարիտ ազգասէր, լուրջ ուսումնական, ազգի և օտարների սիրելի բժշկապետ Գէորգ Ախվերդեանը. նա մեռաւ 43 տարեկան հասակում։

¹⁾ «Կոստանկ հայոց աշխարհին» 1861 թիւ, երես 883։

ԱԶԲԱՐ ԱԴԱՄ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԲԱՐԲԱՌ

Ա.

ՄՈՒԽԱՄԲԱՋ (Եղակլամայ).

Ասում ես զիմացիր, ճնց զիմանամ, մի՞թէ ես եմ քար,
Դարտիս արա մէկ ճար.

Կեանքս մաշել ես բոլորովին, ամենն իսպառ,
էս ցաւն է գժուար.

Էսքան նեղութիւն ինձի մի տալ անողորմարար,
Ո՛վ դու իմ սիրահար:

Անդին պարզեցից պարզելիք ընդ քոյոցն զքոյս,
Բողբոջ ես նորարոյս.

Ե՛կ, սէր իմ ազնիւ, աղաչում եմ, խղճա՛ խղճարոյս,
Տո՛ւր բաւականին յոյս,

Էլ ինքզ էս անտանելի ցաւին գտի հնար,
Ինձ մի՛ լծողալ անճար:

Ջատ վախտ է՝ քաշում եմ կարօտդ, չես գալի երես,
Մինչ երբ զիմանամ ես.

Իմ անբախտութիւնս ինձի բաւ է, մի՛ անիլ էզպէս,
Կեանքս արեցիր կէս.

Ողորմութիւն արա աղքատիս, քաշի՛ մօտդ տար,
Տանջիլ մի՛ չարաշար:

Վախտ որոտում ես, վախտ ամպում ես, վախտ մի՞ժնում ես շատ,
Անձրեւում ես կաթ կաթ.

Վախտ հաբաւային հողմոյ նման հնչում ես խխտ սաստ,
Ես ըլնում եմ զգաստ

Վախտ բարկանում ես, վախտ նեղանում, կամենում ես չար,
Սարսափում է աշխարհ: *)

Չարակամների խօսքերը քեզ խրատ ես արել,
Խիստ շատ վատ ես արել,
Ուրիշների հետ սէր անելն աղաթ ես արել,
Ինձի հազ ես արել:
Ես իմ բախտիցն եմ գանդատաւոր միշտ և մուղարար,
Ինձ չի տալի դադար:

Ցաւդ ինձ ես տալիս, ուրիշներին քաղցր խօսքերդ,
Ինձ էս ա քու խէրդ,
Ինձնից աւելի, ասա տեսնեմ, ո՞վ է քու տէրդ,
Ինձ նա տայ քու սէրդ.
Դու քու դարտերդ լաւը գիտես, խեղճ Ադամ Աղբար,
Խալիսն ի՞նչ է խաբար: **)

*) Ծան. մի օրինակում.

Իխթիարս կարել ես, հալել է սրտիս եղը
Էդ քո փայլուն գեղը,
Խոցուած սրտիս նշան է գրել ունքիդ աղեղը
Դու իմ ճար ու գեղը,
Սարսափ կադած թարթափներիդ պէս չի լիլ քէմանդար
Սուր սուր քան նշտար:

**) Ծան.—Մի ուրիշ օրինակում կայ հետեւեալ տունը, որ չի յարմարում անդամ կղանակին:

Գիւղալների մէջին կարս ուրիշ բարաթ ա,
Մի լէյլի սփաթ ա.
Պառնակները խիստ քաղցրահամ է, լեզուն նարաթ ա,
Թուխ մաղերը սաթ ա,
. . . հրամայի չի անիլ խաթա

Բ

Մ Ո Ի Խ Ա Մ Բ Ա Չ

(Վարիանտ Ա.)

Արի, հոգի ջան, ինձի հազ մի անիլ,
Լաւութեան փոխանակ վատ մի անիլ.
Վարդս քաղած բիւրբիւլ եմ, դատ մի անիլ,
Ինձի աչքից քցածի հատ մի անիլ,
Չարակամներիդ սիրտը շատ մի անիլ:

Հաղուստդ կարար ինտանի կարած ա,
Գիւղեաղ կախէդ գիւլարաթնով արած ա,
Ակաբքներդ մարդարտով շարած ա,
Սարսափի եմ, խելքս գլխէս տարած ա,
Էշխիդ հիւանդ եմ, դեղ ու դաղ մի անիլ:

Որ խիստ բարաթ ա,
Էս ինչպէս աղաթ ա,
Էս աղաթը զերցրու, էյ կար,
Ուր որ երթաս, ինձ տար,
Սիրտս գառել է քար,
Դարտիս արա մէկ ճար,
Ես եմ Ադամ Աղբար:
Աղբար Ադամին տար դիր գերեզման,
Ունքերովդ սպան
Աչքերովդ հոգին հան
Կայալ չի անես անուան
Էյ նազանի ջան:

Կոններդ շիմշատ, բոյդ սուբանի,
Քաշքա հոգիս, հանր, քո զբերումդ տայի.
Մէկ պոռոշտով խարարայ սիրտս շահի,
Դուստադի պէս միշտ քո դաւանդ պահի,
Էս ցաւիցն ինձի ազատ մի անիլ:

Թուխ մաղերիդ փունջը չը վալ համարի,
Աչքերդ նման է շամս ու դամարի,
Ունքերդ նման է երկնային կամարի,
Դեղեցկութեան նշաններդ ջամ արի,
Տասներկուսը թայ արա, բազ մի անիլ:

Նոր մաղան ես անդին քարի բարերար,
Աստուած սիրես, իմ հալիցս մի խարար,
Վերջին նափասս է, անիրան, ինձ մի ճար,
Ազբար Ազամն աղաչում ա մուղարար,
Խարար սիրտս մէկ էլ բարբաթ մի անիլ:

Գ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Ջ

(Վարիանտ Բ.)

Արի, հոգի ջան, ինձի հազ մի անիլ,
Ջանս քեզի դուրբան սաղաղ մի անիլ,
Մի փուշ բանով ինձ բէղամաղ մի անիլ,
Աստուած սիրես, խոց սիրտս դաղ մի անիլ,
Դոստ ու դուշմաններս օյեաղ մի անիլ:

Բա մնց անեմ, ում ասեմ դարտ ու սարս,
Օրէ օր աւելանում ա ահ ու վարս,
Եւ ա դալիս միսկաում ա ջիւլեարս,
Էշխիդ սիրոյն ճղճղել եմ խուրարս,
Էշխիդ հիւանդն եմ, ինձ դեղ ու դաղ մի անիլ:

Թուխ մաղերիդ փունջը չի վալ համարի,
Աչքերդ նման է շամշ ու դամարի,
Ունքերդ նման է երկնային կամարի,
Դեղեցկութեան նշաններդ ջամ արի,
Տասն երկուսը թայ արա, բազ մի անիլ:

Լաց ու արտասուներս գետի նման ա,
Թուրինջի պէս հար մարդ զժուար կիմանայ,
Ո՛վ ընկել ա, ո՛վ քաշել ա, կիմանայ,
Նա քեզ կասի՝ էշխի հետ հաղ մի անիլ:

Երբայեցւոց թագաւորն ես դու ահեղ,
Նոր դարդարուած թախտիդ վրէն փառահեղ,
Ջալլաթներդ կանգնացրու դու ահեղ,
Թէ սուշ չունիմ, անմեղ դուժսաղ մի անիլ:

Նոր մազան ես, անդին քարի բարէբար,
Աստուած սիրես, հալիցս ընիս խարար.
Վերջիս նափասս է, անիրան, ինձ մի ճար,
Ազբար Ադամն աղաչում է մուղարար,
Խարար սէրդ անմեղ բարբաղ մի անիլ:

Դ

Մ Ռ Ի Խ Ա Մ Բ Ա Ջ

Բարձս քաշեց տարաւ, չիմացայ ո՞վ էր,
Ես աղջիկ էր, ես կնիկ էր, ես կով էր:

Աւալ աւալ ձեռք տարաւ Եօրդանս,
Տեսայ խիտ շատ միւշկիւլ ա ընում բանս,
Ասի՛ էդ ինչ բանի ես, այ իմ նանս,
Ձէն չի տուեց, իմացայ՝ թէ խռով էր:

Եարար կընի, որ ճանաչեմ էդ չարին,
Աշխարհումս ուրախ չի գայ իր տարին,
Ոտներս բաց էր, գլուխս չոր քարին,
Թէ գալում ի, ամա տեղս շատ հով էր:

էս բանիցը գեռ խարար չեն մեր տանը,
Կէս գիշերին գլուխս էկաւ էս բանը,
Թէ պառաւ էր.... նրա իմանը,
Թէ ջահիլ էր, լաւ լիքը ծանդը ծով էր:

Ազբար Ադամն ասում ա էս բանքը,
Տեսնեմ կը ճանաչեմ նրա նշանքը,
Վարդապետաց խարջ ա, թէ որ տանեն վանքը,
200 սարկաւադաց տակով էր:

Ե

Ես մի սիրեկան կուգեմ, դարդից խարարդար ընի,
Համ խելօք, համ գանանդայ, ոչ թէ խելադար ընի,
Ինձի դուրսմ չի անի, ահլի բաֆադար ընի,
Կեանքիս հետ կեանք ունենայ, ինձ բաֆալու ետը ընի,
Մեր երկուսիս պայմանը էս թաւուր իրդար ընի:

Ամեն փուշ սիրեկանի համար մի ջիւան պիտի,
Հաւատարիմ սիրելու փիանդաղը ջան պիտի,
Ճամփին դուրբան անելու, օր ու ումրդ բիրդան պիտի,
Քաղցը խօսալ ունենայ, անուշ սիրեկան պիտի,
Սրտով սիրի սիրելուն, սիրով սիրահար ընի:

Մի խօսքը սաղ զօստ կուգեմ, որ աշխարհքս հաւանին,
Իմանաս ինչ ա պէտքը բաֆալու սիրեկանին,
Դէմքդ փիանդաղ անես, ջանդ դուրբան տաս ջանին,
Որ հողիդ տաս՝ չի կորած էն թաւուր դովականին,
Թէ զրուստ միտք ունենայ, քեզ հետ մուղաբար ընի:

Բաֆալու սիրեկանին պէտք է քեամալ ունենայ,
Ուրիշներին չի լսի, էս թաւուր հալ ունենայ,
Իջան սիրեկանի հետ քաղցը խօսալ ունենայ,
Դիշեր ցորեկ միասին սէհըր ման դալ ունենայ,
Չարակամ թըշնամըրոնց սրտին ահ ու դար ընի:

Փուշ սիրեկանի համար պէտք է ախ ու վայ չանես,
Բնկած տեղը ամեն վախտ ուղիղ սրտով սայ չանես,
Բաֆալու սիրեկանի դռնաղի հետ թայ չանես,
Անճար Աղբար Աղամի աշխատանքը գայ չանես,
Չեմ հաւատալ, աշխարհս թէ նրան բարաբար ընի:

9

Ես չեմ ուզում էս թաւուր փիս մահուղը,
Որ տուել է պարոն Խէչօ եահուղը.
Մուժը տեղը կտրեց, չիմացայ փուտը,
Աստուծով օրթում կերաւ, ասեց սուտը,
Պէտք է անիծեմ ես նրա մօր սուղը:

Որ լաւը տաս, քեզ համար համբաւ կըլի,
Բոլոր աշխարհի միջին էլ չաւ կըլի,
Էս ստօլի երեսքաշիկ լաւ կըլի,
Ստօլ չունիմ, կոտորուել է չորս ստը:

Մի ասէք պարոն Բարին՝ էս ինչ շալ ա,
Որ տուել է Աղբարին՝ էս ինչ մալ ա,
Հէնց զիղենաս՝ ներկած բարդանի շալ ա.
Փալան կըլնի, որ մէջը ճխտենք խոտը:

Խարար առայ՝ էստուր զինը նէչայ ա,
Էս մահուղ չի, համա մահուղըէչայ ա,
Տեսնողները հէնց իմացան քէչայ ա,
Խարար ըլնի սրա դուրս տուող դաւօղը:

Էս մահուղի թարիֆը ես շատ արի,
Տուի դերձկին, լայաղ չարաւ, թէ կարի,
Ասեց, էս ինչ է, չի աժիլ մէկ փարի,
Լեզուով նամ տուեց, նամ չի առաւ մի տուտը:

Մուննաթ եմ անում, որ փոխես, լաւը տաս,
Փըռփըռայէն, շափազ տուող խաւը տաս,
Աստաւն ու քօրէն շըլընքի մաւը տաս,
Խիաթին ու գուզմէն և մէրամուտը:

Աղբար Ադամն եմ, բանս մի թահր կանեմ
Աղայ, երեսս քեզ փխնդազ կանեմ.
Թէ չես փոխիլ, Սումրաթովին արգ կանեմ,
Նրբանից կառնեմ ամեն եկամուտը *):

Ծանօթ. Պօլիօլնիկ Նագօր Ստեփանիչ Սումրաթովը, Երևան, իւր նաչալնիկութեան ժամանակին, Աղբար Ադամին մէկ չուխացու մահուղ պարգև խոստացաւ և հարմացեց Բարի որդի Խէչօին, որ էն չուխացու մահուղը տայ Աղբար Ադամին: Յիշեալ Խէչօն փոխանակ լաւ մահուղի, ցածր մահուղ էր տուել: Յետոյ Ադամը տարաւ յետ տալու, որ փոխի, լաւը տայ: Խէչօն չըփոխեց. Ադամն էլ այս մութամբազն առաջ Սումրաթովին այս լսել էր. նրան շատ դուր էր եկել Ադամի խաղը և փոխանակ վատ մահուղի, նոր լաւն էր սրբոգեկը:

Է

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Մ Ա Ջ

Էժան տեսայ՝ ընդուր առայ կաղ էծը,
Ծուլծուլ էլաւ, տուեց մաղալլաղ էծը,
Մօլլի նման լաւ էր ասում խաղ էծը,
Խիստ քէփով էր, խմել էր արաղ էծը:

Էժան առայ, ասի՝ տիրոնջը խարեցի,
Չաթու գրի պոգերիցը կապեցի,
Փախան առաւ, բաղարները չափեցի.
Գծուացրեց ինձ, շինեց սարսաղ էծը:

Դուրս բերեցի Սօյուզլի գգերը,
Վրէս թափեց դասապների շները,
Փախաւ մտաւ մաթուշկեքանց աները,
Միտք ունէր գառնալ դուռումսաղ էծը:

Երկու յետի ոտներիցը դքեցինք
Էն երկար չափանջներիցը ձգեցինք,
Ուշունց տուինք, անիծեցինք, թքեցինք,
Չէր ամաչում, ինձ անում էր դաղ էծը:

Ես չի տեսել հէշ էս թափուր օյինբաղ,
Պոգեր ունէր՝ որ ամեն մէկն էր մի գաղ,
Համ քոսոտ էր, համ զոթուր էր, համ անմաղ,
Ոտներիցը էլել էր դարաղ էծը:

Ես չտեսայ սե իծի մսի համը,
Գծութիւնիցն սկի չթողաց քեամը,
Բնդուր համար թարիֆ արեց Աղամը,
Սրտիս վրէն գրեց գիւղիւն գաղ էծը:

Ը

Ասացեալ 'ի վերայ դողի եւ էրոցքի.

Է՛յ հաղարաթ, էս օր փիս ա հալլես իմ
էրոցքը հարցընում ա անվարաթըս իմ,
Կըրակի պէս էլում է ջամալլես իմ,
Դողը կտրել ա էն դալմադալս իմ:

Առաւօտեանց առողջ էկայ բազարը,
Տեսայ վրէս ցաւը թեքեց նազարը,
Պըտըտուեց, պըտըտուեց, գըցեց զիւզարը,
Ջանս առաւ դող-էրոցքի ազարը,
Կորցըրեցի խելք ու քեամալլես իմ:

Դող էրոցքը իրարու հետ թայ արի,
Ջանս մտաւ, գլխիս տուի, վայ արի,
Էրկուսին էլ ջանումըս լաւ սայ արի,
Ձևիչով կտրեցի, անդադէս գայ արի,
Համ ջանս գընաց, համ բազայ մալլես իմ:

Էդ մարդկերանց գարն է բերել ահէս,
Մի հէնց բան չի, որ ուրիշներին ծախես,
Ամեն տարի լաւ ճանաչել ա եախէս,
Էս թաւուր բանից լաւ ա իղբալլես իմ:

Ձեմ գիտում, թարիֆն անեմ էստոնց սըրին,
Իսկի քեաֆուրը չի ընի մեր օրին,

Դողն ինձ բռնեց, էրոցքը Դըրգորին *),
Ամեն տեղից կըտրուեց թալահս իմ:

Ինչ ֆանդերով դողն էկաւ, ջանս առաւ,
Ինչքան դեղ ու գիր արինք, յետ չի դառաւ,
Ես ջահէլ էի, շինեց հալետը պառաւ,
Ջահէլ տեսնելիս՝ գալիս էր լալլես իմ:

Ես չեմ տեսել Երեանայ հաւի պէս,
Առաւօտեանց մարդ ընում ա լաւի պէս,
Իրիկնապահին կաշում ա դաւի պէս,
Փիս չի ընի էրոցքի ու դողի պէս,
Մի օրուայ միջին կտրեց ման դալլես իմ:

Մաթալ եմ մընացել ես էս բանումըս
Էլ չեմ կարում, թէ նստեմ դուքանումս,
Ազամն ասաց՝ հաստատել եմ ջանումըս,
Բա մնց կըլնի ախր ու անվալլես իմ:

*) Դըրգորն ընկեր էր Ազամին երգեցողութեան ժամանակ:

Թ.

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Մ Ա Զ

Իմ աղլուխն ով գողացաւ տանիցը,
Խէր չը տեսնի իրան ջիւան ջանիցը,
Մաղբուն մահրում յետ նստի խիղանիցը,
Իրան պատիժն առնի Աստանիցը:

Մի աղլուխի համար սիրտս նեղացաւ,
Ում հարցրի, օրթում կերաւ, ուրացաւ,
Չեմ գիտում, թէ ո՞ր շանորդին գողացաւ,
Գլուխս դուրս չի գալի էս բանիցը:

Մի աղլուխի համար չեմ ասիլ սուտը,
Ապրշումով նախշած ա ամէն տուտը,
Կանաչ ու կարմիր ռանդ ա միջի պուտը,
Թէ ո՞ր տեսնեմ, կը ճանաչեմ նշանիցը:

Էն սհաթին հարցրի ընկորս,
Չորս կողմս ման եկայ, թափ տուի շորս,
Չէի գիտում, թէ ինչ պէտք է ասեմ մօրս,
Չատ էի վախում, դրուստ, իմ նանիցը:

Ազբար Աղամը շատ դամ ու դուս արեց,
Մէրս իմացաւ, բան չըխօսաց, սուս արեց,
Էն սհաթին ինձի տանէն դուրս արեց,
Մինչի տեղակն առայ բաղարիցը:

Ժ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Մ Ա Զ

Իմ բալայ բալէն ես, շատ աննման ես, ճարտար իմաստուն
գովելի բան ես,
Վարդի նման նովրաստայ նշան ես, մայիսուայ բիւլբիւլ,
Թափ թաղայ ջան ես,
Հոտով ծաղիկ ես, անմահական ես, աղնիւ սիրամարդ
դրախտական ես,
Դրախտի մէջը սէհրի պիտի քու, շոհրաթ ես տուել քեզն ու
քեզը դու,
Ահա շատ ա, անհա, վախում եմ լսի, գողապ անի շահս
Ղաղապներդ ինձ պէս չիանես, միտքս չխտիւանես:

Միտքս խտիւանես, ինձ կանի թարաջ, հոգիս մարմնիցս
կըլինի խարաջ,
Սիրտս կու այրէ անշէջ սէրդ քաջ, անձս կըմնայ միայն
անիւրաճ,
Էլ չի լինիլ քեզ մօտ խորհուրդս հաճ,
Խորհուրդս ընդունես ինչ կըլի ետրար, քանդուած սիրտս մի
անիլ խարար,
Խարարայ ջիղեարս, ախ վայս ու քեարբս, ինչ կըլի ճարս,
Որմին չի կարող քաշիլ իմ քաշած դարդ ու սարս,
Բեալքայ դու դարդիս դարման ես, մէկ մօտդ տանես:

Մօտդ տանելուս ձեռքս կու քաշես, վախում եմ կրակումդ
ինձի խաշես,
Տո՛ւր հանդստութիւն ինձի, բա՛ւ է մաշես, թէ՛ որ կատարես,
զրուստ համտաշ ես,
Դարդիս կցորդ ի, սարդար ու վաշէս,
Սարդար ու վաշի պէս հրամայի, ֆարմանելու արան, զբանդ պահի,
Մի բան չեմ ուզում դարտիցս սափահի,
Դարդդ մասնաւոր ինձի խնդութիւն, համ ուրախութիւն, համ
սրտիս ցնծութիւն,
Սրտիս մէջիցը սէրդ չհանես, ինձ նասաղ չի անես:

Ինձ նասաղ արան, կախ արան դարէն,
Վերջը մեռնիլն է էս ցաւի չարէն.
Մի պաշ տո՛ւր սաղանայ սրտիս եարէն,
Բալքեայ պրծնիմ էս ինթադարէն,
Հասրաթ չմնամ քեզնից աշխարհէս:
Աշխարհումը ինձ մի անիլ սիթամ,
Համ տալ մի զուսա ու դամ,
Դուլլուղումդ միշտ կամ,
Դուլլուղումդ ես կանգնած եմ միշտ ամեն ժամանակ,
Չատ վախտ ու ամանակ,
Սրտիս միջումը ցից ես արել խանչալ ու դանակ,
Քեզ թւում է հանաք.
Էզպէս հանաքներ որ դու անես
Չատ մարդ կու սպանես:

Մարդ կու սպանի քաղցր խօսքերդ, հոգի կու հանի քաջ մտիկ
տալդ,
Մեռնիմ քու ճամփին, խօշ բլնի հալդ, սիրտս քանդում ա սիրտուն
ման գալդ,
Պէտք է հոգի տամ, ինչ է խիարդ,

Միտք ու խիարդ ես չեմ իմանում, սուրդ հանելիս՝ մարդ ես
սպանում,
Անհահախ արիւններ շատ ես անում, եկ ձեռք քաշի, ջանում,
Ոքմին չիհաւանում, աշխարհ ու ջհանում.
Աշխարհումը ուրախ դայ քու տարին, ախանջ մի դնի չարին,
Դու միշտ կամի բարին, քու ծառայ Ազբարին.
Ազբար Ադամին էս ցաւէն հանես, չուն՝ ահլի ջանան ես:

ԺԱ

Մէկ ողորմութիւն արա խղճարոյս, ո՛վ իմ սիրեկան,
Ինձ էս ցաւիցն հան.
Չեմ ողջանալ ես էս ցաւերէն, թէկուզ վայ Լոյսման,
Դու լեր բժիշկ, մի սպան.
Հնար ցաւերուս դու գիտես, էլ ո՛ւմ ասեմ մէկ բան,
Դարդիս արա դարման.
Թէ որ իմանաս՝ էս ցաւերս է քո սիրոյդ կողման,
Չունիմ ուրիշ անցան:
Ով ինձ տեսնում է, ասում է՝ թէ ետրի դութազ է,
Կամ էշխի նասազ է.
Պէտք է կարօտդ քաշեմ, քանի որ ջանս սազ է,
Երբ մեռանիմ, թաղէ.
Դրախտ անմահական տեսիլդ մէկ բաղչայ ու բազ է,
Համ լուսոյ շաւազ է.
Գեղեցկութիւնդ անսպասմելի տեսակ դանազան,
Դու ես հուրի զման:
Քաղցրաձայն ողբով իբր սոխակ այս եզանակի,
Ով որ քեզ փափազի.
Պայծառ երեսդ միշտ և հանապազ լոյս կու ծաղի,
Նման արեգակի.
Ով արեգակ իմ, ծաղիլ ի լոյս սրտիս բնակի,
Որ քեզ նշանակի.
Բերանդ մաքուր, անմահական աղբիւր անման,
Մենք արբենք համաձայն:

Աղբիւր անմահութեան, ով արբի, կու մնայ կենդանի,
Աշխարհս կայ քանի.
Իմաստնագոյն ես աշխարհումս քան զՍողոմոնի,
Դու մի յանդիմանի.
Ով իմ սիրահար, աղաչում եմ, սիրովդ մի սպանի,
Ինձ էս ցաւիցն հանի.
Այլ օգնական չունիմ, ուրիշներն են ինձ պահապան,
Մինչև ի վախճան:
Փամանակ է սիրոյդ, անձս հուր անկեալ վառի,
Ճշմարիտ համարի.
Այլ բաց ի քեզ ցաւերուս հնար ո՛վ կարայ ճարի,
Չի կայ անհնարի:
Այսպէս խոցոտեալ պէտք է մնամ ի մէջ աշխարհի,
Ամ քառասուն տարի:
Չեմ լուեալ ի բնէ արեալ իցէ այսպէս դատաստան,
Իւր ծառային արքայն:
Սէր, քեզ սիրեցի դժուարութեամբ, բազում անցանօք,
Դառն աշխատանօք:
Դերի եմ ի քեզ բոլորովին բարեկամ ընտանեօք,
Ազգ ու ազգականօք.
Ընկալ պաղատանս, ո՛վ սիրելի, ձայն հառաչանօք,
Ճշմարիտ սահմանօք.
Ողորմած լեր, աւել նեղութիւն մի տայ էսքան,
Հերիք է բաւական:
Ի՞նչպէս անեմ, օրըստօրէ կաւենայ ազարս,
Ո՞վ գիտէ ճարս,
Մի անտես առներ, կատարի խնդիրս, ո՛վ սիրահարս,
Դու գիտես հնարս.

Ուրախութիւն է ինձ համար, երբ տեսնեմ եարս,
 Կու հեռանայ չարս.

Կու տեսնիմ բարի, այլ չեմ լինի ես չարահաւան,
 Որ չի կրեմ տանջան:

Մի յանդիմանիւր, բարկանար, ողորմեա, տէրս,
 դու ես իմ սիրահարս.

Քաշկայ գայ լուսով իմ սէրս, դարնան նշոյլս,
 Ծաղկի վերայ զարդարեալ զանազանս՝
 Երեսդ պայծառ արեգական, խալերդ տեղ տեղ լուսոյ պէս,
 Անց կու կացնի դիշերս.

Աղաչում եմ ես, սիրելիք, ողորմի տուէք Աղբար Աղամին,
 էս մի ջիւան տղին:

ԺԲ

✱ Ակոռի գիտի կործանութիւն:

Ո՛վ էր տեսել էս աշխարհս էս օրին,
 Մեր մեղքիցը շարժը քանդեց Ակոռին:

Ջարհուրելի էր շարժը եկած օր,
 Սար ու քօլ իրար դիպաւ, ասեմ ո՛րը,
 Մէրը որդուն՝ որդին մոռացաւ հօրը,
 Սարսափանք էր նայելիս Մասիսի ձորին:

էս պատիժը ամենն էր մեր մեղքիցը,
 Արարատեան սարը շարժեց տեղիցը,
 Տակովն արեց, մարդ չպրծաւ գեղիցը,
 Ոչ հայ, ոչ թուրք, ոչ ջհուդ, ոչ ասորին:

Լերին քակեալ, թնդաց, որոտաց ձորը,
 Ախիշ էլաւ էկաւ ձիւնաբեր ջուրը,
 Սրբեց տարաւ, վանքն, աւաղան, աղբիւրը,
 Ողջ հաւաքեց, ածեց անդունդը խորին:

Բարկացել էր մեր Արարիչն էս հետին,
 Իրար դիպաւ, շարժեց երկինք ու գետին.
 2ի խնայեց սուրբ Յակոբ հայրապետին,
 Որ քեռին էր Լուսաւորիչ Գրիգորին:

Ակոռին էր աշխարհիս հին նշանը,
 2ը պահելով Աստուծոյ պատուիրանը,

Անմեղ տեղը կորաւ չորս հազար ջանը,
Թէզ կը լսէր դարձ եկած մեղաւորին:

Նոյ վէր եկաւ տապանովը սարումը,
Յակոբ հայրապետն աղօթեց քարումը,
Հազար ութ հարիւր քառասուն տարումը,
Էս պատիժն էլաւ յունիսի քսան օրին:

Խրատ առէք, կարգացէք Աստծու դիրը,
Ճանաչեցէք ձեր ճանապարհն ու փիրը,
Աղօթք արէք, մէկ էլ չի դայ էս թիրը,
Պաղատեցէք Աստուածածնայ աթոռին:

Մարդ չիմացաւ խեղճ Ակոռու հնարը,
Դարբէղիար ընկաւ ամեն մի քարը,
Խըրատ առէք, դուք էլ մէք դործիլ չարը,
Էս նասիաթն արաւ Ադամ Աղբարը,
Միշտ փառք տուէք ձեր անմահ թագաւորին:

ԺԳ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Մ Ա Ջ

Ո՛վ իմ դուշա ջան, սրտիս սիրեկան,
Սիրոյդ էլել եմ սիրով սիրաբան,
Սիրոյդ սուսերաւն ինձի սպան,
Սերկեան ժամանակիս թող լինի նշան,
Դառել եմ ինչպէս մէկ դի անկենդան,
Ո՛վ անողորմ իսան, տէր ես վատ բնութեան,
Թէ չի անես էտէնց բան, չեմ խնայիլ ես ջան,
Կեանքս բոլոր քեզ կըտամ դուրբան:

Կեանքս բոլոր զաւթ ես արել դուն,
Խելքս տալել ես, արել ես մաջլուն,
Դեղեցկանկար պատկերդ սիրուն
Է նախընթաց ծագմանն արեուն.
Ծագմանն արեու դու ես կարապետ,
Չեմ համարձակում ասելը թէպէտ,
Եարար կըլնի՝ դովրան քշենք արկուսս իրար հետ,
Սրտիդ մի պահիլ խէթ,
Սրտիդ խէթերն չադ են էլել ինձ վրայ ամեն,
Հոգով մարմնով ինձ սպանիլ կամեն,
Ինձ պըծացրու էս դուսաղամէն,
Ղամդարս դու ես, աղիդ գովական,
Համ ողջախոհական, ո՛վ իմ դուշա ջան:

Դու ես ողջախոհ նման Յովսէփայ,
Տեսնողը հազար զամ կանի ան ան,

Մի էսպէս իսան չեմ տեսել, թորայ,
էդ տեսութեանդ թէ աշխարհս դայ.
Աշխարհք թով լինի, չի ընի հատը,
Չատ գովելի ա խելք ու խրատը,
Ես կը սիրեմ, քանց սիրում ա ետըր,
Էլ չեմ ասիլ վատը,
Արժան չի վատը քու պայծառ անուան,
Դէմքդ նմանում է արեգական,
Լուսովդ լուսնի ես նման,
Քեզ ծառայ եմ մինչ օրս մահուան,
Յաւիտեանս, յաւիտենից, յաւիտեան:

Յաւիտեան ըսկի չեմ մոռանալ քեզ,
Վարքդ բարի, հանդարտ ու խոնարհ, հեզ,
Թէ հողէսու ես, դարտիս մի չարայ տես,
Այսքան նեղութիւնները մի տալ մեզ,
Չատ ուրախ կըլնեմ, թէ ջանս առնես,
Ջանս քեզ սաղաղ ա. կեանքս բոլորը կանեմ սատաղ
Կեանքս սատաղ ա քեզ, իմ սիրեկան,
Աշխարհիս գովական, վարքդ բարոյական,
Չատ բարի ա վարքդ, սանթանաթ ու սարքդ,
Դրութիւն ու կարգդ, ապուշ էլայ, որ տեսայ հնարք
Խիստ համեղ է կարգդ. համեղ կարգդ, ով իմ սիրեկան
Ներդաշնակել ես բիւբիւլի նման, աշխարհ կուհիանան
Նքթեալ կըթուլանան, Ազբար Ադամիս ջանը քեզ
հէյրան

Ով իմ դուշա ջան, սրտիս սիրեկան:

ԺԴ

Ով չունի մէկ սիրեկան աշխարհումըս,
Նա ինչ գիտէ, սէրն ինչ է այս դարումըս:
Սէրն էս անցաւոր դարիս,
Պարտ է գործել միշտ բարիս,
Եթէ կամենաս՝ կարես
Սէրին մէկ բան հրնարես:

Ահհար է, սէրի բանը ջոկ կըլնի,
Ինչպէս մարդուս շըլընքի անխելի թոկ կըլնի,
Անխելի սէրը սէրին կու թոկի,
Կրակի պէս սրտումը կու բորբոքի,
Մինչի հողին մարմնուցը անջատելով կու ջոկի,
Ջկնի անջատելուն՝ կու սկսի չարչարումը:

Չարչարանքը բարաթ բարաթ ա սէրի,
Մինչի վերջին մահն իրան կու բերի,
Կեանքը կու մաշի մարդուս, հողին կու գերի,
Սիրեկանի ամեն ցաւը կու ների:

Ներելն ա այն ոիրոյ առաջին նշանը,
Որ գըրում է մեզ սուրը աւետարանը,
Բանը աւետարանի սէրը երեք բաժանի.
Մէկը մարդուս արքայութիւն կուտանի,
Մէկը տան ու տեղից դադարդին կանի,
Մէկը չարաչար տանջելով կու սպանի,
Կու սպանի՝ կամփոփի վերջին չարումը:

Չար սէրըն ով որ կամենայ ճանանչի,
Ոչ երկիւղ կունենայ, ոչ թէ կամանչի,
Միշտ մեղքի հետ խղճմտանքը կուտանջի,
Ասիւծի պէս սրտումը միշտ կու կանչի:

Կու կանչի բարձր ձայնիւ,
Գնդիւք խրովք համայնիւ,
Համայն գունդք բելխարայ
Կու ժողովին գուրարա:
Գուրարա ժողովք կանեն,
Չուրջ կուգան, թէ գո՛ կըլանեն,
Գէպի գժոխքը կըտանեն,
Հոգով մարմնով կուսպանեն,

Գժոխքի տանջանքիցը Աստուած ինքը ազատի,
Ազատի, ազատ պահի մեղի իրան բարումը:

Բարի սէրը ինչ ժամանակ որ շարժէ,
Ամենայն երկիւղն ի բաց կու մերժէ,
Խաղաղութեան, բարութեան հետ կու վարժէ,
Աստուածային տեսութեանը կու արժէ:
Արժանի կանէ մարդուս Աստուծոյ տեսութեանը,
Անմահ արքայութեանը,
Եղեմ գրախտի տանը:

Եղեմական գրախտը մէկ դամար է,
Լոյսը վրէն միշտ խաչածե կամար է,
Բարի սէր ունեցողների համար է:
Բարի սէրը նախ և առաջ ճշտօղ է երկնաւոր տէրի՞ն,
Երկրորդապէս քու անձիդ, էնպէս էլ քո ընկերին:

Ընկերիդ ինչ կամենաս,
Յառաջ պէտք է իմանաս,
Աստանից կու ստանաս,
Կու ստանաս չարին չար,

Բարին բարու փոխարէն
Անմահական աշխարհէն:
Կուստանանք անմահական աշխարհումը,
Մեր վերջի դարումը*):

Գաղարում չի տալ երկրորդ սէրն իսանին,
Անկեղծ սէր կունենայ առ սիրեկանին,
Չարախընդաց չի ընիլ ընդուր բանին,
Էնէնց կու սիրի, ոնց որ իրան ջանին,
Անձն մահի կուտայ, թէ որ սպանին:
Կուսպանուի սիրեկանի խաթերը,
Տեսած ունենք աշխարհումս շատերը,
Չատերը էս կեանքումը
Վիշտ են կրում սիրոյ չարչարանքումը,
Սուրբ սիրոյ տանջանքումը:
Սուրբ սէրը, տես, կամքն է բարեբարի,
Անձն ինչ որ կատարի, հէշ ոտը չի գալ քարի,
Թէ գործքով լինի բարի:

Բարի գործք ունեցողին պէտք է երեք ազիլ բան,
Յոյս ու հաւատ ունենայ, երկրորդը սիրոյ նըշան,
Սիրոյ նըշանն է, որ չի ատես քո եղբօրը,
Միանգամայն ճանանչես Որդին միածին Հօրը,
Հոգւոյն սրբոյ շնորհքը, չի քըննես Աստուծոյ խորը,
Չի գտնուիլ ոչ մէկը իմ սրտի բազարումը,
Խեղճ Ազամ Ազբարումը:

*) Մի օրինակում՝ անմահական աշխարհն է,
մեր վերջի դաղարումը:

ԺԵ

Սազ կըզայ բարակ մէջքիդ լաւ քիրմանու շալ, սիրեկան,
Երեսըդ կարմիր վարդ է, բոխախոզ արվան, սիրեկան,
Պայծառ գէմքիդ սազ կըզայ լաւ գառ նշան խալ, սիրեկան
Եադուտ, արմատ, ջաւահիր ակուխքներդ լալ, սիրեկան
Գեարդանդ սուրահի է, բոյըդ սալրի տալ սիրեկան:

Մի ազիդ խօշ թաւատ ես աշխարհիս միջին ինձ համար,
Պատկերդ նկարած է, ունքերդ երկնային կամար,
Երեսդ կարմիր վարդ է, աչքերդ է շամշ ու դամար,
Զառ նշան սաւատ արած՝ կապի մէջքդ ոսկէ քամար,
Հաքնուի գառ ու գարբար, համ գիւլգեադ, համ ալ, սիրեկան:

Ձեմ գիտում, թէ ինչպէս կըլի իմ վերջս էս բանումը,
Աշկաբայ ջունուն եմ դառել, էշխիցդ էս աշխարհումը,
Մէջլումի պէս աւարայ եմ, չեմ նստում դուքանումը,
Տեսնելիս խօշ երիշդ՝ էլ ջան չի մնում իմ ջանումը,
Կըտրուել ա թաղաթս, էլ ինձ չունիմ հալ, սիրեկան:

Թէ ասեմ հատդ չի կայ, աշխարհումս խօշ նշան ես,
Գեղեցիկ ամեն բանով Սողոմոնի պէս ճառարան ես,
Ինչ կըլի ռահմ անես, էս կրակէն ինձի հանես,
Մի քեալմայ խօսք ասելիս՝ վախտ ես անում, թէ սպանես՝
Աղալաթ դիւան ունիս, Ուռուստամի դա սիրեկան:
L,

Ձեմ տեսել էշխի էրուած ես ոսկի . . . նման,
Գլխովդ պտիդ կը գամ, ինչպէս թէ փարվանի նման,
Մեղրածոր պռօշներդ տուր ծծեմ բալ-շամի նման,
Ազբար Աղամին մորթի դռանդ դուրբանի նման,
Մի բերիլ իմ գլուխս էսքան զալմաղալ սիրեկան:

ԺԶ

Փող եմ տուել՝ տուն չի գալիս չալ էծը,
Խօսեցնում եմ՝ հէշ չի խօսում լալ էծը:

Է՛յ հաղարաթ, ինձ չի դառաւ մալ էծը,
Իմ գլուխս բերեց դաւմաղալ էծը,
Փախաւ գնաց ինձի տուեց թալ էծը,
Կոշայ հանդին խիստ լաւ կասեց կալ էծը:

Առաւօտենց հէնց թաւս ընկաւ իմ բանըս,
Գիլանոնց նասիր էր անում ջանըս,
Ասի՝ ոնց թէ կոտորուեցին խիղանըս
Գլխիս էլաւ պատուհաս ու ամալ էծը:

էժան տեսայ՝ ընդուր առայ կաղ էծը,
Ծուլծուլ էլաւ, աուեց մաղալլաղ էծը,
Մօլլի նման խիստ անում էր խաղ էծը,
Չատ քէֆով էր, խմել էր արաղ էծը:

Ծանօթ. Էջմիածնից հեռի՝ Կոշ անուամբ գիւղ կայ, Աղբար Աղա՝
մը նոյն գիւղումը մէկ մեծ այծ է գնում, որ բերի Երևանումը մորթի:
միսը ծախի, վաստակ անի: Նոյն Կոշ գիւղիցը մինչև Երևան
խրեանց տունը բերելը թէ որքան տանջանք է կրում, ստանաւորով
ասում է այսպէս: Այժմ էլ ոտիցը կաղ է լինում:

Մարդ էլ փողը կըտայ էսթաւուր մալի,
Ընկերըս նըստել ա ճամփումը լալի,
Ինչ անում ենք՝ չենք անում, տուն չի գալի,
Չենք գիտում՝ ինչ արել ա խիալ էծը:

Ի՛նչ մուննաթով հասցրեցինք Աղնատուն*),
Երիշ գնաց՝ կնտեղ էլաւ սրտիս սիւն,
Գրամիլէն**) երեաց, ասեցի՝ հասանք տուն,
Ոտմաշ էլաւ, ինձնից ուզեց նալ էծը:

Սաղ ածեցի, լաղաթ չ'առայ սաղիցը,
Չալ չաթուով կասել տուի պողիցը,
Սուր մկրատով խուզել տուի մաղիցը,
Հարայ կանչեց, արեց դաւմաղալ էծը:

Ինձի չունիմ անեղիցը նետիցը,
Չատ եմ ծեծել, հարցրեցէք փետիցը,
Ինչքան արի՝ չի՝ անցկացաւ գետիցը***)
Ինձնից կուզէր գեամիինան սալ էծը:

Ես չի տեսել մի էսթաւուր օյինբաղ,
Հէնց պողեր ունէր՝ ամենը մի մին գաղ,
Համ քոսոտ էր, համ դօթուր էր, համ անմաղ,
Ոտներիցը էլել էր դաբաղ էծը:

Օրումը նըրան մի ուրիշ տեղ ունէր,
Գետն անցկացնելիս՝ խիստ սիրուն լեղ ունէր,

*) Աղնատունը, Կոշայ մօտիկ մէկ գիւղ է:

**) Գրամիլէն՝ Էջմիածնայ մօտիկ մէկ գիւղ է:

***) Քասախ գետի մասին է խօսքը:

Վարաւորդով՝ 9 լիտր եղ ունէր,
 Իրան ու գետնայ ունէր ահալ էծը:

2 Էժան առայ, ասի՝ տիրոջը խաբեցի,
 2աթուն դրրի պողերիցը կապեցի,
 Փախս առաւ՝ բազարի լէնքը չափեցի,
 Գժուացրեց ինձ, շինեց սարսաղ էծը:

3 Դուրս բերեցի Սօգիւթլուղի*) բները,
 Վրէս թափեցին դասաբխանի շները,
 Փախաւ, մտաւ մաթուշկէքանց տները:
 Միաքն էն էր՝ դառնէր դուռումսաղ էծը:

Դազանակով ընչանք տունը բռնեցինք,
 Տարանք բազարի դրուանը մորթեցինք,
 2որս մարդով անջաղ մենք՝ նրան քերթեցինք,
 Կասես՝ ընէր մի դաւայ ու քեալ էծը:

Յետի ոտներովը քանդում էր հողը,
 Օգտողներին բաշխեցինք էրկու կողը,
 Փռչիմանեցինք, յետ դառանք, առանք փողը,
 Հետապ արի՝ էլ տրեց զտրար էծը:

Ասեցինք՝ զարար կանենք, տանք դասապին,
 Բռասա էկանք դարդ ու դամի տրբարին,
 Մեր տղէքը հասան փողի հետապին,
 Բուկըդ կապենք կանաչ կարմիր թել էծը:

*) Սօգիւթլուղը Երևանայ բերդին կից ընդարձակ կանաչադեղ վա-
 յելուչ դաշտ է:

5 Ես չի տեսայ չալ իծի մըսի համը,
 Էլ գժութիւնումը չի թողեց քեամը,
 Էնդուր համար թարիֆն արեց Ագամը,
 Սըտիս վըրէն դըրեց դուզիւնի դաղ էծը *):

*) Ծանօթ. Մի օրինակում կայ հետեւեալ երկու տունը.

Առաւօտը բարի լոյսը վըրներս բացուեցաւ,
 Դուռը բաց արի՝ էծը տեղիցը վեր կացաւ
 Ասեցի արի գնանք, գլխով արեց հեռացաւ,
 Իսկի չկար մտքումը տուն գնալ էծը:

Ճամբի միջին հասեցի շատ լաց էլայ,
 Աչքովս մէկ զատ ընկաւ՝ ասի գէլ ա
 Ասեցի՝ հնց թէ իծի մսիցը մաղրուն էլայ,
 Մէկ էլ տեսայ՝ հրէս եկաւ չալ էծը:

ԺԷ

Քցել ես սրտիս մէջը վառ վառ կրակը, սիրեկանն,
Համ դին ես, համ իման, հողւոյս ճրագը սիրեկանն.
Ականջ արա, սիրեկանն, տես՝ քեզ ինչ խրատ իմ ասում,
Ոտիդ տակին մեռնի ինձալէսները շատ եմ ասում,
Իմ դօստը դու ես, հէնց գիտես՝ քեզ ետդ եմ ասում,
Հրեշտակաց նման ա քո օրինակդ, սիրեկանն:

Սէրդ ինձ գերի ա արել, պահել ա դուժստդի նման,
Ո՛չ պահում ա, ո՛չ թողում ա, ո՛չ մորթում ա մատաղի նման,
Ո՛չ գիժ եմ, ոչ խելօք եմ, ոչ էլ թէ սարսաղի նման,
Ո՛չ մեռած եմ, ո՛չ թաղած եմ, ո՛չ կենդանի սաղի նման,
Ոչ գրում ես, ո՛չ ջնջում ես ումրիս նամակը, սիրեկանն:

Ինձի գուրում չանի, ասացէք էն գովականին,
Էս ինչպէս անտանելի ցաւ ա քցել իմ ջանին,
Մեղք արի, ռահմ արա, անիրաւ, ինձալէս ջլւանին,
Սեւրես դաս իմ մօտը Աստուծոյ արդար դոտաստանին,
Թէ մոռանաս իմ աշխատանքը ամակը, սիրեկանն:

Էշխի ջաֆին դիմացող ոչ ոք չի ըլնի իմ թայլս,
Էսքան ուրիշամի տեղակ՝ մի հատ պռօշաի ա փայլս,
Էն էլ ինձ բաւական ա, թէ շաւաղաթ անի շահլս.
Ձեմ դառնալ էս սովդիցը, թէ կուզենայ շանց տայ մահլս,
Մի տնդամ մեռնելս առել եմ աչքիս տակը, սիրեկանն:

Քաղցր ձայնդ լսելիս՝ սրտիս խրախոյս ես տալիս,
Բացուել ես արեղակի պէս՝ աշխարհիս լոյս ես տալիս,
Մի շողդ մեզ կաթել ես, ընդուր էլ ավսոս ես դալիս,
Անճար Աղբար-Աղամին էդ ինչպէս յոյս ես տալիս,
Ձեա քաշում, թէ սպանես էշխիդ խանչալը, սիրեկանն:

ԱՐԱՋԼՈՒ ՍԱՐԳԻՍ

Ա Ր Տ Ե Մ

Ա Ի Ե Տ Ի Ս

Գ Է Ո Ր Գ

Գ Ի Ի Ր Զ Ի

ԱՐԱՋԼՈՒ ՍԱՐԳԻՍ*)

ՕՍՄԱՆԼՈՒ ԴԻԻԱՆԻ

Նազանի, թէ կուգես քու ըրադըսթը
Հաքնիս էդ զումաշը, ալը՝ լաւ կըլի:
Դէշ մարդիցը պահես մեր թաքուն բանը
Չիմանայ մեր էստեղ զալը՝ լաւ կըլի:

Նոր իմացայ՝ դու մի թագա եար ունիս,
Դիշերը հինգ ոսկի գեալուր քեար ունիս,
Քանի կեանջ ես, սիրուն էսթիբար ունես,
Սիրուես, սիրող անես՝ սէրը լաւ կըլի:

Մի հետի որ խօսես՝ սիրտս կընդես,
Քու սապապէդ էլ չեմ քօշիլ ես զեղես,
Դլուխդ լաւ շինես, աչկերդ զեղես,
Էրէսիդ էլ քըցես շալը՝ լաւ կըլի:

Դուրը որ կերթաս, յեննէդ կուաշեմ,
Քու սապապէդ կըհալեմ ու կըմաշեմ,
Արազլուն եմ, քու հասրաթդ կու քաշեմ,
Պաշեմ էդ երեօիդ խալը՝ լաւ կըլի:

**) Արազլու Սարգիսը 118 տարեկան վախճանեցաւ:

Ա Ր Տ Ե Մ

Գ Ի Ի Ա Ն Ի

Թէ Աստուած կը սիրես, ետր, արի մէկ հալըս տես,
Էշխովդ էրուած է ջիգեարս, անճար մղկտալս տես,
Ամեն դալուդ ժամանակն խարար միտքս ընկնելով,
Աչքերիցս պակասում ա լոյսը, դառն արտասունք լալս տես:

Եարար, բէմաւրված, ինչ դառար աշխարհումս ինձ համարժ
Աչքերդ նման ա աստղ, ունքերդ ցօղ ու կամար,
Թող մտիկ անեմ պատկերիդ, Աստծուդ խաթեր համար,
Մին փոքր ժամանակ համբերիր, իմ իրդար ու հալս տես:

Գիշեր ցերեկ փիւր անելէն սիրու քունս չի տանում,
Ոչ մի անգամ սպանում ես, ոչ թէ մօտդ ես տանում,
Սիրեկանն էդպէս չի անի, ինչ որ դու ինձ ես անում,
Կտրեցիր ջանիս թաղաթը, արի հողիս տալըս տես:

Խեղճ Արաեմն եմ, ինչ արի, ետր, ինձանից հեռացար,
Սալամ եմ տալիս, չես առնում, աղ ու հացս մոռացար,
Ինչ կանես իմ շարշարանքը, որ ամակս ուրացար,
Անիրան, վերջիս նափասն ա, անի հողի տալս տես:

Ա Ի Ե Տ Ի Ս

Մ Ո Ի Խ Ա Մ Բ Ա Ջ

Դու ես իմ անուշ բալայ,
Երեսիդ ջուխտակ խալ ա,
Էս ինչ թաւուր ըղբալ ա,
Ջուր այրում ես ինձ հալայ:

Ես չիմացայ ահալըդ,
Սիրուն դէմքով ջամալդ,
Ջահէլին բարե տալդ
Անում ա սիրտս եարայ:

Քու ճանփէն սպասելու՝
Լինում ա սրտիս խրախոյս,
Բիւլբիւլի պէս խօսալուս,
Կարծում եմ՝ կանես չարայ:

Ի՞նչ կըլի ինձ միտք բերես,
Բան է կեանքս կրակես,
Ձեռք շնորհացդ մեկնեա մեզ,
Միթէ քու սիրտդ քար ա:

Քո անհաստատ խօսքերը
Չուտով կտրեց մեր սէրը,
Ի՞նչ էր Աւետիսի խէրը՝
Քեզ համար էլաւ տւարայ:

ԳԵՈՐԳ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Մ Ա Ձ

Մէկ մօտ արի, որ ընենք եար, սիրահանր,
Թող երանի տայ մեզ աշխարհ, սիրահանր,
սէր Աստծու խաթրի համար, սիրահանր,
Ռահմ արան, ինձ մօտդ տար, սիրահանր,
Վայ, ես մեռայ, ո՛վ անջիւղեար սիրահանր:

Սիրեկան ես, քեզ մօտ կուտանես դու, եանր,
Քանի մէկ քանի հողիս հանես դու, եանր,
Լաւ է, որ մի անգամ սպանես դու, եանր,
Քան թէ դարդերս անես հաղար, սիրահանր:

Մղկտում է ջիգեարս, է գիւտուն եարայ,
Ասում են՝ սէրի դարդին չի ընի չարայ,
Ո՛վ սիրելի, միթէ քու սիրտդ քար ա,
Թէ հրեշտակ ես, հողիս առ տար, սիրահանր:

Իմ ջիգեարս մի կտրատիլ եանր, եանր,
Ինձ պէս դօստին մի կամենալ չար, եանր,
Մի սպանիլ անողորմաբար, եանր,
Գէորգին պահի քեզ նոքար, սիրահանր:

ԳԻՒՐԶԻ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Մ Ա Ձ

Էշխիցդ ջունուն դառած՝ գիշեր ցերեկ խաղ եմ ասում,
Ոչ թէ երեկ այսօր, կարելի է վաղ եմ ասում,
Ծոցինդ չեմ ճանաչել, դառը քօլի թաղ եմ ասում,
Երեսիդ երկու պաշին ինձ արա դօնաղ եմ ասում,
Անուտել, անխմիլ եմ, քէֆս արա չաղ եմ ասում:

Եթէ որ դարդիմանդ ես, արի ինձ անճար մի թողալ,
Դոստ ու դուշմանի միջին վարդից ընկած խար մի թողալ,
Մինչև մահս ու մեռնելս սրտիս ինթիզար մի թողալ,
Թէ վատ եմ, տուր գլխովս էլ կշտերքիդ քար մի թողալ,
Թէ լաւ եմ, խօսքդ ինչ ա, տուր ծծեմ բոխախդ եմ ասում:

Եա ես մի քամի պիտի՝ ծամդ փարիշան ի արել,
Եա ես մի սայադ պիտի՝ թօռումս թառլան ի արել,
Եա ես մի Լազլի պիտի, տեղդ Դադստան ի արել,
Եա ես քու տէրդ պիտի՝ չորս կողմդ նշան ի արել,
Եա ես մի դառը պիտի՝ ջանս քեզ դուրջան ի արել,
Էլել եմ ոտիդ տակին ընդունելի մատաղ եմ ասում:

Ինձի էլ ումուտ ունեմ արդս անցկենայ քարումը,
Ի՞նչ կանես Ղֆլբանդ ա ընկել բէմուրվար եառումը,
Ոչ դսն ես ռահմ անում, ոչ ծախում են բաղարումը,
Եարար ես էլ ինչ թառուր ուրախանամ աշխարհումը,
Թուին հաղար ութ հարիւր երեսուն երեք տարումը
Գեանջեցի Գիւրջին եմ ես, խօսքս Ղարաբաղ եմ ասում:

ԳԻՒՐԶԻ ՆԱԻԷ

Ա.

Այր՝ Աստուածը քեզ պահի, ինչ արմաղան ես դուն, եւորո,
 Բեն՝ բարեսիրտ ողորմած լեր, գեղեցիկ ջան ես դուն, եւորո,
 Դիմ՝ գարնան վարդ բաց էլած՝ հոտով ռահան ես դուն, եւորո,
 Դան՝ դուռն ողորմութեան ինձ մօտ բաց անես դուն, եւորո,
 Եչ՝ երանի քու սիրելուն, որ նոր ջիւան ես դուն, եւորո,
 Զան՝ զուլում ցաւի տէր եմ, փրկիր, լողման ես դուն, եւորո,
 Էն՝ էկել եմ դէպի դուռդ, անտես չի անես դուն, եւորո,
 Ըթ՝ ընկել եմ էշխիդ մէջը, զուր չի սպանեո դուն, եւորո,
 Թոն՝ թաղաթս կտրուել է, ինչ կերպ ինսան ես դուն, եւորո:

Ժէն՝ ժողովիր թայ ու թուշդ, սէհր գնանք բաղի մէջը,
 Ինի՝ ի քէն նեղացել եմ, ինձ քցել ես դաղի մէջը,
 Լիւն՝ Լէյլի ես, Մաջլունն եմ, ինձ քցել ես դուրսաղի մէջը,
 Խէն՝ խալերդ գառ նշան ա քո ռիպտակ բոխախի մէջը,
 Ծան՝ ծրծերդ շամամ ա, կոլուուել են թաղի մէջը,
 Կեն՝ կարօտ եմ բլբուլի պէս, վարդ ես քու ետիրաղի մէջը,
 Հոն՝ հաւատով սէր ունեցիր, ինձ տար քո օթաղի մէջը,
 Զան՝ ձեռովդ ինձ սպանի, բաց գերեզման, թաղի մէջը,
 Դադ՝ դաֆիլդան մահ մի տալ, վախիր Առօանից դուն, եւորո,

Ճէն՝ ճշմարիտ ուղիդ կացիր, վերջիդ մէկ նշան ունենաս,
 Մեն՝ մագեան քեզ լայաղ չի, որ մեզ պէս սիրելեան ունենաս,
 Յին՝ Յայաստան աշխարհումս մէկ յիշելիք բան ունենաս,
 Նուն՝ նասիաթ առ վարպետից, մեզ մօտ գալ արժան ունենաս,
 Զան՝ շողմքոր գառը գարձիր, միշտ քեզ երկու նան ունենաս,

Ոն՝ ողորմած հետս խօսիր, քաղցր պատասխան ունենաս,
 Զան՝ չափաւոր աշխարհումս քեզ խէր ու ափսան ունենաս,
 Պէն՝ պատրաստ կաց էն կեանքումս ուղիղ դատաստան ունենաս,
 Զէն՝ ջուղաբ տաս արդար բերնով, որ պատուական ես դուն, եւորս:

Ռան՝ ռահմով միշտ կացիր, ողորմասիրտ լեր աշխարհին,
 Սէն՝ սուրահի է մինա բոյրդ, ինձ շինի քեզ տէր աշխարհին,
 Վե՛ վախդ ես, եւոր, իմ ցաւին, ցաւդ ինձ կու սաստէր աշխարհին,
 Տիւն՝ տալար ես վարդի նման, բնութեամբ ես ճեր*) աշխարհին,
 Բէն՝ բաստ յանկարծ եկար, ով ինձ կու փրկէր աշխարհին,
 Յոն՝ ցաւերս շատացել է, փրկիր, արա խէր աշխարհին,
 Իիւն՝ լիւանդ եմ վասն սիրոյդ, սիրտըդ ողորմ բեր աշխարհին,
 Փիւր՝ փարատիր ինձ էս ցաւէն, ինձ հետ արա սէր աշխարհին,
 Քէն՝ քանի էս Գիւրջի նաւին սիրոյդ տանջ անես դուն, եւորս:

*) Անհատականալի բառ:

Բ

Առանց քեզի ո՞նց դիմանամ, փաշա ջան,
 Բարով տեսոյդ արժանանամ, դուշա ջան,
 Երբոր տեսնեմ, կու հիանամ, փաշա ջան,
 Օրըստօրէ կուրախանամ, դուշա ջան,
 Յնծամ, ցնծամ դուարճանամ, փաշա ջան:

Մէջ աշխարհումս չի ճարուիլ քու հատը,
 Վարպետից ես առել խելք ու խրատը,
 Մենակ դու չես, աշխարհումս կայ շատը,
 Բոլորի հետ չեմ փոխիլ քու մի մատը,
 Էնդոր տեսոյդ միշտ կու ջանամ, փաշա ջան:

Դեղեցկատես նոր ծնանած դառն ես,
 Քաղցրապտուղ արմաւենի ծառն ես,
 Անմահական կաթն աղբիւրից սառն ես,
 Սրտիս խորհուրդն ես, համ լեզուիս բառն ես,
 Քեզնէ բարութիւն կու ստանամ, փաշա ջան:

Թահր է տուել շուխ բոյրդ՝ սմբուլ կասեն,
 Պայծառ դէմքդ նոր դարնան դիւ կասեն,
 Քաղցր լեզուդ մայիսուայ բլբուլ կասեն,
 Սիւրտակ բոխախդ էրծաթէ կուլ-կուլ կասեն,
 Մէկ բուսա տուր, միշտ ցնծանամ, փաշա ջան:

Բաւ է գովեմ, շատ աւելի լաւ դադ ես,
Սուլթան ու խան, գլխիս տէր ու շահդադ ես,
Աղաչում եմ, դիւտնս ուղիղ դատես,
Գիւրջի նաւին էս ցաւիցը ազատես,
Թերակատար չեմ, կիմանամ, փաշա ջան:

Գ

Արի, քու չարդ տանեմ, աչքերդ շալ շալ սիրեկան,
Տուել է Տէրն ինքը քեզ լաւ խելք ու քեամալ սիրեկան,
Քեզի տեսնող ֆուղարէն չի ունենալ հալ, սիրեկան,
Կըկտրուի թաղաթը, չի կարայ մանդալ, սիրեկան:
Քաղցրախօս բիւլբիւլի պէս ունիս զալմադալ, սիրեկան:

Հոտ ունես անմահական, ծոցիդ բաղչայ բաղ են ասում,
Խալերդ Հնդու մարմառ, գէմքդ զառ վարադ են ասում,
Երեսդ կարմիր վարդ է, խալերդ եարփադ են ասում,
Լոյս կուտան մէջ աշխարհի, աչքդ շամ շրադ են ասում,
Նոր նորած լուսնի նման՝ թուլս ունքերդ թաղ են ասում,
Բեր կուռռ քցեմ վզովդ, շինեմ հէքիալ, սիրեկան:

Խնչ կանեմ դարդ ու դամը, քեզ պէս սիրեկան ունենամ,
Թէ որ ես բիւլբիւլ դառնամ, քեզ նման դիւլ ջան ունենամ,
Թէ որ ես հիւանդանամ, քեզ նման Լոզման ունենամ,
Թէ որ ես դուլթսադ ընկնիմ, քեզ նման սուլթան ունենամ,
Չեմ կտրիլ Ասսու փառքը, քեզ պէս հողի ջան ունենամ,
Երանի էն ջիւանին, կունենայ ըղբալ, սիրեկան:

Ինթիզարով կըմնայ, հաղար հաղար վայ էս ջանին,
Գրուած ես դաւթարումը, քեզ տուել են փայ էս ջանին,

Թաբիր ես Նոդմանի պէս, կարող ես տո՛ւր սո՛յ էս ջանին,
Ողորմի, սիրտդ քցի, դու մի անիլ զո՛յ էս ջանին,
Դու սօնայ եաշլբաշ, քաշկայ ընկնիս թայ էս ջանին,
Վեր կենանք իրար յետնայ, դուրս ընինք մանգալ, սիրեկան:

Ասում է Գիւրջի նաւին՝ ողորմա՛, ես եմ բէշարայ,
Էշխիդ ձեռնին ջիգեարս դու շինել ես փարայ փարայ,
Սէրդ կցորդ ա սէրիս, սիրոյ բանը շատ դժուար ա,
Հիւանդ անկեալ եմ սիրոյդ, եկ դարդերիս դարման արա՛,
Սիրոյդ մաշուած ջամալս մի քիչ դայ ամալ, սիրեկան:

Դ

էս ձի առնողի խելը ու քեամալը՝
Մի չարէք պոչն ա, վեց ստիլ եալը,
Հարկիդ ոտումը չի պահում նալը,
Ճանփին չի գնում, ինչ ա խիալը,
Իլլաքի նրա էն թօբուլս տալը:

Ինքը եաբու ա, ոտները զօթուր,
Ալլահ եարադան, սան բունի դեօթուր,
Դարի չի ուտում, ատամն ա պօթուր,
Ջինսն ա ցոյց տալիս պոչի ժաժ տալը:

Թէդ թէդ ընում ա տունադը եարա,
Մէջքը զօթուր ա, չի ընում չարայ,
էն թափուր ձի ա, ջանէն բէգար ա,
Լաւ պար ա գալիս, ածէք դաւալը:

Ափսո՛ս, էս ձիու ատամը դուլ ա,
Համ շատ անգեալ ա, համ շատ էլ ծոյլ ա,
Ճանփին չի գնում, ոտները թոյլ ա,
Իլլահի բեռան տակը դողալը:

Բայթալներ բերէք, մտիկ տայ եաշին.
Առաւօտենց նստի, կըկանդնի ճաշին,
Եարար, թէ մորթենք, գին կերթոյ կաշին,
Մաշեց մշրեց մեր ջանն ու հալը:

Դուք էս ձիուց ինձ արէք ազատ,
Անդեալացել տ, չի ունի թաղաթ,
Ինքը եաբու ա, խասիաթը շատ վատ,
Թարիֆն անեմ ես ճամբին գնալը:

Ուզող էլ չկայ, բաշխենք ուրըշի,
էս մեզ լայաղ չի մէջ թայ ու թուշի,
Բերէք սպանենք, միսը տանք ղշի,
Ջամդաքը տարէք, բարձեցէք սայլը:

Որտեղ կապում ենք, չի կանգնում տեղը,
Կտրում փախչում ա, գնում ա գեղը,
Առնելիս՝ ջանը քսել են եղը
Մենք հէջ չիմացանք նորա ահալալը:

Կասեն՝ մնացել ա շահ նաղըիցը,
Երեո չի թերում սրբած թրիցը,
Գիւրջի նաւուն վեր քցեց վըրիցը,
Օխտ իշի մսուրք շինեց ջամալը:

Ե

✓ Իմ սրտին աղ ես արել,
Ջիդեարիս դաղ ես արել,
Ինձանից հեռացել ես,
Ինձ բէգամաղ ես արել:

Դու ես իմ սիրահարը,
Քաշկայ տանեմ քո շարը,
Ինձ հօ քաշել չես դարը,
Համա նասաղ ես արել:

Չատ մարդկանց ես դու խարել,
Քո սիրոյդ եմ տաղտապել,
Ինձ հօ թոկով չես կապել,
Համա դու թսաղ ես արել:

Ես եմ աղիղ ախպէրդ,
Ինձնից մի կտրիլ սէրդ,
Օխ ու քեսաման ունքերդ
Ինձ վերայ թաղ ես արել:

Կանչում եմ մօտ չես գալիս,
Արեան աչօք եմ լալիս,
Աչքերդ լոյս է տալիս,
Նոր շամչրաղ ես արել:

Կարօտդ քաշում եմ քու,
Չեմ կարող ասել ահու,
Կերպարանքդ տեսնելու՝
Ինձ էլ մուշթաղ ես արել:

Մինա բօյըդ սուրահի,
Խարարայ սիրտս շահի,
Ինձ տար մօտումդ պահի,
Բաւ է զըադ ես արել:

Բոխախդ բիլուլի պէս,
Չաւդ ա տալիս հուլի պէս,
Դէմքդ բացուած գիւլի պէս,
Խալերդ չաղ ես արել:

Ես քո սիրոյդ, բարեկամ,
Կամենում եմ հողիս տամ,
Պռօշներդ քաղցրահամ
Թելից շարմաղ ես արել:

Մուրվաթ արա, սիրահանր,
Մի՛ չարչարիլ չարաչար,
Ինձ քցել ես քարէքար,
Դըուստ սարսաղ ես արել:

Մասներդ կակուղ մում ա,
Հալամ էփուած չի, հում ա,
Տեսնողը հէնց զխտում ա՝
Ինձ էլ չըաղ ես արել:

Այսօր լսեցի հանդդ,
Խիստ տեղին են նշանքդ,
Աննման կերպարանքդ
Նոր դառ վարսդ ես արել:

✓ Սիրելի, ինձ ատել ես,
Ատել ես նախատել ես,
Ջիգեարս կտրատել ես,
Արնով շաղախ ես արել:

Ինձ տեսնելիս՝ տուր բարով,
Խորհուրդդ յայտնի գրով,
Ինձ հօ՛ մորթել չես սրով,
Անսուր մատաղ ես արել:

Համ օրդակ ես, համ դաղ ես,
Դօսախ մօտ փիանդաղ ես,
Դու էնքան օյինբաղ ես,
Լացս ծիծաղ ես արել:

Դու միշտ կամեցիր բարիս,
Ուրախացիլ մի՛ չարիս,
Էս քըբըուած ջիգեարիս
Քափով արաղ ես արել:

Համ դուղի ես համ լաչին,
Ես կարօտ եմ քո պաչին,
Դօստ ու դուշմանի միջին
Դու ինձի լաղ ես արել:

Դարդերս ասեմ ղումը,
Անյո՛շ ձեր կեր ու խումը,
Ծիծեռնակայ բերդումը՝
Ասում են՝ հաղ ես արել:

Դու ես իմ սիրեկանս,
Մի մաշիլ ջիւան ջանս,
Կտրել ես իմ ամանս,
Դարդու նաչաղ ես արել:

Անկաջ դիր խօսքիս լաւին,
Բէշտըայ Դուրջի նաւին
Քեզնից չի կտրիլ դաւին,
Մաղար ախմախ ես արել:

2

Ի՞նչ անուն հնարել ես, որ ինձի ետդ ես արել,
Էլիսաբեթ, ինձանից ի՞նչի համար դատ ես արել:

Ես քո սիրոյդ ջան տալով, մեռայ աստ անդ մանդալով,
Ինձի թողել ես լալով, ուրիշին շատ ես արել:

Ես եմ քո սիրականդ, խօմ դիտեմ ամեն բանդ,
Դուժսաղ արա դռանդ, ինչո՞ւ ազատ ես արել:

Ձի ճարուիլ թայդ, լաշին, ողջ ման եկայ Ձինմաշին,
Ով քնի ծոցիդ միջին, ցնծին, դրախտ ես արել:

Հով արա էս կեանքումը, սէրս է քո նշանքումը,
Մէկ օր Ծաղկէվանքումը, շատ սիրտ բարբադ ես արել:

Աշխտըհումն ես նշանով, սիրում են քանի՛ ջանով,
Դու դոված ես ամեն բանով, լաւ տեղ սահրադ ես արել:

Ինձ հետ քցում ես դաւի, քիչ էլ ինձ համար ցաւի,
Սեթէնտուր քուրբդ մաւի, լաւ քեզ աւադ ես արել:

Ալմտոտ մատանիդ մատիդ, ես լսող եմ խրատիդ,
Նալդուզները ճակատիդ ողջ դաբեհատ ես արել:

Ես դարձել եմ քու գերին, սէրս է կցորդ քու սէրին,
Մաշելը ջահէլներին, քեզ լաւ խրատ ես արել:

Հիւանդ եմ պահի մտիդ, վախտ վախտ ընկնում ես խտիտ,
Ոսկի ու մարջան ճտիդ, երեք չորս պատ ես արել:

Ուզում եմ կանչեմ ջառը, խօսմ ես չեմ, շատ կայ խառը,
Ձուր խի ես ձգում շառը, անպարտ դուժսաղ ես արել:

Դեկօղի չի՞թ մինթանէդ, պոլոլիկ սիպտակ չանէդ,
Ձուք քաշած ամեն բանէդ, մեզ հողեհան ես արել:

Թաղայ դօստերդ լաւ են, ինձ աղատիր էս դաւէն,
Բէշարայ Դիւրջի նաւէն, դիտեմ, ըւադ ես արել:

Է

Լեր ողորմած, ո՞վ բարերար, աշխարհին,
Քեզնից գիւման էլ չի կայ ճար աշխարհին,
Դիշեր ցերեկ չկայ դարար աշխարհին,
Տուր բարութիւն, պատել ա չար աշխարհին,
Կենդանիքն են բոլոր տկար աշխարհին:

Էս պատիժը մեզ տուեց՝ խրատում ա,
Հէրը որդուն, որդին հօրը ատում ա,
Մի փուշ բանով հօր սիրտը կտրատում ա,
Մեր մեղքն ա, որ աշխարհս պատում ա,
Մէկ մարդ չկայ աղօթարար աշխարհին:

Անդէտ իսան, խի էք փախչում չօլերը,
Մարդու ցաւը խօսմ չի քաշիլ քօլերը,
Քանի ջիւան կոտորուեց մեր տօլերը,
Որտեղ երթաք, ձեզ կըգտնի խօլերը,
Խօսմ էստի չի, պատեց արար աշխարհին:

Սրտներումս չունինք երկիւղն ու ահը,
Բամբասանքից ինչ ա աւելնում շահը,
Մեծ պատիժ էր Դզլջէն մանկանց մահը,
Պահող չիկայ Աստըծու դրած պահը,
Չի գտնուիլ մէկ մարդ արդար աշխարհին:

Ղզլիցը ետնայ եկաւ մորեխը,
Պէտք է քաշենք, էս պատիժն ա մեր հախը,
Ընդուր համար չունենք Աստուծուց վախը,
Մէկ դուքանդար դրուստ չի անում առ ու ծախը,
Ոչ բաղիրդեան, ոչ սանաթքեար աշխարհին:

Մեծ սասում էր հիմա խօլեր ազարը,
Ումուտ չունի մտրդը, թէ հասնի բազարը,
Աչքներովս մենք տեսել ենք հազարը,
Էնդուր համար Աստուած թեքեց նազարը,
Դրուստ չի կայ մէկ կշիռք, քար աշխարհին:

Քանի՜ օջաղներ քանդուեց, տէր չի մնաց,
Երիտասարդ, ջահէլ ու ծեր չի մնաց,
Յոյս, հաւատ մեղանում սէր չի մնաց,
Հարիւր մեռլին դեռ մի տէրտէր չի մնաց,
Ոչ ռարկաւադ, ոչ ժամաբար աշխարհին:

Անմիտ իսան, դարձ եկէք էդ չարիցը,
Աստուած խղճայ, պըծընենք էս դարիցը,
Մենք իսան ենք, խօմ չենք ծնել քարիցը,
Բայց դուրս գալով Առածու ճանապարհիցը,
Ցաւը պատեց քանց դետ վարար աշխարհին:

Էս պատիժը կըփրկուի ժամ դնալով,
Աղօթելով դէպ առ Աստուած ու լալով,
Զի հեռանալ աղօթքից ծոյլ կենալով,
Ողորմութեամբ աղքատաց տուրքեր տալով,
Ըստուց զիւման էլ չի կայ ճաբ աշխարհին:

Հազար ութ հարիւր քառասուն եօթն ամի,
Խօլերն եկաւ ոնց որ մէկ սաստիկ քամի,
Բարեկամը չէր երթում բարեկամի,
Ում բռնում էր, ուզում էր ջանը քամի,
Զէր երեւում մարդու տամար աշխարհին:

Աստուած խղճայ մեղ նման մեղաւորին,
Քեափուր բանդէս չըվախճանի էս օրին,
Դիւրջի նաւէն էլ չի քննում խորին,
Աղաչեցէք, պաղատեցէք Լուսաւորիչ Գրիգորին,
Կտրուել ա ողջ, չիկայ ճաբ աշխարհին:

Ը

Կորցրածդ ետրաբ դտմը, դուշա ջան,
Խաւար սրտիս լոյս մխիթար, դուշա ջան,
Ուր որ կերթաս, ինձ հետդ տար, դուշա ջան,
Պայծառ սիրտս շինիլ մի քար, դուշա ջան:
Չարչարիլ մի ինձ չարաչար, դուշա ջան:

Յանկարծ տեսայ, սր վէր եկար սարիցը,
Կաքաւի պէս սորսը տալով քարիցը,
Չեռք քաշեցի, վալլահ, էս աշխարհիցը,
Որ դուս եկար փոշտի ճանապարհիցը,
Վալլահ, գլխիս խելքը տարար, դուշա ջան:

Էդ ինչ բան ա, սիրեկան, ինձ անուժ ես,
Չարչարելով գլխիս խելքը տանում ես,
Բէմուրվաթ ես, դու ինձի սպանում ես,
Ազդդ աղայ, դու ինքդ էլ խանում ես,
Արի, մի տալ ինձի դարար, դուշա ջան:

Յառաջ տեսայ, չէի գիտում, թէ ո՞վ ես,
Մօտ չես գալիս, ափսոս, ինձանից հով ես,
Ես ինչ անեմ, որ ինձանից խռով ես,
Բաւ է, ջիգեարս էշխիդ միջին բովեւ,
Ռահմ արան ինձ մուղարար, դուշա ջան:

Դու էլ չար ես, աղանջ ես անում չարի,
Խի չես խօսում, ասան տեսնեմ ինչ արի,
Տէքն ինքը քեզ միշտ հատուցանի բարի,
Դիւրջի նաւուն դան սիրահար, դուշա ջան:

Թ

Գիշի

Հողեղէն մարդու համար միշտ անուշակ սէր, գինի ջան,
Ճատին աղքատ ես շինում, շատին փողատէր, գինի ջան,
Ճատ ջահէլ հարբեցողի դու շինել ես ծեր, գինի ջան,
Քեզ սիրողը չի փախչիլ, որ նոցա ես մէր, գինի ջան,
Երանի քու տեսնողին՝ կունենայ համբեր, գինի ջան:

Խմողի չոր բողաղը մէկ թասումը թաց ես անում,
Վրայ երկրորդ թասումը կապ իշտահը բաց ես անում,
Վրայ երրորդ թասումը բարեկամաց լաց ես անում,
Չորրորդ թասը խմելիս՝ շուտ խելքին իմաց ես անում,
Ասում ես՝ վեր կաց, կորի, դառել ես անտէր, գինի ջան:

Հինգերորդ թաս խմողը ում հետ խօսայ՝ վերջն ա դաւի,
Վրայ վեցերորդումը՝ անձը ծեծես, ինչ կըցաւի,
Եօթներորդ թասումը գինին մարդու կըգրաւի,
Ութումը՝ չի խառնելիլ ոչ վատ բանի, ոչ թէ լաւի,
Իննումը՝ լոյս ցերեկը կըթուայ գիշեր, գինի ջան:

Խմողն առաջի տարին խիստ շատ դրուստ կըլնի հախի,
Էն մատին էհտիբարը կտրուելուց շատ կըվախի,
Եաւաշ եաւաշ տան մէջը բոլոր կիսագին կըծախի,
Լիտըր մի ժում կըխմի, կասի մնայ՝ կըքացախի,
Կասի իրան միջումը, կուշտ խմելն ա խէր, գինի ջան:

Երկու տարէն խմողը էլ ինչ դուիկ, օր կունենայ,
Երկու օրումը կընաղղի, թէկուզ ոսկու հոր ունենայ,
Գինու գրաւ կըգնի, ինչ որ հագին շոր ունենայ,
Կտայ գինու ուղուրին, անձնումը ինչ որ ունենայ,
Ո՞նց ես քեզ սիրահարում էդ թաւուր դօստեր, գինի ջան:

Երեք տարէն խմողի իրար չի ընկնիլ հացն ու աղը,
Տանը շորահոտ չի գալ, կըլլւան տաշտ ու մաղը,
Գնալիս կու անարգեն, տուն չեն թողալ օղուշաղը.
Երանի աղաթ չըլէր ըսկի գինին ու արաղը,
Քանի հաստատ օջաղներ շինել ես աւեր, գինի ջան:

Խմողը չորս տարումը ըսկի մարդի չի ճանանչի,
Ոչ երկիւղ կանի մարդից, ոչ թէ արոււից կամանչի,
Ինքն իրան կըծիծաղի, վախտ արջի պէս կըբառանչի,
Վախտ կընստի լաց կըլի, վախտ կտեսնես, հաղ կըկանչի,
Չանց կտայ մարդամիջի էս թաւուր բաներ, գինի ջան:

Եթէ թօբա չի անի, կըփշուի վրայ հինգ տարումը,
Էնթաւուր աղղի թքանք էլ չի ման գայ աշխարհումը,
Բանդի մարթը փշանայ, լաւերը մնան բարումը,
Գիւրջի նաւասին գրեց էս խրատը դաւթարումը,
Լսողը էլ չի խմի, բալքեա ասի վեր, գինի ջան:

Ժ

Մնացէք խաղաղութեամբ, զնոմ եմ աստէն, սիրական,
Ո՛չ որ զանդատ չի կրի ինձ պէս նուաստէն, սիրական,
Միտք բերեմ, խելքս կերթայ մատներիդ դաստէն, սիրական,
Կու ցնծայ՝ ո՛վ տեսանի վարդը ¹⁾ նովրաստէն, սիրական,
Քանի անձինք քո սիրոյդ անխմել մաստ են, սիրական:

Հեռանում եմ քեզանից, միշտ կու մնամ ախ քաշելով,
Վերջը ինձ մահ կու բերէ էշխդ ջիգեարս խաշելով,
Աչքս ճամփիդ կու մնայ ²⁾ մէկ նամակիդ սպասելով,
Օգուտ ինձ միայն մնաց, անցնին օրերս վաշվաշելով ³⁾,
Ձեմ ուզում հեռանալս, մահ խնդրեմ աստէն սիրական ⁴⁾:

Հեռանալը դժուար է, մնացողաց միշտ երանի,
Վաթանը քաղցր կըլի, Արարիչն անի արժանի,
Սէրը մին էնպէս բան է՝ առտնց աջալ մարդ կուսպանի,
Սիրածը միտ բերելով՝ կուզէ չօլերն անկանի,
Կցորդեա՛ սէրդ սիրոյս, մեռայ ես աստէն, սիրական:

¹⁾ Մի օրին. Վարդիդ նովրաստէն:

²⁾ Մի օրին. Աչքերս պէլ կըմնայ:

³⁾ Մի օրին. Կըմնամ զարիբ տեղը տեսութեանդ վաշվաշելով:

⁴⁾ Մի օրին. Ձեմ ուզում հեռանալը վախում եմ սաստեն, սիրական:

Ասելով՝ զարիբ տեղը ո՛վ կըլսի իմ գանդատը,
Սէր ընկաւ Ասլու համար, կրակուեց խեղճ Քեարամ-դադը,
Իր անձը մահու մատնեց Չիրինի համար Փահրադը,
Մշտապէս էր սիրահար Սաղաթի յետնայ Սայադը,
Լէյլին Մաջլունը թողունք, որք ներկայ աստ են սիրական ¹⁾:

Երանի լինի աչքիս, երբ քեզնից բարե կստանամ,
Էս ցաւն է անտանելի, նեղութեամբ մինչ երբ զիմանամ ²⁾,
Էս ցաւն է անտանելի, նեղութեամբ մինչ երբ զիմանամ,
Մայիսուայ բիւլբիւլի պէս տեսութեանդ միշտ կու ջանամ,
Ի սէր քո վազեալ խորհուրդս ինձ երանի կըլնի բանամ,
Խօսքերքդ մարդասպան, իմ անձիս դաստ են, սիրական:

Երանի, արժան ընէր սիրականին իր սիրածը,
Սէրդ կցորդ էր սէրիս միշտ երկնային Ողորմածը,
Ո՛վ կըլնի խնդացող զարիս տեղերում տրտմածը,
Խօսանը պէտք է քաշի իրան ճակատի դրածը,
Չարախօս խանները շատ տեղ բարաստ են, սիրական:

Սիրելին սիրելուցը հեռանալը շատ դժար է,
Սէրը մի վառ կրակ է չի հովանալ, անհնար է,
Հիւանդ անկեալ եմ սիրոյդ, իմ դարմանս ո՛վ կըճարէ,
Բէշարայ Գիւլըջի նաւին այլ բաղդ չունի, սիրահար է,
Թերամիտ ջահէնները միշտ անխմաստ են, սիրական:

¹⁾ Մի օր. Լէյլին էր ուրախ կենօք, Մաջլունն էր խաստէն սիրական:

²⁾ Մի օր. Խեղճ զարիբս ո՛նց զիմանամ

ԺԱ.

Ո՛ւր են իմ ջուխտակ բալէն,
Խաբար չունեն իմ հալէն,
Ջիւան ջանս փուշ արի,
Ճանապարհումը լալէն:

Ձեմ գիտում, թէ ի՞նչ անեմ,
Ջիւան ումբըս կէս անեմ,
Նարար կըլի տեսանեմ
Ջուխտն իրար հետ ման գալէն:

Աստուածաւանդ ուխտ անեմ,
Արարչիս հայցուած անեմ,
Բալբայ սրտով պաշ անեմ,
Նրանց էն ջուխտակ խալէն¹⁾:

Եկէք, եկէք, սիրական,
Անձինս տէր ու տիրական,
Մօտս եկէք առաւօտեան՝
Բիւրբիւրի պէս խօսալէն:

¹⁾ Մէկ օրինակում. Ես երեսիս խաշ հանեմ,
Առ Աստուած աղաշ անեմ,
Նարար կըլի, որ պաշ անեմ
էն ջուխտակ զօշա խալէն:

Երբ տեսի, ուրախացայ,
Հիւանդ 'ի, առողջացայ¹⁾,
Հարցրի, ստոյգն իմացայ,
Ազգ ու տակով հալալ են:

Ձեր ճամփումը սպասում ա,
Ցաւն իրար մօտ դասում ա,
Գիւրջի նաւին ասում ա՝
Բա չէք լսում իմ նալէն:

¹⁾ Մի օր. Մեռել էի, կենդանացայ:

ԺԲ

Տրտմեցի ես, որ սիրեկանս չեկաւ,
Իմ աչքի լոյս, իմ հոգի ջանս չեկաւ,
Իմ գեղեցիկ, իմ հուրի դմանս չեկաւ,
Աղանակերս իմ հոգի ջանս չեկաւ,
Խանդան էլած վարդ անմանս չեկաւ:

Մինչի նրա գալը ես կըմեռանեմ,
Էշխիդ միջին բեր ջիգեարս եռ անեմ,
Մուրվաթ արա, արի քեզ հետ սէր անեմ,
Ճարս էն ա՛ ինչ ասի, կու համբերանեմ,
Իմ չինարի սալի գիւնս չեկաւ:

Ումուտ զրէք, սրտիս տակին սին ընի,
Յերեկը դարար, գիշերը քուն ընի,
Ջունուն չըլեմ, միտ բերածս տուն ընի,
Սիրաս ուզում ա տեղիցը վերան ընի,
Իմ հոգին, իմ գին իմանս չեկաւ:

Ճանապարհիդ արտասուքս դօլ էլաւ,
Ռահմ արա, ո՛վ անիրաւ, բօլ էլաւ,
Ջունուն դառած՝ սուրերն ինձի խօլ էլաւ,
Անուշահոտ ծաղիկներս քօլ էլաւ,
Նազուլթ, դմրուլթ, թազայ մատանս չեկաւ:

Ինձ հասցրիք սիրեկանիս բարեր,
Դարդերս իրար գիպան, փոխուեց ձեւ,
Ինչպէս թէ որ խաւարում է արեւ,
Ինչպէս թէ որ ծառը թափի տերեւ,
Էնպէս էլայ, անմահականս չեկաւ:

Գիւրջի նաւէն ճանապարհիդ դուլ էլաւ,
Քեարամ-դադի նման էրուեց, քուլ էլաւ,
Ասում են՝ պայծառ երեսդ հուլ էլաւ,
Ուրախացայ, որ սիրելիս գիւլ էլաւ,
Մահս տեսայ, ետդուլթ եամանս չեկաւ ¹⁾:

¹⁾ Մի օրին. ես բիւլբիւլ եմ, իմ խօշ նշանս չեկաւ:

ԳԻՒՐՋԻ ՕՂԼԻ

ԵԳՕՐ

ԿԱՐԱՊԵՏ

ՂԱՓԱՆՑԻ ԴՈՎՐԱՆ

ՅԱԿՈԲ

ՆԱԼԲԱՆԴ ՕՂԼԻ

ԳԻՒՐՋԻ ՕՂԼԻ

Մարգարիտ, կասեն զանդ ու նաբաթ ես,
Սարքած գլուխդ ոսկէ սահաթ ես,
Թուխ թուխ մաղերդ ուրիշ բաբաթ ես,
Ունքերդ դալամ քաշած սուրաթ ես,
Երեսդ արեղակ լուսին սհաթ ես,
Աչքերդ ֆինջան, ինչ սալամաթ ես,
Պառզդ սպիտակ թուղթ մաղաղաթ ես:

Ես մի բիւլբիւլ եմ, հալս իմանաս,
Գիշեր ու ցերեկ լալս իմանաս,
Հարդամ քո դուռը գալս իմանաս,
Էս աշխարհիս զովդ ու սաֆէն թէ որ իմանաս,
Չատ մարիֆաթ ես:

Մարգարիտ, արմատ քարի մաղան ես,
Մեծ հուքմի տէր ես, սուլթան ու խան ես,
Բօյըդ չինարի, սալբի դիւան ես,
Էդ ման գալովդ խելքս կու տանես,
Մէկ զոնաղ անես, քանի խալուաթ ես:

Հագիդ ստդ կու գայ կանանչ ու ալը,
Պէտք է պաչ անեմ բոխախիդ խալը,
Քեզ դուրբան կանեմ աշխարհքիս մալը,
Էլ չես հարցնում հիւանդիդ հալը,
Էշխիցդ հիւանդ եմ, դեղիդ կարօտ՝ ես:

Ես—Գուրջի օղլին հասրաթդ եմ քաշում,
 Էշխիդ կրակը իմ սիրտն է մաշում,
 Պէտք է քեզ պահես խառ ու զումաշում,
 Ակռիքդ մարջան՝ ալմաստ թրաշում,
 Թէկուզ սպանես, ինձ դնես նաշում,
 Տեսնողն կասէ շատ բէմուրվաթ ես:

Ե Գ Օ Ր

Աշխարհքն աշխարհքով կշտացաւ, ես քեզանից, ո՛վ աչքի լոյս,
 Մէկ խօսք ունիմ իլթիմասով, ահանջ արա ո՛վ աչքի լոյս:

Սրտումս ունիմ ինթիզար, քու տեսն բարով, աչքի լոյս,
 Նարար ինչ գէթ եմ արել, կենում ես խռով, աչքի լոյս,
 Հազար որ ինձ չօռ ասես, ես ձայն կուտամ՝ ջան աչքի լոյս,
 Խնդրում եմ՝ մէկ թաս խմես անուշ պւօշտով, աչքի լոյս:

Դօստերս դուշման շինեցիր, ետերին ինչպէս դօստ անեմ,
 Անցեալ բանն էլ չեմ ասիլ, հազար կուգէ, որ դարդ անեմ,
 Աստուած վկայ, շատ դժուար է, դուխս ինչպէս դուստանեմ,
 Ես մի փոքր հովի նման, քո էշխն է ծով, աչքի լոյս:

Դու ինձ կրակը քցեցիր, էս ինչ դարմացք բան ա,
 Էշխիցդ ջունուն եմ դառել, ման եմ դալի եանա եանա,
 Էս կրակն ոչով չի քաշիլ, մէկ սհաթ չի դիմանայ,
 Խնձի դուն խորովեցիր էշխիդ կրակով, աչքի լոյս:

Հազար կուգէ սր դարդ անեմ, էս դարդերին դարդ չեմ ասիլ,
 Իմ լողման հաքիմը դու ես, ուրիշ ոչ մի բան չեմ ասիլ,
 Աստուած գիտայ, սրս պահող եմ, ամենայն տեղ սրս չեմ ասիլ,
 Արի ինձի վատ մի անիլ, ջանս քեզ դուրբան եմ ասել,
 Խնդրում եմ մուրադդ առնես Աստուածանից, ով աչքի լոյս:

Բէշարայ Նգօրն ասեց՝ էս ինչ բղբալ է ինձ համար,
Բաղերը վարդ է բացուած, ալ ու դիւզեալ է ինձ համար,
Էլի Աստըծուն փառք կըտամ, սաղ պահէ դօստերն ինձ համար,
Արի դու մէկ բան ասա քու քաղցը լեզուովն ինձ համար,
Ձայն ես տալիս բիւբիւլի պէս պատուելի ձայնով ինձ համար,
Խնդրում եմ՝ սիրով լինինք մէկ մէկու կամով, աչքի լոյս:

Կ Ա Ր Ա Պ Ե Տ

Ըսկի ոչ ով չի հարցնում իմ դարձերը, այ իմ մոզի,
Դիշեր ցերեկ միտք անելով, ման գալով մեռայ, իմ մոզի:

Քեզի բերին էջմիածին,
Միտքս գնաց տափակ հացին,
Օրով ցերեկով բռնեցին,
Կանչեցի՝ հարայ, իմ մոզի:

Դըրկորն ինձ ասաց՝ ես տեսայ քո մոզին,
Տարան երկու ոարվազ՝ չաթուն դըրած պոզին,
Տարան, դու մի ասիլ, ոսպոնչիքը տոպրակով խորխոզին,
Տարան՝ ես միամիտ ման եմ գալի, ճակատդ դաշխա, իմ մոզի:

Իմ մոզին էր խեքի բունը,
Քանդուի տանողի տունը,
Բերին տաներկու մինալթունը,
Որ քեզ տունեմ թայ, իմ մոզի:

Չիմացաւ սրբազանը,
Որ անի էս դատաստանը,
Մաշտդի Ալու տանը
Էլար դաւուրմայ, իմ մոզի:

Իմ ըղտը ըղբալս տեսէք, աչքս բացայ՝ հէր չի տեսայ,
Քաշեցի էս նեղ դարդերը, քամակումս աղալէր չիտեսայ,
Աներս մէկ մողի տուեց, էն էլ բերի, խէր չի տեսայ,
Նտի վերջը էջմիածնայ դարադներին փայ, իմ մողի:

Պարոն Ուհանըսի տանը տէր Ղազարը խօսքը բացաւ,
Մոզու դաստանէն ասեցինք, շատ մարդ ուրախացաւ,
Պուլուզի բէզովլաթը մէկ թունդի գինի խոստացաւ,
Նտի վերջը փոշման էլաւ, մեզի չէլաւ շահ, իմ մողի:

Քեզի տարան մորթեցին,
Մազէ դանակով քերթեցին,
Լէշդ, անդամդ ջարդեցին,
Չորս տեղ դըրին փայ, իմ մողի,

Քաշեցին չորս լիտը եղը,
Երկու լիտը մնաց անդը,
Էդ քո չաղչաղ կտրճակողները,
Էլաւ խաշլամտ, իմ մողի:

Քեաղղխանի բաղչի աակին մէկ փոսում փորդ թափած էր,
Մտիկ տուի՝ քարի տակին սիւլտակ պճեղներդ բաց էր,
Լաց ըլելով ձեռս առայ՝ հինդ, վեց, եօթ օրուան կերած էր,
Ընտեղ սրտիս տայաղ էլաւ՝ մի քիչ ուրտխացայ, իմ մողի:

Գիշեր ցերեկ սոված ծարաւ,
Մոզուս դարդը սիրտս առաւ,
Կարապետը թաբիֆդ արտւ,
Կորած բէշարայ իմ մողի:

ՂԱՓԱՆՑԻ ԴՈՎՐԱՆ

Վ Ա Ր Ս Ա Ղ

Սիթխովս գնացի, աչօքս տեսայ,
Համբուրեցի աջն սուրբ Կարապետին,
Ուղիղ սրտով երկրպագութիւն տուի
Լոյս տաճարի մէջին սուրբ Կարապետին:

Հայրն Զաքարիա, մայրն Եղիսէ,
Առաքեալ, Մարգարէ և Աւետիս է,
Յովհաննէս Մկրտիչ և Մարտիրոս է,
Աշուղներ կաղաչեն սուրբ Կարապետին:

Աշուղներ հաւաքուան, գնացին մօտն,
Մին ձեռին բուրվառն էր, մմերն հետն,
Մարմառ քարի վրայ դրել էր ոտն,
Նշանակն մնաց սուրբ Կարապետին:

Ղափանցի Դովրանն եմ ես, ուղիղ արան,
Ջահերն ոսկեայ, կանթեղն վառ ա,
Մեր հայոց աթոռն լուսով պայծառ ու,
Պատուական ա աջն սուրբ Կարապետին:

Յ Ա Կ Ո Ր

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Ջ

Ո՛վ սիրելի իմ ջանան, մի հեռանալ, մօտ արի,
Խոնարհ եմ, ինձ զլխատիր, համարի մատաղ դառի,
Դիվանայ մաջլումի պէս արել ես ինձ սարսարի,
Չունեմ ինձ վայելչութիւն էս աշխարհիս օր բարի,
Կամ սպանա՞ ինձ պրծնիմ, կամ թէ ինձ մի շարշարի,
Գեղեցիկ ես, աննման, դու ես մի հուրի փարի:

Լաջվարթած ա երեսիդ պատկերը լուսնակի պէս,
Լեզուդ էնպէս՝ օրինակ Խնդլիզու սհաթի պէս,
Պռօշներդ քաղցրահամ շաքար ու շաքարթի պէս,
Հովարար ես դու ինձի, բօյըդ սալբի չինարի:

Նարինջ, թուրինջ, շամամա, եւր, քու ծոցումդ տեսայ,
Վարդի նման կոկոմած՝ մայիսուայ նուբար տեսայ,
Չամ—չբաղի պէս ինձի խաւար տեղը լոյս տեսայ
Եաղութ արմատ ջաւահիր, օրինակ՝ գնոջ քարի:

Առանց քեզի օր չունիմ, ո՛վ սիրելի, հաւատան,
Դու որ ինձի մոռանաս, համարեա թէ շաա վատ ա,
Աննման ես, գեղեցիկ, դու ես մին մէլիք—զադա,
էս բէշարայ Յակոբին քեզի ջանան համարի:

Ն Ա Լ Բ Ա Ն Դ Օ Ղ Լ Ի

Ա.

Նոր ես դուս եկել աշխարհումս, ո՛վ շահի սուլթան,
Դուն ես թաղայ ջիւան.
Պահիր դրանդ գիշեր ցերեկ ինձի բանդիվան,
Իմ հոգիս ու իման,
Կեռ կեռ ունքերդ զառ վարադած նման է քեաման,
Չալ աշքերդ ֆինջան.
Պայծառ երեսդ բոլորուել է լուսինի նման,
Չողդ արեղական.
Լեզուդ խօսում է բիւլբիւլի պէս քաղցր պատասխան,
Վարդ կըսիլի գիւլշան.
Բօյըդ, բոխախդ թամամ լիբը շարած է մարջան,
Մի սուրահի գեարդան:

Տուղի դուշի պէս քաղցր խօսաս ինչ ժամանակի,
Գարնան եղանակի.
Այնպէս նման ես դաստայ կապած փունջ մանուշակի,
Հոտ ունիս մխակի.
Թուխ թուխ մաղերդ սե սաթի պէս, մէջքը թութակի,
Չահմար նշանակի.

Երկնքից պէտք է վեր դայ հիւրի փէրի քո տեսակի,
Հասեալ ես հասակի.
Երանի նրան, ով կը ճանկի քեզ պէս աննման,
Կըլինի զանազան:

Ամեն տեսներով մոլորում եմ, հողիս ես հանում,
Ինչո՞ւ ես սպանում.
Էշխիդ կրակը ջանս է մաշում, ես եմ զիմանում,
Դու խի՞ չես իմանում.
Ահդ ընկել է սրտիս մէջը, խիստ եմ վախենում,
Էլ քունս չի տանում.
Էսքան զուլումն ո՞վ է տեսել, սուլթան ու խանսն,
Հալ չկայ ինձանում:
Էդ քո սրտումդ խկի չկայ ռահմի նշան,
Դարդիս արա դարման:

Այս աշխարհումս զիփ ման եկայ, ողջոյն արարած,
Քեզ պէս չկայ զոված.
Հինդ ու հապաշն... քեզ փէշքաշ է տուած,
Ամեն տեղ ես զոված.
Էշխիդ որտումս բնակուած է, սաստիկ է բոված,
Էրուած է խորոված.
Չամամ ծըծերդ բաց ա էլել վարդի պէս փռուած,
Ես եմ դրանց սոված.
Մէկ ֆիքրն արն դու քեզն ու քեզ, ո՞վ մարդասպան,
Մուրվաթ արն, աման:

Խեղճ նալբանդ օղլին էլ չէ տեսել քեզ պէս սուրահի,
Թէպէտ չունիս մաղդահի.

Գիշեր և ցերեկ ինձ քո դրանդ կապի, պահի,
Բալբա սիրտս շահի.
Այսքան ման եկայ ոչ որ չըկար քեզմէն սաւահի,
Չի տեսայ քու թայի.
Թէ ռահմ չունիս, մէկ օր կտամ սպանման մահի,
Խեղքս է սարսարի.
Ռահմ արն, որ հասել եմ աւուրը մահուան,
Ինձի տար զերեզման:

Բ

Բիւլբիւլ եմ բաղի միջին, գովդս գիւլլուշան եմ ուզում,
Լէյլի Մաջլումի նման սարերը սէյրան եմ ուզում,
Ո՛վ սիրելիք, ականջ արէք, տեսէք ի՞նչ լաւ բան եմ ուզում,
Գիշեր ցերեկ Ստեղծողից եաբս աննման եմ ուզում,
Տեսքիդ դալամ չի հասնիլ, հուրի զլման եմ ուզում,
Խալերն բարաթ բարաթ բաղալիսան եմ ուզում,
Քիփրիկները նշտարի պէս, աչքերը փնջան եմ ուզում,
Թշերը կարմիր վարդի պէս, պոռնդները մաստան եմ ուզում,
Երեսը պայծառ արեգակ, մահու տապան եմ ուզում:

Հարցնէք՝ ազգն ազնիւ, դիբա մինթանէն աթլադ է էլի,
Արխալուզն դառ դալամբեար, շապիկը գիւլգեադ է էլի,
Մէջքը բարակ թաւադի պէս, քամարն ալմադ է էլի,
Ծոցի մէջը ծաղկով լիքը, վարդ ու մանուշակ է էլի,
Սիպտակ դօշը մարմառ խոնչայ, շամամները թաղայ է էլի,
Ամեն էսպէս մէջլիսում, մէկն ինձ թաւաղայ է էլի,
Հետը նստեմ, դովդ ու քէֆ անեմ, մէկ էլ էսպէս դովբան եմ ուզում,

Աստուածանից իրդարս՝ շատ մալ ու դովլաթ ունենայ,
Խելքով աշխարհք վայելէ, խելք, միտք, քեամալ ունենայ,
Մտքովը, Սողոմոն իմաստուն, ինքը խոնարհ հալ ունենայ,
Համէշայ նոտած քարդահին, հաղար թուռլու կար ունենայ,
Գլխին թաղաւոր ինձ պէս Ուռուստամի դալ ունենայ,
Բարճով հառնէ իր մուրտդին, բարի բաղդ ըղբալ ունենայ,
Անուշ լեզուով խաթր առնի, ծոցին ուռուզվան եմ ուզում:

Նոր պսակուած թաղուհու պէս քառսուն դարաւաշով ման դայ,
Երանի, ասէ, աշխարհիս, համեշայ դումաշով ման դայ,
Բաղերը սէհր գնալիս սիրած թայ ու թուշով ման դայ,
Վարդ քաղէ, մանուշակ փնջէ, փարվադ անէ, դովդով ման դայ,
Տակերն ոսկէ նալով, բարձրակրունկ քօշով ման դայ,
Էլի մէջլիս ... ¹⁾ թասերը փէշքաշով ման դայ.
Ինձ խաբար արէք, ո՞վ սիրելիք, ես էլ մէկ սէյրան եմ ուզում:

Է՛յ մալաք նազանի, հուրի զլման վարդը գովեմ,
Մտիկ անեմ ահշամալին, սուրահի դամաթը գովեմ,
Թէշտով առջևը դրած թուխ ծամերի սաթը գովեմ,
Մասները բարակ շուշայ, ֆարֆուի դանաթը գովեմ,
Խօսքերը անդին ջաւահիր, անուշ մաշխուլաթը գովեմ,
Նստած տեղը ձեռ չի հասնիլ, ամեն մարիֆաթը գովեմ,
Իսկի չի լի բարբեարն՝ աննման իսան եմ ուզում:

Սրտով սիրէ դուշաւանդի ²⁾, էշխի ուռզվանն տեսնի,
Համէշայ քէֆ անելով՝ իր շուխքն ու գիլբարն տեսնի,
Նալբանդ օղլուս բեշարի վրի ծաղկեալ ծառն տեսնի,
Մեզ բարի յիշատակ մնայ, բախշի նսւբարն տեսնի,
Հարիւր տարի գովդը քշի, ծերութեան վաճառն տեսնի,
Ինձ ճանփու արէք աշխարհից, ինքն իր ճանապարհն տեսնի,
Ես գնամ հասնեմ մաթլաբիո, ջաննաթի մաքեան եմ ուզում:

¹⁾ Ձի կարդացւում: ²⁾ Ձի հասկացւում:

Ն Ի Ր Ա Ն Ի

Ա.

Ամենայն տեղ դարգիմանդին մէկ բաղ ա,
Մի վարդ, մի բիւրբիւ էլ ընի, ձեռք կըտայ,
Երբ որ դտաւ իր սրտի ուղած...
Ջուխտ ականջը խուլ էլ ընի, ձեռք կըտայ:

Ձի մտածիլ աշխարհի ցաւիցը,
Թէ որ սիրածի հետ ընի մի տեղ,
Երբ պաշ անի նրա պռօշներիցը,
Էլ ինչ կուզի բժշկիցը ցաւի դեղ,
Քրտինքը պտուղ պտուղ թշերիցը,
Քան զմեղը ու նարաթ շաքարիցը համեղ,
Սիրունութիւնը յայտնի կընի սէրիցը,
Ի՞նչ հարկաւոր է սէրին ասել տղեղ,
Սէրը մարդի քցիլ կըտայ քարիցը,
Թէ ազնուազն ընի, թէ մուժիկի ցեղ,
Ձի կըշտանալ նրա պատկերիցը,
Թէ շուրջ հին ջուլ էլ ընի, ձեռք կը տայ:

Ոչ շատ խելքիցը թեթեւ լինի,
Ոչ շատ կարճ, բայց միջակ, չափաւոր,
Պռունկը բարակ վարդի տերեւ լինի,
Կարմրագոյն թշերը իբրեւ խնձոր,
Աչքը ունքը շատ սև լինի,
Երեսի ճալերը ոլոր մոլոր,

Ակռիքները մարգարտի ձև լինի,
Կուռը շիմշատ, մատները կակուղ խմոր,
Քաղցր լեզուով մէկ մէկու բարե լինի,
Երբ տեսանեն իրար ամէն սհաթ, ամէն օր,
Մէկս մէկու թէ տալու սլարդե լինի,
Չատ չէ՝ մի թայգուլ էլ ընի, ձեռք կը տայ:

Լեզուն ճարտար, որ չի խօսի կաց ու կամ,
Պոռնները կարմրաշար, իրբե կեղե նուան,
Քիթը փոքր, միւս նշանից համաձայն,
Մէկս մէկու համար լինին բարեկամ,
Իրար համար արիւն թափեն, հոգի տան,
Դուշմանի հետ պատահելուս շատ անդամ,
Ցանկայ ասի ես էլ էղպէս ունենամ,
Նաղելի լինել ամէն աչքի յանդիման,
Այն ժամանակը, վայ քեզ ասեն, Նիրան,
Սիրեկանի մէջլիսում անուշահամ
Հաց ու աղ էլ ընի, ձեռք կը տայ:

Բ

Այսքան աղաղակս ծանիր, սիրահար,
Ինձի սիրով մի սպանիր, սիրահար,
Կամիս՝ ձեռովդ հոգիս հանիր, սիրահար,
Այս խօսածիս դուն հաւանիր, սիրահար,
Մէկ Աստուծուդ բարեբանիր, սիրահար:

Ինձ հալումաշ արեցիր, ով հոգի ջան,
Սիրովդ շարշարեցիր, ով հոգի ջան,
Սրտիս լոյսը մարեցիր, ով հոգի ջան,
Անկրակ ինձ էրէցիր, ով հոգի ջան,
Տեսօք հրեշտակի նմանիր, սիրահար:

Երբ չես դիտում՝ ինչ ա սէրի անումը,
Անտանելի ցաւ է մարդոյ ջանումը,
Գնալով մաշում է՝ ոնց ջրի դումը,
Ուրեմն Աստուծոյ դատաստանումը,
Ռարբունուն դուն պատասխանիր, սիրահար:

Օրըստօրէ դարդերս արիւր հաղար,
Հրով սիրոյդ տանջում եմ շարաշար,
Գիշեր ցերեկ արտասուում եմ անդադար,
Թէ հաքիմ ես, արա՞ դարդերիս մի ճար,
Սիրոյդ հիւանդ եմ, պահպանիր, սիրահար:

Ով որ տեսնի քեզ, կասի՝ վայ, Նիրանի,
Մասիսը չի գալ դարդիդ թայ, Նիրանի,
Չատ սէրի էլ վերջն ա քայ, Նիրանի,
Էլօղլին չունի բաֆայ սայ, Նիրանի,
Սէրը մարդի չի անիլ բայ, Նիրանի,
Ո՛չ կտայ չոր հաց ու պանիր, սիրահար:

Գ.

Առանց քեզ եմ անմխիթար, դուշա ջան,
Մի ցաւս է հարիւր հազար, փաշա ջան,
Աղաչում եմ, ինձ մօտդ տար, փաշա ջան,
Մի շարշարիլ ինձ շարաշար, դուշա ջան,
Ես մի ծառայ՝ դու բարերար, դուշա ջան:

Հեռաւորը միշտ ճանապարհ կըսպասի՝
Մէկ բարեսիրտ մարդ տեսնի, խաբար լսի,
Սիրեկանի համբաւը բարի խօսի,
Լաւ սէրերը միտ բերի, լալ սկսի,
Քաղցը սիրոյ պատուի համար, դուշա ջան:

Հաստատ սէր ունեցողը ո՛նց դիմանայ,
Երբ որ սիրելուցը մէկը գիւր ստանայ,
Կարելի է նրանով ուրախանայ,
Զի մաաժիլ, թէ եմ օտար, փաշա ջան:

Միտս ընկնելիս բիւբիւլի պէս խօսարդ,
Կաքաւակերպ մանր մանր մանդարդ,
Ամէն դիմօք ինձ խրախոյս տարդ,
Երբ երազում տեսնում եմ գիւլ ջամարդ,
Ման եմ գալի՝ ոնց խեղագար, դուշա ջան:

Գրով տօնդ շնորհաւորեմ, սիրեկան,
Տեսութեանդ պարտաւոր եմ, սիրեկան,
Ներեցէք որ հեռաւոր եմ, սիրեկան,
Մի նկատիր, թէ այսօր եմ սիրեկան,
Ես Նիրանն եմ քեզ սիրահար, դուշա ջան:

Դ

Ասում ես՝ ցամաքիր, մնաց ցամաքեմ, մի՛թէ ես եմ ջուր,
Վառւում եմ առանց հուր.
Դարդդ ջիւղեարս կտրատում է նշտարի պէս սուր,
մի ցաւս է հարիւր.
Աշխարհն ինձ համար լոյս չէ տալիս, մի՞թնսւմ է մըուր,
Երբ տըտում ես, տխուր:

Սէրդ ինձ հանապաղ չարչարում է, չի տալիս խնդում,
Հողիս է աւանդում.
Քեզնից առաւել, սիւ սիրահար, դանդաւեմ այլ մում,
Աշխարհն է թնդում.
Վայ իմ այսքան աշխատանացս, որ անցանի դուր,
Ինձ կսկիծ է մըմուռ:

Վասն էր կամիս պատժել աղքատիս չարաչար վշտօք,
Սարսափելի վիրօք.
Այսքան աղաչում եմ, աղերոքւմ քեզ պաղատանօք,
Համ լալազին աչօք.
Տեսոյդ կարօտիս արժան արն, ուրախութիւն տնւր,
Խղճալի մի թողուր:

Ձայնդ լսելու փափագում եմ, մէկ խօսիր անուշ,
 Վասն էր բարբառիս ուշ.
 Երբ բարկանալով և սաստկութեամբ արկանում ես փուշ,
 Ես ընում եմ զգոյշ.
 Երբ արկանէ սէրդ յոտս իմ երկաթէ անուշ,
 Ո՛հ, երկիւղ է զարհուր:

Այլոց տալով սէրդ տեսնելուս՝ ցաւում եմ շատ վախտ,
 Էլի ես եմ անբախտ.
 Վատն այս պատճառաւ սրտի իմում սէրդ է անխախտ,
 Բայց դու ես ապերախտ.
 Վայ քեզ, նիրանի, դարդերդ է հազարաւոր բիւր,
 Արտասուքդ է աղբիւր:

Ե

Ասում ես՝ քու սիրելին եմ, դառնում ես, լաղ ես անում,
 Ուրիշին սէր ես տալիս, ինձ բէղամաղ ես անում,
 Ինձանից հեռանում ես, խալխի քէֆը չաղ ես անում,
 Համ խեղքս զրաւում ես, համ վրէս ծիծաղ ես անում,
 Ամեն տեղ խօսալուս՝ խօսքերս սարսաղ ես անում:

Այսքան քեզ սէր եմ պատմում, դու սէրիցը չես ամաչում,
 Էս որքան աղաղակ ա, որ ես քեզի եմ աղաչում,
 Քո սրտացաւդ ես եմ, միայն ինքդ չես ճանաչում,
 Երեսիս ինձ դովում ես, մտքումդ անդէտ ես կոչում,
 Փոքր ինչ սէր ցոյց տալով՝ ինձ քեզի մատաղ ես անում:

Քեզ հետ ես խօսալու եմ, միայն թէ չունիմ ժամանակ,
 Զի պէտք է կռիւ անեմ, ոչ թուր ունիմ, ոչ դանակ,
 Ինչպէս սր ես եմ, դու ինքդ էլ լինիս նոյն գունակ,
 Յետոյ ինձ ճանաչես, ասես՝ թէ խեղճ էր նա մենակ,
 Իմ չափովս չես քաշել, քեզի դօշաղ ես անում:

Մէկ սհաթ չըտեսներս օրս տարի է անցկենում,
 Սէրդ ինձ դործ եմ շինել, աւրիշ գործի չեմ մօտենում,
 Թէ քեզ մենակ ունենամ, աշխարհն էլ ինչ եմ կամենում,
 Ասանից բան չեմ ուզում, ես քու սէրդ եմ կամենում,
 Ինձ թողում ես դու լալով, այլոց հետ մալաղ ես անում:

Արի, անխելք մի լինիլ, գովելի է յուսով սէրը,
Որովհետեւ պատմում է ամենայն տեղ մեր Տէրը,
Սէրին չափ չի ունենալ, անպատմելի է բաները,
Եթէ մին խոր նկատես, համ զարարն ա շատ, համ խէրը,
Հէնց գիտես էդ սիրովը նիրանուն չընդ ես անում:

2

Ղ Օ Ձ Մ Ա Յ

Արտասուալից մորմորելով լալիս եմ,
Չգիտեմ իմ եարս ուր է, սիրեկան,
Սիրաբան եմ, հոգիս սիրով տալիս եմ,
Սէրն մէկ բորբոքման հուր է, սիրեկան:

Այժմ կենդանի չեմ, սիրով մորթած եմ,
Այս ցաւը ես սէրի ձեռով դտած եմ,
Միք ղնամիշ անիլ, անսուր քերթած եմ,
Սէրն մէկ երկսայրի սուր է, սիրեկան:

Հէնց գիտում ես, թէ քեզ մոռանում եմ ես,
Որ մի սհաթ չեմ տեսնում, մեռանում եմ ես,
Ինչ ժամ որ քեզանից հեռանում եմ ես,
Հէնց գիտեմ՝ ապրիլս զուր է սիրական:

Նիրանին իմ, խելքս առար, սիրելի,
Ման եմ գալի՝ ոնց խելադար, սիրելի,
Արտասուքս գետ արիւր վարար, սիրելի,
Կեանքս ցամաքած աղբիւր է, սիրեկան:

Է

Գնան, զնան երկու լեզուէն, սիրեկանն,
Օրը մէկ սիրեկանի ես սիրում դու:

Թէ այդպէս է ամենայն սէր անելը,
Ինձ խաբելով՝ ընչի ես դեղերում դու:

Ուրախ սիրտս լացացնում ես, բարեկամ,
Մի՛թէ ինձ երեխայ ես համարում դու:

Փոքր ի շատէ լաւ էր անցկենում օրս,
Ի՞նչ պատճառաւ վատ ես փոխաբերում դու:

Ինձ ասում են՝ Յովսէփդ քեզ մոռացաւ,
Ո՛վ դու Յակովբ, ինչպէս ես համբերում դու:

Նոր իմացայ քո ապերախտութիւնդ,
Չինուած սիրտս մէկէն ես աւերում դու:

Սիրեկանդ թողում ես, ո՛վ սիրելի,
Ուրիշների սիրովն ես երերում դու:

Թէ հաստատ սէր չունէիր առ Նիրանին,
Վասն էր էիր կրակումդ էրում դու:

Ը

էն ինչպէս սիրեկան ա՛ ինձ ընկերութիւն չի անիլ,
Կը քանդի եղած սիրտս, միտք, համբերութիւն չի անիլ:

Գերութեանս չի խղճում էն անդութ անիրաւը,
Նրա արարմունքը թէպէտ ինձ նեղութիւն չի անիլ:

Սիրտս հազար կտոր ա, համ միտքս, խելքս ցիրուցան,
2ի դալ էն անիրաւը, մարդասիրութիւն չի անիլ:

Ի՞նչ ա էսքան ցաւերը՝ իմ սիրեկանին ասացէք,
Ընկերն ընկօր մասին էսքան չարութիւն չի անիլ:

Ես որքան մօտանում եմ, նա հեռանում ա ինձանից,
Եթէ ինձ սիրեկան ա, էսքան խեղութիւն չի անիլ:

Նիրանու սիրեկանը, տես, որքան անողորմ ա,
Ուրիշին կը հովուի, բայց ինձ տէրութիւն չի անիլ:

Թ

ՂՈՂՄԱՅ—ՂԱՖԻԱ

Էրեցիր վառեցիր, ետք, ինձ սիրովդ,
Սիրովդ բոբբոքման հուրն ինչ արիր,
Հրով այրեցելոյս ընծայեա հովդ,
Հովացնող հրոյս ջուրն ինչ արիր:

Ջրատար արեցիր ինչպէս աւազն,
Աւազի պէս մաշւեց իմ սրտի սաղն,
Սաղով բարակեցի ինչպէս մէկ մազն,
Մազ արիր, մորթեցիր, սուրն ինչ արիր:

Սըովդ նիրանուն մորթի, թէ ետք ետ,
Ետքիս էլ դու ինքդ բժիշկ ու ճար ես,
Ճար արա, սիրելի, թէ դատարար ես,
Դատարելոյս սիրոյդ բուրն ինչ արիր:

Ժ

Թէկուզ բիւր հազար սիրուն մօտ ըլի,
Իմ սիրածը ուրիշ ետք ա, ուրիշ ետք,
Թէ սիրտս էլ ցաւերով խոցոտ ըլի,
Նրա դեղն ինձ ուրիշ ճար ա, ուրիշ ճար:

Դէմքը պայծառ նման լուսին արեգակ,
Պռօշներն մազաղաթ, թղթիցն բարակ,
Փայլուն ալմաստ և մարգարիտ մին տեսակ,
Ակռիբները ուրիշ շար ա, ուրիշ շար:

Չասեն՝ սէրը խեղճ նիրանուն սպանեց,
Խօսմ չսպանեց, ամենայն գործից հանեց,
Դէ ինչ անես, որ չի կտրիլ ինձանից,
Էս սէրը մէկ ուրիշ լար ա, ուրիշ լար:

ԺԱ.

Ինձ շուտ մոռացաւ իմ սիրեկանս,
Էլ չի նայում այսքան նեղութեանս,
Մինչ երբ տոչսրի հոգի ու ջանս,
Վասն էր չի ընկալնում իմ աղաչանս,
Միթէ չի լսում աղնուակտնս:

Սիրոյդ ամէն օր լալս իմացի,
Մէկ հարցրու, ահալս իմացի,
Անյոյս գոլով՝ մանգալս իմացի,
Քեզ համար հոգի տալս իմացի,
Ջուր մի անիլ բաղում աշխատանս:

Մինչ երբ, սիրելի, ինձ մոռանաս դու,
Մինչ ցերբ չերեխս, հեռանաս դու,
Այլ պէտք է սիրով սիրտս բանաս դու,
Համ ուրախութիւնս կտմենաս դու,
Որով դու ես յոյս ու օգնականս:

Տեսոյդ կարօտի մի անիլ ազքատ,
Ցոյց ինձ ամէն ժամ ոէրգ քո առատ,
Այլոց նայելով՝ ինձ մի ասիլ վատ,
Արժան չէ սիրոյ գերին անել ետդ,
Պէտք է անկարկել, իմ աննմանո:

Սիրով ներանուն յաղթութիւնդ վաղ,
Ո՛չ մեռեալ եմ, ո՛չ կենդանի, ո՛չ սաղ,
Խաւարմանս դու յոյս անշամանդաղ,
Վասն իմ ծարաւիս մէկ աղբիւր ես պաղ,
Եւ կենդանութիւն, ո՛վ սիրաբանս:

ԺԲ

Ի՞նչ վատութիւնս տեսար, ինձ հաղ արիւր, հոգի ջան,
Ուրիշների հետ սէրդ հաստատ արիւր, հոգի ջան,
Աչքերիս արտասուքը Նփրատ արիւր, հոգի ջան,
Էդ սովորութիւնները դու վատ արիւր, հոգի ջան:

Այրեցիր ինձ, անիրաւ, հալ ու մաշ արիւր ջանս,
Քեզանից ձեռք չեմ քաշիլ, դու ես իմ սիրեկանս,
Խելագար ման եմ գալի, չգիտեմ օթեանս,
Սիրտս ցաւով լցուցիր, բարբադ արիւր, հոգի ջան:

Ինձ էսպէս տեսնողները քեզ չեն աօիլ դարդիման,
Վերջը ամօթ կը կրես, կասեն՝ պատճառ է արեան,
Այսքան չարչարանքներս միթէ չեն ինձ բաւական,
Որ փոխան սիրոյ՝ ցաւս առատ արիւր, հոգի ջան:

Աղաղակս չես լսում, միթէ քու սիրտը քար ա,
Իմ այսքան դեղերուելս դիւի քու սիրոյդ համար ա,
Քեզանից քեզ դանգաւաիմ, դատաստանս ուղիղ արա՛,
Ջրկեցիր ինձ քո անսոյն, աղքատ արիւր, հոգի ջան:

Ինձ տեսնելիս, սիրելի, հէնց գիտում ես՝ դուշման եմ,
Սիրով կեանքս փչացաւ, չի կարելի փոշմանեմ,
Դիշեր ցերեկ ուզում եմ պատկերիդ թամաշ անեմ,
Դու սիրամարդ՝ ինձ սիրով սայեադ արիւր, հոգի ջան:

Դու լաւ գիտես, սիրեկան, ո՞նց ա սէրի կրակը,
Տասն և մէկ ամիս լալ ա ողորմելի սոխակը,
Մի չարչարիլ Նիրունուն, հառել ա ժամանակը,
Հէնց իմացի՝ գերի ա, աղատ արիւր, հոգի ջան:

ԺԳ

Ներեցէք իմ անբաղտիս, խորհուրդս բանամ, սիրեկան,
Փափագս լցուցանեմ, կարօտ չի մնամ, սիրեկան,
Խղճալի կեցութեանս չի տարար խնամ, սիրեկան,
Քեզանից այսուհետեւ ինչ ուրախանամ, սիրեկան,
Բաց ասեմ, մնաս բարեւ, ուզում եմ գնամ, սիրեկան,
Ո՛վ գիտէ, ո՞ղջ կը լինեմ, որ մէկէլ տեսնամ, սիրեկան:

Ասա՛ տեսնեմ, անիրաւ, քո մասին ինչե՞ր չի տեսայ,
Լաւ անունս փուշ արի, վատ բամբասանքներ չի տեսայ,
Զի քաշած ինչե՞ր մնաց, ինչ տեսակ ցաւեր չի տեսայ,
Հաստատուն սրտիս բերդը քեզանով աւեր չի տեսայ,
Մինչև հոգիս մաշեցիր, քեզնից հաստատ սէր չի տեսայ,
Քանի մօտ 'ի, չի տեսայ, հիմա հեռանամ, սիրեկան:

Քու սիրովդ ստացած ցաւերի համարն ասեմ,
Քանի տեսակն ես ուզում, ամենից հազարն ուսեմ,
Քանի փորձանքն ուսեմ, կամ թէ քանի դարն ասեմ,
Թէ կամիս քաջն իմանալ՝ Արարատեան սարն ասեմ,
Զի քաշած այս ցաւերը, ես բոլոր աշխարհն տեսեմ,
Այս անտանելի ցաւին ես ո՞նց դիմանամ, սիրեկան:

Անկատար խօսքերիցդ ինձանում մէկ յոյս չի մնաց,
Նեղութիւնս աւելացաւ, սրտիս խրախոյս չի մնաց,
Զորացաւ կենաց ծառս, ամենեկին բոյս չի մնաց,
Դի՛փ կեանքս զուր անցուցի՝ ոչինչ իմ խղճոյս չի մնաց,
Արին արտասունք լալով՝ աչքերումս լոյս չի մնաց,
Քեզանից իմ վաստակս այսքան իմանամ, սիրեկան:

Ճշմարիտ են ասել, թէ էհտիբար չունի ինսանին,
Սէրը երբէք չի առած ժամանակիս դարդիմանին,
Տեսանեմ քեզ, սիրելի, յաւուրն յետնում դատաստանին,
Եախէ՞դ բռնած քաշելով՝ ասեմ, թէ ես եմ նիրանին,
Յայնժամ ես դանդատաւոր՝ քու ձեռնէ՞դ ահեղ ատենին,
Դու լինիս ինձ դատաւոր՝ ես արդարանամ, սիրեկան:

ԺԴ

Նոր ի նորոյ սիրելուցս սէր տեսայ,
Սիրելուս յետնայ՝ հոգի—ախպէր տեսայ,
Եւ անորոշ մէկ մէկուց ընկեր տեսայ,
Ուրախացայ, երբ գրութիւններ տեսայ,
Փառք Աստուծոյ, ցնծութեան օրեր տեսայ:

Այսուհետեւ չեմ ես օտար յաշխարհի,
Ստացայ փափազս, չի մնաց թերի,
Էլ չունիմ սէր այլ իմն սիրահարի,
Ձեզ Աստուած ինձ համար շատ չի համարի,
Որովհետեւ շատ սիրահարներ տեսայ:

Քարացեալ սիրաս փափկացաւ, սիրելի,
Իմ նեղութիւնըս վերջացաւ, սիրելի,
Մեռեալ կեանքս առողջացաւ, սիրելի,
Երբ տեսայ՝ ցաւս վերացաւ, սիրելի,
Այսքանն ինձի բաւական էր՝ ինչ տեսայ:

Գրութիւնդ նորալուր էր, հոգի ջան,
Ինձ զովացուցիչ աղբիւր էր, հոգի ջան,
Դիտութիւնդ երկսայրի սուր էր, հոգի ջան,
Երկնից իջեալ կենդանի հուր էր, հոգի ջան,
Ո՛չ յիմաստունս, ո՛չ վարժարանս տեսայ:

Լաւ իմացայ՝ ուր գնամ՝ ինձ հետ ես դու,
Աշակերտութեանս վարժապետ ես դու,
Մոլորելոյս այժմ կարապետ ես դու,
Ձը գիտէի այդքան սրտագէտ ես դու,
Ես նիրանն եմ, շատ սիրահարներ տեսայ:

ԺԵ

Ս Է Լ Ի Ս

Ով մարդ, ինչ ես աշխատում, արժաթը քեզ ջան չի լինիլ,
ինչպէս որ դաթիւը շատ դարձարեւ, քեահլան չի լինիլ:

Խողին ինչքան պատիւ տաս, ուտացնես խոտ ու դարի,
ձնորհօք և դուրեկան մարալ ու ջէյրան չի լինիլ:

Սէին դու հազար տարի արադի սապնով լուանաս,
նրա գոյնը չի բաց ըլիլ, սպիտակ քաթան չի լինիլ:

Գիժը խրատ չի առնիլ, թէ կուզ հարիւր մանդանա տաս,
ինչպէս՝ անհոտ եաւշանը հոտով ուէհան չի լինիլ:

Այլ և այլ մարդը թէ որքան ունենայ կարողութիւն,
Մեռնելու ժամանակը դուժի ու պատան չի լինիլ:

Նորաքիտ մարդիցը փող մի ուղիլ, որ կամաչես,
նրան ոչինչ ժամանակ մարդութեան նշան չի լինիլ:

Բայդուշին թէ որ գնես ոռկի դափադի միջումը,
Կամ ինչքան դովասանես, կաքաւ ու թառլան չի լինիլ:

Աշխարհին շատ կայ աշըդ, ամեն մինը սիրոյ մեռած,
Ոչ մէկը սիրոյ մոլի ոսկերիչ Նիրան չի լինիլ:

ԺԶ

Որքան ցաւ է անխնամ սիրելոյ սէրին ջանալը,
Պատիժ ու շարշարանք ա նրա ետեանց գնալը,
Տես թէ սրբան դժուար ա խօսել երես տնալը,
Ինձ ասում են՝ ձեռք քաշի, խէր չէ էգալէսն ունենալը,
Ի՞նչ անեմ, որ չեմ ուզում սիրելուցս հեռանալը,
Քանի ինձ հետ ոէր ունի, չի վայելիլ մոռանալը:

Ասում են՝ վասն էր սիրեցիք, էն ապերախտէն ձեռք քաշի,
Սիրոյ կրակումը կէքուես, խելք ունես՝ էն վատէն ձեռք քաշի,
Նրա համար մի շարշարուիլ, թող, էն անբախտէն ձեռք քաշի,
Նրանով թաղաւոր լինիս, թաղէն ու թախտէն ձեռք քաշի,
Քեզ թողալու է վախճանը, նրա երախտէն ձեռք քաշի,
Միայն ինձ անսիրեկանի արժան չէ աշխարհ մնալը:

Նրան դու մենակ չես սիրում, ուզում ես բոլորն ասեմ,
Նրա սիրոյն դեգերուած՝ քանի հազարաւորն ասեմ,
Մի դու դուր կեանքդ մաշիլ, ափսոս քու ամէն օրն ասեմ,
Միայն զբանից ձեռք քաշի, քեզ սէրի թաղաւորն ասեմ,
Դառն աշխատող, դատարի մտղ քանի վանդատաւորն ասեմ,
Բայց ինձ չէ հարկ սէրի միջին էգալէս բաներն իմանալը:

Չարակամ մարդէն, նիրան, օգուտ չունիս, հեռու կացիր,
 Նրա խօսքին մի նայիլ, էնպէսին շուտով մոռացիր,
 Ճանաչի բարեկամդ և սիրեկանդ իմացիր,
 Չարին մի տալ ժամանակ, առ քեզ դալն զգուշացիր,
 Մտածի ամենայն ժամ, քու վերջին օրդ լացիր,
 Որ դժուար է սիրելին սիրելուց նեղանալը:

ԺԷ

Յոգնեցէք ինձ, սիրելիք, սիրոյ սիրաբանս զնաց,
 Ուշ գտայ, շուտ կորուսի, կեանքս ու հողի ջանս զնաց,
 Ծաղիկներս սալարած թողաւ այգեպանս զնաց,
 Երգելով բիւրբիւններս, վարդ ու բուրաստանս զնաց,
 Այժմ լալով մնացի, զօւր իմ աշխատանս զնաց:

Ափսոս, որ վիզս ծռած, ինձ քարէքար տուեցի,
 Մէկ սիրեկանի համար ես հողով չափ ցաւեցի,
 Ինձի սէրին ծախելս ամեն տեղ համբաւեցի,
 Վերջը դատարկ մնացի, ես իմ անձնէս զանգատեցի,
 Չը խնայեց սիրելիս այսքան նեղութիւնս, զնաց:

Ինձ մնաց նրա սիրոյն էրուելս այսքան ժամանակ,
 Քեարամին Ասլուն ասեմ, թէ փարվանին տամ օրինակ,
 Չգիտեմ իմ բախտիցն է, թէ թշնամիք կային ներհակ,
 Ջոկեցին սիրեկանէս, ինձ թողեցին միայնակ,
 Ո՛չ քուն ունեմ, ոչ դադար, վերջ հանգստարանս զնաց:

Առաջի սէրն ասեմ, թէ այժմեան կարօտ մնալս,
 Երանի թէ չըլինէր այսքան սիրոյ մօտենալս,
 Արեան արտասուք լալով՝ անզուրկ ցաւի տիրանալս,
 Վախում եմ՝ կարօտ մեռնեմ, չը լինի կրկին տենալս,
 Ինձ մութն է աշխարհը, լոյս արեգականս զնաց:

Անձնիշխանութիւնս ծախեցի մէկ սիրեկանի,
նրան գերուած ծառայ եմ մինչի օրն դատաստանի,
Թէ կուզի դուրսադ անի, թէկուզ ձեռովն սպանի,
Հրեշտակը նիրանու չոր քանէն ինչ պէտք է տանի,
Ես մի հոգի ունէի՝ առաւ սիրեկանս զնայց:

Ճ Ի Ր Ի Ն

Ա.

Աղայ Զոհրապ Վասիլովը դապիսկայով ինձ բերաւ,
Դեռ մէկ օգուտ չստացած՝ շուտով ետփնջիս կորաւ,
էս քէֆն ինձ համար չէր, այլոց լաուլթիւն արաւ,
Տեսայ որ ինձ տանողը Քեալովի տունը տարաւ,
Մեզ ինչ բանի բերեցիք՝ մօտիս մարդը հարցրաւ,
Հարսանիք է ասելով՝ ձեռքը շարժեց գոհացրաւ:

Ետփնջիս ու լափշիկս կառավարչին պահ տուի,
Հինգ մուխամբադ էլ նրան խոստանալով շահ տուի,
Տեսայ որ դարդիմանդ էր, արեցի թամահ, տուի,
Բերանացի մասնաւոր էն տղին թամբահ տուի,
Կորչի քեզնից կստանամ, էս ասելով՝ ահ տուի,
Էդ մասին անհոգ մնա՝ յոյս տալով ինձ՝ վերցրաւ:

Թառն ու քեամանչէն ձեռիս՝ մտանք ժողովարանը,
Ընտեղ էր Երևանու հայոց բոլոր իշխանը,
Տեղ շանց տուեց, բարովեց վերոյիշեալ Վասիլեանը,
Կարեաց չափով քաղցրութիւն ցոյց տուինք բաղմութեանը,
Բայց Իսակ Արտեմիչը թամադայ էր էն տանը,
Քեզ համար փող մօտ կանեմ՝ երդուելով պայման դրաւ:

Բաղմութեանը դամ արի սաղ գիշերը անդադար,
Մի չաշկայ չայ ստացայ, ջուրը սիւլտակ անշաքար,
Խանանդայ բերիլ տուին՝ մեզ կարծելով անյարմար,
Մէկ նաւայ առել տուի, տեսայ որ էր անկատար,

Քիչ սիրուն էր, խաղցրին, փող ժողովեց ինձ համար,
Թամազի մեծ յոյս տալը տասն ապասի փող դառաւ:

Պսակից երկու սհաթ յառաջ էր, որ հաց կերին,
Յետոյ տարան զուքեցին հարսն ու փեսին, տուն բերին,
Մի մին բաքալ շանսանսկով բազմութիւնը դուրս արին,
Ինձ էլ իմացնելով, լափշիքս առաջ բերին,
Ասի՝ եափնջիս ո՛ր ա, էն անմիտ կառավարին,
Ասա՛ւ՝ բիւրաւորը կային, ինչ զիտեմ՝ ո՞վ թուցրաւ:

Մազերը թուխ եափնջուս, նաև նուրբ քէչայ ունէր,
Ութ մանէթից ունելի արծողութիւն, սայ ունէր,
Ճիտ քցելու դայթանի տեղը քեալայադա ունէր,
Կանանչ նանկա տոտառով Թիֆլիզու բաւթայ ունէր,
Չաչանից մէկ էր եկած՝ ծիւերը բուռմայ ունէր,
Դարդիմանդի բաշխած էր, ինքը գառ և ոչ պառաւ:

Քիչ ման եկան, չի գտան, ասին՝ դնա քու բանին,
Տասն ապասին մուֆթայ չէր, համարի քու զիանին,
Քարտաշսփն, Արզանովը ներկայ են էս սլայմանին,
Յոյս դրի ինձ իմ տեղից բերող մարդու հրամանին,
Որ բերել էր Գարբիէլ Վարդանովի խրտխճանին,
Կեանք տայ Աստուած հայկազուն պրօկուրօր Վասակեանին,
Տէր կանգնելով Չիրինին՝ մէկին երկու փողն առաւ:

Բ

Այգեպան, ինչ ես անում, շամբը բուրաստան չի լինիլ,
Օձի որքան գեղեցիկն ըլի, սիրեկան չի լինիլ,
Կատուին ուտացնես օրը հազար նազ ու նամաթ,
Տիրասէր և բարեսիրտ, յոյս է, իբր շան չի լինիլ:

Բօշի աղջիկն զուգես մարդարտաշար շորերով,
Չի թողալ բնականը, վիճակի արժան չի լինիլ,
Ազաւին շուշի միջին պահես շաքար ու նաբաթով,
Վատաբաղտ բիւլբիւլի պէս վարդի սիրաբան չի լինիլ:

Խաղողի վաղովը շատ տեղ պարասլած մարդ կայ, ^{Միայն}
Միայն կարծում եմ, թէ ոչ մէկը Բերձէն Ալէքսան չի լինիլ,
Գեղեցիկ շատ կայ, ասեն թուրքերը, ջաննաթի միջին,
Ինչ Վրաստանիցն ա, ջաննաթինն էլ էնքան չի լինիլ:

Թէև էս դարումս էլ ազգասէր իշխան շատ ունինք,
Բայց մէկը ազգի համար Գրիգոր ու Վարդան չի լինիլ,
Չիրինի, օրը հարիւր քաղցր և ախորժ բան մտածես,
Քու հայերէն խաղերը Սայեազի նման չի լինիլ:

Գ.

Առարկայ բացարին շնորհքն ու բախդը,
Խօսիլ սկսեցին իրար հետ ներհակ,
Բախդն ասաւ՝ դու ո՞ւր էիր էն վախտը,
Որ ես ի Թորգոմեան տանն աշտանակ:

Ճնորհքն ասաւ՝ ո՞վ բախդ, ի՞նչ ես, կամ ո՞ւր ես,
Եթէ յայտնի բան ես, արի երևակ,
Եթէ խոր նրկատեմ, կարծեօք, դու կուր ես,
Զիւրդ լինիս հայոց լուսատու փայլակ:

Բաղդն ասաւ՝ ես շատ ցաւի դեղ գիտեմ,
Ես ինձ աշխարհումը միշտ շքեղ գիտեմ,
Որքան շնորհալի մարդի տեղ գիտեմ՝
Ոչ տանն ալիւր կայ՝ ոչ գլխին դտակ:

Ճնորհքն ասաւ՝ մէկ կայսրի բարեբաղդ ասեմ,
Անուամբ Ազէքսանդր և անյաղթ ասեմ,
Սրանով հարկ է քեզ ապերախտ ասեմ,
Անվայելուչ մահին չըտուար ժամանակ:

Բաղդն ասաւ, թէ փոքր ինչ նայեմ աղքատին,
Խղճալի ապրողին և յուստհատին,

Էնքան կը մեծարեմ, մինչ կայսրի մօտին
Կսւնենայ փառք, պատիւ և պարծանաց թագ:

Ճնորհքն ասաւ՝ չեմ ստել՝ ունիս էդ բանը,
Այլ կոյր ես, չես տեսնում պատուոյ արժանը,
Կամապաշտ, մեծասիրտ ինքնահաւանը,
Քեզնով է բարձրանում, ո՞վ չար նշաւակ:

Բաղդն ասաւ՝ ես եմ փառք և ես եմ պատիւ,
Մարդկանց սեռի վրայ երախտիքս անթիւ,
Ես եմ Աստուածանից մէկ ընծայ ազնիւ,
Գրեանք, գիտուն անձինք չեն ինձ հակառակ:

Ճնորհքն ասաւ՝ մին օր սուրբ Գիրքն բացայ,
«Ծննդոցէն» մինչ «Յայտնութիւնն» ընթերցայ,
Բաղդ անունով երբէք պարգև չիմացայ,
Մարդկանց սահմանած ես, խաբերայ նամակ:

Բաղդն ասաւ, թէ Արիստոտէլ, Պլատոն
Ինձ համարեցին մէկ անշարժ գայտոն,
Թէ ինձնէն մասնաւոր ունենար Սամոն,
Չէր ըմպիլ ամբոխէն դուր մահու բաժակ:

Ճնորհքն ասաւ՝ չունիս այդքան հրաման,
Զիւրդ կարես լինիլ արդելոգ մահուան,
Եթէ լեալ էի ես պատկերահան,
Քեզ կընկարէի կնոջ օրինակ:

Բաղդի ու շնորհքի դաւին վերջացաւ,
Գրեթէ, շնորհքէն բազդը վախեցաւ,

Ես երգողս բաղդին ինչպէս ասեմ լաւ,
Օրս գնաց՝ բաղդն ինձ չէլաւ հսկատակ:

Ես ընթերցեմ աշըղ, չեմ յուսով կորուստ,
Տուել ա ինձ Աստուած մասնաւոր ապրուստ,
Երանի թէ լինիմ շնորհքով հարուստ,
Թող չուխէս հին լինի, սապուկներո ծակ:

Դ

Ասում ես՝ աշխարհը գիւփ ինձի դովական են ասում,
Ձեռ իմանում՝ քեզանից ծածուկ՝ հարիւր բան են ասում,
Փոքր ինչ գեղեցկութեանդ համար՝ քեզի ջան են ասում,
Քու խորհուրդդ դրաւելու համար սիրական են ասում,
Մէկ ժամանակ սիրում են ու սիրոյ արժան են ասում,
Դիտուն անձերը ծանր բնութեանը իշխող իշխան են ասում,
Դուօշի քաղցրութիւնով խաբուողին անբան են ասում:

Մաշալլան քեզի համար հաց ու կերուկուր մի տնիլ,
Պարծանքով մի կշտանալ, պայծառ միտքդ կոյր մի անիլ,
Մի մտիկ տալ վատերին, թանգ անունդ դուր մի անիլ,
Աստուածատուր երեսդ ռանգ ու գեղով սուր մի անիլ,
Քեզ Անտհիտ կուռքի պէս ոսկեփետուր մի անիլ,
Քեզ նման բարձրամտին նաւ ալեկսման են ասում:

Մաշալլէն խէր չի անիլ ոչ առնողին, ոչ ծախողին,
Մի կապէկ չի աշխատիլ նա իրանով պարծենողին,
Նրանով քանի ոմանք իրանց վիճակները թողին,
Ձեռքդ ան մին հայելի, մտիկ տուր մտացդ քօղին,
Քանի որ բարձրամտիս, նայիր ոտիդ տակի հողին,
Ըստ որում ոուրը Գրքերը մեզ հողի աման են ասում:

Միտքդ ամպով պատած ա, լաւ ու վատ չես իմանում,
Այլոց քիչն է քեզ երևում, քու շատդ չես իմանում,
Խորհրդակից բարեկամդ ու ետդդ չես իմանում,
Ցաւողդ չես ճանաչում, հարազատդ չես իմանում,
Ինձանից քեզ առաջնորդող խրատդ չես իմանում,
Կարելի է՝ շատերը ինձ քեզի դուշման են ասում:

Արի, անմիտ մի լինիլ, քեզ քու բարեկամն ա լաւ,
Բարեկամի ունեցած մասնաւոր խնամն ա լաւ,
Ուրիշի խաս շորիցը քեզ համար քու խամն ա լաւ,
Խալիսի այգոյն մի նայիլ, քու մէկ ծառի համն ա լաւ,
Չիրինի քեզ կամեցած օրն ա բարի, ամն ա լաւ,
Ես քեզ համար ցաւում եմ, խալիսը զրաջան են ասում:

Արի, հոգի, ինձ խելագար մի անիլ,
Աղեղ սիրովդ նետահար մի անիլ,
Ուրիշի հեա բէհ ու բազար մի անիլ,
Ուրախութիւնս ահ ու դար մի անիլ,
Վարդ երեսդ փշին յարմար մի անիլ,
Ինձ վատութիւն խալիսի համար մի անիլ,
Ամեն խօսքով ինձ ջրաաւար մի անիլ:

Քեզ ունելով՝ ունեցածս ետդ արի,
Աշխարհումն լաւ անունս վատ արի,
Աչքիս էլած կաթիլը Եփրատ արի,
Անբախտութիւնս, ում տեսայ՝ զանգատ արի,
Սարերումը վայ տալով՝ ինձ դատ արի,
Լայնատարած միտքս յուսահատ արի,
Ինչ արեցիր՝ բաւէ, թաքրար մի անիլ:

Հոգէհան ա հրեշտակաձև պատկերդ,
Թուխ մազերդ, կամարակապ ունքերդ,
Չաղակտլով վարդի տերեւ պռօշներդ,
Չինու էկած ֆառֆօռի թաս աչքերդ,
Սոխակ ձայնդ, քաղցր և անուշ խօսքերդ,
Սէր եմ կարծում արիւնախում սուսերդ,
Եկ, սէր իմ ազնիւ, բարուն չար մի անիլ:

Ինձ թողալդ, ուրիշի հետ ման գալդ,
 Ինձ ատելդ, ուրիշներին յոյս տալդ,

Նուաճա (Կր...¹), ինձ սգաւոր թողալդ,

Իմ չարակամ դուշմանի հետ խնդալդ,
 Որովհետեւ էղպէս ա քու ահալդ,
 Զի հարկաւոր խաբեբայաբար լալդ,
 Էլ անունդ ինձ բարեբար մի անիլ:

Ցաւս մէկ էր, հարիւր էլաւ քեզ համար,
 Արտասուքս աղբիւր էլաւ քեզ համար,
 Օրս ու կեանքս դուր էլաւ քեզ համար,
 Աշխարհը աչքիս հուր էլաւ քեզ համար,
 Լուսատու միտքս կուր էլաւ քեզ համար,
 Բուրաստանըս անջուր էլաւ քեզ համար,
 Եկ, սոխակիս անմխիթար մի անիլ:

Պատկեր ունիմ տէրունական, լաւ գիտես,
 Եւ էլ հոգի եմ քեզ նման, լաւ գիտես,
 Չատ հոգւով մարդ եմ բնական, լաւ գիտես,
 Ես ինքս հայ, տեղս Երեւան, լաւ գիտես,
 Եւ ազգով եմ նիկողոսեան լաւ գիտես,
 Չիրին անունս էլ, սիրեկան, լաւ գիտես,
 Ինձի այլոց հետ բարեբար մի անիլ:

2

հե

Բացուիր, նազելի վարդ, ահա դարնան ժամանակ է,
 Քու բացուելու համար բոլոր աշխարհը փափագէ,
 Բիւլբիւլը տառապեալ, բաւ է, այսքան եղանակէ,
 Պարտիզպանն սուգ մտեալ, բուրաստանն փակ է,
 Բացուիր, քո հոգին սոխակի շնչին հպատակ է,
 Բիւլբիւլի բոլոր կարգալը քեզ սիրոյ նամակ է:

Սարերը նորոգուեց, հալա դեռ չես բաց էլել դու,
 Ծաղկով բաղը լցուեց, հալա դեռ չես բաց էլել դու,
 Համասփիւռը բացուեց, հալա դեռ չես բաց էլել դու,
 Չուշանը տարածուեց, հալա դեռ չես բաց էլել դու,
 Դարնան դուռը բացուեց, հալա դեռ չես բաց էլել դու,
 Բացուիր դու շուտով, քեզանում այդ ինչ նպատակ է:

Բացուիր, նկատիր բիւլբիւլի տառն և մէկ ամիւր,
 Խաւար փոխուեցաւ խղճալու բոլոր բարի լիւր,
 Էղպէս մի տնիլ, Վարդուհի, անցնում է մայիսը,
 Ցոյց տո՛ւր տերեղ, որովհետեւ մերձ է յունիսը,
 Խղճա՛ Արամիս, ո՛վ դու յիմար Արմաւիրայ Դիսը,
 Հայաստան ամպի տակին առանց արեգակ է:

Վարդ բարբառելով խղճալի կեանք սորա մաշուեց,
 Սուսեր սիրովդ արինալից սիրտը թրաշուեց,
 Այրող կարօտդ ունելով, ստամոքսը խաշուեց,
 Մինչ աչքի էլած մասնաւոր արտասուքը քաշուեց,
 Յոյսը վերացաւ, կարծես թէ կենաց ծառը տաշուեց,
 Ջարժիր ... ¹⁾ քեզանում այդ ինչ նպատակ է:

Բացուիր դու շուտով, մէկ փոքր յոյս տո՛ւր սիրահարիս,
 Միշտ քաջ սիրովդ մի՛ չարչարիր դուր սիրահարիս,
 Մերթ արտասուալից, մերթ ճարակ տո՛ւր սիրահարիս,
 Տո՛ւր սիրովդ սառնատեսակ ջուր սիրահարիս,
 Ընթերցաբանո՛ղ, չըլինի՛, ասես՝ կոյր սիրահարիս,
 Սեւ բաղդը, Չիրին, բիւբիւլի, վարդի օրինակ է ²⁾:

¹⁾ Լաւ էի որոշուում:

²⁾ Մի օր. Բացուիր դու շուտով, մէկ փոքր յոյս տուր սիրահարիս,
 Ակնարկեա, գթա խողխողած անսուր սիրահարիս,
 Լալով մաշելով մի՛ չարչարիլ դուր սիրահարիս,
 Գոնէ, ունեցածս սիրոյ չափ լո՛ւր սիրահարիս,
 Տուր սիրովդ սառնատեսակ ջուր սիրահարիս:

Է

Դեղեցիկ ես, գեղեցիկ, շատ աննման ես, գեղեցիկ,
 Թայ չունես աշխարհումս, մէկ նոր նշան ես, գեղեցիկ,
 Էդ քաջ մտիկ տալովդ իսկ հոգեհան ես, գեղեցիկ,
 Դու նարդոս համասփիւռէն աղնուական ես, գեղեցիկ,
 Դու աղբիւր սառնատեսակ, ջուր բիւրակնեան ես, գեղեցիկ,
 Դու Նգեմին համեմատ մէկ բուրաստան ես, գեղեցիկ:

Իրաւի, ես գովական, ամէն տեսակով գովելի,
 Մանգալդ, մտիկ տալդ բիւր օրինակով գովելի,
 Ջառնաւուխտ մարգարտաշար յօրինուած թագով գովելի,
 Քաղաքավարութիւնով, քաղցր եղանակով գովելի,
 Ամէն կերպ քաղցրութիւնով լի ես, հասակով գովելի,
 Արշալուսով բաց էլած վարդ պատուական ես գովելի: Գեղեցիկ:

Դու թափանցիկ սիրովդ ինձի հալ ու մաշ արեցիր,
 Թողալով անմխիթար՝ ուրիշ բարեկամ ճարեցիր,
 Իմ էսքան տոչորուելս արդեօք ծիծաղ համարեցիր,
 Զէ որ ազնիւ սիրովդ իմ կեանքը գերի վարեցիր,
 Անխնայ կրակի պէս խղճալոյս ծածուկ էրեցիր,
 Իրաւ արան ինձի, թէ իրաւաբան ես գեղեցիկ:

Սրտաբեկ պէտք է մնայ՝ ով սէրի հետ բան ունենայ,
Մէկ ջանք չի դիմանալ, պէտք է հարիւր ջան ունենայ,
Ոչ կատարեալ խնդութիւն, ոչ հանդստարան ունենայ,
Գիտութիւնք, համբերութիւնք չի յաղթիլ որքան ունենայ,
Քու արտասուալից գերին մինչ երբ աղերսան ունենայ,
Հանգցրո՛ւ էս կրակը, թէ դարգիման ես գեղեցիկ:

Աշխարհին լոյս է տալիս դէմքդ արեղակի նման,
Բայց վատաբախտ ծառայիս այրում է կրակի նման,
Սիրեկան, վարդի համար մաշւում եմ սոխակի նման,
Օր ընի, որ յանցանս պատմուի առաջի նման,
Քու ձիւրինդ եմ, սիրելի, քեզ անհատ փափագի նման,
Ինձ համար կտակ սիրոյ, գիրք սլատմութեան ես գեղեցիկ:

Հոգի ջան, նոր բաց էլած վարդ մանուշակ ես ինձ համար,
Ձեմ ուղիլ լոյսն արևու, դուն արեղակ ես ինձ համար,
Անմահական ջրերով լեցուն բաժակ ես ինձ համար,
Պատուական մարգարիտով յօրինուած թագ ես ինձ համար,
Ձինացւոց կողմէն եկած թանգագին ակ ես ինձ համար,
Էլ աւել բաժին չունիմ, այլ դու մենակ ես ինձ համար:

Ձեմ տեսել, չեմ իմացել գեղեցկանման քեզի պէս,
Կարծում եմ՝ դեռ չի ծնել բոլոր Վրաստան քեզի պէս,
Ոչ հայոց միջումը կայ, ոչ էլ Ռուսաստան քեզի պէս,
Մինչ եղեմն էլ չի էլած հոտով բուրաստան քեզի պէս,
Վերջապէս դարմանալի մի օրինակ ես ինձ համար:

Մէկ բոպէ տեսնողդ հարիւր տարի կեանք կունենայ,
Մերձ ի մահ ընի ընկած՝ կենդանութեան ջանք կունենայ,
Քեզ տեսնողն իրան ժամանակէն թանգ կունենայ,
Գովացողդ քեզանից մինչ էսքան հրամանք կունենայ,
Որ ասի՝ բախտով կոյր եմ, դուն աշտանակ ես ինձ համար:

Քաջ և անյաղթ սիրովդ կենդանութիւնս մաշեցիր,
Չատախօս բիւբիւլ արիւր, հանդարտ անունս մաշեցիր,
Յոյսներս վերացրիր, խարխիս ու սիւնս մաշեցիր,
Կարօտով մօտ չի դալով՝ սիրտ ու արիւնս մաշեցիր,
Ուրեմն անհանգչելի անգութ կրակ ես ինձ համար:

Խնդրում եմ, աղերսում եմ, ինձ քեզանից ետդ մի անիւ,
Ինձ թողալով՝ սուրիշի խնդութիւնը շատ մի անիւ,
Ամեն կերպ նեղութիւնով ինձի յուսահատ մի անիւ,
Քու ձիւրինն եմ սիրոյ գերի, քեզանից դատ մի անիւ,
Թէ լսես աղաչանս՝ կենաց մուրհակ ես ինձ համար:

Թ.

Հոգի ջան, քու ցանկալի գեղեցկութիւնդ է գովելի,
Քաղաքավարութիւնդ, խելք ու անունդ է գովելի,
Մանաւանդ ազնիւ ու հանդարտ բնութիւնդ է գովելի,
Դու հարազատ ազգից ես, ընտիր արիւնդ է գովելի:

Դիտում եմ, որ, սիրելի, ուրիշի սէր տալ չգիտես,
Չափազանց դարդարուելով՝ տեղէց տեղ ման դալ չգիտես,
Քաղցր ու սլարկեշտ հոգի ես, աւել դալմտդալ չգիտես,
Մէկ ծառ ես եղեմական, բարի արդիւնդ է գովելի:

Քաջ գիտեմ, որ լաւութեանս փոխարէն չար չես անիւ,
Աղաղակա լսելու համար սիրտդ քար չես անիւ,
Քու սէրիդ աղեղովը ինձի նետահար չես անիւ,
Ձուր մի մոշուիլ, օթախս եկ, ասութիւնդ է գովելի:

Չեմ սխալուիլ, եթէ քեզի գեղեցկութեան արքայ ասեմ,
Նեղութեանս աւետիք, կենդանութեանս ընծայ ասեմ,
Եսթերին համանման ես հիմայ քեզ ներկայ ասեմ,
Մարդաշահ, խաղողարար խօսակցութիւնդ է գովելի:

Քեզանից քիչ վախում եմ, գէշ հարեաններ շատ ունիս,
Անունդ ստոր քցելու վատաբերաններ շատ ունիս,
Վարք ու բարք մի փոխիլ, դուն գովաստաններ շատ ունիս,
Ձիւրինի մօտ քու կատարեալ կեցութիւնդ է գովելի:

Ժ

Մնացի՛ր խաղաղութեամբ, ^{հոգի} ^{զան} սիրելի,
Այսօր ինձ տուր ձեռովդ բաժակ անջատման, սիրելի,
Սէրի ծովում եմ էլել նաւ ալեկոծման, սիրելի,
Ցատկապէս ջոկնուելը նման է մահուան, սիրելի,
Երկու լուսաւորքն ինձ խաւար փոխեցան, սիրելի,
Երկու կամ երեք տարի մեզ լիցի սլայման, սիրելի,
2ի խախտուենք, միայն սիրով լինինք բաւական, սիրելի,
Մինչի կրկին տեսութեան Տէրն անի արժան, սիրելի:

Խնդրում եմ՝ այսուհետեւ համարձակ մանդալ չունենաս,
Անմախն, աննամուսին երբէք մտիկ տալ չունենաս,
Խորամանկ քաղցրաբանին խորհուրդ տալու հալ չունենաս,
Անվայել բարեկամի տները երթալ չունենաս,
Քու վիճակէն դոհանաս, փափկութեան ցանկալ չունենաս,
Աղքատութեան միջոցին տրտմիլ, նեղանալ չունենաս,
Ինձ լսես՝ չես ունենալ ստոր աստիճան, սիրելի:

Քեզանից բաժանում եմ, հեռու տեղեր պէտք է դնամ,
սէրդ միտ բերելով՝ յատուկ ինձ քեզ մօտ իմանամ,
Լսելով լաւ անունդ՝ քեզ ինձ տըւողէն դոհանամ,
Բարեսիրտ բարեկամով սիրոյ նամակդ ստանամ,

էլ ուրիշ սէր չճարեմ, շուտ քեզի դառնալ ջանամ,
Մահէն Աստուած խնայի, մինչ տեսութեանդ արժանանամ,
Փոքր ինչ ապրուստ տայ Տէրը, որ կարօտութիւն չունենամ,
Վայելենք այնուհետեւ վիճակ քաղցրութեան, սիրելի:

Անթարշամեալ սէրերով վայելենք վիճակ միասին,
Այս սէրն ունենանք անխախտ ու անքակ միասին,
Սիրով աշխարհին մնանք երկար ժամանակ միասին,
Ոչ ստոր անուն թողունք, ոչ թերի փափազ միասին,
Չարակամ ոտխներին կանգնենք հակառակ միասին,
Աստուածաշունչը համարենք մեզ կենաց մուրհակ միասին,
Հոգի ենք նորոգուելու կազմենք նալաաակ միասին,
Զիրինի խնդիրը իր տիրոջմէն այսքան, սիրելի:

ԺԱ.

Ով չունի մէկ լաւ սիրեկան աշխարհին,
Ասեմ՝ թէ չի մարդ բանական աշխարհին,
Մէրն է մէկ յայտնի նշան աշխարհին
Եւ ունի որքան գովասան աշխարհին,
Թէ չես սիրոյ ծանօթական աշխարհին,
Աշխարհը սէր՝ դու սիրաբան աշխարհին:

Մէրը մարդոյ երկիւղից ազատ կանէ,
Թէ երկմիտ է, մէկ մտի հաստատ կանէ,
Մէկ ժամանակ խնդութիւնը շատ կանէ,
Վոտահախօս և մտօք առատ կանէ,
Երբեմն էլ էնպէս յուսահատ կանէ,
Որ չես ունենալ օթեան աշխարհին:

Մէր ունենողը չի վախենալ սուրից,
Ոչ ոսոխից, ոչ արիւնախում ջուրից,
Ոչ դատողից, ոչ ատողից, ոչ հուրից,
Ոչ անունից, ոչ ամօթից, ոչ զուրից,
Մինչ իրան կեանքը չի խնայիլ թուրից,
Ման կգայ տարուածի նման աշխարհին:

Երբ տեսանի իր սիրոյ սիրեկանը,
էն օրն ա իր տօնն ու բարեկենդանը,

Կուգենայ ընտել շրխնայի ջանը,
Թէ հրաւիրես աշխարհի մեծութեանը,
Նա չի թողուլ էն տեղի խրախճանը,
Եւ չի ուղիլ դառնալու խան աշխարհին:

Ով որ էլաւ էս սէրի հետ բարեկամ,
Նա աշխարհեց աշխարհումըս յարաժամ,
Եւ չունեցաւ կեանք ու վիճակ քաղցրահամ,
Սողոմոնին միտ բերելով՝ դարմանամ,
Թէ փառք նորա զիմրդ չեղև անթառամ,
Ուրեմն անչափ սէրն է անխնամ,
Այլ չափաւորն է գովական աշխարհին:

Մէկ փօքը ինչ էլ չափաւոր սէր գովեմ,
Համ չափաւոր սէրի անուն համբաւեմ,
Համարեա թէ ես էլ եմ ուզում գրաւեմ,
Որովհետև ծով աշխարհիս աննաւ եմ,
Ես ձիւրինս սէր անունին ծարաւ եմ,
Ման եմ գալիս աներասան աշխարհին:

ԺԲ

Սիրահար, իմ աչքերս մերթ լալադին տեսնելու ես,
Մանաւանդ մորմորիլս խիստ ահագին տեսնելու ես,
Ինձ նման սիրոյ ցաւը, գիտեմ որ մին տեսնելու ես,
Հոգի ջան, այսուհետեւ ինձ դժուարին տեսնելու ես,
Բայց մէկ ըստեղ, մէկ էլ ահեղ ատենին տեսնելու ես:

Մինչի հարիւր խաղ ասի հայ լեզուով սէրի վերայ,
Սէրը երբէք չի նայեց ու շտուաւ ինձի շարայ,
Եթէ մէկ ողորմութիւն անելու ես, շուտով արա՛:
Հոգի ջան, այսուհետեւ ինձ դժուարին տեսնելու ես,
Բայց մէկ ըստեղ, մէկ էլ ահեղ ատենին տեսնելու ես:

Իմ քաշած ցաւերը երբ միտ կրերեմ, կը դարմանամ,
Սուղ օրերիս միջումը շտեսայ սէրն ինձ բարեկամ,
Երկու օր չի ուշանալ, հեռու աեղեր ուէտք է գնամ:
Հոգի ջան, այսուհետեւ ինձ դժուարին տեսնելու ես,
Բայց մէկ ըստեղ, մէկ էլ ահեղ ատենին տեսնելու ես:

Չարադրեալ նամակս, առ յիշատակ՝ մօտդ պահի,
Կարգալով դանդաւաններս, մի մոռանա ինձ, խնայի,
Վերոյիշեալ տեղերին, իցէ թէ ինձ մահ պատահի:
Հոգի ջան, այսուհետեւ ինձ դժուարին տեսնելու ես,
Բայց մէկ ըստեղ, մէկ էլ ահեղ ատենին տեսնելու ես:

Ես ձերինս քեզն աւել թէ սիրեկան ունենամ,
Բարի վիճակ չճարեմ, ստոր աստիճան ունենամ,
Ուզում եմ, որ քեզանից մէկ նշանաբան ունենամ:
Հոգի ջան, այսուհետեւ ինձ դժուարին տեսնելու ես,
Բայց մէկ ըստեղ, մէկ էլ ահեղ ատենին տեսնելու ես:

ԺԳ

Սիրելիք, անկաջ արէք, մէկ փոքր ինչ բան եմ ասում,
Ում երեսն տեսնում եմ, նրան սիրեկան եմ ասում,
Վայ իմ անմիտ խելացս, ամեն հոգւոյ ջան եմ ասում,
Սրածի, դեղ քսածի գեղին բնական եմ ասում,
Իսկ բնական գեղեցիկներին անպիտան եմ ասում,
Ասում եմ վարդանոցը, փշին գիւղութեան եմ ասում,
Սխալս չի տեսնելով ես ինձ գովական եմ ասում,
Ուրիշի աչքի ծեղին մինչ ահա գերան եմ ասում,
Երբեմն սրանց համար ես ինձի անբան եմ ասում:

Կերուխում, քէֆ անիլը, փառք անունը շատ եմ ուզում,
Չարակամիս սիրում եմ, լաւ ուզողիս վատ եմ ուզում,
Հոգեւոր և ճշմարիտ սէրն ինձէն դուրս եմ ուզում,
Մնոտի սէրի վերայ կանգնիլը հաստատ եմ ուզում,
Հարսանեաց, խրախճանաց սիրտս համեմատ եմ ուզում,
Ինձնից աւել խօսողն մուրացկան տղքատ եմ ուզում,
Այսպանել, խայտառակել ևս անել գանգատ եմ ուզում,
Փափկութիւն, յաջողութիւն, ամենն ինձ մօտ եմ ուզում,
Բաղդի գեղեցկութիւնքը միշտ գիբա ինձ գան եմ ասում:

Ասում եմ՝ հէշ մի բանով սրտումս փափագ չի թողամ,
Բոլորն ինձ մօտ ժողովեմ, էլ թանգադին ալ չի թողամ,
Քանի որ ամառն ա, բաղչիս գուռը փակ չի թողամ,
Աշխարհի սիրահարի սէրը բովանդակ չի թողամ,
Չարին չար հատուցանեմ, նորոյս նուատակ չի թողամ,
Բարբառեմ, հրամայեմ, ոչ մի գործ անքակ չի թողամ,
Աստ ճառագայթ ունենամ, ընտեղ աշտանակ չի թողամ,
Ոչ գոթիք, ոչ երկրորդ մահ և ոչ դատաստան եմ ասում:

Ես կամօքս եմ կուրանում, ինչ ասեմ արդեօք սատանին,
Միթէ չեմ ես նմանող այն Տեառն ասած արձանին,
Ասա ինձ, հուրն ու ջուրը պէտք է ինչպէս միաբանին,
Սորա վասն էր մահացան, դիրն ասէ անմահական են,
Ուրեմն պարտ է ասել, չեն հնազանդ պատուիրանին,
Միայն Աստուած խնայի վասն իրան մարդացեալ Բանին,
Մեք նախահօր մահովն եղաք նմանող Բանանին,
Էլի Տէրը այց արաւ իւրոյ պատկեր տիրականին,
Պարտադերձ չեմ, ուրեմն ես ինձ պարտաւան եմ ասում:

Դու գիտես, սով Արարիչ, որովհետեւ ճարս դու ես,
Քանի մեղօք մահանամ, էլի կենարարս դու ես,
Դանդաղ իմ, կամ անկանիմ, կանգնելոյ հնարս դու ես,
Մի դատիլ արգարութեամբ, խնամող բարերարս դու ես,
Սուրբ ձեռօքդ եմ արարած, նաեւ փրկարարս դու ես,
Իմ ծածուկ սենեակումս իմ Սինայի սարս դու ես,
Լսելով չարչարանդ՝ ասեմ՝ սիրահարս դու ես,
Ես չունիմ դէն ոսոխին յաղթել, ասպարս դու ես,
Ես տառապեալ ձիւրինն եմ, էս խօսքս Երեան եմ ասում:

ԺԴ

Փոքր ինչ ինձի ներք, գանգատս սկսեմ, սիրելի,
 Ձեռ ողորմում, դո՛ւ գիտես, գոնե թող ասեմ, սիրելի,
 Մինչև երբ միմեանց վերայ ցաւերս դասեմ, սիրելի,
 Յայտնաբանեմ՝ իցէ թէ, մէկէն ճար լսեմ, սիրելի,
 Ասա՛ ինձ, ինչ կամ ընչո՞վ քեզ մօտ պակաս եմ, սիրելի,
 Քու առատ քաղցրութիւնէդ չէ՛ որ անմաս եմ, սիրելի:

Ո՞րն ասեմ, իմ աչքի լիս, արդեօք քու ո՞ր լաւն ասեմ,
 Մաշուելս, տոշորուելս, կտամ անձիս մը ցաւն ասեմ,
 Քեզանով ինձ ունեցած ո՞ր բարի համբաւն ասեմ,
 Եթէ ո՛չ սուգն ու վայր, կտամ սրտիս շարուն ասեմ,
 Առօրեայ բախտի ձեռքէն իմ օրերիս սեաւըն ասեմ,
 Միւրոյ քարով քարահար եղած կարաս եմ, սիրելի:

Ձեռ ողորմում, անիրա՛ւ, իմ դեռահաս մանկութեանս,
 Մէրի ձեռքէն չէ ազատ օրս ու ժամս՝ մինչ վայրկեանս,
 Յաղթուեցաւ սիրսդ ահա քաջամարտիկ ախոյեանս,
 Արի պատճառ մի՛ լինիլ և մի՛ կամակից արեանս,
 Ձեռ լսում ազադակս, չէս իմանում աղերսանս,
 Դու քեզէն տուր իրաւունք, մինչև երբ սպասեմ, սիրելի:

Քեզանով ինչ չի տեսայ, արիւն, ահեղ սուր չի տեսայ,
 Վատ անուններ չունեցայ, կամ վրիպակ լուր չի տեսայ,
 Նախատինք, արգելարանք, երկաթէ անուր չի տեսայ,
 Կամ անդուծ և անխնայ այրող կիզող հուր չի տեսայ,
 Տեսայ ես էս ամէնը, բայց խրատ էր, զուր չի տեսայ,
 Մի թողուր այսուհետեւ ես ինձ վնասեմ, սիրելի:

Արի, փոքր ինչ դժա՛ւ ինձ, ինչ էլ արեցիր՝ մի՛ անիլ,
 Տեսցրո՛ւ ինձ երեսդ, կարօտահար մի՛ սպանիլ,
 Բարկութեամբ մտիկ տալով՝ հոգիս ինձմէն դուրս մի՛ հանիլ,
 Քաջ գիտեմ՝ սէր քաշողը դիւրաւ սէրէն չի գերծանիլ,
 Բայց կյուսսամ այսուհետեւ առատ սիրով խնամ տանիլ,
 Ո՛վ ունիս անուշահամ, Ձիրինդ ես եմ, սիրելի:

ՈՒՅԱՆԷՍ

(Դ վերայ դշի եւ մորեխի)

Դաստով կըզան սուրբ Յակոբայ դշերը,
Էս հետին՝ ողորմացել ա մեր Տէրը,
Ողորմած ա մեր Տէրն ամեն ժամանակ,
Էս պտտիժը մեզ տուել ա նշանակ,
Աստուածային ողորմութիւնն անքանակ,
Կանանչ խոտի հասրաթ էին չօլերը:

Դաստով կըզան, խիսա սիրուն մանգալ ունին,
Նշան ասեմ՝ մէջքներին չալ ունին,
Գեղեցիկ են, ամեն տեղ էլ խալ ունին,
Խօմ մենակ չեն, սուլթան ու սարդաբ ունին,
Սուրբ Յակոբ Հայրապետն ա նրանց տէրը:

Մորեխի վրայ ցըուեց իրան դշին,
Նիզամով են կուռում, ունին ուզըաշին,
Էկէք, մտիկ տուէք մորեխի լէշին,
Ինչպէս Ռուսն յաղթեց Ղզլըաշին,
Օսմանլուի Խոնթքեարին, քըրդի բաշին,
Թագաւորաց յաղթող ա սրանց Տէրը:

Մորեխները մեզ հետ դասս են արել,
Աշխարհս ցրուելը հաւաս են արել,
Վեասխալները ¹⁾ ցորենը պաս են արել,
Դարին, կորեկն՝ էն էլ պակաս են արել,
էս տեսնելով՝ մեզ ողորմաց մեր Տէրը:

Փուշ իսանն տեսէք, ինչպէս չար արին,
Կայքատէրերն իրանց գլխին ճար արին,
Հարուստներն ցորենն ամբար արին,
Աստուած տուեց, մէկին մէկ զարար արին,
Ողջ գոհացան աշխարհիս անճարները:

Աստուած պահի զշի ձագերն ու մէրը,
Որ ջնջեց մեր թշնամու քօքն ու ծէրը,
Մեզ ողորմաց անմահ արարիչ Տէրը,
Չատ էր կացել՝ կուրանար որդին հէրը,
Դէսլ առ Աստուած քցեցէք ձեր սէրը:

Կռուելիս տեսայ, մայիլ էլայ սասին,
Առ Աստուած աղաչում եմ բարի լուսին,
Ուհանէսը մատաղ սրանց հաւէսին,
Դու ողորմաս, ով սուրբ անարատ կուսին,
Աշխարհիս տաս յոյս ու հաւատ ու սէրդ:

¹⁾ Էաւ չէ որոշուամ, գուցէ լինի վաշխառուները:

Ք Ե Ա Ն Հ Ա Ն

Ա.

(Ի վերայ իւրաքանչիւր հայկազեան տառի)

Այբ՝ արի, բեն՝ բարեկամ, գիմ՝ գնանք մեր բաղն, գեօղակ,
Դա՝ դաստա անենք, եչ՝ եասաման, էդ ա մեր նովրաղն, գեօղակ,
Ջա՝ զականի հա տանը, ¹⁾ չի բաշարի քաղն, գեօղակ,
Է՝ էնդուր համոր վարդի վրայ կուգայ շաղն, գեօղակ,
Եթ՝ ընդէ կուրախանայ, կու պայծառի թաղն, գեօղակ,
Թո՝ թաղտ բիւրբիւները կասեն ձայնով տաղն, գեօղակ:

Ժէ՝ ժամանակդ հասաւ, պէտք ա քեզ մի եար ունենաս,
Խնի՝ ինձ եադ չես անիլ, թէ որ լաւ իրդար ունենաս,
Լիւն՝ լաւ կուլի, նաղանի, հազիդ զարբար դառ ունենաս,
Խէ՝ խօսքերդ ջաւահիր, հետը անգին քար ունենաս,
Ծա՝ ծոցումդ, եւր, դուն մի ջուխտ թաղա նուբար ունենաս,
Մուշտարի եմ, որ առնեմ, չի զրկես էն թաղն, գեօղակ:

Կեն՝ կուգեմ, հո՝ հաւատար, որ բլես ինձ, խան սիրելի,
Ձա՝ ձեռովդ մէկ ջուր տո՛ւր, շատ ծարաւ եմ, ջան սիրելի,
Ղատ՝ դաստ մի տնի ջանիս, թող դօստերս դան, սիրելի,
Ճէ՝ ճամփէն սպասում եմ՝ դան մի խաբար տան, սիրելի,
Մեն՝ մահս քեզանից է, էյ հուրի զման, սիրելի,
Ճար ու իլլաճս դու ես, էս է խօսքիս սաղն, գեօղակ:

¹⁾ Չի հասկացւում:

Յի՛ յեախէքդ զարնշան, նու՛ նրա հետ ալ ա սաղում,
 Չա՛ շուրջ գաս, ո՛ր ոտներիդ խիստ լաւ սորոր տալ ա սաղում,
 2ա՛ չաղըաթիւ Հնդու ա, հետը Քիրման շալ ա սաղում,
 Պէ՛ պռօշներդ զուլալ, եւոր, երեսիդ խալ ա սաղում,
 Զէ՛ ջահէլ եմ, ինձ էլ ձեր տունը դոնադ դալ ա սաղում,
 Ռա՛ ռահմ արա՛, նազանի, պնանք ձեր օթաղն, գեօղալ:

Սէ՛ սիրոյդ վե՛ վառեալ եմ, տիւն՛ տարակուսեալ մնացի,
 Րէ՛ ըադ չի լում ցաւս, լիւն՛ լիւծեալ արտասուօք լացի,
 Փիւր՛ փափադ եմ տեսլեանդ, շանց տո՛ւ լոյս երեսդ, բացի,
 Քէ՛ քիչ նեղութիւն տո՛ւ ինձ, աւանդի հողիս, սաացի,
 Կու վոշմանես վերջը, աղաչանս լաւ հասկացի,
 Քեանհանի խաղն, գեօղալ, չի մոռանաս վաղն, գեօղալ:

Բ¹⁾

Այս մարախի կսկիծն դառն էր քան զամէն բանը,
 Մոռացանք խօլեր ցաւը, երբ եմուտ Հայաստանը,
 Էանց ի Պարսրստանէն նախիջևան սահմանը,
 Եկեր աշխարհս ամենայն մինչև ի Չիրտկուանը:

Այրետց դաշտըն Արարատեան այսինքն այրեալ կրակով,
 Մարախն եղև անհամար իրբ անդնդային ծով,
 Եկեր ի բոյսն ամենայն, մինչի աշխարհս էտրկ սով,
 Վերջ ամենն եթող այրի, դրախտադոյն այգեստանը:

Ու՛ր է գոյնդ, Հայաստան, հոտ ունէիր անթառան,
 Եկեր բոյսդ ջորեակն, չեթող ի քեզ նշմարան,
 Սիրելի որդիքն քս փախեան և ի քէն դառան,
 Անցին ի հողն Օսմանեան՝ արեմտեան կողմանը:

2էր եղեալ այսպէս սասում, որ եղև մեր մեղացը,
 Ո՛չ պատարադ է օգտում, ո՛չ արտառուք, ո՛չ լացը,
 Պէտք է յոյսներո ձգենք աստուածային կամոցը,
 Բալբի մէկ ողորմութիւն անի Թորգոմեան տանը:

¹⁾ Ինչպէս երևում է սկսուածքը չէ:

Ո՛վ բարեպաշտ քրիստոնեայք, աղերսանօք ողբացէ՛ք,
Անյաղթ ջերմեռանդ սրտիւ արտասուեցէ՛ք և լացէ՛ք,
Աղաչեցէ՛ք առ Աստուած, համաձայն բերան բացէ՛ք,
Միջնորդ՝ սուրբ Աստուածածինն և դաս հրեշտակաւանը:

Հազար ութն հարիւր քառասուն և եօթն ամեան տարր ¹⁾,
Երեւ տարաբախտութիւն, շարժեաց աշխարհիս չարը,
Մարախն եկեր բոյսն ամենայն, մերկ եթող հող ու քարը,
Եւ համբաւս այս մինչև ի արքունեան ապարանը:

Նախկին պիտանի աշխարհ, այժմ անպիտանացար,
Բարեբոյս մի աշխարհ 'իւր, զիմրդ զանազանացար,
Դրախտ էիւր, մեր մեղացը զժողիք դառար, խոպանացար,
Մեղաւոր ենք մէջ զժողոց, պէտք է կրենք մեր տանջանը:

Այժմ եղեր ողբալի, ո՛ւր է ուրախութիւնդ,
Ողբամք աշխարհ, մեք ընդ քեզ, անշափ է դառնութիւնդ,
Կու լինես մայր ցանկալի, երբ դայ այցելութիւնդ,
Ապաւինեա՛ սուրբ սրտիւ բազմահռչակ սուրբ Նշանը:

Չտեսայ ուրախութիւն, մանուկ էի, զարմացայ,
Աստուածային սուրբ շնորհէն փոքր ի շատէ ստացայ,
Պարտ էր մեծագոյն երգել քան զայս՝ չկարողացայ,
Սահմանեաց փոքր ինչ բանս այս մեղապարտ Քեանհանը:

¹⁾ Ուղում է ասել տարին:

Գ.

(Դ վերայ Աշտարակ գիւղի ¹⁾)

Անունդ մհալ-բաշի, գովելի ես, խան Աշտարակ,
Ունես դրախտի նման պայծառ զիւլիշան, Աշտարակ,
Արեւից արեւմուտ ուղում են, որ դան Աշտարակ,
Հաստատ ըլեն միջումդ՝ զաղումի մնան Աշտարակ,
Ուտել, խմել, քէֆ անել, էլ չունես վատ բան, Աշտարակ,
Անունդ շատ տեղ կ'իշուի, դու ես մի նշան, Աշտարակ,

Մեռելներիդ ողորմի, զարձեալ միջի սաղդ գովեմ,
Բացուել ա սուսան սմբուլ, քո բաղչայ ու բաղդ գովեմ,
Ունես լաւ սէհրի տեղեր, Ալադեադ եայլաղդ գովեմ,
Ամառ վախտը կու դնես առաւօտեան շաղդ գովեմ,
Ամէն երկրներում առեմ սաղով խաղդ գովեմ,
Դուքդ քաղաքն ²⁾ անցկացաւ, հասաւ Դադստան, Աշտարակ:

Աշտարակ, թարիֆաթդ Խօյ ու Սալմաստ, Վան ա հասել,
Հէրաթ ու Թարվէզ, Թէհրան, համ Արաղստան ա հասել,
Չինմաշին շհարը, Հինդինան Եաման ա հասել,
Չիրազ ու Բիթլիզ, Քիրման, մինչի Սպահան ա հասել,
Հաբաշի տէրութիւնը, համ Արաբստան ա հասել,
Քո հասրաթդ քաշում ա ամենայն խան, Աշտարակ:

¹⁾ Քեանհանը բնիկ Մոզնեցի է՝ Աշտարակի մօտից. ծնել է Թիֆ-
լիսում 20-ական թուականներին անցեալ դարում: Այնտեղից վերա-
բնակուել է Աշտարակ գիւղը, ուր և թաղուած է:
²⁾ Ուղում է ասել Թիֆլիս:

Թարիֆդ Հալար, Մարր, համ սաղ Ալօսմանն ա գիտում,
Ֆրանգսզն ու Խնդլիդը, համ Հռոմստան ա գիտում,
Պետրէսօլ, Մոզդոկ, Ղզլար, մինչի Հաշտարխան ա գիտում,
Օխտը Նալբուզ Դադստան, համ Չաքի Չիրվան ա գիտում,
Դեանջա, Չամախի, Նուխի, համ Հադրբէջան ա գիտում,
Չարուր, Բայազիտ, Մաքի, կաժես Համադան, Աշտարակ:

Վերեդ Մոզնի կըյիշլի, ներքին կողմդ Ուշական ա,
Միջիդ կենող մարդիկը որը սուլթան, որը խան ա,
Դեզեցիկ գեօզալներդ, ասում են՝ հուրի զլման ա,
Անունդ ջոկ ա յիշում, ամա հոդդ Յրևան ա,
Չեմ գիտում՝ ինչպէս անեմ, մնացել եմ եանա-եանա,
Բարսեղ օղլի Քեանհանին չի զրկես, աման Աշտարակ:

Դ

Աշխարհումն սաղութիւն դովրի մուղարար եմ ուզում,
Չէյդա բիւլբիւլի նման բաղի ուռուզեալ եմ ուզում,
Ուռուզեալը վարդի համար, վարդը հովահար եմ ուզում,
Վարդի տեղը հովահար, մուղարար բհար եմ ուզում,
Բհար գիւլշանի միջին մէկ շահի դուխտար եմ ուզում,
Սըռ տայ, սուլաշմիշ ըլի, ունենայ իրդար եմ ուզում:

Սըռ տայ սիրեկանի հետ, սիրտը դուզ իրդարով ման գայ,
Դաստա կապած՝ մուղարար թայութուշ հաղարով ման գայ,
Դօտիկը ալ մուղարամ, հաքին դարբար գառով ման գայ,
Չորեքկողմն դարաւաշ, առաջին նօթարով ման գայ,
Ունենայ իշխանութիւն միշտ շարիաթ շարով ման գայ,
Թաղաւորի տշխարհիո, մհուրը խոնթքեալ եմ ուզում:

Ահ քաշի Ստեղծողիցը, Աստուածանից ահ ունենայ,
Սրտովն դուլթ ողորմած, ամալն սալահ ունենայ,
Խալերն աստեղ, երեսն պայծառ զբաղեալ ունենայ,
Չեռ բռնի եարի հետը մանգայ, թամալլահ ունենայ,
Խօսացնելուս՝ քաղցը լեզուն մարդաշահ ունենայ,
Խօսքերն լալ, ջաւահիր, հետը անդին քալ եմ ուզում:

Ունքերը դալամ քաշած՝ տշքերը հորմաթ է, աեսէք,
Հողածին խան չիլի ,էս հուրի բարաթ է, տեսէք,

Մինա բայր սուրէյի սարկի ի դամաթ է, տեսէք,
 Նազլի նազանու նման էս ինչ նազաքեաթ է, տեսէք,
 Անուշահոտ, քաղցրահամ բերանը նաբաթ է, տեսէք,
 Քաղցրութիւնը մեղրի նման, պռօշները շաքար եմ ուզում:

Երեսն լուսաշաւիղ շամշի դամար անուանի,
 Խալերն զօհրա զհալ, ունքերն կամար անուանի,
 Ակաքները մարգարիտ, բերանը տաճար անուանի,
 Եզանակը բիւրբիլի, լեզուն քաղցրաբար անուանի,
 Գեղեցկութիւնն Յովսէփայ պէս աշխարհէ աշխարհ անուանի,
 Սէր անի Քեանհանի հետ, սրտով սիրահար եմ ուզում:

Ե

Ասէք տեսնեմ՝ իմ բաղդիցը վանդատ ո՞ւմ մօտ գնամ,
 Գանդատաւոր եմ իղբալիցս, դատ ո՞ւմ մօտ գնամ,
 Արաւ օրս ի մանկութենէ վատ, ո՞ւմ մօտ գնամ,
 Անթիւ է ցաւս, էյ խանի բարբաթ, ո՞ւմ մօտ գնամ,
 Չեմ գիտում՝ ինձ ո՞վ կապտէ, իմդատ ո՞ւմ մօտ գնամ:

Հնար չկայ շինութիւնի, աւերս շատացաւ,
 Մինչև հիմա հէնց գիտէի, թէ խէրս շատացաւ,
 Վերջ ուրախութիւն, տրտմութեան հետ սէրս շատացաւ,
 Լէյլայի Մաջլունի նման դարտերս շատացաւ,
 Զիրինի խաթեր դառել եմ Փահրատ, ո՞ւմ մօտ գնամ:

Էսքան նեղութիւն ով քաշի, կու դառնայ ստրսարի,
 Դիփ ինձ պէս ըլնեն՝ աշխարհո չի կաղնիլ քար քարի,
 Խղճս խղճալոյս, ողորմեան ինձ նման անճարի,
 Տարակուսած եմ միշտ և մուղաբար, ամէն տարի,
 Չի տեսայ մէկ օր՝ սիրտս ըլի շատ, ո՞ւմ մօտ գնամ:

Ում ջան եմ ասում, փոխանակ ջանիս՝ վատ են ասում,
 Լաւութիւններս շուռ են տալի, դանդատ են ասում,
 Ո՛չ թէ մէկ տնդամ, միշտ մուղարար անհատ են ասում,
 Բարեկամներս հեռացել են, ինձ ետդ են ասում,
 Առանց բարեկամ մնացել եմ ետդ, ում մօտ գնամ:

Ափսոս, ամենայն մարդոյ համար կեանքս մաշեցի,
 Ով հոգիս ուզում էր, ընծայում'ի, չի խնայեցի,
 Պարկեշտութիւնով ամենեցուն խաթրը շահեցի,
 Քեանհանին եմ, բէբախտութեանս ես վատ սլառահեցի,
 Վատ ժամանակ ինձ թողիր, բէմուրվաթ, ում մօտ գնամ:

9

ՂԱՖԻԱ ՂԱՐԱՀԷՋԱ

Արարիչ Աստուածդ կը սիրես, գիլբար,
 Ինձ խայան մի տնտղի քէ այր ու մեն,
 Քեամ մի մտիկ անի, կը քանդես սիրտս,
 Կշտիս սոհբաթ արան, դա այր ու մեն ¹⁾:

Դամ արան, եան, կշտիս խօսքերդ խալիս,
 Էշխիցդ հիւանդ եմ, չես համուում հալիս,
 Ամէն առաւօտ սէհրը գնալիս,
 Ուզում եմ, որ հետդ գիւմ այր ու մեն:

Դամ հետդ ձեր բաղը, ման դանք միասին,
 Բիւլբիւլը խօսում ա, ալանջ գիր սասին,
 Միշտ զաղումի կու գայ վարդի հաւասին,
 Կուղենայ, որ բերի կեն այր ու մեն:

Կամ կու բերի վարդըն, կառնի մուրազը,
 Փարվաղլանմիշ կուլի, շատ կու գայ հազը,
 Քեանհանին ասում ա՝ մի անի նազը,
 Ուզում ես՝ հոգիս քեզ տիւն այր ու մեն:

¹⁾ Տնավերջերը գիր կապելով լինում են քամ (քեամ), դամ, տամ, կամ, տամ:

Է

Բովանդակ աշխարհումս քեզ նման մէկ եար չի կայ,
Արեւից արեւմուտ բոյիդ բարեբար չի կայ,
Եւր, արիւնս քաշել ես, էլ լիքը դամար չի կայ,
Սիրտս կրակ ես քցել, հէնց գիտում ես վառ չի կայ,
Էս ինչպէս ժամանակ ա, դրուստ էհտիբար չի կայ,
Էնքան դարդեր եմ քաշել, հեսար ու համար չի կայ:

Էշխիդ տօլուն խմեցի, քէֆ տըւուց արաղի պէս,
Ընդուն համար դժուել եմ, խօսում եմ սարսաղի պէս,
Երեսդ լոյս է տալիս, աջար շամ չըաղի պէս,
Սիւտակ դօշը նմանի սաւտլան եայլաղի պէս,
Ծոցդ անմահական ա, եւր, դըախտի բաղի պէս,
Բերանդ լուսեղէն ա, ըտէնց մի տաճար չի կայ:

Քեզ նման մի գեղեցիկ չկայ Գիւրջուտանումը,
Աշխարհիս չորեք կողմը պատել ա քու անումը,
Եւր, պատկերդ քաշել են Ղզլար, Հաշտարխանումը,
Անունդ աղբար արած՝ կառեն Դադստանումը,
Լեզուս հետդ չի խօսաց, դարդ մնաց եմ ջանումը,
Ինձ էնպէս դարդ ես տուել, էլ յաւիտեան ճար չի կայ:

Ինձնից ձեռն ա վե կալել, մտիկ տուէք էս ջանանին,
Պատտսխանատու լինի մեծ ահեղ դատաստանին,
Սըռ չի տաք, չի հաւատաք, էս բէրափա իսանին,
Խաբելով ման են գալի, տեսէք աշխարհիս բանին,
Մուրվաթ արան, բէխանֆ, Բարսեղ օղլի Քեանհանին,
Արի, եւր, մուրվաթ տրան, ինձ նման անճար չկայ:

Ը

Էղբան վատութիւն չի լի, անում ես, ֆարաղայ, ինձ,
Թարդ արա վատութիւնդ, մի տալ ջաւը ու դադա ինձ,
Մէկանց բարեկամանաք, տո՛ւր իրդարդ թաղա ինձ,
Դուշմաններուն չի լսես, կու մատնեն դարաղայ ինձ,
Անբախտ մարդկանց խօսքով չանես գիւլ գեաւաղա ինձ:

Բոլորած լուսնի նման պատկերդ շամշ ու դամար,
Չորս կողմն աշխարհիս վրայ կապել ա լուսեղէն կամար,
Քաշում եմ ինթիզարդ, ամէն ձմեռ ու ամառ,
Ի՞նչ կանեմ զովդ ու սաֆէն, դուն սաղ ըլես ինձ համար,
Բիւլբիւլի եղանակդ սանթուր ու թառ, սաղ ա ինձ:

Դու ես ումբրիս ճրագը, առանց քեզ խաւար եմ ես,
Քեզ նման մէկ բաֆաղար մէկ էլ ո՛րտեղ ճարեմ ես,
Դարդերս հաղար էլաւ, ո՛ր մէկին համբերեմ ես,
Միշտ դադումի ամէն օր առաջիդ նօքար եմ ես,
Բարկութիւնով խօսալդ հէնց գիտում եմ՝ նազ ա ինձ:

Աղալաթ թաղաւոր ես, սուլթան ու խանս դու ես,
Դրուստ կտրի շարիաթս, հախ դատաստանս դու ես,
Էլ ուրիշ խիալ չտես, գին ու իմանս դու ես,
Հոտ ունեռ դրախտական, գիւլ գիւլուստանս դու ես,
Դատտայ թայիգիւլ ձեռիդ՝ մէկնի, տո՛ւր թաւաղա ինձ:

Ուշ ու միտքս ամէն օր դու ես, էլ խօ՛ բան չունեմ,
Աշխարհումս քեզ աւել էլ մի սիրեկան չունեմ,
Սիրոյդ հիւանդացել եմ, դարդիս մէկ դարման չունեմ,
Աղաչում եմ մուննաթով, վրէժ հրաման չունեմ,
Նազ մի անի Քեանհանին, սիրի քո աւաղա ինձ:

Թ.

(Գովասանութիւն առ սուրբ Էջմիածին)

Էջմիածին է Սիօն Տաճարն մեր,
Միաբանեալ անդ է ուղղափառն մեր,
Արմատ պինդ հայրապետական ծառն մեր,
Հաւատ լուսաւորչական է վարն մեր:

Վաղարշապատ էր Տրդատի օրօքն,
Միշտ պահպանէր հսկայազօր զօրօքն,
Անդ Էջմիածին լուսափայլ շնորհօքն,
Տեսեամբ անսեալ սուրբն Գրիգոր հայրն մեր:

Պինդ պահէր քրիստոնէական դաւանը,
Ձեռնադրուեց, ձեռն առաւ դաւադանը,
Լուսաւորեաց աշխարհ մեծ Հայաստանը,
Նա յայնմանէ հալածեց խաւարն մեր:

Յայնժամ հիմն արկին սուրբ Աթոռը,
Պատճառ եղաւ սուրբ Գրիգոր լուսաւորը,
Անպատմելի է, բայց ձեզ պէ՛տք մեմորը,
Ճնորհօք սուրբ Հոգւոյն գեղեցկաշարն մեր:

Անուանեցին Աթոռ լուսաւորչական,
Անդ ժողովեաց սուրբն բազում միաբան,
Ջարդարեցին եկեղեցիս դանադան,
Պայծառացաւ Հայաստոն աշխարհն մեր:

Փռլթանակի հրաման ել Վեհիցը,
Քննեցին այր առաջ՝ վերջ քէիցը,
Թարգմանեցին գիրք սուրբ մարգարէիցը,
Ոչ ոք կարէ լինել հակաճառն մեր:

Անդ է սուրբ Լուսանաց վկայարանը,
Հռիփսիմէն, Չոզակաթ, Գայարանը,
Նոքա ընկալան պսակ անթառամը,
Եղեն լուսաւորութեան պատճառն մեր:

Տասնեակու անուանի վիմաքար են,
Հսկայն Տրդատ երեք Մասիսայ սարէն,
Աղանակերս լոյս կու փայլի Տաճարէն,
Առ Քրիստոս է ուղիղ ճանապարհն մեր:

Երկնից իջեալ սրբազնաց սաղաւարդը,
Անօթ ընչից անպատմելի է զարդը,
Պարգևատու արեան-թաթախ Գեղարդը,
Միշտ կու պահէ անշարժ հիմաքարն մեր:

Չինուածք Աթոռոյն ամեն ոսկեզօծ են,
Նետիւ Բերդահաւատներուն կու խոցեն,
Եօթն առնաց մէկ անգամ մեռոն կու օծեն,
Նովաւ կու մաքրի մեղաց նշխարն մեր:

Սուրբ հաւատս սրբութեամբ հաստատեցէք,
Հաւրք իմաստունք, յիմարաց խրատեցէք,
Համաձայնեալ՝ առ Քրիստոս պաղատեցէք,
Անխախտ մնայ Հայկազեան տօմարն մեր:

Մեր հօտ կոչեալք հովուապետ սրբազանը,
Որդիքն Հայկայ և ազգն Յարէթեանը,
Նախնական սահման սեղանատանը
Կու ընթեռնուն Սարգիս Ընորհալու ճառն մեր:

Խնդրեա՛, Քեանհան, խնդիրդ հղօրէն,
Պարզեատու Տէր Յիսուս թաղաւորէն,
Բարեխօս լերո՛ւք, սիրելիք համօրէն,
Անցցէ հանդիստ հեշտութեամբ դժուարն մեր:

Ժ

Թալիսա աալով՝ մէկ կուշաս մօտ արի, եւր,
Քաղցր լեզուաւ սիրտս մխիթարի, եւր,
Անտես շառնես, խնդիրս կատարի, եւր,
Նման տուի Լէյլի գիւլիզարի, եւր,
Թուիս ունքերդ երկնային կամարի, եւր,
Ակուքներդ սաղափ անգին քարի, եւր,
Դու աղսւնք ես, ես եմ քեզ մուշտարի, եւր:

Խաղդ ու խալդ, մահճամալդ, սիրելի,
Թաքրար քցեց ինձ էշխիդ մէջը էլի,
Գեղեցկութիւնդ է Յովսէփայ աւելի,
Զանց տո՛ւր պատկերդ աւան թօթափելի,
Դարդ չունի՝ ով աշխարհումս քեզ վէլի, (վայելէ)
Ոչ ոք կայ, որ քեզանից բէզարի, եւր:

Ի՛նչ կըլի, դարդդ ջանիցս վեր ունես,
Ինձ դարդոտացնելուցն ի՛նչ խէր ունես,
Եարար հետս սրտէ ի սիրտ սէր ունես,
Մաքրաբերան, խաթրաշահ խօսքեր ունես,
Գեղեցկութիւնդ չի գայ դաւթարի, եւր:

Վերջապէս հուրի փարի ես գաթովդ,
Խաւար մաքիս լուսատու լոյս սփաթովդ,

Խաղալ սիրաս շահի ըխտըլաթովդ,
Հաղար երեք արիւր ինձ դարդ ու մուննաթովդ,
Մուխտասարի՝ նազ ու նազաքեաթովդ,
Չատ մարդիկ կանես ջունուն սարսարի, եւր:

Մտիկ տո՛ւ, ճանաչի եարդ, սիրելի,
Մըտով սիրի բաֆադարդ, սիրելի,
Եադ մի անի խուրդամշարդ ¹⁾, սիրելի,
Ինձ համարի դուլլուդարդ, սիրելի,
Ըստուց յետը՝ ինթիզարդ, սիրելի,
Պէտք ա քաշեմ մինչի հաղար տարի, եւր:

Է՛յ բէխաֆ, ես քու ուշայ սայիլ եմ,
Լսյս երեսիդ մտիկ տալով՝ հայիլ եմ,
Գիշեր ցերեկ մահճամալիդ մայիլ եմ,
Բիւլբիւլի պէս բացուելուդ մութայիլ եմ,
Չեմ նեղանայ, ինչ որ ասես, դայիլ եմ,
Թէկաւ հոգիս ամեն օր չարչարի, եւր:

Պռօշներիցդ մէկ մաղայ Քեանհանին,
Անտես, չառնես, տուր թաւաղայ Քեանհանին,
Քու արածը էդ ինչ նազ ա Քեանհանին,
Դօստութիւն ա՛, թէ դարադ ա Քեանհանին,
Աստուած սիրես, մի տալ դադա Քեանհանին,
Ռահմ արա՛ ինձ նման անճարի, եւր:

ԺԱ.

Իմ սիրելի, ինձ քեզնից եադ մի անի,
Քեարամի նման նամուրադ մի անի,
Դուշմաններու սիրտը աւադ մի անի,
Փէշակս դարդերի ուստատ մի անի,
Թասխը չունեմ, նահախ շառատ մի անի,
Խալխի խօսքով դու ինձ նախատ մի անի:

Ջիւան ումբըս, եւր, ուղուրիդ մաշելով
Ման ես ածում ինձ, էշխումդ խաշելով,
Միսս հալուեց՝ ոսկորներս տաշելով,
Վերացրել ես ումբըս դարդաշելով,
Հալից էլայ, ջաւը ու ջաֆէդ քաշելով,
Չիրինի պէս դու ինձ Փահրատ մի անի:

Տեսէք՝ ինչ օրը քցեց էս եարն ինձ,
Դարբադիար քցեց քարէքարն ինձ,
Վարդի նման համդամ արաւ խարն ինձ,
Թէ պըծնեմ՝ չի սպանի էս դարն ինձ,
Մաջլունի պէս ման մի ածի սարն ինձ,
Լէյլայի պէս տեղդ սահրատ մի անի:

¹⁾ Պարզ չէ:

Բոյիդ տեսնելուն կարօտ ենք ամէնս,
Դարձ բերիւր աշխարհէն, փոխեցիւր զէնս,
Բարբադ արիւր սիրտս, քանդեցիւր շէնս,
Ազաչում եմ, եարար լսում ես ձէնս,
Քեանհանին եմ, եւր, դուն ես ապաւէնս,
Խրատիչ իլ ինձ, չարադատ մի անի:

ԺԲ

(Ի վերայ ստեղծման աշխարհի)

Իսկզբանէ ջուր էր աշխարհն ամենայն,
Արարիչը միայն էր, որ ոչ ոք կային,
Հրամայեաց, որ եղեն երկինք ու երկիր,
Լիացուց աշխարհիս ամենայն բարին:

Ադամայ որ ստեղծեց նիւթն ի հողէն,
Ապա որ Եւային քաշեց ի կողէն,
Լոյս ետուր լուսաւոր երկնային ցօղէն,
Արաւ ջան երկու, մի միս, մի արին:

Եկաւ կուշտն Ադամայ չարն սատանէն,
Խաբեց ուապրուց պտուղ արմաղանէն,
Ասաւ՝ լոյս կու բերեմ, հաւատաց բանէն,
Էսու զիւր ձեռաց ի մարմառ քարին:

Ազգն ետուր զերութիւն վառն պատճառով,
Դալուստն խնդրում են ձայնիւ բարբառով,
Եկաւ աէրն Քրիստոս ահադին փառով,
Մինչի որ թամամեց վեց հազար տարին:

Աւերեաց զժոխն, հողիքն փրկեց,
Արդար ու սրբերուն զրախտն զրկեց,
Մէկն յաւիտենական զրախտէն զրկեց,
Այն իսկ որ Յուդա էր, ետուր ի չարին:

Միջնորդ և բարեխօս, Ասառաժածին կոյս,
Բովանդակ արարած աշխարհին ես յոյս,
Արարիչն ամենի տէրն մեր Յիսուս
Յարոյց չորեքօրեան մեռեալ Ղազարին:

Մեր մեղքը պէտք ա դարձ զալ քահանային,
Զղջալ և ալտառուել, լալ քահանային,
Խոստովանել, մեղայ աալ քահանային,
Միջնորդել Քրիստոսի սրբոյ տաճարին:

Բարի սերմանեցէք, որ բարի կասէք,
Արարչի դատաստան դալն սպասէք,
Բէշարայ Քեանհանին ողորմի ասէք,
Միք հաւատա փուշ անցաւոր աշխարհին:

ԺԳ

Հողի ջան, յոյս երեսդ, կարծեօք, արեգակ է, սիրելի,
Լոյսն արեգական նման, ուրեմն փայլատակ է, սիրելի,
Արեւիկից ամեն առաւօտ կու ծագէ, սիրելի,
Բոլոր աղամեան տոհմին յոյս կու նշանակէ, սիրելի,
Լուսափայլ շառաւիղդ ծագաց մինչի ծագ է, սիրելի,
Զարմանամ մեղաւորս, թէ ընդէր արտակ է ¹⁾, սիրելի:

Ծագիկ ես եղեմական, հոռոգ անմահական են ասում,
Դոյնդ բազմատեօ, այլ տեսակ զանազան են ասում,
Համաձայն որդւոց լուսոյ հրեշտակ և լուսազան են ասում,
Հայրենի ընուլթիւնդ իսկ և արարատեան են ասում,
Թէ չես ինձ մերձաւոր, ընդէր քեզ Յարէթեան են ասում,
Ուրեմն հայկատոհմ ես, ընուլթիւնդ հպատակ է, սիրելի:

Աղնուական ցեղից ես, դշխունի, կարծեօք, էլի կարծեօք,
Ծնեալ արդար անմեղից ես, դշխունի, կարծեօք, էլի կարծեօք,
Երկնային աստեղից ես, դշխունի, կարծեօք, էլի կարծեօք,
Երանաւոր տեղից ես, դշխունի, կարծեօք, էլի կարծեօք,
Արքունական ցեղից ես, դշխունի, կարծեօք, էլի կարծեօք,
Քանի աղնուական տոհմ ընդ քեզ համարնակ է, սիրելի:

¹⁾ Զի հասկացուում:

Զինարդ կարեմ ասել քեզ՝ հողածնոյ նման ես, հողի ջան,
 Չունես ինչ նման հողածնոյ, ուրեմն աննման ես, հողի ջան,
 Գաբրիէլեան դասէն ես, դուն անմահական ես, հողի ջան,
 Լոյս երեսդ համբուրելի, սուրբ խաչանշան ես, հողի ջան,
 Ո՞ կարէ առնուլ սէրդ, դուն սիրով անտան ես ¹⁾, հողի ջան,
 Բոլոր աշխարհս ամենայն քո սիրոյդ վաւիագ է, սիրելի:

Երեսդ վարդ բաց էլած մայիսի ամսուն, գովելի ես,
 Վարդի նման բիւրբիւլին չես տալ փոքր ինչ քուն, գովելի ես,
 Գիշեր ցերեկ բիւրբիւլին կու պահես արթուն, գովելի ես,
 Ամենայն ծաղկանց միջի իբր շուշան, դուն գովելի ես,
 Սերեալ տոհմէն Յարեթայ, այժմ Հայկազուն, գովելի ես,
 Քեանհանին գովասանդ միշտ կու եղանակես, սիրելի:

¹⁾ Ձի հասկացուում:

ԺԴ

(Քէշիշ օղլու եղանակի)

Մազայ է պուօշներդ, շաքար դանդահամ, մեղրան հալ կու նմանի,
 Ով տեսնի, Սանամ,
 Մեղր պուօշներդ ուտողն էլ հացն ինչ կանի՝ թէկուզ հազար տարի,
 Ով տեսնի, Սանամ:

Գիւլաբնամ տուր, թուխ մագերդ թաց արան, երբ որ հոտն անուշի,
 Ինձ իմաց արան,
 Մի քրտնացրու, վտխտ վախտ բաց արան, քամին դայ՝
 Ծծերդ հով տեսնի, Սանամ:

Քեանհանին քաշում է միշտ արդ ու նամդ,
 Սալբի չինարի է մէջք ու բաղանդ,
 Ես էնպէս կարօտ եմ քո տեսութեանդ, ոնց ձուկն ցամաքում
 Ծով տեսնի, Սանամ:

ԺԵ

Մէկ ողորմութիւն արա՛ խղճալոյս, ո՛վ իմ սիրեկան,
 Ինձ էս ցաւերէն հան.
 Զեմ ողջանայ ես էս ցաւերէն, թէկուզ դայ Լոգման,
 Դու լեր բժիշկ, մի՛ սպան.
 Հնար ցաւերոյս դու գիտես, էլ ո՛ւմ ասեմ մէկ բան,
 Դարդիս արա՛ դարման.
 Թէ իմանաս՝ էս ցաւերս է քո սիրու Լոգման,
 Զունեմ ուրիշ անցան:

Ով ինձ տեսնում է՝ ասում է՝ թէ եարի դու թսաղ ես,
 Կամ էշխի նասաղ ես.
 Պէտք է կարօտդ քաշեմ, քանի որ ջանս սաղ է,
 Երբ մեռանեմ, թաղէ.
 Դրախտ անմահական տեսիլքդ մէկ բաղչայ ու բաղ է,
 Համ լուսաշաղախ է.
 Գեղեցկութիւնդ անողատմելի տեստի գտնազան,
 Դու ես հուրի զման:

Քաղցրաձայն ողբով սոխակ զայս եղանակի,
 Ով ոք քեզ փափտգի.
 Պայծառ երեսդ միշտ և հանապաղ լոյս կու ծաղի,
 Նման արեգակի.
 Ո՛վ արեգակ իմ, ծագիր ի լոյս, սիրտս բնակի,
 Լոյս քեզ նշանակի.
 Բերանդ մաքուր, անմահական, աղբիւր ա նշան,
 Մեր արբեմք համաձայն:

Աղբիւր անմահական, ո՛ր արբի, կու մնայ կենդանի,
 Մինչ աշխարհն կայ քանի.
 Խմաստնագոյն ես աշխարհումս քան Սողոմոնի,
 Դու մի՛ յանդիմանի.
 Ո՛վ իմ սիրահար, աղաչում եմ, սիրովդ մի՛ սպանի,
 Ինձ էս ցաւէն հանի.
 Այլ ինձ օղնական չունեմ ուրիշ, լեր ինձ պահապան,
 Մինչև ի վախճան:

Ժամանակ է, որ սիրոյդ՝ անձս հուր անկեալ վառի,
 Ճշմարիտ համարի.
 Այլ բացի ի քէն ցաւերոյս հնար ո՛վ կարայ ճարի,
 Զը կայ անհնարի.
 Այսպէս պէտք է մնամ ի մէջ աշխարհի,
 Ամս քառասուն տարի.
 Զեմ լուեալ ի բնէ արարեալ իցէ այսպէս դատաստան,
 Իւր ծառային արքայն:

Սէր, քեզի սիրեցի դժբաղդութեամբ բաղում ամենչանօք,
 Դառն աշխատանօք.
 Գերի եմք քեզ բսլորովիմբ, բարեկամ ընտանօք,
 Ազգ ու ազգականօք.
 Ընկալ պաղատանս, ո՛վ սիրելի, ձայն աղաչանօք,
 Ճշմարիտ սահմանօք.
 Ողորմած լեր, աւել նեղութիւն մի՛ տայ էսքան,
 Հերիք է բաւական:

Ի՞նչպէս անեմ, օր ըստ օրէ կաւելնայ աղարս,
 Ոչ ոք չի գիտէ ճարս.

Անտես մի առնի, կատարի խնդիրս, սիրահարըս,
Գու գիտես հնարըս.
Ուրախութիւն է ինձ համար, երբ տեսանեմ եարըս,
Կու հեռանայ չարըս.
Կու ստանամ բարի, էլ չեմ լինիլ ես չարահաւան,
Որ չի կրեմ տանջան:

Մի յանդիմանի, բարկանա ինձ, ողորմասիրտ լեք
Խղճալոյս, ով իմ սէր,
Նշանդ գարնան ծաղկազարդեալ եղանակաւ ջեր,
Մեծ կարողութեան տէր.
Երեսըդ արեգակ, խալերըդ է աստեղ լուսաբեր,
Անց կու կացնի գիշեր.
Արա՛ ֆեանհանին լուսաշաւիղ տեսեանդ արժան,
Սէր իմ ազնուական:

ԺԶ

ՆՈՒՆ, ԱԻՍԼ ԱԽՐ ¹⁾

Նազանի, տեսնողդ նոր կանի դաստան,
Նախշքեար խալերդ, ես, նշան նշան,
Նախ՝ հրեշտակաթահր ես, ամուռդ է իսան,
Նոր լուսին սւրբերդ դառ նշան նշան:

Նինջ չի դալ աչքերիս, գիշեր ցերեկ քուն,
Նշանակ սոխակի կու կենամ արթուն,
Նորոգ ծաղիկ դոյնդ ինձ նշանց տունդ դուն,
Նողդա խալերիդ կար նշան նշան:

Նիզակ է ունքերդ, եաղի ֆեանհանին,
Նար կրակով կու դաղի ֆեանհանին,
Նհանջել է կեանքն, թաղի ֆեանհանին,
Նշանդեհ քաշել տուր քար նշան նշան:

¹⁾ Նշանակում է՝ սկիզբն ու վերջը նուաճան է:

ԺԷ

(Ի վերայ Ակոռի անուանեալ գիւղի, ի կործանումն նորին,
ի 1840 ամի, 20 յունիսի)

Ո՛վ էր տեսել աշխարհսւմս էս բանը,
Չարժը էլաւ, քանդուեց նոյայ աապանը,
Քանդուեց Արարատեան սարի մի եանը,
Տակովն արաւ Ակոռու զիւղականը,
Որ չի պրծաւ մէկ մեծատուն իշխանը,
Չէինք տեսած էս թաւուր մեծ զարմանը:

Նոյ տապանաւն էն սարումը կացաւ,
Մասիսը քանդուեց, Ակոռին վերջացաւ,
Չաա մէր ու մանուկ նրանց համար լացաւ,
Ո՛վ որ տեսաւ էն բաները, զարմացաւ,
Հալրանթ, մի սուրբ Աստծուն բերան բացաւ,
Ասաւ՝ բաւ է իրանց մեղքի նշանը:

Փուշ անցկացաւ ահուեցոնց կեանք տես,
Բարկացել ա մեր երկնային խանը տես,
Փշացրուց քառսուն հարիւր ջանը տես,
Չանց է տալի մեր մեղքի նշանը տես,
Աստուածային զարմանալի բանը տես,
Ինքն արդար, ուղիղ է դատաստանը:

Չուտ վերջացաւ ահուեցոնց անումը,
Էլ յոյս ու հաւատ չի կայ իսանումը,
Մեղաւոր ենք մանուկ աւաղանումը,
Ի՞նչ տանք պատասխան վերջ դատաստանումը,
Չենք ճանաչում Աստուած ամէն բանումը,
Ընտուր համար՝ նա արաւ մեր դիւանը:

Սարը քանդուեց, էն մի բանը վատ էլաւ,
Ակոռու պէս նշանը բարբաթ էլաւ,
Քորք և աղբէրք մէկ մէկուցը եադ էլաւ,
Ո՛վ արդար էր, նա պրծաւ ազատ էլաւ,
Լւլւացին մէկը դադ—հա դադ էլաւ,
Քանդուեց Յակովբ Հայրապետի մասկեանը:

Մեր մեղացը նհանջեցաւ բարին տես,
Վասն այն, որ դուլլուդ ենք անում չարին տես,
Հաղար ութն հարիւր քառսսուն տարին տես,
Չարժը քանդեց Մասիսի պէս սարին տես,
Ջուղա քցեց ամենայն մէկ քարին տես,
Քանդեց դրախտի նման գիւլ գիւլջանը:

Չարժը քանդեց գիւղն Ակոռի այնոսին,
Որ աշխարհն էր Տրդատ Թէոդորոսին,
Էլ չի բաշխեց մեր սուրբ Գրիգորիոսին,
Որ չարչարուել էր Խորվիրապայ փոսին,
Կեանք խնդրեցէք Բարսեղ օղլի Պետրոսին ¹⁾
Պահեցէք ձեր Աստուծոյ պատուիրանը:

¹⁾ Քեանհանի անունը Պետրոս էր:

ԺԸ

Ձեմ հաւատա, թէ ըլեա հողածին իսան, սիրելի,
Տեսիլդ հրեշտակ՝ գուն մէկ հուրի զըման, սիրելի,
Մտիկ տալդ մարդ կ' սպանի, էլ չի տայ աման, սիրելի,
Աչքերդ փարփօրի է, ունքերդ քեաման, սիրելի,
Երեսդ բացուած ծաղիկ, ծոցդ ուրուզվան, սիրելի,
Հոտ ունիս անմահական, տեսակ զանազան, սիրելի:

Սուրէյի սաշար բօյիդ հազուստդ դառ ալ կու սաղի,
Հազուստդ ալ մտադարմ, միջքիդ Քիրման շալ կու սաղի,
Սաղրի բաշմադ քօշերիդ ոսկեջրած նալ կու սաղի,
Դալդա տաս ծովի նման, խիստ լաւ սորոր տալ կու սաղի,
Լուսաշաւիդ երեսիդ գոհրա-զհալ խալ կու սաղի,
Աչք ու ունքդ նազըքեար, բոլոր դառ նշան, սիրելի:

Երանի՛ աշխարհումս ով որ քեզ պէս եար ունենայ,
Ախ չի քաշի սըտումը, թէկուզ ահ ու դար ունենայ,
Կու սաղանայ տեսնողդ՝ հարիւր ցաւ ազար ունենայ,
Ո՛չ թէ մէկ, ո՛չ թէ երկու, թէկուզ դարդ հազար ունենայ,
Ձեմ հաւաաա բիւբիւլին քեզ պէս քաղցր բառ ունենայ,
Վարդի համար բիւբիւլ էս, բիւբիւլին գիւլշան սիրելի:

Երեսդ բոլոր լուսին, աչքերդ ֆինջան եմ ուզում,
Ակոքներդ մարդարիտ, պռօշդ մէքջան եմ ուզում,
Դիշեր ցերեկ Աստուածանից ես մի սիրեկան եմ ուզում,
Սիրեկանս սրտագէտ, հասկացող իսան եմ ուզում,
Սիրոյդ հիւանդացել եմ, դարդիս մէկ դարման եմ ուզում,
Ձեմ պըծընիլ էս ցաւէն, թէկուզ գայ Լողման, սիրելի:

Ով որ որ ինձ տեսնում է, ասումեն՝ սարսաղ է էլի,
Ձեն ասում՝ էշխի ուջայ բոնուած դալթսաղ է էլի,
Ինձ նեղութիւն ես տալի, էս ինչպէս նովրաղ է էլի,
Ծըծերդ թաղա նաբաթ, ծոցդ բաղշա բաղ է էլի,
Լեզուս բիւբիւլ է դառել, մէկ վարդի նասաղ է էլի,
Մնացել եմ ախ քաշելով, չունիմ մի գիւլշան, սիրելի:

Բիւբիւլ եմ, ման եմ դալի մէկ բաղի գիւլշանի համար,
Տեսիլքն լուսաշաւիդ հուրի զըմանի համար,
Աշխարհումս գովելի, հոգին զրախտականի համար,
Դրախտային հոտ ունենայ, մաղերն արմազանի համար,
Դերել եմ անձս բիթում ըսէնց մի ջանանի համար,
Չիլի, պէտք ա կարօտդ քաշեմ յաւիտեան, սիրելի:

էս ինչ քրիստոնէութիւն է, ինձ քեզանից եադ ես արել,
Չարակամներու խօսքով լաւ անունս վատ ես արել,
Խոցոտած խարտը սիրտս դուբարայ բարբաղ ես արել,
Դօստներուն տխրացրել, դուշմաններուն շատ ես արել,
Չիրին ես դառել, ինձ էլ բէյհուդա Փահրադ ես արել,
Տեսար՝ նրանք մուրադին վերջը չի հասան, սիրելի:

Մէկ ողորմութիւն արա՛, եա՛ր, մօտիկ սլահի Քեանհանին,
Մանգալս եարի խաթեր բալքի մէկ շահի Քեանհանին,
Տարակուսացրել է սէրդ իլլահի Քեանհանին,
Էնքան ցաւոտացրիր, հասցրիր մահի Քեանհանին,
Բահմ արա, մէկ հնաբրով խաթըն մու, շահի Քեանհանին,
Աղաչում եմ, խղճալոյս սղորմեա՛, ջանան սիրելի՛:

ԺԹ

(Գովասանութիւն առ Վանս Սրբոյն Կարապետի).

Սուրբ Կարապետի վանքը եօթն անուն էր,
Սրբակրօն արդար միաբան ունէր,
Ժամասացութիւնը հայոց զանուն էր,
Սահմանքները հայրապետաց կանոն էր,
Սուրբ Լուսաւորչու վախտէն նշան ունէր,
Ոսկէ վարադ՝ վրէն զառնշան ունէր:

Օրն հինգ անգամ ժամասացութիւնները,
Կայ միջներին աստուածային սէրը,
Ս'իշտ կը տօնեն երկնային անմահ Տէրը,
Լուսաշաւիղ շնորհատու սրբերը,
Աթանիաս սուրբ Հայրապետ ծերը
Վարդապետաց վերայ հրաման ունէր:

Խաչկալները դիփ սսկէ զառնշան էր,
2ի իմացայ, մէկ զարմանալի բան էր,
Վախտ էր՝ դրախտահոտն խելքս տանէր,
Տասն ատենի, յիսուն հէնց շարական էր,
Ջարբար շուրջառնները երեք խորան էր,
Ոսկէ դալամ եօթը հէնց սեղան ունէր:

Նրանց ժամասացութեան քաղցր բառը
Կու քանդի մեղաւորաց մեղաց դարը,
Կու սարսափի, կու դողայ նախանձ չարը,
Մէկ ոսկի շխար ունի ամէն քարը,
Սուրբ Յովհաննէս Մկրտչի տաճարը
Համբուրեցի՝ մարմառ զերեզման ունէր:

Հարիւր բուրվառ, հարիւր կանթեղ ջամ արի,
Լուսաշնորհ կախած էր սուրբ կամարի,
Ութը սարկաւադ կու սպասի ժամարարի,
Լոյսն աղանակերպ կիջնի ամէն տարի,
Արծաթէ խոշերն անհէտար համարի,
Հարիւր յիսուն ոտըր աւետարան ունէր:

Աւան խալիչէքը փխնդաղ տեսայ,
Դիւի արըշում, մէկ մէկն էլ կաղ տեսայ,
Ճգնաւորաց հանդերձները մաղ տեսայ,
Տասն ու վեց ուն մէկս մէկու սաղ տեսայ,
Ամէն սան բոյը թամամ հինգ դաղ տեսայ,
Մարմառ քարից նաշխած աւաղտն ունէր:

Ութ զանգակ է, երեք սուրբ կաթուղիկայ
Երկուսը մեծ, մէկը մի քիչ պզտիկ ա,
Աշխարհումն էն թուուր տաճար չը կայ,
Նրանց սեղանը միշտ դադումի լի կայ,
Հաղար ոշխար, երկու հարիւր հինգ ձի կայ,
Չորեք կողմն հանգ սւ հանդաստան ունէր:

Չորեք կողմն պարիսպ, մէջը օթաղներ,
Մէկ կողմն սար՝ Լուսաւորչու եայլաղն էր,

Մարմառ քարից կամար դռների թաղն էր,
Ոսկէ ջրով զերծալների վարաղն էր,
Ամէն գասումն ութ վարդապետ կու կաղնէր,
Առաջնորդը ձեռին դաւաղան ունէր:

Դաւթաւ արի՝ չորս հարիւր միարան էր,
Չին ջոկնուում, մէկս մէկուն նման էր,
Մեծ ու փոքր չորս հարիւր յիսուն ջան էր,
Նրանց հոգիքը դիւի դրախտական էր,
Մէկ ջաղաց, երկու աղբիւր միշտ կու բանէր,
Կարգը կարգին էս թաւուր սահման ունէր:

Քեանհանին եմ ծառայ սուրբ Կարապետին,
Բարեկամն Աթանեսայ հայրապետին,
Աշակերտ էր տէր Յիսուս Վարդապետին,
Բարեխօս լեր առ մեղաւորն յետին,
Նա մկրտեաց Յիսուս Յորդանան զետին,
Քրիստոսի նման ազգական ունէր:

Ի

ՎԵՒ ԱՎԱԼ ԱԽՐ ¹⁾

Վախում եմ՝ մեռանիմ, էս ցտեն ինձ կալով,
Վարամոտեց որոտ սիրտս՝ ասելով,
Վարամ դարդ էր, թէ հարցնես՝ ինձ կալով,
Վարամոտած բացի ինձէն ասելով:

Վառուեց սիրտս հուր բոցեղէն հալելով,
Վատբախտ էլայ, քանի կացայ հալալով,
Վէր ա գալիս աչքերիցս հալալով,
Վարարել ա արտասուքս ասելով:

Վաս օրերդ զբի՝ Քեռնհանին ամբարով,
Վորքան կենաս աշխարհումն ամբարով,
Վաղին չի վայ, դարդ ու ցաւ է ամբարով,
Վեր չի ունուի շատութենէն ասելով:

¹⁾ Նշանակում է՝ սկսում եւ վերջանում է վ տառով:

ԻԱ

Վայ թէ մեռանիմ սիրոյդ, սիրեկան,
Կարօտ մնամ տեսոյդ, հուրի զլման,
Անողորմարար մի տալ ինձ տանջան,
Դարձեալ մի անիլ հալս փարիշան,
Աւելնում է ցաւերս դանազան,
Ձեմ ճարում հնար, էս է ինձ վարման:

Ինչ անեմ սիրոյդ՝ սէրս է շատանում,
Ծանրացնում է, բեռս է շատանում,
Ես հէնց դիտեմ, թէ խէրս է շատանում,
Հետեւելով աւերս է շատանում,
Օր ըստ օրէ դարդերս է շատանում,
Դժուար է, ինչպէս դիմանամ էսքան:

Ինձ մի նախատի, ո՞վ սիրեկանս,
Ես ինչ անեմ, անբախտ էլաւ բանս,
Ե՛կ, մխիթարի հուրի զլմանս,
Կրկին մի աւելցնի տանջանս,
Բժշկի ցաւս, դսւ լեր Լողմանս,
Ինձ էս ցաւերէն ազատի, մի սպան:

Կեանքս մաշեցիր, ինչպէս անեմ, ե՛մ,
Հերիք է, ինձ մի քցի դարբաղար,

Յորայ նման՝ դարդերս արիւր հազար,
Խղճա՛ խղճալոյս, մի՛ թողնիլ անճար,
Մէկ մուրվաթ արան, ո՛վ իմ սիրահար,
Քանի՛ քաշեմ էսքան տարակուսան:

Յաղթող է սէրդ ծագաց մինչ ի ծագ,
Հրեշտակաձև ես, համ լուսապսակ,
Քաղցրն է ձայնդ, կու նմանի սոխակ,
Փայլատակումդ իբր արեգակ,
Ոչ թէ տեսոյդ միայն ես եմ փափագ,
Փափագ է տեսոյդ սաղ Արարատեան:

Կարօտդ եմ քաշում էս քանի՛ տարի,
Ընդսւր խաթեր դառել եմ սարսաբի,
Եշխիդ հիւանդն եմ, մէկ մօտս արի,
Տըտում է սիրտս, եկ, մխիթարի,
Ինձ էլ զուանդ մէկ զուլ համարի,
Դուն թագաւոր՝ ես արքունաստհման ¹⁾:

Մարդ դարդը կտսի իր սիրեկանին,
Լեզուով կը հասկացնի ճարն ամենին,
Ինչպէս Մաջլունն Լէյլանշանին,
Նրանք մուղարար սէր միաբանին,
Թէ ո՞ր դուն անտես առնես Քեանհանին,
Պարտաւոր լինիս տուրն մահուան:

¹⁾ Չի հասկացւում:

Ք Ի Մ Ի Ա

Ա.

Աչքերդ չալ-չալ եմբ, մօտս արի, բաֆաղմբս,
Սէրդ ամեն ժամանակ կորցրել է դարարս:

Բիւլբիւլները կը խօսին ծոցիդ բաղշա բաղի պէս,
Քրտնել ես պտուղ-պտուղ, կարմիր շաղի պէս,
Ինձ պահել ես դռանդ, անողորմ դուրսադի պէս,
Աղաչում եմ մուղարար, ազատ արմ, սարդմբս:

Գարունքն բարով բացուի, շատ կըլինի բարինները,
Վարդի շաղով շաղախուած՝ ման կը գան փարինները,
Սիրոյ գերին չի դգալ, անցկենան տարինները,
Խօսողներաց կանարդի, կասի՝ ինչ է դարարս:

Դալար, փարթամ սիրահար, համեստ է բնութիւնդ,
Քան զՅովսէփ գեղեցիկ քաղցրն է գրութիւնդ,
Այսուհետեւ նուաստիս, տեսանեմ օղնութիւնդ,
Խըատիր ողորմելոյս, ուսիմ (ուսանիմ) քեզնէն համարս:

Եարմբ ես էլ կիմանամ՝ սէրդ առիս բացուած է,
Աչքերս արտասունքով ամէն սրհաթ լցուած է,
Ա՛խ քաշելով ման կը գամ, դարդով սիրտս խօցուած է,
Կամենաս՝ կը բժշկես, ո՞վ դու իմ սիրահարս:

Ջարդարեալ միշտ ման կը դաս, երկնից հրեշտակի պէս,
Սիրական, ռահմ արան, յատուկ կեանքս արիւր կէս,
Սիրոյ հետ տապալուիլը աջար ո՞վ է արել ծէս,
Ե՛կ, նազելի, սէր անենք, քանի անցել չի դարս:

Էրուեց սիրա ու ջիգեարս, ո՞վ սիրական, դեղ արան,
Ի՜նձձմի թողուլ միջնումը, աչքերդ կանթեղ արան,
Փակուեց շնչառութիւնս, ինձ ծոցումդ տեղ արան,
Թող ամէնն էլ իմանան՝ դու ես իմ կամարարս:

Ռահմ արան, սիրական, մէկ սըհաթ քեզ մօտ հիւր եմ,
Կորցրի խելք ու միտքս, չը գիտեմ, թէ ես ո՞ւր եմ,
Աստուած սիրես, մօտ արի, երեսիցդ համբուրեմ,
Ամէն ջահէլի մօտին մի կըտրիլ էհտիբարըս:

Թագաւոր ես աննման, որ չը կայ աշխարհումը,
Անցկացաւ մաթխարի պէս սէրդ իմ ջիգեարումը,
Թէկուզ էրես, փաթոթես քու էշխի բաղարումը,
Հաւատան, ձեռք չեմ քաշիլ քեզանից հաւատանքս:

Բարութիւնդ տեսանի, երանի՛ Բիմիային,
Գարունքուայ բիւբիւլի պէս սէր անի Բիմիային,
Զօրացիլ, ազիզ եանս, տիրանի Բիմիային,
Դարդիմանդ ես, իմացիլ, չի բաց արած դաւթարս:

Բ

Գեղեցիկ ես, դուշա ջան, հանճարեղութիւնդ գովեմ,
Գերազանց ես ՚ի մէջ մարդկան, համեստութիւնդ գովեմ,
Սիրոյ գերելոց հոգեհան, ամբողջ գրութիւնդ գովեմ,
Ընթերցողաց վայելչական շարադրութիւնդ գովեմ,
Խրատ ունես բարոյական, արտաբերութիւնդ գովեմ,
Թշնամեաց կորստական արիւր գօրութիւնդ գովեմ:

Ընկալ ՚ի սէր սիրոյդ, սէրս, այսքան գեղեցիկնս նայիլը,
Բաւական է տոշորես զիս, քեզ սիրոյս սահմանս նայիլը,
Եթէ ինձ սղորմել կամիս, խղճալոյս չորս կողմս նայիլը,
Ամենայն կերպ պատուոյ արժան, քաղցր գրութիւնդ գովեմ:

Րաբունի կարեմ ասել քեզ, սիրելի ես ամէն ժամ,
Կարօտութիւնդ սպասել քեզ, սիրելի ես ամէն ժամ,
Նոր ՚ի նորոյ սէր սկսեալ քեզ, սիրելի ես ամէն ժամ,
Ունես անհատ սիրոյ սահման քեզ կարօտութիւնդ գովեմ:

Իւրաքանչիւր սիրեկանը որ սէր ունենայ՝ լաւ կըլի,
Յովսէփայ գեղեցկութիւնը պատկեր ունենայ՝ լաւ կըլի,
Աշաւուրջ ազնուականը եղբայր ունենայ՝ լաւ կըլի,
Չատ է ջահէլի սահմանը, լաւ աէր ունենայ՝ լաւ կըլի,
Ունեցածն է սլաւութեան, բոլոր բարութիւնդ գովեմ:

Գերիդ եմ, ինձ ազատ արան, խղճայի մի թողուր կենամ,
Հոգւոյս առնը առատ արան, ամայի մինչ երբ դիմանամ,
Սէրդ առիս առատ արան, պատուոյ շնորհաց արժանանամ,
Ջուրդ թշնամեաց անհետ, որոյ փարթամութենէդ զովանամ,
'Ի սրաէ սրաիս սիրաբան հաշա կամարարութիւնդ զովեմ:

Ուրախանամ, ուրախանամ, սերտ սիրելուցը սէր տեսայ,
Ուրախանամ, փարթամանամ, բարեկամիցը սէր տեսայ,
Փարթամանամ, զուարճանամ, բուրաստանիցը բար տեսայ,
Նոր երկաց սիրոյ նշան, մեծ բարեբարութիւնդ զովեմ:

Բամբ սոխակներ ունենայ Քիմիային բուրաստանիցը,
Մէկ հաստատուն սէր ունենայ Քիմիային սիրականիցը,
Լաւ սիրահարներ ունենայ Քիմիային Հայաստանիցը,
Վերջ ամենայն՝ խէր ունենայ Քիմիային լաւ մարդկանցիցը,
Յայնժամ կը լինիմ պարտական՝ համբերութիւնդ զովեմ ¹⁾:

¹⁾ Տների գլխատառերից դուրս է գալիս Գրիգոր. իւր անունն է:

Գ

Դուք, սիրելիք, ի միտ առէք անցաւոր աշխարհս, իմացէք,
Ինչպէս տուել էր Ազամայ այն բարին ու չարն իմացէք,
Եզեն պատուիրանազանց նորա, այն լոյսն ու խաւարն իմացէք,
Ընկան զրախաէն Եզեմայ, նոյն սրհաթ ու դարն իմացէք,
Որոգայթն սատանայի, փորձանքն ու հնարն իմացէք,
Առ տէրն պատասխանելու հողալ հոգւոյ ճարն իմացէք:

Չատ անձինք կան, գործ կը գնեն շատ վախտ հայհոյութիւնները,
Չատ աշխատանք ցոյց կը տան իւրեանց կարողութիւնները,
Գովասանելով միմեանց քաղաքավարութիւնները,
Մարդկանց համար անվայել է զատարկաբանութիւնները,
Որը որ մեղք չեն համարել, մէկիցը հազարն իմացէք:

Սա մեղքիցը ազատ կացէք, սուրբ սրտիւ Աստուած կանչեցէք,
Համբերութեամբ նման Յորայ, միտ առէք, լաւ ճանաչեցէք,
Նըման մոլորեալ գաւին՝ զիպա երկնքին բառաչեցէք,
Աստուածային անբաւ սէրը միտք ածելով՝ ամաչեցէք,
Հընազանդ լերուք միմեանց, պաշտօնակատարն իմացէք:

Դիրքն, օրէնքն աստուածային մարդուս պէտք է լաւ իմանալ,
Ինչպէս վարէ յաջող կեանքն, այնպէս էլ ցաւին զիմանալ,
Չարեացն պախարակել, իւր ճանապարհն ուղիղ զնալ,
Ոչ բամբասանաց մօտանալ և ոչ ևս հպարտանալ,
Միշտ ողորմութիւն արարէք աղքատներին, ճարն իմացէք:

Քիմիւն, արի դու թարգ արա՛ քո վայր իվերոյ մանգալը,
Չունքի ունայն ա աշխարհիս վողն ու զովլաթն ու մալը,
Ո՛վ սիրելիք, լաւ իմացէք, շատ զժուար ա հողի տալը,
Այսուհետեւ հարկաւոր է արեան արտասունքով լալը,
Տասն և հինգ տարով չի խնդայ այն աղքատ Ղաղարն իմացէք:

Դ

Ինձ էլ ձեզ հետ ղեգերում էք, սիրելիք,
Ի մէջ սիրոյ ինձ էրում էք, սիրելիք,
Մաշուած սիրտս միշտ քերում էք, սիրելիք,
Ի՛նչ ժամ ինձ մտաբերում էք, սիրելիք,
Սէքը սիրոյ հետ մէրում էք, սիրելիք:

Սէք քաշողներին կասեն զիւանայ,
Չատ մարդ կասի՝ տփսո՛ս, ինչպէ՛ս ջիւան ա,
Լաւ սիրտ պէտք է՝ էն սհաթին զիմանայ,
Սէք ասածդ ու՛ր քաշել է՝ կ'իմանայ,
Լաւ է, այդքան համբերում էք, սիրելիք:

Էլ շատ ու քիչ ձեզ հետ ես եմ զիմանում,
Սէքի սահմանիցը բան եմ իմանում,
Ձեր երկիւղը միտ բերելով՝ սասանում,
Լաւ իմանաք՝ մարդոյ հողին էք հանում,
Մէկ նկատէք՝ ի՛նչ սէք ունէք, սիրելիք:

Ձեզ չի վայել՝ յատուկ կեանքս կէս անեմ,
Դօստի, եադի մօտին սեւերես անեմ,
Մոլորուած եմ, չը գիտեմ՝ ինչպէս անեմ,
Ձեր տեսնողը կասի՝ մէկ էլ տեսանեմ,
Գեղեցկատես սլատկեր ունէք, սիրելիք:

Խեղճ Քիմիային քաշէք, ձեր մօտը տարէք,
Բաւական է՝ ինձի այսքան չարչարէք,
Կարեմ առել՝ աշխարհքի բարերար էք,
Ես խնդրում եմ՝ այս սէրիցը դադարէք,
Յատուկ կեանքս աւերում էք, սիրելիք:

Ե

Մօտս արի, դադդ ու դամաթիդ մատանդ,
Արեգակից պայծառ սուրաթիդ մատանդ,
Նոր փունջ էլած թուխ ծամի սաթիդ մատանդ,
Կնիադ ես, քու ազնիւ զաթիդ մատանդ,
Ճարտար իմաստուն սանթանաթիդ մատանդ,
Զարմացել եմ քո մարիֆաթիդ մատանդ:

Թագաւորական ցեղից ես, խանում ես,
Էս ջահիլ ջիւաններուն սպանում ես,
Ղէղաճ մտիկ տալիս՝ հոգիս հանում ես,
Որ մագաղաթ պռունկներդ բանում ես,
Ամէն մէկ խօսելիս՝ խելքս տանում ես,
Բիւլբիւլի պէս քաղցր լուղաթիդ մատանդ:

Հագել ես գիրէդ, գառ դումաշում ես,
Փահրատի պէս ումբիս քարը տաշում ես,
Էդ էշխիցդ լերդ ու թոքս խաշում ես,
Բէմուրվաթ ես, ջիւան ջանս մաշում ես,
Էլ շաա ու քիշ իմ թափիւս քաշում ես,
Ես նամուսիդ, առ ու դայրաթիդ մատանդ:

Անունդ է մուխամբազում զնընած,
Բիրեան պիտիք քեզ գառներն նոր ծնած,

Ինչպէս ասեմ, ինձնում թաղաթ չմնաց,
Որ ես տեսայ, խելք ու քեամալս զնաց,
Ոչ մեռած եմ, ոչ կենդանի, ոչ քնած,
Քեզնից զիպաւ ինձ, հարարաթիղ մատանդ:

Յոյ ես անցնում, ինչպէս թէ ամպի տամար,
Ակռիքներդ ոսկի, ունքերդ դամար,
Ունքերդ է յատուկ երկնային կամար,
Հագնուել ես, կապել ես ակնով քամար,
Թագաւոր ես դուն Քիմիայու համար,
Ատալաթ ես, շար ու շարիաթիդ մատանդ:

9

Ո՛վ սիրելիք, ականջ արէք, հասկացէք սէրի կրակը,
Միշտ կայրի, երբէք չի հանգչիլ, իբրեւ մաքուր աշտանակը,
Սիրեկանը կը գիտենայ սիրեկանի ժամանակը,
Նորանց սէրը չի կտրուիլ մինչեւ ցմազից բարակը,
Վարդի համար ինչ է քաշում խեղճ ողորմելի սոխակը,
Մինչ բացուիլը չի տեսնում, զուր է անցնում ամակը:

Սէր քաշողը մաշուած կըլի, ջանումը արին չ'ունենալ,
Վայ գայ էն սիրականին, բարելի անուն չ'ունենալ,
Միշտ խելագարեալ ման կըզայ, այնպիսին մէկ տուն չ'ունենալ,
Կը գեղերուի գիշեր ցորեկ, համարեա թէ, քուն չ'ունենալ,
Ցնդած կըլի ու մոլորուած, չի ճանաչիլ իւր սենեակը:

Սէրի բանը հասկացողի համար յատուկ շատ գծուար է,
Իւր անձը կորցրած կըլի, կասեն՝ իստակ այսահար է,
Չեն հասկանալ սիրոյ ճմլեալ՝ ի սէր սրտիւ սիրահար է,
Իստանիս այսքան մոլութիւն՝ իմանանք, թէ ինչ հնար է,
Սիրածը ձեռաց չի թողուլ ոչ յատուկ, ոչ հասարակը:

Այսմ աշխարհիս երեսին սիրածն ուրիշ բան կըլի,
Վարքը բարքը խիտ քաղցր, դէմքը շատ աննման կըլի,
Գեղեցկութեանն Յովսէփայ, տեսնողն հոգեհան կըլի,
Ման կուգայ վարդի շաղերով, հոտաւէտ բուրստտան կըլի,
Ընծայելով իւր սիրելոյն նոր բաց էլած մանիշակը:

Սա սէրիցը ճաշակելու համար Քիմիային կուզի,
Ռանգն ունիւրն, երկնային կարմիր՝ Քիմիային կուզի,
Զուքուելիս մէջքին կունենայ քամար, Քիմիային կուզի,
Ունայնութիւն ունայնութեանց յիմար Քիմիային կուզի,
Վերջ ամենայն՝ զովելի է ճարտար խելաց ընդունակը:

Է

Սպասիր ինձ անմեղիս, փոքր ինչ վանդատեմ, սիրեկան,
Ամենայն նեղութիւնս իմ ջանիս հանեմ, սիրեկան,
Փափագեմ սիրեցելոյդ, սիրոյդ տատանեմ, սիրեկան,
Վարեմ ասեղ՝ սէրիցդ կեանքս հատանեմ, սիրեկան,
Խնայիր ողորմելոյս, սիրոյդ ականեմ, սիրեկան,
Կեցութիւնս աշխարհի առ քեզ անուանեմ, սիրեկան:

Անուանեալ սիրեկանիդ մէկ սիրոյ սահման չը տեսայ,
Սէր վայելող իրերաց մինչև ցօր մահուան չը տեսայ,
Սիրեկանը սիրելոյն մէկ մէկու պաշտպան չը տեսայ,
Դարդիմանդը աշխարհի հէջ նեղութեան մէջ չը տեսայ,
Դարդիմանդ դարդիմանդին դարդիմանդ եմ, սիրեկան:

Դարդիմանդի կեցութեանը վկայ աշխարհս կասեմ,
Խօսակցութիւնը թամամ, թող լեզուի հանճարն ասեմ,
Հոգի ջան, մի՛ պապանձեցնիլ ինձ ինչպէս Զաքարն ասեմ,
Կը խղճան ողորմելոյս մինչ հողն ու ջուր, քարն ասեմ,
Սիրաբան կաց, սիրաբանիդ սիրաբան եմ, սիրեկան:

Սիրաբան ընկերացրս իմ ջանումս ջան չի մնաց,
Հալ ու մաշ արիր հողիս, քեզ սիրոյ նշան չի մնաց,
Միշտ կարօսող քաշելու բոլոր Հայաստան չի մնաց,
Պայծառ դէմքդ տեսնելու մինչ արեղական չի մնաց,
Պատուական ես, պատուականիդ պատուական եմ, սիրեկան:

Պատուականութիւնդ ինձի համար բաւականին է յոյս,
Սիրեկանը սիրեկանին հէշ չի լինի կամակորոյս,
Է՛ջ շքեղ աղաւանակերպ 'ի վերայ տառապեալ հոգոյս,
Աղաչում է Քիմիայն, մի թողնէր խղճալի խղճոյս,
Կամ արի՛ դու ան հողիս, կամ ես աւանդեմ, սիրեկան ¹⁾:

ՄԻՍԿԻՆ ԲՈՒՐՋԻ

¹⁾ Իւրաքանչիւր անավերջի բառով սկսւում է նոր տունը:

Ք Ա Ն Չ Ա Կ Ի Բ Ա Ր Բ Ա Ռ

Ա.

Ախշի, արի մի պաշ տո՛ւր, ջանիդ մատանդ,
ես մեռնում եմ, քեզ ու քու նանիդ մատանդ,
Մատեներումը ոսկէ մատանիդ մատանդ,
նախշ ես անում քարգահով բանիդ մատանդ,
Կարմիր սուրաթ՝ սպիտակ գիւլ ջանիդ մատանդ:

Լաւութիւնը լաւ կըլի աշխարհումս,
Քեզնից աւել՝ էլ ճար չունիմ ճարումս,
Թէ մարալ ես, եկ ման արի սարումս,
ես կանգնած եմ իմ տուած իրդարումս,
Հարսանիքդ կու նսաի էս տարումս,
Ծըծիդ վըրայ կախած նշանիդ մատանդ:

Աշխարհումս չի ճարուիլ քու դօլիցը,
Թէկուզ բերեն չինդ ու Ստամբօլիցը,
Խելքս դընաց՝ դուրս եկար էն դօլիցը,
Կաքաւի պէս ձայն ես տալիս քօլիցը,
Ջէյրանի պէս, տեսայ՝ եկար չօլիցը,
Անուշ խօսան, ճարտար բերանիդ մատանդ:

Ես քեզ համար թաղուած եմ մեռածի պէս,
Գիշեր ցերեկ հալուում եմ շաղուածի պէս,
Խելքս տարուել ա ջրրի մաղուածի պէս,
Ջիւղեարս էլաւ նարինի աղուածի պէս,
Նարպիզ, սուսան, սմբուլի քաղսւածի պէս,
Բեր հոտ առնեմ վարդ ու ռեհանիզ մատնոյ:

Էշխի բանը խօսմ գիտես, ինչպէս կուլի,
Մինչ մուրաղին հասնիլը, ջանը մէջէն կէս կուլի,
Թէ պաշ չի տաս, Թէհրան ինձմէն դէս կուլի,
Երկնքի մալաքները քեզի պէս կուլի,
Ապա տեսնենք, ո՞ւմ հաղածն էդպէս կուլի ¹⁾,
Կարմիր շապկիզ, կանաչ մինթանիզ մատնոյ:

Թէ բիւլբիւլ ես, բաս ինչի չեո բաղումը,
Կարմիր վարդ ես, փռուել ես եարփաղումը,
Լուսնիակ ես, չարխի մաղալլաղումը,
Ջահգաղի պէս կանգնել ես օթաղումը,
Միսկին Բուրջուն պահիլ մի դուլթաղումը,
Թամբան արա թոզ, դիւանիզ մատնոյ:

¹⁾ Միսկին Բուրջին ինքը բնիկ դանձակեցի էր, բայց ինչպէս այս տողերից երևում է, իւր լեզուին Թիֆլիզի բարբառ եւ խառնել է: Այս պակասութիւնը բնագիտութիւն էր մեր համարեա ընդ որ աշուղների համար:

Բ

Ամեն միտս ընկնելով էն եարս իմ,
Կորցնում եմ դողրու ճանապարհս իմ,
Թալլահ չունեմ, ծովըն ընկաւ քարս իմ,
Ախ քաշելով կտրատուեց ջիւղեարս իմ,
Աստուած սիրես, բաս մնց կուլի ճարս իմ:

Էշխի ընկնող մարդը կուլի ծումի պէս,
Թէկուզ աշխարհքն անի կեր ու խումի պէս,
Էրուեցի, հալուեցի թափած մումի պէս,
Ջրերի հետ խառնուեցի դումի պէս,
Էրուած սրտով դեղերուում եմ Լէյլի Մաջլումի պէս ¹⁾,
Ման եմ գալիս՝ չեմ գտնում սարդարս իմ ²⁾:

Թահր ա աուել, շուղ բօյիզ ոմբուլ կասեն,
Փայլում է ջամալզ, ծովի հուլ կասեն,
Չանիզ տակին թուշ չեն ասիլ, գիւլ կասեն,
Որ դուանդ կանգնեմ, ինձի դուլ կասեն,
Վարդին կարօտ մայիսուայ բիւլբիւլ կասեն,
Գիշեր ցերեկ չի գալի զարարս իմ:

¹⁾ Մի օր. Ջունուն վարդան աշուղի Մաջլունի պէս:

²⁾ Մի օր. Լէյլու համար ման եմ գալիս սարս իմ:

Հոգուց մօտիկ մէկ աղալաթ խան կուզեմ,
 Օրինաւոր վճիռ դատաստան կուզեմ,
 Էս հաղաղիս եարս ինձի տան՝ կուզեմ,
 Եարիս հետը քէֆ անիլ, սաղ ջան կուզեմ,
 Աշխարհումս մէկ լաւ սիրեկան կուզեմ,
 Անսիրեկան ինչ կանեմ աշխարհս իմ:

Օգորմի մեռնողին, ապրեն սաղերը,
 Գարունքն ելնենք, դաստով էրթանք բաղերը,
 Գանանչ տեղը մորթենք դառան չաղերը,
 Արնատ ընի մանիշակի թաղերը,
 Միսկին Բուրջին ասում ա էս հաղերը,
 Չէք հաւատում՝ կարգացէք դաւթարս իմ:

Գ

(Գիր կապելով)

Աստուած կու սիրես, մէկ արի ինձ մօտ, եչ այր բէ (եար),
 Հաղար դարդերիս դուն արա ճէ այր բէ (ճար),
 Որտեղ որ գնաս, խնդրեմ ինձ էլ տիւն այր բէ (տար),
 Թէ դարդիմանդ ես, սիրտըդ մի պահիլ չա այր բէ (չար),
 Իմ էշխի շուշին յանկարծ մի խփիլ քէ այր բէ (քար):

Ստեղծողը քեզ պահի ինձ համար սէ այր դատ (սաղ),
 Գանչեմ դըռանդ զիշեր ու ցերեկ հօ այր դատ (հաղ),
 Քաղցը խօսն, թող դառնայ դամադս չայ այր դատ (չաղ),
 Իմ միտքը էս ա, ոչ թէ հիմիկուց՝ վեւ այր դատ (վաղ),
 Բլբուլի նման ամէն դուշ կուզէր բեն այր դատ (բաղ),
 Թէ որ չէր ըլիլ վարդի թփին խէյ այր բէ (խար):

Մին դարման արա, դարդս քեզ ասեմ բեն այր ցո (բաց),
 Ամէն սուրաթդ վարդի ջրով ա թո այր ցո (թաց),
 Կըշտէս մի գնալ, թէ չէ ես կուլիմ լիւն այր ցո (լաց),
 Իմ խաթրի համար մին սըհաթ մօտս կեն այր ցո (կաց),
 Սաղ սըտով ուտենք մէկս մէկի մօտ հո այր ցո (հաց),
 Համ էլ սաղ ածենք կեանք նօրաթ-նօրաթ բեն այր բէ (բար) ¹⁾:

¹⁾ Այս տողը չի հասկացւում:

Կըրակուեցի ես սաղիցդ, շնորհի թո այր սէ (թաս),
 Էսօր քէփ անենք, թէ չէ՝ էքուց ա պէ այր սէ (պաս),
 Սիրաս գուշակես, որ ինձի մին պաշ տիւն այր սէ (տաս),
 Փիանդադդ եմ, ինչ վախտ որ մօտս դիմ այր սէ (գաս),
 Հատ լաւ սաղում ա ջամալիդ դումաշ խէ այր սէ (խաս),
 Ղաշանդ է տուել ուստէն հաղուստիդ կեն այր րէ (կար):

Դիփ հագնուում ես Քիրմանուց եկած շա այր լիւն (շալ),
 Ունքերդ թուխ ա, աշքերդ նաշխուն շա այր լիւն (շալ)
 Կարմիր սուրաթ ա եաղուլթից դօշայ խէ այր լիւն (խալ),
 Արծաթէ մաշկիդ ունի ոսկէ նու այր լիւն (նալ),
 Միսկին բուրջին եմ, առանց քեզ չի ունիմ հո այր լիւն (հալ),
 Բօյըդ տեսնալիս դառնում ա սիրտըս սէ այր րէ (սար):

Դ

ՄՈՒԽԱՄՄԱԶ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱՇՆԻ

Էջմիածին խիստ սիրուն պայծառ տեսայ,
 Երկու հարիւր կանթեղ, յիսուն ջառ տեսայ,
 Դիփ ամենը ջէրգա-ջէրգա վառ տեսայ,
 Վաթսուն աւէլ հէնց ոսկէ բուռվառ տեսայ,
 Լուսաւորչու տաճարը մարմառ տեսայ:

Մարմառ քարից նաշխած էր աւաղանը,
 Բերին դրին տասներկու դաւաղանը,
 Որ աջով, խաշով խաշակնքեց սրբաղանը՝
 Ինքն իրան եփեց մեռոնի դաղանը,
 Համբուրեցի, մէկ էսպէս հնար տեսայ:

Ուխտ են եկել հիւսիսայ մինչի հարաւ,
 Դիփ լի էին, ոչ սոված ՚ին, ոչ ծարաւ,
 Տասներկու եպիսկոպոս թափուր արաւ,
 Տիրացըքոնց ձայները խելքս տարաւ,
 Նրանց ժամ ասելը ուրիշ բառ տեսայ:

Հոռոմսիմէն, Շողակաթը, Գեայրանէն՝
Երեքն էլ խիստ զօրաւոր նշան են,
Մեծ ու փոքր հինգ հարիւր միաբան են,
Աջով, խաչով սիրուն պատարագ կանեն,
Երեք հարիւր ոսկէկապ շուրջառ տեսայ:

Միսկին Բուրջին ասում ա, չի 'լի հատը,
Սուրբ Լուսաւորին ա տուել խրատը,
Որ անիծեց, խոզ դառաւ Տրդատը,
Ոսկի, արծաթ, պատկեր ա ամեն պատը,
Աբրշումէ խալիչէքը դառ տեսայ:

Ե

ԹԱՋԼԻՍ—ՎԵՒ ԱԻԱԼ ԱԽԻՐ ¹⁾

Վախտ անցկացաւ, սիրեկանս չի եկաւ,
Վոնց թէ ես մնացի տխուր հարով, լալով,
Վայ իմ զլխին, էս ինչ եաման դարդ էլաւ
Վայ թէ խառնըւել ա հարամ հալալով:

Վողորմի տուեցէք մեռնողին սաղով,
Վիթիլ միք թասերը, զրկեցէք սաղով,
Վառեցէք մեծ կրակ սա չախմախ, սա ա զով ²⁾,
Վրէն պցէք ջանս, անի հախալով:

Վարդի նման հոտըդ քաղցրն է համով,
Վոտիդ տակին մատաղ եմ ես իմ համով,
Վայելչութիւնս քաշի, հաղնուի համով,
Վոսկի, արծաթ, եաղութ, զումրութ հալալով:

Վազի էս դարվիշէս խրխինով, արով,
Վարար ջրի մէջը կը մտնի սա զով,
Վերջը Միսկին Բուրջի Քարամի արով,
Վեր կ'աց, ման եկ Ասլու յետնէն հալալով:

¹⁾ Տողերի սկիզբն ու վերջը վեւ տառով է:

²⁾ Նշանակում է՝ անահրահան, անահարկ, կամ դառ:

2

Քաղցր ձայն ունի իմ սիրեկանին,
Եթէ որ լսի, դուրբան եմ ջանին,
Բոլոր աշխարհս գիւփ քեզ հաւանին,
Ուզում եմ՝ մի խօսք ասեմ քու նանին,
Վախում եմ՝ յայտնի երկրի խանին,
Ո՞նց զիմիշ կանի ինձ պէս ջիւանին:

Անուշ խօսալը խելքը տանում ա,
Ազգը աղայ ա, ինքը խանում ա,
Էն ջամալը որ բիրդան բանում ա,
Աչք ու ունքով հոգիս հանում ա,
Էրնակ իմ սրտիս, որ գիմանում ա,
Էսպէս դատաստան նա ինձ անում ա,
Աստուած էլ անի իրան խիղանին:

Իմ սիրելի, ինչ ա քո կամըդ,
Բոյուրմիշ արն, պահիլ մի դամըդ,
Ես դուրսդումդ կու քաշեմ չամըդ,
Արի, փայ անենք տասներկու ծամըդ,
Ինքդ նաբաթ ես, քաղցր ա համդ,
Բեր, ինձ տո՛ւ, պահեմ ջուխտակ շամամըդ,
Էհտիբար չը կայ դունիա ինսանին:

Դիւի հաքնում ես ջամալը գիւլ խաս,
Քո գէյիմդ ա թառլանի լըբաս,

Արդար ձեռնովդ տո՛ւր՝ խմեմ մին թաս,
Ինչ կուլի մին հետ դու մեր տունը գաս,
Խալիդ վրիցըն չորս դառնայ պաշ տաս,
Աստուած կու սիրես, ես էլայ անմաս,
Զուտով ծըծերդ զի՛ր իմ բերանին:

Ազիզ օրերըն հագնւում ես ալ,
Բարակ բաղանիդ կասում ես թիրմայ շալ,
Արծաթէ մաշիկդ ունի ոսկէ նալ,
Մէջը ես դուս եկել, դալիս ես ման գալ,
Ով որ տեսնում ա, չի ունենում հալ,
Կտրմիր սուրաթդ ա ջաւահրից խալ,
Էլ խօսք չունի մեր դովականին:

Վրէդ սարքել ես զինեաթ ու ռուխտը,
Թէ թագաւոր ես, նիլ դու քո թախտը,
Կուզեմ կուշտդ գալ, ինձ տո՛ւ վախտը,
Արի, մի կտորիլ դու իմ շինախտը,
Էրնակ էն մարդուն՝ կու բացուի բախտը,
Ձեռնիցըս բռնի, քաշի գրախտը,
Էս Միսկին-Բուրջուն տո՛ւ դատաստանին:

ԱԼԻԱՆ ՕՂԼԱՆ

Թ Ի Փ Լ Ի Ս Ի Բ Ա Ր Բ Ա Ռ

Ա.

Դ Օ Հ Ա Մ Ա

Անարատ մայր կոյս, հաւատ սէր ու յոյս,
Յատուկ երկնային լոյս կաս, Աստուածածին,
Կաս, չիս կորցնի արզն, արդարի մազն,
Ինձի իմ մուրազն տաս, Աստուածածին:

Տարս էկար հասակին, Քրիստոս քիզ բնակին,
Առաւ սէր փափակն բանին դուռ փակին,
Օհանէզ գուշակին լոյս էլաւ ազդին,
Անթար ¹⁾ պսակին հարս, Աստուածածին:

Հարս էլար երկնային, ո՞վ կայ քո թային,
Էլար Աստըծու փային, ինձ մի տա դային,
Երբ որ մահս դայ, ինձ ցոյց անուշ ձայնին
Միքէլ Գաբրիէլային սաս Աստուածածին:

¹⁾ Անթառամ:

Սաս լաւ իմաց անին ինձ բարի բանին,
Դրժուխկէմէն հանին դըրախտն տանին,
Քսւ Ալան-Օղլանին մի տա սատանին,
Միջնուրդ դատաստանին դաս, Աստուածածին:

Բ

ՋԱԻՍԱԹԼԱՄԱ

Աստուած առաջ ինձ իմ հօրն պարգևեց,
Յետոյ նընդայ իմ մօր արէն դամարին,
Մէ ամիս՝ էն արէն դամարին կացայ,
Երկու ամսուան էլայ արզանդ կամարին:

Երիք ամսուան՝ արունս մարմին դառաւ,
Չուրս ամսումն՝ յօթուածքս շարժիլ արաւ,
Հինգ ամսումն՝ մէրս շնողտո¹⁾ ճարաւ,
Վից ամսումն՝ ծնողքս բարցն ռատ արին:

Օխտն ամսումն՝ մօր արզանդիս շուր էկայ,
Ութ ամսումն տեսնողներուն դուր էկայ,
Ինն ամսումն էս աշխարս նուր էկայ,
Գալուց էի, նըհախ պատճառ սմատ արին:

Մէ տարեկան՝ հէնց իմ բանս լաց արի,
Երկուսումն՝ աչքս միտքս բաց արի,
Իրիքումն՝ խօսալս իմաց արի,
Չուրս տարեկան՝ կիրակուրս շատ արին:

¹⁾ Անհասկանալի:

Հինգ տարեկան՝ դուռն դուսն դալ կամ ասի,
Վիցին՝ փէտէ ձիուս լաւ լրկամ ասի,
Օխտին՝ աշկիրտ գնացի, զրով ժամ ասի,
Ութին՝ ծնողքս իրանց որդի համարին:

Ինը տարեկան՝ դալամն ձեռիս առայ,
Տաս տարեկան՝ ամէնի սիրեկան դառայ,
Տասն ու հինգին՝ ձի նստեցի աշկարա,
Չարն շփուլին բերին վրէս ջամ արին:

Քսան տարեկան՝ հէրս ինձի պսակից,
Վուրթիք էլան ինձի, էլան համակից,
Քսանուհինգին՝ ձայնում էին քամակից,
Եարսունումն նրանք էլ հիտս բան արին:

Քառսընումն՝ հանգայ ամենայն բանով,
Ճամիէս ուղղեցի զրուստ դադաստանով,
Մինչեւ յիսունն գնացի էս ջանով,
Վայիլեցի՝ ինչ որ պէտք էր աշխարին:

Վացունումն՝ քիչ մէշկումս կռացայ,
Կամաց-կամաց միղբերէմէս հիռացայ,
Օխտանասնին՝ ցփ կինքս մուացայ,
Օրերուն իմ խրատում, հոգիս վարդարին:

Ութսնումն՝ գնացի նընդայ տիղսումն,
Բարեկամիւր կանչեցի քաղաք գիղումն,
Ասի՝ թանգ հախ տըւէք ինձ իմ գիղումն,
Ասին՝ լաւ է, գնացին անդճի տակ աբին:

Ինըսունին տուն ու տիղս գուքեցի,
Աչքս պատին՝ օճօւքնիրուն թեքեցի,
Հարուրումն՝ զուրթ վուտնիրս ձըգեցի,
Գան ապաշխարողնիր, պատանքս կարին:

Չարն ու բարին հոգուս համար արին դաստ,
Չարըն սարուլթնիրով դուս եկաւ իմաստ,
Խաչն օգնից, աջ ճանապարհ էրի ռաստ,
Կորան սատանէքն, դադըրիդադ արին:

Ալան-օղլան, քու խորհուրդն քանի է,
Գնացիր տեհար՝ Քրիստուս դադաստանի է,
Էրիտ հրաման դրախտն քիզի բանի է,
Գնա վայելէ անհատնեւի ամբարին:

Գ

Թ Է Ջ Լ Ի Ս

Աստուած, քիզ մօտ խընդիրք ունիմ, կատարէ,
Ինձի հաց տո՛ւր, որ կերակրուեմ հալալէն,
Իմ ճամփեմէն մոլորուել եմ, կատարէ,
Կորցրել եմ մարգարիտս հալալէն:

Իմ մըտքինս՝ մեղքն ու վարձքս թէ քաշեմ,
Տէր իմ, ընկա՛լ, մեղաւոր եմ, թէ քաշեմ,
Նընգիրուչմէն, հարիւնեմէն թէ քաշեմ,
Ոչ դադարիմ դատաստանին հալալէն:

Սերմն ցանէ ես դաշտերուն, ես սարի,
Ես բլունըւի, ես խիթարւի, ես սառի,
Թէ բաստ էկար ճանապարհին եասարի,
Քիզ կու գըցէ քո կեանքեմէն հալալէն:

Ալան-Օղան, ասլ անումդ ա Գասպար,
Հարկաւոր է, հարգինք պահէ, հա Գասպար,
Վարցք ունեցի՛ դրախտի միջին, հա Գասպար,
Հիւռու կենաս դըժուխկ կըրակի հալալէն:

Դ

Ե Դ Ա Ք Լ Ա Մ Ա

Արի, գօզա՛լ, էլ դուն մենակ մի ման գա,
Իմ գլուխն առանց քեզի չի բան գայ,
Դարբէդար իմ, աշխար բէ աշխար նընգայ,
Էնդու համա սէրդ սըրտումս տընկա՛,
Հուտդ համեղ ինչպէս անուշ է խնկայ:
Անուշ խնկայ հուտ ունիս,
Մըղամ իսկի փութ ունիս,
Էրեսիդ սիայ շարած՝
Խալիրդ պուտ-պուտ ունիս,
Դաստա մազիդ արալուղին խափանդ ա:

Ինչ քիզ տեսայ՝ էնդուց դէսը ջանիս չիմ,
Դարձկար էլայ, էլ իսկի իմ բանիս չիմ,
Սիրտս պառաւ, մըղամ նովջըվան ես չիմ.
Նովջըվանին եար պիտի,
Եարին էհտիբար պիտի,
Ամենեկդ խըատ աամ,
Սագ բաղիվն չար պիտի,
Վատ ջուղաբն քու սիրողիդ թըւանք ա:

Թաք, սիրեկան, քու ծառայ դուլ իլիմ,
 Եադ եար չուզիմ, ես քեզի դաբուլ իլիմ,
 Դուն կարմիր վարդ՝ ես դարիբ բլբուլ իլիմ,
 Բուլբուլ եմ, դար քաշում իմ,
 Ջանս ուղղութիւղ մաշում իմ,
 Միշտ քո դուռդ կըտրիլ իմ,
 Ահ ու դողով եաշում իմ.

Վախենում իմ՝ ես չը նընդնիմ խափանդայ:

Նազուլ դիլբար, ես քիզ աւել տէր չունիմ,
 Իմն դուն իս, եադ եարի հիզ սէր չունիմ,
 Էս աշխարէն առանց քիզի խէր չունիմ,
 Խէրն թամահութինն ա,
 Մեր միդաց բարկութինն ա,
 Քիզ հիզ մէ իխտիլաթը,
 Ումբը ու վայելչութին ա.

Լիզուդ բլբուլ, պոօշնիրդ բադանդ ա:

Ալան-օղլան, եարդ աշխարիս թային ա,
 Զուտ ճար կօնէ, թէ սրտիդ կայ դայինայ,
 Վադ փըշանայ, ով քիզ բլի խայինայ,
 Խային սիրտը խար կուլի,
 Օրը դարբէգար կուլի,
 Ալան-օղլան, մի հոգան,
 Մէ օր քիզ էլ ճար կուլի.

Կարելի է եարդ նընդնի քու ճանդայ:

Ե

Ղ Ա Փ Ի Ա

Բովանդակ ման էկայ ես, բեզարեցայ,
 2էլաւ, չը բաստ էկաւ իմ սրտի համդաշ,
 Դարդիրս սրտիս վընն դառիլ է խուդուկ,
 Ի՞նչ անիմ, ումն ասիմ, չունիմ մէ սըդաշ:

Ումն վուր սրտիս բանն ասի ծածկաբար,
 Մէկն տասն շինից նա, վըցից աշխար,
 Էլ օմքնու չեմ կարում անի էհտիրար,
 Դարդս մօտ է էլի, խըլքէս էլայ շաշ:

Երկու եարի մէջն թէ նընդիլ է սէր,
 Ով որ Աստըծասէր է, պէտք է խօսի խէր,
 Մէկ մէկումէն չըլին, չը մնան անտէր,
 Լաւ օրն անց կու կենայ, դիփ ախ ու վաշ վաշ:

Նազուլ եարի սիրտն ինձմէն էր բազի,
 Անբազդ լիզուն չորնայ, ինձ էրիտ ջազի,
 Մէր ատիլ շուր տըւոզն ոչ դայ մուրազի,
 Հէստի ցաւով մեռնի՝ չը հախ անին նաշ:

Իմ սրտի խորհուրդին չէլաւ կատարում,
Ասում էք՝ զընջացի, չունիմ դաժարում,
Հայրի, Ալան-օղլան, դետ ու ջըրատարում,
Մէ հաբազ եարէմէն էլար հալ ու մաշ:

2

ՉԱԽԱԹԱՅԻ ՈՒԽՏԱԶԷԴ¹⁾

Ուրացիլ իմ քիզ, Արարիչ, էնդուր չարիս չար էլաւ,
Խափանուիլ ա ճանապարհ, կեանքս դարբէդար էլաւ,
Տարեկուսեցաւ անառակն, դէսլ ի հայրն զընաց,
Նընգաւ ոտին, մեղայ կանչից, նըրան էլ էնդով ճար էլաւ:

Ուրիշն էսպէս դար չը քաշէ, ինչպէս ես նիդացիլ իմ,
Խնամող իս, ամենայնկարող, մըտքիս դուռն բացիլ իմ,
Տանջուիմ մաքսաւորի պէս, բերանքս ի վէր լացիլիմ,
Նորողէ ողորմութիւնդ, չուն մարդս տրկար էլաւ:

Ունիմ յոյս, Յիսուս, քիզանից, խոստացար սուրբ առակին,
Խնդրեմ արձակէ, ազատէ վասն քո փուշ պսակին,
Տըրտմելով օգնական էլար աջակողմն աւազակին,
Նայեցիր քաղցրազոյն աշօք՝ մէ խօսքով արդար էլաւ:

¹⁾ Զի որոշուում:

Ո՛ւր է գրրիչ, Ալան-օղլան, անցրդ մէ մէկ գրէ,
Խոնարուի, չորի քահանին, գործքդ առաջին փուէ,
Տէրն գրթած է, ոգորմած՝ բալբա քու միգրն ներէ,
Նըման ըլիս յիշածներուդ, խընդիւրքդ համար էլաւ:

ԲՈՒԴԱՂ ՕՂԼԱՆ

Դ Ա Ր Բ Է Դ Ի Ա Ր

ԹԻՖԼԻՋ-ՆԱՐԳԻՋ

Լ Ի Օ

Ն Ա Ջ Ա Ր

Մ Ե Լ Ք Ո Ւ Մ

ՆԱՐԻՆՋ-ՕՂԼԱՆ

Բ Ո Ւ Դ Ա Ղ Օ Ղ Լ Ա Ն

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Մ Ա Ջ

Ո՛վ զինաւոր սուրբ Դէւորդ, իս քիզի լալով աղաչիմ,
Իմ ցաւուն փրկութիւն տաս, քու դուռն գալով աղաչիմ,
Քեզ երկիրպագութիւն տամ, ուղիդ վուղբալով աղաչիմ,
Չարչարանքիդ կտակն, թուղթն կարդալով աղաչիմ,
Իմ աչաց ցաւն կտրիս, քիզ մտիկ տալով աղաչիմ:

Չորեք զիմացէն գալիս ին, միշտ քու ուխտաւորն շատ է,
Քանի վուր ցաւալից գայ, զօրութիւնդ կու աղատէ,
Եկեղեցիդ պայծառ է, շատ գովելի անապատ է,
Քիզ ամա զիփուն մէկ է, քէթխուգայ գայ, թէ աղքատ է,
Ով գուրայ՝ կու փրկուի կերթայ, ցնծալով աղաչիմ:

Քու դուռն համբուրելու, տիս, ինչքան հիւանդ է գալի,
Քու շնուրհաւսւր անուանին վուղջն հնազանդ է գալի,
Ով հաւատով խնդրում է, ողորմութիւնդ անդ է գալի,
Վուղջ ահ սւ դուդ քաշելով, զիփուն քիզի բանդ է գալի,
Մոմով ու խնկով գուրան, խէչհամբուր տալով աղաչիմ:

Քեզի վուր բանտը դըրին, Երբորդուծիւնն չը ուրացար,
 Վասն սէրն Քրիստոսի համբերեցիր չարչարուեցար,
 Արքային տիսալիբ ¹⁾ ասիր, ոգորմուծեան դուռն բացար,
 Սուրբ մասունքդ բազմեցրիր, չորէք զիմաց բաժանեցար,
 Միշտ հիւանդին կու փրկիս, քիզ համբուրելով աղաչիմ:

Քանի ջանէն տկար դայ, գիփունին կու բերիս ջանին,
 Պէտք է ամենիքեանն խնդրանօք աղանչաք անին,
 Աստուած փառաւոր սկսէ տէր Գէորգ աւագ քահանին,
 Իրան փառք բերնով օրհնից Թիֆլիզցի Բուզադ-օղլանին ²⁾,
 Իրան «Պահպանիչն» ասաւ, ժամէն դուս գալով աղաչիմ:

¹⁾ Չէ հասկացուում:

²⁾ Թիֆլիսցի էր Բուզադ-օղլանը. Քիչիկ-Նովայի ուսուցիչն էր. աշակերտը վարպետից, համարեա, գերադանցուեց և անիծուեց նրանից: Բուզադ-օղլին մեռաւ ծերութեան մէջ 1842 թուին:

Դ Ա Ր Բ Ե Դ Ի Ա Ր

Թ Է Զ Լ Ի Ս

Մէ տարի գնացինք 2իթախինց բաղը,
 Իս էս թաւուր վերանայ բաղին լինչ անիմ,
 Օրն իրիք անգամ կուի ին գալի,
 Կուզօյին ջուզար տամ, կաղին լինչ անիմ:

Բուխկը զլուխ չէրիտ, չէկաւ զազարը,
 Կանանչի էլ չունիմ, զրկիմ բազարը,
 Էս բաղը ինձ գցից էսպէս ազարը,
 Իս իմ տարեկուսած օղլուշաղին լինչ անիմ:

Տօտը չորցիլ է՝ չէ բանում չարխը,
 Չատ չալիշ էկանք, չը դուս էկաւ արխը,
 Թամաշա ին գալի վուզ քաղկի խալխը,
 Իս էլ նստիմ էս ջրի ափը, լինչ անիմ:

Տարին բարդաշտ էլաւ, չէրիտ սահաբին,
Ծառիւր չորցիլ է, չէկաւ գուլարին,
Մըտիկ տըւէք իմ հինգ ու վից ծառ ունաբին,
Իս իմ տարեկուսած աղին ինչ անիմ:

էս խաղն ասաւ Դարբէղիարը,
Թէգուլ գնաս մանգաս Հինգ ու Դիարը,
Հիղնուհիգը կուտլոյացաւ խիարը,
Մըտիկ տըւէք չուր չուր Թաղին ինչ անիմ:

Թ Ի Ֆ Լ Ի Զ — Ն Ա Ր Գ Ի Զ

Ա.

Թ Է Զ Լ Ի Ս

Ծունդը ու աղօթք անինք ճշմարտութենով,
Առ Աստուած աղաղակինք միշտ ամենայն ժամ,
Հաւատով հաւատանք մենք սուրբ Գեղարդին,
Տանք երկրպագութին միշտ ամենայն ժամ:

Յիսուսի սուրբ Գեղարդ, Քրիստոսի սուրբ խաչ,
Մըծընայ հայրապետի Յակոբայ սուրբ աջ,
Դրիգոր Լուսաւորիչ կանգնի առաջ,
Միգ հաւատարիմ լինի միշտ ամենայն ժամ:

Երբ որ վէր կու բերին սուրբ Յակոբի ջուր,
Տարբ ժաժ կու նընդնի, գուքայ մեր կուռ,
Մորեխին կու կոտորէ, կու քաշէ սուր,
Միգ կուրախացնէ միշտ ամենայն ժամ:

Միգմէն վերացել է խըղճմըտանք սէրը,
Որգումէն պատիւ չունէ իր հէքն ու մէրը,
Էնգուր է բարկացի մեր ստեղծող Տէրը,
Պատիժն աւելցիլ է միշտ ամենայն ժամ:

եկէք միջնուրդ գցինք Յիսուս միածին,
Անարատ մաքուր կուս Աստուածածին,
Իջման տիղ զօրաւոր սուրբ էջմիածին
Մեզ ըլին օգնական միշտ ամենայն ժամ:

Ինչ մուղաթ գուրայ սուրբ Գեղարզն քաղաք,
Հնաբններ կու նընգնի բովանդակ աշխարհ,
Պարտք ունինք հաւաստք, Աստծուն տանք փառք,
Գուտայ ողորմութիւն միշտ ամենայն ժամ:

Ես Թիֆլիզ-Նարդիզ՝ ծառայ սուրբ Գեղարզի,
Պարտական ինք, աղօթք անինք բոլոր իր վախտի,
Նա կու թափէ ամեն չարէն բէբաղտի,
Թէ ճշմարիտ կուլինք միշտ ամենայն ժամ:

Բ

ՄՈՒԽԱՄՄԱԶ

Նազլու եարս ինչ էլաւ, անդին քարս ինչ էլաւ,
Սար ու ձոր ման եմ գալի, ծաղկած ծառս ինչ էլաւ,
Նողդասս աւալ ախր, քարդիգարս ինչ էլաւ,¹⁾
Օսկէ վարադով գրած գառ գաւթարս ինչ էլաւ,
Հընդըստանեմէն էկած նուրդիգարս ինչ էլաւ,
Էս աշխարքիս իմ կեանքս բուդիգարս ինչ էլաւ:

Մէ եար ունիմ գովելու, ինչ որ տսիմ, սաղ գուրայ,
Քաղցը իխտիլաթ գիտէ, հիտն սաղ ու բաղ գուրայ,
Ում տանը զօնաղ կերթայ, տալն փիանդաղ գուրայ,
Ինքը մէ գրօշի նըման, ջէյրանի պէս ման գուրայ:

Էշխիդ ջունուն եմ գառի, ման իմ գալի աւարա,
Ինքդ քիզն ու քիզը սրտիդ մէջը փիքը արա,
Չատ ախ ու վախ քաշելէն սիրտս գառել է եարա,
Լերդ ու թոքս խորվիլ է, ջիգարս է փարա փարա,
Գօզալ, Աստուած կու սիրիս, իմ գարդէրուն ըհամ արա,
Բլբուլի սիրեկանն վարդի խարս ինչ էլաւ:

¹⁾ Երկի երգերի սկսուածքներ են:

Ծոցէմէդ հուտ է գալի, հիւ, միխակ, դարիշին է,
Աջայիբ սէյրանդահ է, մէջն Չինումաշին է,
Ծոցումըդ է մէ ջուխտ շամամ, ջաւահիր է, անդին է,
Էդ քու էրէսիդ խալն թամամ աշխարքի գին է,
Ծովի միջէմէն հանած լալ գոհարս ինչ էլաւ:

Ով սիրելի բարեկամք, իմացիլ էք, տեսիլ էք,
Իմ եարս շատ սիրուն էք, ով տեսիլ էք, մայիլ էք,
Պըտըրտէլու գընացէք, չորեք դիմաց փայ էլէք,
Էս իմ կեանքս խաւրիլ է, աշխարումս զայ էլէք,
Թիֆլիզ-նարգիզի եարը թաղ թումարս ¹⁾ ինչ էլաւ:

¹⁾ Զի որոշումս:

Լ Ի Օ

Տէր թաղաւոր քրիստոնէին, դու լեր օտկակար քաղաքին,
Էհայ ու հարգիդ չգայ էսպէս ըռզիզար քաղաքին,
Վասն քու Քրիստոսի խաթրի, մի տա դարդ ու սար քաղաքին,
Մէ կռնէն սուր, մէ կռնէն սով ննգիլ է մի չար քաղաքին,
Էհայ ու հարգիդ չգայ էսպէս ըռզիզար քաղաքին:

Մահը չուրս կողմը կապիլ է, էլ չէ մնացի իստակ տիղ,
Քաղաքը վերանայ էլաւ, խալիսը քաշուեցաւ գիղէ գիղ,
Միզաւորը պըծնում է, կոտորւում ին գառնիւն անմիղ,
Եարար էս ինչ դժար ցաւ է, ոնց չարա է իլում, ոնց գիղ,
Գնայ ու էլ չը հիտ զայ էսպէս ըռզիզար քաղաքին:

Եարար էս ինչ ժամանակ է, մոռացիլ է սրդուն հէրը,
Մօր ջիգարը չէ կսկծում, — ցամաքիլ է սրտի սէրը,
Հիւանդն ախ ու վախ է քաշում, չէ տէհնում քուր ու ախպէրը,
Երլուն որ էսպէս դարդումս է, ով է դարիբնիրու տէրը,
Ղարիբ դսւրաթ ով կու յիշէ էսպէս համաւար քաղաքին:

Ամէն սովն ու սուրը տէհանք, հիմի հանդիպեցանք մահի,
Մէ կռնէն հիւանդանումին, խօսող չունին սիրտը շահի,
Կռապաշտի բան ինք բունի, անումնիրս ունինք հայի,
Արա Աստուած վոնց աջողայ, վոնց մտիկ տայ եար քաղաքին,
Տէր թաղաւոր քրիստոնէին, դու լեր օտկակար քաղաքին:

Քահանէն մօտ չէ գնում, թէ հիւանդն իր դարդն ասի,
Չատն անխոստովանանք է միռնում, արժանչէ՛ լումէն սուրբ մասի,
Լիօն իմ, աղաչում իմ՝ Աստուածածինն բարիխօսի,
Էհա ու էլ չը հիգ գայ էսպէս բուզիդար քաղաքին,
Տէր թագաւոր քրիստոնէին, զու լեր օտկակար քաղաքին:

Ղ Ա Զ Ա Ր

Էջմիածին խիստ գեղեցիկ զանէզան,
Ծառայեմք ու սուրբ աթոռիդ, սուրփազան:
Մէ հէնց պայծառ կու փայլի՝ նման է արեգական,
Չորս կողմն լաջի վարդած կու երևայ զարմանազան,
Աջիդ ունիս լալ ու հաղութ, ալմաս-թրաշ սուրբ դաւազան:

Դիշերանց քաղցր ձայն կու տայ, կու բացուի դրախտի դուռն,
Միջին բազմացրած է Լուսաւորչու աջու կուռն,
Օսկէ զալամով քաշած է գիւլտանու վարդն ու սմբուլն,
Վրէն շուռ գուքայ ճիւճխալով քաղցրաձայնիկ բլբուլն,
Օսկէ մարմառ սուրբ սեղանն խիստ գեղեցիկ է, սուրփազան:

Կոյսն մայրն միւր Աստուածածին չի կայ նման իրան հատն,
Բարձր զանգակատանը կախ տուած ունի սհաթն,
Ձախակողմն Դեայրանէն ա, աջակողմն Չողակաթն,
Սուրբ հայրն մեր Լուսաւորչուն չարչարել ա Տրդատն,
Կոյսն մայրն մեր Հռիփսիմէն խիստ գեղեցիկ զանազան:

Ջուխտ սարկաւազով շուրջ գուքան սուրբ սեղանին գլուխ տալով,
Միաբանքն զարդարուած խաչ ու խաչվառով, շուրջառով,
Ես անարժան Ղազարս մայիլ էլայ մտիկ տալով,
Ով որ որ ինձ կու յիշէ, արժանանայ դրախտին, բարձով,
Եփրեմ սուրբ կաթողիկոսն խիստ գեղեցիկ զանազան:

Մ Է Լ Ք Ո Ւ Մ

Նինօ ջան, մեռնիմ քեզ համար,
Ունքերիդ զրել ես կամար,
Եարար էս ինչպէս դատաստան է,
Կամ հողիս հանէ,
Թէ որ հեքիմ ես՝ ցաւս հանէ:

Հագել ես ատլաս ու խաս,
Անգին է քու երեսի խազ,
Թէ դուն իմանաս իմ հալ,
.

Քու անումն է Թէլու Թամար,
Մէջքիդ ունիս ոսկէ քամար,
Եարար վնւնց իս դու ինձ համար,
Որ իմանամ դամար դամար:

Դու նստել ես բարձր հովին,
Փռվում է դռնիդ մովին,
Էրնէկ քու ծուցի քնողին,
.

Եարար նաւթուխ ինչպէս տեղ է,
Ոնց քաղաք է, ոնց թէ դեղ է,
Դընալդ Մէլքումի մեղ է ¹⁾:

¹⁾ Երկրորդ, չորրորդ և հինգերորդ տների վերջին տողերը պակասում են:

ՆԱՐԻՆՋ ՕՂԼԱՆ

Դ Ի Ի Ա Ն Ի

Քու էշխէմէն ջունուն դառայ, է բէմուրվաթ եար ինձի,
Հիւանդ եմ՝ էշխիդ կունէմէն տուիլ իս աղար ինձի,
Զիմ գիդի ումը գնամ, դարդ ու հալս արդ անիմ,
Ռահմն արան, մօտս արի, տուիլ իս իղրար ինձի:

Նազանի, էշխէդ էրուած իմ, տիս սիրտս ինչպէս վառ ա,
Օրէ ցօր, սահաթ թէ բէսահաթ, մաշուիցայ, ջունուն դառայ,
Թէ կամենաս, ղուլուդ անիմ, ես քեզի դառնամ ծառայ,
Գիշեր ցերեկ մօտդ մնամ, թաք պահես նօքար ինձի:

Ո՛վ սիրեկան, դուրս ես էկի, մանիս դալի աղի պէս,
Խիւքս գլխէմէս հանեցիր, խօսում իմ ջունունի պէս,
Զիմ գիդի՝ ինչ հանդիպից, էլ չիս դալի վաղի պէս,
Աչքս ճանապարհդ մնաց, ղրկէ մէ խաբար ինձի:

Էս օր իմ եարին տեսայ, ման գուքէր բաղի մէջն,
Կօնա թայգուլ էր կտալում նարգիլի բաղի մէջն,
Նարինջ-օղլան, ղօնադ նընդի եարին՝ օթալսի մէջն,
Թէ Աստուածդ կուսիրիս, կունէս բունի, տան ինձի:

ԺԱՄՁԻ ՄԷԼՔՕ

Ա.

Անդաճ արած, գովքդ ասիմ, Տալաւրէցի շուն Առաքիլ,
Բնութիւնդ աղուէսի է, ինքդ մէ մէյմուն, Առաքիլ,
Չուստ է չուստ բարձրանում իս, վունց որ մէ թռչուն, Առաքիլ,
Արի ինձ մի սպանիլ, կտրէ սրտիդ խուն, Առաքիլ,
Պէտէ է որ մէրին գնաս, շալկով բերիս հուն, Առաքիլ:

Մինձ ու մինձ պատուում իս, հէնց գիտենաս՝ շահադայ իս,
Ազգով իսկի վունչիչ չիս, ինքդ մէ անմիդ դադայ իս,
Դրսէմէն հոգիս էրիս, տակ է տակ հարամդադայ իս,
Փուրըդ օձերով լիքն է, քիզ կօսին թէ սադա իս,
Թէ միւր քուչէմէն անց կացար, գլխիդ կոծիմ ձուն, Առաքիլ:

Ինչկուէլ հիմի բարեկամ էինք, հիմի էլ չունինք էն սէրն,
Դուն վուր կէհաս Մարնէուլ, քիզ կու սպանէ տանուտէրն,
Վրէս եասավուլ զրգեցիր քու էդ քինթ-կտրած ախալէրն,
Չատ վուր վրէս բարկանաս, բալքայ.....,
Լաւութիւնը չիմացար, անիս թողութիւն, Առաքիլ:

Տիս՝ թէ քու գովասանքն ինչպէս շնուրքով շարիլ իմ,
Քիզ պէս մարթկերանց պարտքը լալով աչկով վճարիլ իմ,
Մարնէուլի ջաղացնիրն քու գովլաթէմէն ճարիլ իմ,
Քիզ էլ շուրերով թաղիլ իմ, վրէդ գութան վարիլ իմ,
Էկար, կուով ուղէցիր էրկու մանէթ, շուն Առաքիլ:

Համ կարճ իս, համ անշնուրք, աշխարքումս չունիս սօյին,
Չատ ուզում իս բարձրանալ, ոչ ով չի հաւնում քու բօյին,
Արի ինձմէն զգոյշ կացիր, իս քիզ կուգամ մէկ օյին,
Անմիզ բէղամազ արիւր էս խիղճ Չամէի Մէլքօյին,
Պէտք է վուր ճաշը շինիս, զրկիս դիբա միւր տուն, Առաքիլ:

Բ

Բարակ մէշկիդ օսկէ քամար բանդ պիտի,
Քու սիրողը քիզ պէս դարգիմանդ պիտի,
Քաղցր խօսիս, լիզուդ շաքար զանդ պիտի,
Միւր մէշում մէ օրթում ու անդ պիտի,
Սիրեկանը դանա անփրսանդ պիտի:
Անփրսանդ իո աջայիւր,
Չկայ քու մէջ այիւր,
Թէ դուն ինձ մոռացար,
Չատ կոսես հայիփ հայիփ,
Քու սիրողը քիզ պէս անփրսանդ պիտի:

Քիզ փիանդազ օթախը դարձարիլ իմ,
Նարինջ թուրինջ թախչերում շարիլ իմ,
Անուշ հոտով մուշկուլու ամբարիլ իմ,
Քիզ թաղադան ճարիլ իմ,
Սիրտս հաւասարիլ իմ,
Իմ դուշմնի աշկիւրը
Էրկու ասղով կարիլ իմ
Քիզ փիանդազ խալով թաքնաբանդ պիտի:

Փրսանդ զլմնիմ՝ մէկ օր կուլի՝ քիզ ճարիմ,
Դուն զարաւի իս, ես քի համա մահանդ իմ,
Չախառւ իսանի պէս քեզնից փրանդ իմ,
Ինչի փրանդացրիւ,
Էրկու աչկով լացացրիւ,
Նարաբ քեզ ինչ գէթ արի,
Ինձ քիզանից հեռացրիւ.
Քու զլմնողի հալբաթ մէ փրսանդ պիտի:

Քանդուի բաղիւնիւրու տունը, լեզուն մնջանայ,
Բալքամ էնդով էս իմ սիրտս գնջանայ,
Ձեռին բռնած չայի պէտի է փնջանայ,
Փունջ խմէ, մեր տուն արի,
Աբա մենակ դուն արի,
Ճամփին դուշման շատ է,
Մի քնի, զարթուն արի,
Բաղիւնիւրու լիզուն բարութանդ պիտի:

Քանդուի բաղիւնիւրու տուն ու տիղիր,
Էրթան կորչին, գնան դիբա գիղիր,
Հիւրնդանան, էլ չի ճարին դիղիր,
Դեզով սիրտս դադ շինից,
Նա ինձի տուցադ շինից,
Չամչի-Մէլքօն փիքը արաւ,
Մէ աջայիւր խաղ շինից,
Չամչի-Մէլքօ, քիզ էլ ինչ նոխսանդ պիտի:

Գ

Խարագ-Չալի, իմ տաս շահին ինչ արիւր,
Ճրաքուս կերար, իմ թանդիրէն ինչ արիւր:

Փողոցումն ման իս գալիս դիւի թաքուն,
Ինչ սըհաթ ինձ ռաստ էկար.
Մում հալեցիր, կուլ տուիր իմ ճրագուն,
Մուղղըզ կերար, բաս քու մայէն ինչ արիւր:

Մում ուղեւիս՝ թալ տուեցիր, խափեցիր,
Էսօր էքուց զըցելով՝ քիզ թափեցիր,
Դիլի նման իմ ճրաքուն լափեցիր,
Աշկիրտի ու քարզարի փայն ինչ արիւր:

Հարցրեցի աշկրտին ու քարզարին,
Մումն ինչ արիւր, ախր թամամից տարին,
Ճրաքուն փուխ ըլի ձիր վուրդկէրանց չարին,
Միջինն տարար, ջուալիս թայն ինչ արիւր:

Առաւօտը գնացի դուքանի դուռը,
Պարտկանտէրիւրը բռնիլ էին չուրս կուռը,
Էրկու շահի հանից դրից իմ բուռը,
Ինձ խափեցիր, էն մէկ հայուն ինչ արիւր:

Գանդատելով պօլիցին իմաց արի,
Դէսէտնիկ բերի, գուքանը բաց արի,
Բան վուր չըկէր՝ գլխին տուի, լաց արի,
Չամչի Մէլքօ, էն դալմադալն ինչ արիւր: ¹⁾

¹⁾ Շամչի Մէլքօն ճրանդուէ մում ածող է եղել:

Դ

Դ Օ Ձ Ս Մ Ա

Հաւատովս հաւատամ,
Իմ վուտովս դամ
Օրը իրիք անգամ,
Ժամ, Աստուածածին:

Տանիս արքայութին,
Տուր թողութին,
Քի երկիրապետութին
Տամ, Աստուածածին:

Աստուած է իմ ետրը,
Նա է իմ ճարը,
Թուղ իս քաշիմ դարը,
Էս դարդ ու սարը,
Չի քաշի արդարը
Ղամ, Աստուածածին:

Չոքեցաւ ջանիս,
Ասի հոգիս հանիս,
Դըրախտը տանիս,

Թաք ինձ նահախ չանիս,
Չուտով չսպանիս
Իմ միղքս, քահանիս
Համ, Աստուածածին:

Ես Չամչի-Մէքօն իմ,
Ինձ նահախ չէրիս,
Միղաւորներուն հաւատ կու բերիս.
Համ աշխարիս տէր իս,
Համ դատամէր իս,
Համ մարդասէր իս,
Համ Աստուածածին:

Ե

Թ Է Ջ Լ Ի Ս

Ո՞վ սուրփաղան Յօսէփ, մինձ կաթողիկոս,
Քիզ գովիմ ամինայն ժամ, հոգեւոր տէր,
Լուսաւորչայ ազգէն թաջ ու թօմարն իս,
Քիզ երկրպագութին տամ, հոգեւոր տէր:

Արեւելք, արեւմուտ, հարաւ և հիւսիս,
Բովանդակ աշխարք թարիփ կանէ քիզ,
Էս չուրս կուզմ հառց դուն թագաւոր իս,
Համ մարմնաւոր տէր իս, համ հոգեւոր տէր:

Տասն ու մէկն էր թէրէրվալի ամիսը,
Բովանդակ ուրախացաւ քու տիսը,
Քու մուրարաք վուտը հասաւ Թիֆլիզը,
Իրիզնուց ցօղած էկաւ նամ, հոգեւոր տէր:

Չամչի Մէքօն ասաւ՝ աչքս թաց լինի,
Քու աղօթքը վրէս չուրս դիմաց լինի,
Օղորմութեան դուռդ վրէս բաց լինի,
Չունիս շափաղաթիզ քամ, հոգեւոր տէր:

Ես Չամչի Մէլքօն իմ, դու իս իմ ճարը,
Ես դու ես իմ ճար, ես օտկակարը,
Մէլքօն Բաղդադար, Զուշան, Մարմարը,
Քու դովլաթով թափիմ, դամ, հողևոր տէր:

Զ

Դ Ո Ի Բ Է Յ Ի Դ

Քաղկէն գնացի Մարնէուլ, նահախ նընգայ դաւի մէջն,
Տեսայ կարգով շարած էին, գինի չը կէր դաւի մէջն,

Ային օյինը կցեցին,
Սըտումս դանակ ցըցեցին,
Տակս խալիչէն գցեցին,
Լուով լիքն էր խաւի մէջն:

Վունց դօնաղ ու հուր գիտէին,
Վունց աղպէր ու քուր գիտէին,
Անի կիրակուր գիտէին,
Համ չը տեսայ հաւի մէջն:

Արժանի չիմ դոնարացէն,
Բեղարիլ իմ ալնի հացէն,
Թաք պռծընիմ իս էսղացէն,
Թուղ խիխտըվիմ շաւի մէջն:

Օխտը շափաթ էնդի կացայ,
Հալն ու ափալը իմացայ,

Անմիդ, անդէթ հիւրնդացայ,
Նահախ նընգայ ցաւի մէջն:

Ճամշի-Մէլքօն տեսաւ էրադ,
Չուրսը տանէին վազի վազ,
Մահէն օրս՝ պէտք է հինգ դադ
Կոլովիմ կտաւի մէջն:

2 ԶԱՅԷԼ ՕՂԼԱՆ

Ա.

Անիրաւ, քիզ ո՞վ ասաւ դալը մանէթ իս խաւրդա անում,
Քիզ համար էդ էլ քիչ էր, չուն՝ փողին իս թամահ անում,
Տարեցին ծածուկ տիղն հալա քաղցր էր դօպրօս անում,
Ասի՛ ոչինչ չիմ խաբար, ես էս իմ մահանայ անում,
Ասաւ քու կտրածն չիս իմանում,
Քիզ պէտք է կնուտ խփիլ տամ, ինձ էսպէս էր հարբա անում:

Ինչպէս որ ստրաժէն էկաւ, իմացայ, որ ջոնս դողաւ,
Իվան Լուկիանիչն էկաւ, էն նմութին ռանդս թռաւ,
Դուքանս պեշատեցին, ինձի օթախումն բռնաւ,
Էլի իզբալ ունէի, չուն՝ կնիկն շուտով մեռաւ,
Թէ նա էլ սաղ էր էլի՛ դամշուն էին արժան անում:

Վուտս դրին կօլօղկումն, սիրտս արնով եփ էր դալի,
Դօրօղնիչն հիտս խօսէր՝ ժանդ ու ժունգն վէր էր դալի,
Ջանումս դուդ էր նընգնում, եփ «էրմանին» ձէն էր տալի,
Էրկու որ խօսեցնում էր, դաստի չանէքումս էր տալի,
Ջգրու փարթլամիշ էլայ, չուն՝ էս բանը չիմ իմանում:

Տասնուվից օր բռնած էի, ճշմարիտ կէս ջանս տարաւ,
Էն անորդի անհուգին, իսկի մէ դամ ռահմն չարաւ,
Դարդս ինձի առիլ էր, շատ դամ կացայ քաղցած ծարաւ,
Մէ մանէթի ջհաթէն, հարուր ռուրլի փուղս տարաւ,
Տասը խանա խաղ իմ կապի, սաքի էստով ջիգը իմ անում:

էն փողն տիղունն ուտէ, որ չառողջանայ ջանն,
էլի էնդով մունչ կու կացնիմ նրա պէս քօփակ քափթար շանն,
Ողջիցդ հեռու ըլի ռուսի դիւանն, էսպէս բանն,
էն աւել զատ տուն չէնայ դօրօղնիչու աիդ ու տանն,
Անհատ ու անպակաս ըլի՝ ինչ որ նրան իմ օխնանք անում:

Հէնց գիտիմ՝ ջլիս չիմ պըծնի, սրտումս մին դարդ ու սար է,
Ճնորակով իմ խալիսիցը, ողջն ինձի հաւաղար է,
Գօրօղնիչն էնպէս գիտէր՝ Բաղդասարը զարափդար է,
Վռտիս փէտի կօլօղկէն, հէնց իմացայ՝ ջաղցարար է,
Ոսկոտանքս ջարթում էր՝ նա ուփրօ էր թամբահ անում:

Գօրօղնիչն ասաւ՝ ինչ անիմ, էնպէս տղայ չէ, որ դրան տէհամ,
Քանի որ ինձի ձէն տար, չէր ըլի, որ մօղն չէհամ,
Առաւ՝ պիտարին ասա՛, իս վիւր կու կենամ, դուրս կէհամ,
Սա էլ միծ ու միծ էր բղաւում, սուտ հարբա էր գալի, տէհամ,
Ասի՝ ոչինչ չիմ խաբար, է ինչ շատ իս դումիտ անում:

Դաւիթին ասի՝ քրթամ տանք, նա ինձ ասաւ՝ չլիմ, չիմանամ,
Ասի՝ էսպէս տանջանքով, մկամ, քանի գիմանամ,
Ասաւ՝ Սըփազանիցն ¹⁾ կէհամ, խաբար կու իմանամ,
Ասի՝ գնա ու շուտ արի, ճտնապարիդ ման դիւանամ,
Ասի էր՝ փիքը չանէ, շփեղտուրին ²⁾ իմ խնդիրը անում:

Ննգիլ իմ փորցանքի մէջն, էլ չիմ տեսնում ճուղք ու ծառս,
էս էլ մի դուրսա աւելացաւ, քիչ ունէի դարդ ու սարս,

¹⁾ Ար օրինակի մէջ «սրբաղան» բառի դիմաց լուսանցումը գրուած է ռուսերէն Іосифъ Аргутинскій (Յովսէփ Արդութեան):

²⁾ Վերոգրեալ օրինակում «Շփեղտուր» բառի դիմաց նոյնպէս լուսանցումը գրուած է ռուսերէն (Кноррингъ կնորրինգ):

Տասնուկից մարդ շհադ ունիմ, օրթում կերած հաւաղարս,
Ձեռք գնելիս՝ դիփ հիդ փախան, կարուից օհտան եօնղարս,
էն նմութին ջունուն դառայ, տես թէ ինչիւր փիքը իմ անում:

Բէպօրտօվատ անելիս՝ գրեցին իմ հօր անումս,
.... էս իմ գլնէս, ինչի ննգար ջուքամումս,
Ինչ Ջահիլ օղլան ¹⁾ իմ գառի, չիմ ննգի էսպէս բանումս,
Ական թօթափելի տարան, գրեցին տուսախանումս,
Ջատ չարէս որ կտրուեցաւ, սաղաթին իմ գանդատ անում:

¹⁾ Սոխակ Հայաստանի Գ. եր. 225, ասուած է, որ Ջահիլ օղլան Յարութիւնը (որ և Արաեօմկան) ծնուել է Հաշտարխանում 1820 թուին, մեռել է 30 տարեկան և թաղուած է Հաշտարխանի գերեզմանոցում: Ներկայ երգիս մէջ թէն նկատուում են Հաշտարխանի բարբառի նշոյլներ, բայց չատ պակաս: Ամբողջ երգը Թիֆլիսի բարբառով գրուած լինելու պատճառաւ, բարեւոյ դատուեցաւ Ջահիլ օղլանը կցել Թիֆլիսի բարբառով գրուած երգերի մէջ, չը նայած՝ որ Ջահիլ օղլանի հետեւեալ երգերը նրա հաշտարխանցիութիւնն են ապացուցանում: Յամենայն դէպս՝ կամ Ջահիլ օղլանը իւր կեանքն անցրել է մեծ մասամբ Թիֆլիսում և կամ երկու են, ըստ ամենայն հաւանականութեան, Ջահիլ կամ Ջահէլ օղլանները: Վերջին նմութադրութիւնը առաւել հաւանական է թուում նրանով, որ այս մի երգի մէջ երգիչը կոչուած է Ջահիլ օղլան, միւս վերջիններում Ջահէլ օղլան:

Բ

Իմ բաժնալու դիւրարս անսէք՝ ինձ ինչ արաւ զնաց,
 էշխի սիրով՝ գլխիցս խելք ու միտքս տարաւ, զնաց,
 Աջաբ, ինչ էր իմ մեղս՝ բարկութեամբ բարբառաւ, զնաց,
 Զի կարացամ բան խօսել, լեզուս կալ-կապ արաւ, զնաց,
 Սիրտումս գիւղիւն դադն դաժար դաժար շարաւ, զնաց,
 Հոգիս մարմնէս կիլէյշի ¹⁾ տարաւ, բեզարաւ, զնաց,
 Մեղացս բարկացաւ տէրն, բազմացան իմ դուշմաններն,
 Մին կողմից էլ եարի սէրն սրախս մէջին վառաւ, զնաց:

Ինչքան որ դարդ ու բալայ կայ աշխարհիս, ողջ ինձ կըպաւ,
 Ում որ քաղցը բան ասի՝ վատ երեւաւ, քէֆին դըպաւ,
 Թունդ վարար սէլի նման միշտ արտասունքս շփշփաւ,
 Փալաքն էր եաղի դառաւ, դարտի օխն սիրտիս խփաւ,
 Մինչ էսօր ինձ էս հալի բուզգեարն՝ չարչարաւ զնաց,
 Զում որ էդ բախաի տէրն եմ, օրըսօր պիտի մեղքը բեռնեմ,
 Քեաշկայ, Աստուած մահ տայ՝ մեռնիմ, խիստ հալս վատ
 արաւ զնաց:

Իմաստունք չեն կարացել քննելի լըբի բանն,
 Կամ այժմոյս էլ կը խափեն, չեն տիրում սուլթանն ու խանն,
 Պատճառ որ չարասէր են, չար ա նրանց օգնականն,

¹⁾ Անհասկանալի:

Ում իրան ծուռ երեւց, կը քցեն չօլ եարանն,
 Ետքիցն ծաղր անելով՝ կասեն՝ թէ ցանցառաւ, զնաց,
 Իրանք մէկմէկուց հազ կանեն, մէկս մէկու հետ բաս կանեն,
 Հար եթանին տնազ կանեն, անխելք մարդը, խօ, կորաւ զնաց:

Սկզբից քաղցը խօսքով ջան ասելով, քցեց համի,
 Ամեն կերպ հաւատացրեց, ինձի արեց խաթըջամի,
 Խելքս էր, որ հաւատամ, վերջը բանին՝ ընկամ խամի,
 Դառեցիմ Մէջլում գիւանայ, կորցրամ Լէյլիս կամի,
 Էրվամ էս բէբաֆայէն, ջահիլ ումրս տարաւ, զնաց,
 Ով անդգամին եար անի, չի կարօզ նամուս առ անի,
 Յոյս կապիր, Աստուած ճար անի, թէ ոչ՝ խալխը բէզարաւ, զնաց:

Յոյս ունիմ՝ էս դարդերէն ինձ ազատի ստեղծող Տէրն,
 Այսուհետ էլ չի քաշեմ անդգամի էշխի սէրն,
 Զումքի շատ են փչացել եարի ուղուրին իմպէսներն,
 Փառք Առածու, ճանաչեցիմ ես իմ դօսդ ու դուշմաններն,
 Դիտեմ որ այսուհետեւ՝ չարերն հերկարաւ (հեռացաւ), զնաց,
 Նհախ փչացաւ իմ կեանքն, շատ քաշամ դարդ ու տանջանքն,
 Ջահէլ օղլան, սրտիդ կամքն, փանք Տեառն, կատարաւ, զնաց:

Գ.

Սիրելի, էշխիդ սիրով էրուաւ ջանս, քեզ արդ անեմ,
Ո՞վ ունիմ դայրի քեզ սւմուդ, կիսամանս (°) քեզ արդ անեմ,
Առաջինն կու յայտնեմ ամեն բանս քեզ արդ անեմ,
Արդարադատ կու դատես, իմ դիւանս քեզ արդ անեմ,
Օրըստօր բազմանում ա իմ դուշմանս քեզ արդ անեմ,
Ում ասեմ՝ որ հաւատեն, քօլն ինձի աչքից կատեն,
Աւելի կիլնի Փահրատին, իմ ամենջանս քեզ արդ անեմ:

Ինչքան որ ես ախ քաշեմ՝ շահ չի կայ, էդ բախտի տէրն եմ.
Էդքան իմ արտասուելս գիտես, պատճառ՝ ես քու սէրն եմ,
Քանի մին դարդ ու դամդ հաւաքեմ, իմ վրայ բեռնեմ,
Կու խնդրեմ Ստեղծողից՝ քեաշկա՛ Աստուած մահ տայ՝ մեռնիմ,
Էլ մինչի եփ գոռալով աղաչանս քեզ արդ անեմ,
Մին խօսիլ հետս համով, ինձի եար շինիլ քու կամով,
Հէրիք ա, մինչ էսօր դամով անցաւ կեանս, քեզ արդ անեմ:

Քու ձեռքովդ ինձ մօրթիլ, ճղիլ սիրտս, տես աշկեարայ,
Թէ ասեմ՝ չես հաւատիլ, պատճառը որ ծածկարար ա,
Եփ կու մեռնիմ, կու յիշես, կասես՝ իմ հաւադար ծառայ,
Ինձնէն յետ՝ քո կամքդ ա, ինչպէս ուզես, էնպէս արան,
Քու ձեռով մին կտոր քար դիլ նշանս, քեզ արդ անեմ,
Ախ քաշես, դարդով լցուես, մըխկըտես, կըծկծես,
Կարծեմ՝ միտդ կը քցես գերեզմանս, քեզ արդ անեմ:

Ախ քաշես, քինթէդ մուխն դուրս կուդայ, միշտ կը յիշես անումս,
Մին ինկնես ու կը իմանաս, էդքան էր սէրդ ջանումս,
Դաս ինձ վրայ գոռալով, արտասուես գերեզմանումս,
Էլ ինձ պէտքը չես իլիլ, գեղեցիկ նազլու խանսումս,
Աստուած անի քու և իմ դատաստանս, քեզ արդ անեմ,
Սպանար իմ պէս շատին, վայ նրան, ով քեզ հաւատի,
Յոյս ունիմ՝ Աստուած դատի երկոքեանս, քեզ արդ անեմ:

Ջահէլ Օղլան Արտեօմկան եմ, մինչի երբ մնամ էդ հալով,
Լաւ քցար էշխիդ ծովն, քաղցը լեղուով ֆանտ աալով,
Զեմ խաբար ուր կուտանի ինձի էդքան լափեր տալով,
Հանիլ քեղնէն եմ խնդրում լաւ գոռալով միսկըտալով,
Միմիայն դու ես իմ դարդ ու դարմանս, քեզ արդ անեմ,
Աստուած տայ մեղի սէրութիւն, մինչև ի խորին ծերութիւն,
Հոշակուի ամեն տէրութիւն գովասանս, քեզ արդ անեմ:

Դ

Ով Զահէլ օղլանին իշարաթ կանի,
 Զըլիմ՝ թէ նա հարգիս դասաւաթ կանի,
 Սուղաշը սուղաշի հետ մասլահաթ կանի,
 Շարի ձեռնէն կուգայ ու դայրաթ կանի,
 Կարմիր թշին խալը սիւսաթ կանի:

Ինչ հիւանդ կայ աշխարհքիս, առողջանայ,
 Նամարդ մարդի շատ դովլաթ փշանայ,
 Աղքատանայ, դռնէ դուռը խեղճանայ,
 ¹⁾ ինքը, թէ շուտով չի փշանայ,
 Դօստ դարդաշի մօտ շատ ոչնչանայ,
 Նազլու եարն չար խօսքերով ռատ կանի:

Զեմ ուզում, թէ նազլու եարը չարանայ,
 Զարանայ՝ ինձ կու քաշի դանարայ,
 Ով եադ ասէ՝ ջուխտ ականջը քառանայ,
 Թէջլիս, վարշադ, եապանայ ²⁾,
 Բադդասարը խաղին չի տկարանայ,
 Կու ³⁾ դաստի մալամաթ կանի:

¹⁾ Զի որոշւում:

²⁾ Երեկ՝ երգերի անուններ են:

³⁾ Զի որոշւում:

Խօսքը նրանն է՝ ով աշխարհքիս դինջ կուլի,
 Աշխարհքումն շատ իշխան կայ՝ վիրջ կուլի,
 Մէ գամ կուլի, բովանդակն վիրջ կուլի,
 Ոնց (ոչ) ամէն խաղ ասող Թուրինջ կուլի,
 Եարար Զահէլ օղլանի վիրջն ինչ կուլի ¹⁾:

¹⁾ Վերջին տուրը դարձեալ Թիֆլիսի բարբառ է:

ՌՈՍՏՈՄ ՄԱՏԱԹՈՎ

ՍԷՓԻԼ ԶԱՔԱՐ

ՔԷԾԻԾ ՆՈՎԱ

ՌՈՍՏՈՄ ՄԱՏԱԹՈՎ

Հայրի՛ք Մոնոթարթի ¹⁾ ձեռին եսիր չը նընգար, Իսայի,
Կատորժնից փախածի նման Հաշտարխան էկար, Իսայի,
Մէկ-երկու չը անցկացաւ, շուտ ինձի գլթար, Իսայի,
Հաղար ջուրա թանխա տուար, վերջը կպցրար, Իսայի,
Էն սահաթը քանդուիլ էր, որ ինձ ըստտ էկար, Իսայի:

Տասն ու հինգ ձիւ շուր խոստացար, ասիր՝ թագէք պիտիմ կարի,
Ջարթնի էն շուրեղէնը՝ ինչ Պետերբուրգումն իմ ճարի
Քարեղէն ու մարգարիտը՝ ըստունք հէսար չիմ համբարի,
Չուրս հաղար թուման ջամ տուար, նուխսէն էլ զրկար, Իսայի:

Դիփուն էրկու մարդ էր բերում էնքան զանազան բաժինքը,
Մէկին միջկին էր դռակ՝ մէջը ձիւ մազով լիքը,
Որ ճամփին էին գէն գցի Մոսկովից փախած մարդիկը,
Էն ձեռնէմէս խլար, հինգ բուբլով ծախար, Իսայի:

Չուն անամօթ սատանայ իս, հէնց զիզին մինձ կայի ²⁾ ունիս,
Քու մինձ կային՝ դուլթն էն ա՝ դուշկեմէն փայլ ունիս,
Թէ գողցրած, փախցրած հինգ շայի, տաս տաս շայի ունիս,
Էն էլ կսւզր ու քուքուրթի տո՛ւր, հիտդ գծուխք տան, Իսայի:

¹⁾ Բոնապարտ-Նապալիոնի մասին է խօսքը:

²⁾ Կայք:

Վուրդի մի ծըծմէր իս տեսնում, քովակ շան պէս ցանկանում իս,
Վուրդի պարտկան տէր իս տեսնում շուտ սուտ հիւանդանում իս,
Ինչ տիղ մէ էրէց իս տեսնում, ամէն ջուրա փանդ անում իս,
Դուն էլ դառնում իս վարդապիտ, նընգնում իս աշխար, Իսայի,
Հոգիդ սատանէքն տանին բելիերանց դաս, Իսայի,
Լէշդ էլ խուղի արժան չըլի, կործանուիս մախրան, Իսայի:

Օղուշաղիցս զրկեցիր, փըշանայ քիդ պէս անիրը,
Մուղան-չօլումը սատակիս, շանթին դարա իւաննիրը,
Աչկիրդ դարդէքը հանին, աղիքնիրդ գիւանիրը,
Մէկին մէ մախալ չը հասնի, հէնց անին մաս մաս, Իսայի:

Չուն դադաւարի պառսիլ իս, միշտ էդպէս գաղա կու մնաս,
Չուն հէսաբիցս փախշում իս, գիղիմ՝ շտրբանդա կու մնաս,
Տունդ տիղդ գլխիդ քանդուլի, օղուշաղով տակը մնաս,
Տէրտէր-քահանայ չը հասնի, սատակիս անմաս, Իսայի,

Դիւիցդ անպակաս ըլի էս իմ ջերմիւռանդ օխնանքը,
Էլ դատկուծին չը մնաս, սատակիս մինչև բարկենթանքը,
Մլթոնու պէս կրակ տան էդ քու դարշելի ջանդաքը,
Էլ իղդ թոզդ չը մնայ, թէ ուրուքմին կաս, Իսայի:

ՌՈՍՏՈՄ ՄԱՏԱԹՈՎ,

Ս Է Փ Ի Լ Զ Ա Ք Ա Ր

Թ Է Զ Լ Ի Ս

Դուն մէ կոկոռ վարդ իս, ես քեզի բլբուլ,
Քիզանից հեռանամ սիրաս լալ պիտի,
Լալ ու մարջան եախերուդ շարիլ իս,
Էնդու վըէն ամբարդաու քար պիտի:

Դուն սիրունութենով Լէյիլի նման իս,
Դուղիս անուշ խօսկով իմ հոգիս հանիս,
Օսկէ քամարդ միշկէմէդ հիդ անիս,
Փարազաթ մանդալուդ Քիրման շալ պիտի:

Քու էշխըդ կրակ է, սիրոս է դադում,
Քիզմէն որ սէր շունիմ, իփ իմ ծիծաղում,
Իս ու դուն մէ բաղում խալվաթ օթախում,
Միդ էլ էնդի էլ ինչ դօսում ու դալ պիտի:

Մէ ձեռիդ շուշայ էր, մէ ձեռիդ օսկէ թաս,
Ի՞նչ կուլի լըցնիս քու ձեռով, ինձ տաս,
Սէփիլ-Ջաքարին հոգին առնելու դաս՝
Ի՞նչ խօսի ունէ, էն սահաթին տալ պիտի:

Ք Է Ծ Ի Ծ Ն Ո Վ Ա

Ա.

Թ Ա Խ Մ Ի Զ

Արդար ես դուն, էս աշխարհիս լուս փայլակիցն ունիս խաբար,
Աբրահամ որ մատաղ արաւ, էն մատաղից ունիս խաբար,
Մատաղներն օջախ արին, էն կրակից ունիս խաբար,
Մարմառ քարը որ կէս արաւ, էն դանակից ունիս խաբար,
Երկնքէն դոչ մատաղ առաւ, էն հրեշտակից ունիս խաբար:

Տեհէք՝ Յուդէն էն ինչ արաւ, ինչպէս մատնեց Տէր Յիսուսին,
Վի կարան, տանջանքով տարան իր առաջի Պիղատոսին,
Ջրհուտնիւրն անհաւատ ին, կամեցան խաչին Քրիստոսին,
Վրայ խաչին ջուր ծարաւեց, քացախ լեղին բերէք՝ ասին,
Բշխանդով գլխին դրին՝ փուշ պսակից ունիս խաբար:

Ձանազան չարչարանք տուին Լուսաւորչու լուս Գրիքուրին,
Տրդատին խուզ գարծրուց էն բանական թագաւորին,
Խոսրովգուլստ մարդ զրկեցին, զնաջէք, տեսէք էն հուրին,
Լացով ու ողբալով տեսան, խիստ առաջ էր մէկ իր քուրին,
Հայոց ազգը մեծ դովը ունէր, ժամանակէն ունիս խաբար:

Աղամայ որդի, դրուստ կացի, հոգիդ զժոխկին մի քաշի,
Սուտ մի խօսի, մարդ մի խափի, էն կինքը տանջանք մի քաշի,
Աբգար թագաւոր նստեցաւ, մարդ պիտի պատկերը քաշի,
Արժանի չենք նրա տեսին, մարդ զրկենք պատկերքն քաշի,
Քրիստոնէին սաղուաթ էկաւ, դաստաւակից ունիս խաբար:

Թիփիլիզ-Քէշիշ-Նովա, չար մի կենա, խիստ մեղաւոր,
Տէրը դատաստան կու նստի, կու փշին արդար դատաւոր,
Ում գուրծքն էնդի բարի է, զըրախտին կուլի թագաւոր,
Յամաքն էթող, ծովն վարից, ... ունիս խաբար:

Բ

Թ Է Զ Լ Ի Ս

Երկնային թաղաւոր, երկիրսպազանեմ,
 Քոմակ ես աշխարիս, կուս Աստուածածին,
 Աւալ էս աշխարիս դուն ըլիս քոմակ,
 Ինը դաս հրեշտակաց լուս, Աստուածածին:

Ասաւ՝ մի լալ, մի լալ, իմ քաղցր մայր,
 Օհանէզ որդիդ էր, Զաքարէն հայր,
 Ինձ դարդուտ տանէին, դուն լալով կէջիր,
 Քու լալը ցաւ թուաւ, կուտ Աստուածածին:

Օհանէզ փրկիչը նա արաւ իմաց,
 Ծիծերը գջըլտած, մազերն էր քանդած,
 Յիսուս խաչի տակը նընգաւ ու դուռաց,
 Ասաւ՝ լաւ է, քանի լաս, Աստուածածին:

Ծըծիրը կամարար, որդին ժամարար,
 Պատկիրքը վիր էգի, միդ համբուր արար,
 Բերանը սգի էր հաղուրդ միդ համար,
 Արնի քու ճաշակուինք մաս, Աստուածածին:

Ճշմարիտ հաւատանք Յիսուս մեր տէրը,
 Աւագան փրկիչն էր պատարագիրը ¹⁾
 Ով որ քրիստոնեայ է, Քրիստոսի սէրը
 Յիսուն օր կու պահէ պաս, Աստուածածին:

Աստուածածին նըստած էր Բէթլէէմի մէջը,
 Յիսուս խըտրտին էր, աւետարանն աջը,
 Սէլքոն, Գասպար, Բաղդասար, աստղն էր առաջը,
 Հնդստանէն եկան տիս, Աստուածածին:

Բանդա Քէշիշ-նովէն կանչում էր՝ հարա՛,
 Որդու արէն գինը սրբերն ին ծառայ,
 Թէ մենք արժանի չենք, դուն արժան արա՛
 Իրիցի բաժանքով մաս, Աստուածածին:

¹⁾ Զի հասկացուում:

Ք ի Չ ի Կ Ն Ո Վ Ա

Ա.

Թ Է Տ Լ Ի Ս

Անգաճ արէք մէկ բան ասիմ, սիրելիք,
Սատանական բանին կանգնիլ ինք հակառակ,
Բան չունինք իստակ:
Իստակ աղօթք արէք Աստծու համար,
Թէ չէ նա միզ ամա կու պատրաստէ կրակ,
Կէրուինք բովանդակ:

Բովանդակ աշխարիս վիրջն մօտացաւ,
Վասն մեր մեղացէն միղքն շատացաւ,
Յիսուս մտաւ աւաղան, մկրտուեցաւ,
Նա էնչախն դառաւ միզ ամա հրիշտակ ¹⁾,
Խօսկովն օրինակ:

Օրինակ զերեզման մտաւ Յիսուսն,
Տարէնը մէ գամ կու բղխայ լունն,
Չուրս գլուխ գիրք պատմող Մաթուղ, Մարկուսն,
Սուրբ Ղուկաս, Յաննէզ նրանց նմանակ՝
Էլաւ նշանակ:

¹⁾ Մի օրինակում՝ մեզ յիշատակ:

Նշանակ գերեզման ²⁾ յարութեան օրն,
Յիսուն օր պապ պահինք Աստուծու սէրն ³⁾,
Մարիամ աստուածածին Յիսուսի մէրն ⁴⁾,
Պէտկ է դուն չը տապ կըրակ ⁵⁾,
Քիչիք-նովին քօմակ մէկ ժամանակ
2ը շանց տապ հուր կըրակ:

Բ

Անումդ յայտնի չիմ անում, նուր նովջըվան իս, գովելի,
Քուլլու քաղաքի մէջն շատ սիրեկան իս, գովելի,
Վարդի նման բաց էլած ռանգ եասաման իս, գովելի,
Բլբուլի պէս ճըկճըկող, տես, ինչ իսան իս, գովելի,
Եբոը քեզ մօտիկ կուտամ, խելքս կու տանիս, գովելի:

Ինքդ կոկոռ վարդի պէս, քու շոխկն շափաղ իս արի,
Գցել իս բանդիվան, բլբուլին տուցաղ իս արի,
Ինձ էլ էշխով էրիլ իս, սիրտս դուգուն դաղ իս արի,
Բէմուրվաթ բաղիբնեըուն դիփ մէտի եղնաղ իս արի,
Էն ջահաթէն էրոււմ իմ, ինձի ռահմ անես, գովելի:

Թէպէտ էշխով էրոււմ իմ, էլի դարդիս եմ դիմանում,
Դուն ինքդ ռահմն չունիս, իմ դարդիրս չիս իմանում,
Ինձ սարսար իս շինի, ուշկս գլխէմէս իս տանում,
Ջալլաթի պէս դալիս եո, դաստին հոքիս իս հանում,
Սպանէ... Թէ ինձ էլ հիտըդ կու տանիս, գովելի:

Ինձ նահալս մի սպանի Մէջլումի դիւանի նման,
Համաշա պտուռ գու քամ գլխիդ փարվանի նման,
Ջօրբայութին իս անում Բոստում-Ղահրամանի նման,
Քու գովասանքն իմ ասում էսպէս գովասանքի նման,
Ջէհէլ իս, Քիչիք-նովան, շատ խաղ կու հանիս գովելի:

²⁾ Մի օրինակում՝ Քրիստոսի յարութեան օրն:

³⁾ Մի օր. Մենք նրա սէրն.

⁴⁾ Մի օր. Մայր Աստուածածին Քրիստոսի մէրն:

⁵⁾ Մի օր. Այս տողը չը կայ:

Գ

Թ Է Տ Լ Ի Ս

Արարիչ Աստծուն փառք տանք միասին,
Յոյս ունենանք աջու դասին հասարին,
Սատանական բանին վուչ բան միասին,
Թէպէտ խափով խափուաւ շուտով հասարին:

Աստուած կանչինք, աղաղակինք մէ հանգին,
Մահ կայ՝ լաւ է, մահ կայ՝ փունչիչ մէ հանգին,
Յոյց տըւող է լաւ ու վատն մէ հանգին,
Ջուր կու խըմինք անմահական հասարին:

Աստուած աղաչելով անին հասակին,
Յատուկ մարգարէին բանին հասակին,
Ինչ վախտ բաղչեց Արրահամուն Սահակին,
Մութը տիղը ծիծաղեցաւ հասարին:

Աղանշաքս զրիւ տալ տո՛ւ Արամին,
Ինչ ունենամ բարի խնդիրք՝ արն մին,
Քիչիկ-նովան, մուրաղիդ ան, ամլն,
Ճանաչելով նամուս, դայրաթ հասարին:

Դ

Թ Է Տ Լ Ի Ս ¹⁾

Արտասուելով խնդիրք ունիմ, խմացիր,
Դուն իս Աստծու անմահ գառն, Արարիչ,
Ահալի ցաւ կայ աշխարհս վրայ,
Դու հիւսացնիս էսպէս չարն, Արարիչ:

Մինչև էրկու ամիս այս ցաւն կացաւ,
Իսկի համբարք չունէր, շատն փշացաւ,
Վասն միր միղացէն, վարձքն քըշացաւ,
Դուն իս հախ գատաստան շարն, Արարիչ:

Ինձ պէս միղաւուրքն պիտի աղաչին,
Վուղրան արտասուելով, անունդ կանչին,
Երկիրապաւլութիւն տան քու պայծառ խաչին ²⁾,
.

Համփիրէցիր, յետով դուրծքն չափեցիր,
Չատին արձակեցիր, շատին կապեցիր,
Ինչպէս Մանասէին հուրէն թափեցիր,
Դուն իս Քիչիք-նովին ճարն, Արարիչ:

¹⁾ Այս երգն ասել է խօչերի ժամանակ, 1830 թուին:

²⁾ Երբորդ տան վերջին տողը պակաս է:

Ե

Բլբուլը վարդին կարօտ, եարին ինչ գուման տսեմ,
Աչքէդ հեռանալով արտասուելով ջան տսեմ,
Ով դայ դարդս իմանայ, հաւատար խան տսեմ,
Քարամդատի օրինակ՝ էրուելով մէ բան տսեմ,
Իմ ուշկն վարդի հիտն է, ումն բանդիվտն տսեմ:

Եարիցս ինչ իմանամ, որ էս կրակէն թափէ,
Ինչքան տսեմ՝ սիրելի, աչքս արտասունք չափէ,
Միշտ ոնց պէտք է դիմանամ, եարար ինչպէս հէսար է,
Էլ չունի էն իղբարն, չէ թէ բաղիփին խափէ,
Ով մէ խարար իմանայ, շահ ու սուլթան, խան տսեմ:

Մտքիցս մոլորուել եմ, աչքս ճանապարհի ա,
Վարդն իմն գիտէի, իմացիլ իմ խարի ա,
Մտածելօք իմացայ, բաղիփը նաչարի ա,
Էսքան դարդ ու ստր ունիմ, եարար վերջն բնրի ա,
Ինչ մարդ խարար իմանայ, տրտմելով աման տսեմ:

Չատ մարդ կօսէ՝ եար սիրեմ, սէր անդադար ունէ,
Լեզուս չի կարող կարդալ, սէրը մինձ դաւթար ունէ,
Գիշեր ցերեկ դահրիցս աչքս լցուած արուն է,
Քիչիք-նովին ինչ գաւալ, թէ բափալու եար ունէ,
Բոլոր աշխարհիս կողմէն գովեմ քիզ, աննման տսեմ:

Զ

ՉԱՐԻՉՈՒՐԻ ՄՈՒԽԱՄՄԱԶ

Լուս սլայծառ Իջման տիգն դուռն շատ գովելի է,
Ծաղկած բոլորքն դաշտով ձուրն շատ գովելի է,
Բարելի պտուղ տըռող ջուրն շատ գովելի է,
Մեծամեծ օտարն երգնէն հուրն (") շատ գովելի է,
Յոյց տըւէք այս ասմունքն, վուրն շատ գովելի է:

Տրդատի ժամանակին տիս ինչքան բաշարեցին,
Արբանց նահատակելով՝ չէլաւ, չը բեզարեցին,
Սուրփ Գրիքուր Լուսաւորչուն սարսափեալ շարշարեցին,
Գեցցին խուր վիրապն օձն ու կարիճ շարեցին ¹⁾:

Յետով սուրբ կուսանաց գալն Տրդատն իմանում էր,
Գիշերն ուշկով մտկով սրտումն ցանկանում էր,
Խաչափայտն դօշին էր, հաւամ մտկով դարմանում էր,
Հոռոմսին բռնիլ տըւաւ, միուսին հարցընում էր,
Բռնից Տրդատին ախտից, դօռն շատ գովելի է:

Հոռոմսիմ կոյսն փախաւ Տրդատի պալատիցն,
Սուրբ Գայեանի ձեռնէն բռնէին մատըն մատիցն,
Անհամբարք բաղմուլիսն հասան շատէն շատիցն,
Նահատակ կոտորուէին չը զըրկուան հաւատիցն,
Հաւատի համար լաւ է սուրն, շատ գովելի է:

¹⁾ Վերջին տողը պակասում է:

Մէկ բարեկի կինարմատ իւր հիւր ¹⁾ տանիցն հաց առաւ,
 Լալով սուրբ Լուսաւորչի խուր վիրապն բաց արաւ,
 Կսանց նահատակուիլն ճշմարիտ իմաց արաւ,
 Ասաւ՝ այն խուզն սաղ է, սուրբ բերանն բաց արաւ,
 Լուսաւորչու ասմունքն զսւրն շատ գովելի է:

Խուզ դարձուց՝ հոթհոթելով, բղբղում էր, կանչում էր,
 Եփ Լուսաւորչին տեսաւ, ուշկ ունէր, ամանչում էր,
 Իր միդկն դարձ էր գալի, ձեռն ու վուտին պտչում էր,
 Լուսաւորչու հաւատին շատ ու շատ աղանչում էր,
 Կռապաշտ հաւատն էթող, նուրն շատ գովելի է:

Տրդատի մկրտելով իր միդկն աղատէին,
 Էկան չորս կողմանիցն և կէին՝ տնապատ էին,
 Ըստ ու շատ ուրախացան, հայուց ազգն հաւտէին,
 Սուրբ լուսաւորչու աջն համբուրողն շատ էին,
 Նորատօն էր խնդիրքն (^o), օրն շատ գովելի է:

Իջման տեղի տթուռն Տրդատի վարթարած է,
 Ուղքովն քարն կրած, շնուրքով պատն շարած է,
 Անհամբարք կանթիզնիրն սուրբ տաճարին վառած է,
 Սուրբ միռոնի էփ գալով այլ ազգն խաւարած է,
 Լուսաւորչու մասունքն—կուռն շատ գովելի է:

Հայոց այն թուէն դէսն շատ չար ու բարի անցաւ,
 Հազար ութ հարուր եառասուն ու մէ տարի անցաւ,
 Քանի կաթողիկոսնիր գիփ էն ճանապարհն անցաւ,
 Հարուր եառասուն ութ թիւն գիփ էն ճանապարհն անցաւ,
 Նրանց հաքի ըզգիստն շուրն շատ գովելի է:

¹⁾ Գուցէ՛ հօր տանիցն:

Տէր, խաւարած մի թողնի, լուսիդ արժանի արա՛ւ,
 Մի հիւացնի էրէսդ, տիսիդ արժանի արա՛ւ,
 Ողորմութիւնդ շատ է, կիսիդ արժանի արա՛ւ,
 Երկնային հարսն շինէ՛, փէսիդ արժանի արա՛ւ,
 Քիչիկ-նովի ասմունքն խուռն ¹⁾ շատ գովելի է:

¹⁾ Ասմունքը խուռն՝ երկի, ուղում է ասել խրթին:

Է

Դ Օ Ղ Ա Մ Ա

Կապել իս աշխարին բիւր հազարին,
Ինձ պէս դունահրարին գալ, Աստուածածին,
Դառել եմ անասունք, ինքդ իս մասունք,
Կու շափիմ արտասունք, լալ Աստուածածին:

Լալ քաշեմ էս դարով, միշտ ամսով տարով,
Չուչս բաղձիս շարով, չըլիմ ազարով,
Խոստովանիմ իղբարով, տիսդ գամ բարով,
Չըլիմ դարդ ու սարով հալ, Աստուածածին:

Հալ չունիմ, տուր բարիդ, Յիսուսն արիդ,
Ղուլ իմ քու մուշտարիդ, քաղցրադուն ծառիդ,
Ողբարով հասարիդ, անգամ տուր բարիդ,
Ուղում եմ տաճարիդ գալ, Աստուածածին:

Դամ հայրդ Ովակիմ, մայրդ Աննա կին,
Քեզ տուց արագին(°) յատուկ հասակին,
Տէր անմահ պսակին, դամ վուտիդ տակին
Քիչիք-նովի աղգին շալ(°), Աստուածածին:

Ը

Ո՛վ իմ սիրելի, աննման իս զարդարած իղբար,
Դուն ինքդ իս սարդար,
Պատկերքդ դոված, աչքերդ վառ-վառ,
Նմանակ չըաղդար,
Էնպէս քիզ դովիմ, վունց շամս ու դամար,
Չուխկ կուտաս ինձ համար,
Անշափ խելօք իս, ունիս էհտիբար,
Ուր գնաս, հիտըդ տար,
Բօյըդ է բէրած, ինչպէս սալբու ծառ,
Ջուհար իս անգին քար:

Ի՞նչ լիզու պէտք է՝ թարիփլամէզ գիփ թամամ անէ,
Վուր սրտէն քիզ հանէ,
Էշխէզ էրուած իմ, այս ինչպէս բան է,
Ղուլիմ իմ, ո՞վ ճար անէ,
Խնդրիմ սրտէմէզ խիալդ հանէ,
Տուր խարին սալանէ,
Դուանդ դուլ շինէ, ինչքան կենթան է,
Խնդիրքս էսքան է,
Ո՛վ ջուրաթ կօնէ, քիզ, ո՞վ կօնէ քար,
Ե՛մ, մէջլիսի սարդար:

Դօշէզ փշում է դրախտի հուտն սալբու ուէհանի,
Չատ ուրիշ նշանի,
Ինքդ սարդար իս, ծառայ ունիս համբարք մէ քանի,
Ինձ խիլքէս մի հանի,

Դատաւոր չկայ, դարդս իմանայ, դատաստան անի,

Արդ անիմ մէ քանի,

Ազգով խելօք իս, ուշկ ու մտկանի,

Ինձ բան էս մի անի,

Բօյիդ մինայ է սալբու ծառ դուարթար(°),

Ունիս խօսի ու բառ:

Եան, ինչպէս գովիմ, սարդար ու եար իս,

Լիզուովդ ճարտար իս,

Քիզ գովիլ չը կայ, օսկէ մարան իս,

Խաղինայ կու բանիս,

Խնդրեմ Աստծանից, վուր անթառամ պսակն առնիս,

Ինձ խաչաղպէր տանիս,

Աստուած կու սիրիս, մտկէդ չը հանիս,

Ջուտով մօտըդ տանիս,

Ջէհէլ իմ, Քիշիք-Նովան, գովբդ շինիլ իմ դաւթար,

Սողոմոն քիզ համար:

Թ

Վարթէն կորած բլբուլն ինչպէս աղալաթ ունէ,

Դիշեր ցերէկ դահրիցն էրուել ու ջալլաթ ունէ,

Պէտք է ախ ու վախ քաշէ, սէրն մեծ մուլաթ (°) ունէ,

Իր կեանքն մոլորիլ է, սիվեղէն խալաթ ունէ:

Վարթիցն հիռանալով՝ պէտք է վուր մահ ունէնամ,

Եադն չը մօտավուրուի, մտիկ տամ, շահ ունէնամ,

Չէ թէ ուրիշն քաղէ, խարիցն ահ ունէնամ,

Ասէք վարթին մոռանայ, թէպէտ դունահ ունէնամ,

Սէրիցն բանդ է շինի, հոքիս ամանաթ ունէ:

Ո՛վ կէր՝ դարիբ բլբուլին սիրտն մխիթարիլ էր,

Հաղար բարաթ դարդ ունէր, սըղալն բէղարիլ էր,

Էլ չէր ուղու՛մ սաղ մնայ, իր վնասն ճարիլ էր,

Վարթի պայծառութիւնն ուշկ ու միակս տարիլ էր,

Սէրն ջալլաթ է դարի, կեանքս մէ համլաթ (°) ունէ:

Ինքս բլբուլ իմ դարի, վարթին իմ եարն իմ շինի,

Դօստիցն եաղ ուղողին քաղիվն խարն իմ շինի,

Դցիլ իմ գոնէ դուռն, խիստ դարբէղարն իմ շինի,

Էսպէս էրուած մուխամբաղ օրինակ ծառն իմ շինի,

Քիշիք-Նովի դարդէրուն խաբարն խալաթ ունէ:

Ժ

Դ Ի Վ Ա Ն Ի

Փրչուի էսպէս ժամանակն, յոյս ու հաւատ սէր չը կայ,
Մաշուել է ճշմարտութիւնն, մէկ իմանող տէր չը կայ,
Բռնիլ ինք մեղաց ջիղէքն, մէկ մէկու բամբասելով,
Պղտորուեց յստակութիւնն, պատուով հէրն ու մէր չը կայ:

Հասաւ միր միղաց պատիժն, իմացէք՝ ինչպէս բան է,
Էլ մարթու աւատալ չը կայ, էս ինչպէս դատաստան է,
Տանջուանք ունէ դըժուխկումն՝ ով լիզուով սթամ կանէ,
Ահլի վարպիտի պատիւն մէ ժամանակ կէր՝, չը կայ:

Խափանուից բարելի միտքն, սէրով սալամ տալ չունինք,
Պէտքէ մէկս-մէկու մատնինք, աւելի ափալ չունինք,
Ճշմարիտ յուսով մարդ սիրել, միասին մանգալ չունինք,
Քիչ է միր միղաց հարցմունքն, էլ քուր ու ախպէր չը կայ:

Վիրաւորուիլ ին հաւտիցն, օրէնքն խաւարում է,
Չատ մարդ կայ՝ հոգուն չէ հոգում, մարմինն զարթորում է,
Քիչիք-նովա՛, միղկդ լացիր, ինչ անձդ բաշարում է,
Աւելցաւ շառն աշխարիս, այսուհետեւ խէր չը կայ:

Ք Ո Ր Ա Չ Ի

Ք Օ Ր Ա Չ Ի Օ Ղ Լ Ա Ն

ՕՔՍՈՒՋ ՕՂԼԱՆ

Ք Ո Ւ Ա Չ Ի ¹⁾

Ա.

Թ Է Ջ Լ Ի Ս ²⁾

Նազանի, էշխէմէդ դառիլ իմ սարսարի,
Մայիլ իմ ջամալիդ, սիրտս էր սառած,
Ճամփէս մոլորած:

Ճամփէս մոլորած, հանր, քու գիղարին,
Ջինէթ ու մաթայի Հնդեմէն եկած,
Ցուկով վարաղնած:

Ցուկով վարաղնած էրէսիդ խալը,
Հաքիլ իս, սազ կու գայ քիզ Քիրման շալը,
Աննման սիրունիս աշխարիս պատմած,
Խիլքս էլ տարած:

¹⁾ Մուսէս Նազարեան Չախմախսազ Թիֆլիսեցի, անցեալ ԺԹ.
շարու սկզբներում:

²⁾ Ասած է 1809 թուին:

Խիլքս էլ տարած, նաղանի, հուր իս,
Սուսան ու սմբուլ իս, մուշկ ու ամբար իս,
Լալ իս, անդին իս, ջաւահիր քար իս,
Նստած իս մէջիսի մէջը բաղիփն էլ տեսած,
Դովթալար եկած:

Դովթալար եկած, գլխիս դադայ է,
Հարգիղան ուստա է, հարցրու դադա է,
Քորաչին եարի ձեռնեմէն բադա է,
Դարդիրը դաւթար է, լալով է գրած,
Աջայիւր ասած:

Բ

Դ Ո Ի Բ Է Ի Թ

Նապու դիւրարին սիրեցի, նա ինձ համար վաղ էր, գողալ.
Բօյն ունէր սալբու չինար, ասում էինք սաղ էր, գողալ,
Մանգալը ջէյրնի նման է, եախէն ջաւահիր ու լալ է, գողալ,
Ինքը գոված պատուով եար է, վարդ մանիշակ թաղ է, գողալ:

Ես հիւանդ իմ, չունիմ չարա,
Էշխեմէդ կանչում իմ հարա,
Ջանս իս գցի գունդի եարա,
Սիրտս գուգուն դաղ է, գողալ:

Նազանու հիտ կէհամ սէյրան,
Բէհան թալուլ կօնիմ փէյլան,
Քորաչին է եարի հէյրան,
Միր իրդարը վաղ է, գողալ:

Ա.

ԹԵՂԻՍ—ՕԳՈՒԴԼԱՄԱ

Աղամայ վուրթի, քու Աստծու մօտ զրուստ կայ,
Սթխով աղօթք արա՝ թէ կանաս կանաս,
Աշխարհիս վայելչութիւն անցուորական է,
Հոգուդ ճանապարհը դառի, թէ կանաս կանաս:

Միւր վերջը չինք պտուռւմ, ինչպէս կուլի միւր հալը,
Միդ օթկական չի բլի աշխարհիս մալը,
Միդի սուրմիշ կօնին Ուռնէին կալը,
Կու հրամայէ՝ ջուղար տու՝ թէ կանաս կանաս:

Էս աշխարհիս դամ ու դովրան քաշիլ ինք,
Ջարլու դումաշ բիւր բիւր եաշիլ ինք,
Մարմնեբուս ուրախացիլ ինք, հոգինեբուս մաշիլ ինք,
Էն կինքը ջուղար՝ վոնց կանաս կանաս:

Քոբաշու օղլան, միդրդ լացի քահանով,
Խոստովանքդ դրուստ արա քու դործքով ու քու բանով,
Եօթն անունը քօմակ բլի իր բառով,
Քաշէ նրա դուլուղը՝ թէ կանաս կանաս:

Բ

Ունքիրդ դալամով քաշած՝ օսկէ զարնշան է անում,
Թէրթէրունքդ չադրի նման աչքերուդ շուաք է անում,
Լուս պատկիրքդ շուխ է տալի լուսնիակի բանն է անում,
Բլբուլի պէս ճկճկում իս, շիրին իխալիթ իս անում,
Խալիւրդ մարքրիտ է, լուս աստղերուն բադ է անում:

Դօշդ մարմար քարի պէս, բոխախդ ունիս բրդի պէս,
Թարիւր ինչպէս դովեմ, ման գալ ունիս մարալի պէս,
Թաք դու ինձ սէրով սիրիս, թէ կուդ սպանես ջալաթի պէս,
Ինչ վախա սէրը միտս է գալի, էրում իմ Քարամ-դադի պէս,
Դցիլ իս փէրիշան հալը, սիրտս դուգուն գադ է անում:

Քանքուլդ դաստա-դաստա կապած է բէհնի կօնի պէս,
Ինքդ դրախտական ծաղիկ, բաց իս էլի ալ վարդի պէս,
Խօսքիրդ ջաւայիր է, ճկճկում իս բլբուլի պէս,
Հաքիլ իս դար ու դարբար, դուս իս գալի սարդարի պէս,
Իլթիմադիդ վոնց դիմացայ, սէրդ դիամաթ է անում:

Ջալաթ իս դուն ինձ ամա, քու ձիւովդ հոգիս հանիս,
Պէտկ է սէրով սթխով սիրիս, դաս հիտս իլթիմադ անիս,
Անդուշ(°) դարդիրս արդ անիմ, իմ դարդիրուս դարման անիս,
Դցիլ իս էշխիդ կրակը, պէտկ է սէրով մտկէս հանիս,
Քոբաշի-օղլան, էրիլիս սիրտդ, խաթըջամ իս անում:

Գ

Օսկէ բերան իս, դուն ըէհան իս, վարդի բերած իս,
 Զար ու զարբար իս, դու արբար իս, հնդէն էկած իս,
 Ունքիրդ եաշած, դալմով քաշած՝ շուտով ճարած իս,
 Բլբուլի վարդն իս, նրբա հաւոն իս, նամով մանած իս:

Ով աշխարական, դուն դրախտական, դօստերուդ գովիս,
 Փշիս, թող անիս, դուն զօղան իս, ամուլան հով իս,
 Սիրեկանդ էրած, բօյիդ բերած, շատ գովական իս,
 Հաքիդ սոսանի, դուն շրոշանի, չի գիդի ով իս,
 Բանգով հարւած իս, դու խաւած իս, դրախտէն բերած իս:

Ո՞վ կայ դատաւուր, դուն թաղաւուր, դատաստան անիս,
 Դարիչին հիլ իս, թէ չսիրիս, ինձ դաթար անիս,
 Խոնթքար ու խան իս, թէ չհաւնիս, դուն դաւթար անիս,
 Աստծով թանգանաս, չբարկանաս, միդ սթամ չանիս,
 Լիդուով գոված իս, գովական իս, շատ աննման իս:

Էրծթէ սանդրով, հնազանդով, քանքուրդ սանդրէ,
 Բլբուլ գալիս իմ, ես լալիս իմ, կարմիր վարդ հաղրէ,
 Բօյիդ չինար է, համ ուհհան է, դրախտի փանդ է,
 Քաշէ մէկ գովրան, Քոբաշի-Օղլան, շատ գովական է,
 Գովիմ անուշակ, դուն մանիշակ, հուտով բերած իս:

ՕՔՍՈՒԶ ՕՂԼԱՆ¹⁾

Ա.

Ես քո տեսին կարօտել եմ,
 Մէ գամ քիդ չտեսայ, դալմւմ,
 Աշկս ճանապարհիդ մնաց,
 Մէկ բահմ չես անում, դալմւմ:

Դուն բացուել ես սմբուլի պէս,
 Զէն ես տալի բլբուլի պէս,
 Ինձ պահէ քեզ մօտ դուլի պէս,
 Ես կուլիմ քու նօքարդ, դալմւմ:

Աչք ու ունքդ է դալամ քաշած,
 Բօյիդ չինարի պէս տաշած,
 Ջանս քու դռանդ մաշած,
 Ի՞նչ կուլի մէկ բահմ անիս, դալմւմ:

Վի կացար գնացիր դու Հաշտարխան,
 Էղնէդ վոնց դիմցաւ Օքուդ-Օղլան,
 Երբ մեռնիմ, հաքի ատլասս ալ²⁾,

.

1) Մի տեղում գրուած է Օքսուդ օղլան, միւս տեղում՝ Օքուդ օղլան, դժուար է որոշել՝ որն է ճիշդը, կամ գուցէ երկու անձնաւորութեան են:

2) Վերջին տողը պակաս է:

Բ

Գ Ո Ւ Բ Է Ի Թ

Նազլու դիւրար, մէկ ըհամ արն, տիսիդ կարօտ իմ, կարօտ իմ,
Աչկս ճանապարհիդ մնաց, գալուդ կարօտ իմ, կարօտ իմ:

Ձեռիդ բռնիս օսկէ թաս, Աստըծէմէն առնիս մաս,
Հաքիլ իս ատլաս ու խաս, ալիդ կարօտ իմ, կարօտ իմ:

Օքսուդ-օղլան, հաքի սիպտակ, գըրուստ սլառկի խուղի տակ,
Էդ է քու մարքարիտ ակ, լալիդ կարօտ իմ, կարօտ իմ:

Գ

Զ Ա Ք Ի

Պասն ու ուտիսը մէկ մէկու հիդ կռուեցան,
Ուտիսն ասաւ՝ իմ տիրուչը հուշ կօնիմ,
Ինձ որ տանում ըլին քիդ հետ խօսելու,
Վունց լայիդ չիմ անի, համ թէ նազ կօնիմ:

Պասն ասաւ՝ ինձ վրէն շատ իո խօսում,
Էդնէդ կուլիմ, դիբա դուսի խուզ կօնիմ,
Էս մէկն էկիլ իմ, ջանիդ նստած իմ,
Թէ որ մէկ էլ էկայ՝ դարիդուս կօնիմ:

Ուտիսն ասաւ՝ խօսքն ասում իս փիսը,
Դու հուտած իս, ինձ ջուղ գալիս իս քիքսը,
Դովթալար որ ըլինք, քի վրէն շատ ինք,
Դիխումդ կու ծեծինք, հաղբած ոռու կօնինք:

Պասն ասաւ՝ Բուռ կու բերիմ սղտուրը,
Կու խմեցնիմ, կու ցաւեցնիմ քու փուրը,
Կուտեցնիմ մախուլսը, սուխը, սխտուրը,
Լիբթ ու թուրդ համ կու էրիմ—դուրս կօնիմ:

Ուտիսն ասաւ՝ խօսքն ասիմ ես հատը,
Քու պարզէդէն միռնի, հիտը քու տատը,
Թէ բարով կուհասնիք Յուծի ուրբաթը,
... պանդուր տալով դուս կօնեմ:

Պասն ասաւ՝ խալիլ կուտամ օթախը,
Ես մէջը դօղ կօնեմ, դուն քաշիս անխը,
Թէ բարով կու հասնինք մէկ էլ էս չախը,
Ջատ մարդու վուտներ դարիդուս կօնիմ:

Ուտիսն ասաւ՝ խօսքն ասում իս փիսը,
Դուն հուտած իս, ինձ ջալդ դալիս իս քիբսը,
Հիւնդին կուտեցնիմ շիշակի միսը,
Ջանին դըլաթ կու տամ, աչկին լուս կօնիմ:

Պասն ասաւ՝ ես քիզ հիտ շատ բան ունիմ,
Չտըմնի ճուռտէրուն՝ օխտը խան ունիմ,
Ես քիզ կու չարչրեմ, քանի ջան ունիմ,
Էստի էնտի կու փորփրրիմ, փուս կօնիմ:

Օքսուզ օղանը ձիւ թարիփը ասելիս,
Հարբա հարբի վրէն մէ մէկ դարսէլիս,
Չեզ երկուսիդ տեսնեմ մէտի խօսէլիս,
Դուք որ կուում ըլիք, ես խօ հաղ կօնիմ:

✓ Ե Ա Ղ Ո Ի Բ Օ Ղ Լ Ի

ՀԱԹՏԱՐԽԱՆԻ ԲԱՐԲԱՌՈՎ

Ա.

Դ Ի Վ Ա Ն Ի

Ամենայն ժամ արթուն կացէք, լսէք աւետարանին,
Մեղայ ասէք, խոստովանուէք, ատեցէք չար սատանին,
Մէջ գիշերին, հաւախօսին մեզի յանկարծ մահ ունինք,
Տէր բարերար Աստուած, փրկիր ամէն քրիստոնէին:

Աղաչելով խնդրենք Աստծուց տեղն արդարոց՝ կեանք ա մեզ,
Մեղաց բանին մի ցանկանաք, խիստ դժար տանջանք ա մեզ,
Հայրապետաց զիրքն ենք խախտում, էդ լինչպէս վտանգ ա մեզ,
Իսկ ճշմարիտ չենք հաւատում օրէնք ու սլատուիրանին:

Աղամ խափուեց, գերի ընկաւ, մնում էր պայծառ լուսին,
Տէրն առաքեց մեզ փրկութիւն անեղ որդի Յիսուսին,
Չարչարուեցաւ, խաչուեց, թաղուեց վասն մեր մեղաց մասին,
Մարմինն մեզ հաց ճաշակենք, արիւնն բաժակ գինին:

Պարգևես արքայութեան յայս ու հաւատ, սէր ինձ,
Ազատես մեղաց տանջանքից արիւնիդ խաթեր ինձ,
Երես անկեալ աղաչեմ քեզ, ով կենարար Տէր ինձ,
Եազուր օղլու բազում մեղքն չի ուզես դատաստանին¹⁾։

1) Թիֆլիսեցի էր Եազուր օղլին, բայց երկար ժամանակ Հաշտար-
խան ապրելով, ընտելացել է այն տեղի բարբառին։ Նրա վերադարձի
առթիւ՝ աշուղ Իվանը հետեւեալն է գրում.

«Թիֆլիզից եկած մին թագա նուբար, Եազուր օղլի,
«Հայիֆ, դնում ես, բաժանում ես Հաշտարխանէն,
«Պատուելով կասեմ գովասանքդ, ողջով իմանան,
«Բանի աշուղ կան Թիֆլիզումը, պէլուին, հիանան,
«Բարեկամներդ հասրաթիդ ինչպէս դիմանան,
«Մի թողնիր կարօտ, ուղարկիր խաբար, Եազուր օղլի»։

Պ. Լեոնեանի ասութեամբ՝ Եազուր օղլին 1847 թուին իւր անուա-
նակից և սիրելի ընկեր Ղալխեցի մի ուրիշ Եազուր օղլի աշուղի հետ
միասին մի շարաթուայ մէջ մեռնում են Հաշտարխանում և թաղուած
են այն տեղի գերեզմանատանը։ (Տես Հայ աշուղներ Լեոնեանի, եր. 97)։

Բ

(Ի վերայ սուրբ Կարապետի)

Հիմքն սուրբ Կարապետին լուսածիր ա բոլորն,
Սկսեց Լուսաւորիչ հայրն սուրբ Դրիգորն,
Մինչ իրիկուն կաշխատէր, միշտ քանդում էր զիշերն,
Լուռուբացին տեսնում էր՝ չի կայ տեղն մին քարն,
Հրամայեց ծառային՝ քանդեց քառասուն դադ հորն,
Բռնեց ածեց բանդի մէջ էն անիծած դեւերն,
Նոր կրկին ձեռնադրեց, որ շինեն լոյս տաճարն։

Կը լինի ինչպէս անտակ ծով, շատ ա ողորմութիւնն,
Մարդ մին անդամ տեսնելով՝ չի առնիր հովութիւնն,
Բարձեցին ջորու վերան, իմանան էութիւնն,
Ով չի տեսել՝ ինչ գիտի, անչափ է զօրութիւնն,
Ում վրայ որ քաղցրանայ, շատ կտայ գիտութիւնն,
Խելքի դարար տաճար ա, ինչպէս ա շինութիւնն,
Տրդատը ուսովն ա բերել մարմար քարի սիւներն։

Արեւից արեւմուտ իսկի չի կայ նմանն,
Կադ գէն ծառայ գրուեց, որ լինի փռէհանն,
Երեւի քրտնում ա լուսաբուղիս գերեզմանն,
Չունի երեսպաշտութիւն, ուղիդ է դատաստանն,
Յոյս հաւատով խնդրողին կը տայ մուրատ իւր տանն,
Ամեն խորհուրդ կատարող՝ նա է Մշու սուլթանն,
Սրբոց միջին երեւի, որ չի կայ բարբարն։

Հայոց ազգիս պարծանք ա, չի կայ թայն երկրում,
Հաւանել ա, նստել ա Քուրդուստան Բալուայ սարում,
Մանանայն երկինքիցն վէր ա գալիս ծառերում,
Աշխարհքն լիանում ա, փափագով շատ են զնում,
Լիասիրտ գնացողներ շուտով մուրազն են ճարում,
Աշխարհի չորս կողմիցն նրա մատաղն են բերում,
Զի կայ հէսապ մատաղին աւուրն Վարդէվառն:

Մօր փորում մարգարէացաւ, ճանանչեց Աստու փառքն,
Ծնեց մօր արզանտիցն, հրեշտակ առաւ բոլորքն,
Պահպանեցին լեռնում, Աստու էր հրամանքն,
Հաւատ բերեց քարոզով, շատ կռապաշտ հրէայքն,
Քրիստոսին կնքահայր, շատ է նրա հնարքն,
Էն ժամանակից մնաց մկրտութեան շնորհքն,
Յոյց տուաւ Ետղուր օղլին իւր շնորհքի ազբիւրն:

Փ

(Վասն Ներսէս Կաթողիկոսի)

Ներսէս կաթողիկոսն մեզ հոգևոր տէր եկաւ,
Իսկ երկրորդ Լուսաւորիչ, կրկին աշխարհ նոր եկաւ,
Աղբի պայծառացնող մեր հայոց խաթեր եկաւ,
Երկայնամիտ, տեղեակ, արդար գատաւոր եկաւ,
Ուղիղ ամենայն բանից, քննեց բոլորն, եկաւ:

Հազար ութն հարիւր քոանութից մինչի էսօր խօսում ենք,
Մեր շնորհալի Ներսէսն, ան, ինչ էլաւ, ասում ենք,
Փոքր մեզ հովութիւն էր, Քիշնով համբաւ լսում ենք,
Միշտ հանապազ, տիւ գիշեր ճանապարհն սպասում ենք,
Աստուած ինքն կամեցաւ, արժան տեսաւ, որ եկաւ:

Ջատ փափագով մնում ենք, մենք քու տեսին ինք կարօտ,
Համբուրենք սուրբ աջն քո, վասն էն մասին ինք կարօտ,
Ուսումով լուսաւորես, որ էն լուսին ինք կարօտ,
Ժողովեցին, ընտրեցին քեզի ոլէսին ինք կարօտ,
Ուրախ լերհւր, ազգ հայոց, հրմա հայրն մեր եկաւ:

Փառք բարեբար Աստուծոյ, խնդիրքն մեր ընդունեց,
Ինչպէս խոր վիրապիցն Լուսաւորչին որ հանեց,
Նոյն և նման Ներսէսին հայոց համար պահպանեց,
Հուսումով լուսաւորաւ Քիշնով ուսումի կողմանէց,
Ապա թէ մերս կողմն կամեցաւ, շնորհ եկաւ:

Լուսաւորչի ժամանակից վարք ա մեր հայոց համար,
Մենք՝ էսպէս կաթողիկոս, փառք ա մեր հայոց համար,
Ճատ էսպէսն չի ինիլ, կարգ ա մեր հայոց համար,
Պաշտելի և տօնելի հնարք ա մեր հայոց համար,
Ուսուցիչ, բարեխրատիչ, բարեպաշտ, բարերար եկաւ:

Վաղարշապատ քաղաքին տեղն Յիսուսի իջման,
Վասն ընտրելոյ մասին բոլոր անդ ժողովեցան,
Համաձայն խորհուրդ կապեցին՝ ով որ կան ամենեքեան,
Հայրապետութեան փառք ներոչսին յօժար կամօք կամեցան,
Հոգւոյն սրբոյ շնորհօք հիմա հայրն մեր եկաւ:

Նիկոլայ Պավլովիչն ինքնակալ թագաւորն,
Խիտ քաղցրութեամբ ընկալաւ, ի հարկէ, ունէր սէրն,
Եւրոպիա, Պարսից կողմն, կամ Օսմանցու խոնթքարն,
Ոչ որ ընդդէմ չի իլաւ աշխարհն, տիեզերն,
Ճարագրանքդ, Նաղուբ-օղլի, դեղեցիկ յարմար եկաւ:

Թ Ո Ւ Ր Ի Ն Զ

Ա.

Ա՛խ, մարալ ու ջէյրան,

Ե՛կ, դուս արի սէյրան,

Դառնամ քեզի հէյրան:

Պատկերովդ նման ես ճառագայթ լոյս արեղական,
Փայլում ես զանազան.

Լցումս լուսին ես բոլոր, մաքուր, տասն ու հինգ օրուան,
Եղանակդ է աշնան.

Ջիլփի մազերդ չորս կողմիցը թուխ ամպի նման,
Խիստ կապել ես դուման.

Ջուխտ աչքերդ՝ վառ նման է չանգի ¹⁾ լոյս չրաղղան,
Չուխ կը տայ երազվան ²⁾.

Թերթերունքերդ սուր սուր նշտար խանչալ ու ֆէյքան,
Ունքերդ է քաման.

Խիստ լարուել ա, հլորուել ա, պինդ շարուել ա վէյհան,
Նոր դուս եկայ մէյղան.

Սըտիս նշանը խտրովեցիր, այրեցիր բիրդան,
Կեանքս արիւր հէյրան:

Սիւն ես հրեղէն երկնքիցն քաշ անդայադ, անթել,
Ի՞նչ վարպետ ա սարքիւ.

Ազամայ դէսը մինչի օրս քեզ մարդ չի տեսել,
Տեսնի կու մնայ պէլ.

¹⁾ Անհասկանալի:

²⁾ Անհասկանալի:

Ոչ ոք միամիտ չի կարենալ քեզ ձեռը ձգել,
 Պինդ բռնել ու զաւթել.
 Չուտով գլուխը ջանլաթի պէս ջահտ կանես կտրել,
 Ոչխարի պէս մորթել.
 Թարիֆլամէդ սրտումս գրած անշափ առաւել,
 Լեզուով չի լինի պատմել.
 Ա՛խ, ես սմը գնամ, արդունալս ումն արդ անեմ էլ,
 Նհախ ինձ մի սպանել.
 Այս աշխարհումս միայն դուն ես գողալների սուլթան,
 Քաշիր դամ ու դովրան:

Քաշուել ա բոյիդ խուբի սառաստ ¹⁾, քաշած խաթանգի,
 Գալար ծառ ես խնկի.
 Պտուղ ունիս քաղցր հոտով անուշ բաղրանգի,
 Գինն է շատ թունգի.
 Հինգ կամ Խորասան չի իլի քո հատը փառուանգի,
 Ոչ չի աժի թանգի.
 Ոչ ենգի դունիա կայ քեզ պէս սուրաթ փռանգի,
 Քեզ որոնողն պէտք ա հաղնի փօստը փալանգի,
 Բալքամ քեզի ճանգի.
 Էդպէս թարիֆը պէտք է քցել թողել ժառանգի,
 Որ աշխարհս դընգի.
 Ել ինչպէս դովեմ, քեզ տեսնեմ, արա հրաման,
 Հուր փարի ղլման:

Վիզդ շուշայ ա քունգի նման մինայի ֆարֆուր,
 Հապիդ ջուրայ մախմուր.
 Անտես գաղտիցդ եփ ա գալիս բղխում ա խուռ-խուռ,
 Մէկ անմահական ջուր:

¹⁾ Զի կարդացուում:

Էդ ... զոհար բերանդ շինել ես աղբիւր,
 Մի թաս լցրու, ինձ տուր.
 Էշխիդ կրակը սրտիս մէջը այրում է գիւռգիւռ,
 Նման կայծակի հուր.
 Ինչպէս վառել ես, ռահմ արա, էլ ինքդ հանգցուր,
 Քաղամղադի զաստուր.
 Էշխիդ հաւեսու մարդ կը լինի իրաւի մահրուր,
 Տեսէք ամէն աւուր.
 Էդպէս տեսաւով քաղցրն ես դու ամենին սիրական,
 Դովելու արժան:

Քու Էշխիդ թարիֆը ման է գալի բերին օվանդի ¹⁾,
 Որ քցի փրսանդի.
 Բէշարայ Թուրինջին մի քցի զաւթ ու քամանդի,
 Անճարին հնազանդի.
 Օր ըստ օրէ մարդուս իլած կեանքը կու քանդի,
 Չատ կըղայ նոխսանդի.
 Քաշեց Էշխիդ սէրը տարաւ ինչպէս քար աղամանդի,
 Կալեց, կապեց բանտի.
 Խափով տարար ինձ քցեցիր ուսուլով փանդի,
 Մի իլի շառիբանդի.
 Թէ թարիֆլամէդ ողջ ասեմ, մարդ կը զարդանդի,
 Հոգին կու աւանդի.
 Մի զարարի քեզնից չունիմ ումիդի գուման,
 Էս ցաւիցն ինձ հան:

¹⁾ Անհասկանալի:

23

Բ

(Հաղ ի վերայ Աղամայ եւ Նայի)

Դ Ո Ւ Բ Է Ի Թ

Այլն՝ Աստուած որ ստեղծեաց հայր Աղամին, մայր Նային,
Բենն՝ բերաւ լուսեղէն զարդ, հագցրուց հաբսն ու փեսային,
Գիմն՝ գոչեաց որ նստեցոյց ի մէջ դրախտին եղեմային,
Դան՝ դրախտն էր, շատ կայր պտուղ, չարն ու բարին չիմանային,
Եչն՝ եկաւ նշանց տուեց իւր զօրութեամբն աստուածային:

Ջան՝ զրուց արաւ օձի հետ, մտաւ տամարն՝ հիացան,
Էն՝ էս կերպիւ խափեց նրանց. Աստուած կը պառնայք՝ չիմացան.
Ըթն՝ ըշտապեց աստուածանալ, կերան պտուղն մերկացան ¹⁾,
Թսն՝ թօթափեց լուսեղէն զարթն, փառք ու պատուիցն վե-
րացան ²⁾,

Ժէն՝ ժանտ օձի զուր խօսելուն ճշմարիտն հաւատային:

Ինին՝ իմացաւ ինչ էլար, կանչեց՝ Աղամ ազնուական,
Լիւնն՝ լսկ մերկ էր մարմնով, չունէր հագուստն սեպհական,
Խէն՝ խափեց, թէ կեր էդ պտղէն, խիստ համեղ է ախորժական,
Ծան՝ ծիծաղեց, ասեց՝ միթէ չունէիր կերակուր բաւական,
Կենն՝ կամքն կատարեցիր, այժմ զարձէք խաւարային:

¹⁾ Մի օրինակում. ըթն՝ շտապից կերան պտուղը, չուտով լուսիցն
հեռացան:

²⁾ Մի օր. Թոն թոթափեց լոյս պատկերն, փառք ու պատուիցն
զրկուեցան:

Հոն՝ հիւանդ էր, չի տեսաւ, կուրացել էր հոգւոյ ակն,
Չան՝ ձախ քցեց ամէն բանն, մթնեց պայծառ արեգակն,
Ղատն՝ զամզով ասեց, թէ ես կու բերեմ լոյս ճրագն,
Ճէն՝ ճար չունէր՝ քարին զրեց իւր մուշտրլուղ զարմ ու զաւակն,
Մենն՝ մեղի տուաւ ծառայ հոգւով մարմնով սատանային:

Յին՝ յերբ առաւ ձեռագիրն, տարեց քցեց դետ Յորդանան,
Նուն՝ նեղութիւն շատ տուաւ էն խարեբայ չար սատանան,
Չան՝ շատ կլանեց սուրբ հոգիքն, ածեց զժոխքն՝ լիանան,
Ոն՝ ուղեց թէ որ աղատի սուրբ հոգիքն ամենայն,
Չան՝ չըկամէր շուտով գալն, կամքն էր ստեղծող արքային:

Պէն՝ պարզեօք Աստուած իջաւ յերկնից յերկիր խոնարհական,
Ջէն՝ ջտհ վառուած բնակեցաւ յարդանտ կուսին հաւանական,
Ռան՝ ռահիւ փառօք ծնաւ, էր կատարեալ մարդ մարմնական,
Սէն՝ սուրբ մարմնովն չարչարուեցաւ, խաչուեցաւ կամաւորական,
Վեվն՝ վասն մեր մեռաւ, որ թաղեցին անդնդային:

Տիւն՝ տէրն մեր երեքօրեայ յարեաւ փառօք գերեզմանէն,
Րէն՝ բամեալ ընդ երկնայնոց, համբարձաւ յերկինս ի յերկրէն, ¹⁾
Յոն՝ ցաւալից սուրբ հոգիքն ազատուեցան ի մահուանէն,
Իլւնն՝ հիւժեալ է խեղճ հոգիս, որ կապեալ կտմ ի չար ախտէն,
Փիւրն՝ փրկիչ, փրկիւն զանձինս ի տանջանաց և ի բանտէն,
Քէն՝ Քրիստոս, գրեզ օրհնեմք, զՀայր և զսուրբ Հոգիդ, ամէն,
Օն՝ օր տուր արքայութեան, մեղաւոր Թուրինջ բանգային:

¹⁾ Մի օրինակում՝ րէն բանն էրիտ երկնայնոցն, համբարձաւ յեր-
կինս յերկրէն:

Գ

Աշխարհ դուս եկած՝ դու նոր նշան ես,
 Քեզ դովել չի լիր, շատ դանազան ես,
 Դու շահագաջ ես, սուլթան ու խան ես,
 Նստած թախտումդ՝ ազիլ դիւան ես,
 Մէկ զառ բազարի հուքմ հրաման ես,
 Ձահմով խօսարով՝ մարդ կու սպանես,
 Քան զՍողոմոն ճարտարաբան ես,
 Ամէն բանովդ շատ փայլեւան ես,
 Տար կատարեալ ես, դու նոր ջիւան ես,
 Էդ իմաստութեամբ ում կը նմանես,
 Դեղեցկութիւնով իւսուֆ ու խան ես,
 Հրեղինաց մէջին խիստ դովական ես:

Սիւմբիւլ մազերդ նման է սաթի,
 Ձառ եաղլուխներով դաթ-դաթ վաթաթի,
 Հէնց ա գլուխդ՝ սաղաֆի դութի,
 Մարքած նման ես ոսկի սահաթի,
 Պէտք ա քեզ պահել վառք ու աղաթի,
 Հատ մարդ քո վերան արիւն կու վիթի,
 Կու պտըռտի քեզ քաղցած անօթի,
 Քար ես պատուական դումբութ եաղութի,

Մէկ անդումանայ տեղ ես զուլըաթի,
 Անդին ջափահիր դու նոր մադան ես:

Բոյրդ չինարի, սալբու ուհանի,
 Լիբասադ թամամ կանաչ վարանի,
 Կռներդ բարակ, շիւղ եասամանի,
 Ձեռներդ կակուղ մոմ կը նմանի,
 Մատներդ շմալ նազիք նազանի,
 Ծոցդ մախմուր՝ ես չայիր չիմանի,
 Բաղչայ ու բաղ ես, վարդ ու ուհանի,
 Ձամբադ, նոնոֆար ու բալասանի,
 Հոտդ շատ մարդոց խելքն կու տանի,
 Դու անթառամ ծաղիկ բուրաստան ես:

Թագայ դոված մատտահ ես ֆրանգի,
 Երանի նրան, ով քեզ կը ճանկի,
 Ձարդարուած նման ես փարշեանգի,
 Դեռ քո թարիֆն աշխարհ չէ ընկի,
 Ոսկէփետուր ես ռանգ ռանգի,
 Բարձրաթուշուն ես նման կռունկի,
 Ինքդ դիտուն ես, ձայնդ է դանգի,
 Լսողն կու դառնայ խե ու բանգի,
 Հախ-շախ կու կարթես ամենայն հանգի,
 Քախցրախօս Բիւլբիւլ Հաղարան ես:

Է՛յ ոսկեայ կուռք Անահիտայի,
 Վախեմ՝ քեզ տանեն խաթայ խութայի,
 Հնդի Մօլթանին թէ քեզ պատահի,
 Կու կարդայ ջրամ-ջրամ օթայի,
 Խեղճ Թուրինջը քեզ մաթ-մաթ կու նայի,

Մէկ թամաշայ ես ուրիշ ջուռայի,
 Կանգնած նման ես կաթուղիկայի,
 Նմանակ ական ոսկէ ջղայի,
 Աժես բիւր հաղար խաղինայի,
 Էդ գովասանքիդ հալա էժան ես:

Դ

Աշխարհումս փայլում ա լոյս երեսիդ զօրութիւնը,
 Հախ միայն տէրն պահի քեզ օգնական յարութիւնը,
 Հայցելով կու խնդրեմ՝ քեզի էլ տայ բարութիւնը,
 Աւելանայ ումբըդ, չի հանդիպի չարութիւնը,
 Թաւաղի սօյ շահպաղայ, կու վայելի խանութիւնը,
 Մին խեղճիս ռահմ արա, էրաւ էշխիդ սէրութիւնը:

Քաղցրահամ խօսալ ունես, մին շէյղայի բիւլբիւլի պէս,
 Մաղերդ բանաւուշ ա, բացուել ա թառ սիւմբիւլի պէս,
 Ծոցիդ մէջն բազ ու բաղչայ, ծաղիկ ուհան գիւլի պէս,
 Էլ քեզի գէն չի հասնիլ՝ ջալահիր անդին լալի պէս,
 Չատ ուստայ զարաֆ պիտի՝ իմանայ քո էութիւնը:

Լուսին ու արեգակ ա, գովը ա անում լոյս պատկերդ,
 Չատ մարդի խելք ա ասնում եաղութ ու ալմաղ տշքերդ,
 Չատերին ծառայ շինաւ նաշիդ ու նիզեսար ունքերդ,
 Ման ես գամ թաւուղի պէս, մալում անում ինթիզարդ
 Հէշ գեօզալ քեզ չի հասնիլ, ունիս էդ գեղեցկութիւնը:

Բօյըդ սալբու շինարի, էյ նովրաստայ թաղայ ջիվան,
 Չէրքէզու բարակ մէջքիդ Թիրմայ կու սաղի աննման,
 Պաօշըդ դանդ ու նարաթ, ճարտար լեզուդ թութի գուբան.
 Եւր, հարսաթըդ քաշելով՝ սիրտս իլիլ ա բիրեան,
 Չուն ինձնէն հեռացել ես, ասա լսեմ վատութիւնը:

Ես Թուրինջ շակիրտն եմ՝ ուսում առած իմաստութեան,
Աղբայիլի զաղայ ես՝ նման հուրի զլմանութեան,
Դովական զովածներին մէկուն ունես նմանութեան,
Բուխարայ, քիւլ Իրանում չի կայ քո պէս սահմանութեան,
Հուքմովդ զաֆթ ես արել Հաշտարխանի տէրութիւնը:

Ե

Բիւլբիւլ եմ վարդից կարօտ, խարի ձեռից գանգատ ունիմ,
Քցել ա ինձի ջուղայ, եարի ձեռից գանգատ ունիմ,
Թէ կուզէք՝ ջոկ ջոկ ասեմ, հարի ձեռից գանգատ ունիմ,
Վայում եմ՝ լսող չի կայ, դարի ձեռից գանգատ ունիմ,
Խոցերս մղկտում ա, ցաւի ձեռից գանգատ ունիմ,
Ի՞նչ անեմ, չի սաղանում, ճարի ձեռից գանգատ ունիմ,
Լսում էք, էգպէս դարդ ու սարի ձեռից գանգատ ունիմ:

Հարգիկ ինձ ումիկ չունիմ, մինչի մահս ուրախանամ,
Դարդերս միտ կու բերեմ, կու դարհուրեմ, կու զարմանամ,
Չունքի էլ ճար չի կայ, ճարս էդ ա, որ դիմանամ,
Մնացել եմ մոլորած, չեմ իմանում, թէ ո՞ւր գնամ,
Դիւանս խան չի անում, շարի ձեռից գանգատ ունիմ:

Ինձ համար ժամանակն վատացել ա տարիներն,
Կարծեմ, էլ մարդ չի քաշել իմ քաշած դարդ ու սարերն,
Տալիս ա ինձ նեղութիւն, չարչարում ա մարդուններն(°)
Չարերն մօտացել են, հեռացել ա բարիներն,
Չունիմ ինձ աջողութիւն, շարի ձեռից գանգատ ունիմ:

Ջալսաթս քարի նման էշխի քիւլիւնկով տաշել ա,
Դառն ու քաղցր խօսքերով սրտիս արիւնը քաշել ա,
Ամա լերդ ու ջիգարս վառ վառ կրակով խաշել ա,
Էս բարաթ, մինչի օրս, իմ ջիւան ումբըս մաշել ա,
Է՛յ զալում, եադի սիթամքեարի ձեռից զանգատ ունիմ:

Թուրինջն եմ՝ զարդի արբար, չեմ խմանում, թէ ինչ անեմ,
Թէ լինի Լոզման հեքիմ, էլ շահ չունի՝ զանգատ անեմ.
Ձի կարելի սուր քաշեմ, ինքս ինձի տամ սպանեմ,
Ձեմ էլ մեռնում՝ պրծընեմ, ցաւի ձեռէն բանդիւման եմ,
Նամուսն ինձ խեղդել ա, առի ձեռից զանգատ ունիմ:

9

Գեղեցիկ ես գեղեցիկ, շատ ղիտմաթ ես գեղեցիկ,
Ձեմ խմանում պատճառդ, դու ինչ ջահաթ ես գեղեցիկ,
Չորս կողմդ զառ վարադ ա, փոշի մագաղաթ ես գեղեցիկ,
Չարադի մոհրայ տուած՝ թուղթ—քեաղաթ ես գեղեցիկ,
Լեզուով քեզ գովել չի լինիլ, ուրիշ բարաթ ես գեղեցիկ:

Էդ քու յարմար բաներդ հարգիդ չիլիր խմանալի,
Չինուածդ դուղրաթտայ ա, խիստ պատուական, զարմանալի,
Քո թայըդ, բարէբարդ, յատուկ չիլիր գիւմանալի,
Մաշուր վարպետի ձեռով յօրինուած ես հիւանալի,
Չայնիշիով զարդարած քեօշք—խմարաթ ես գեղեցիկ:

Էշխդ սիրտումս ծով ա, որ պատուուել ա, ուման ա,
Տեղբատեղ թարիֆ անել հար աշդ զժուար կիմանայ,
Ձի կարանալ քեզ գովել, քո թարիֆն զանազան ա,
Կարծեմ էս աշխարհումս, զժար թէ քեզ պէսն գոյանայ,
Քան զՔեարամս առաւել դու փարիզատ ես գովելի:

Ինչ վախտ ինձ տեսնում ես, աչքով ունքով նազ եո անում,
Անդանակ ես սպանում, հոգիս մարմնէս վազ ես անում,
Չարդարուած թաւուղի պէս, շխալով փարվազ ես անում,
Խօսալով խելք ես տանում, քաղցր ձայնով սազ ես անում,
Հաղար վինտով, չարխերով սարբած սհաթ ես գեղեցիկ:

Բաղիդ բաղվան եմ դառել մէկ նուռն ու նարնջի համար,
Ծաղիկ ես ունդ ունդ, ինչպէս մեղրաճանճի համար,
Համ մալ ես, համ խաղինայ, չեմ հոգալ դազանջի համար,
Ոսկետիպ զիրք ես դառել խեղճ պարտալ Թուրինջի համար,
Չեռնիս բռնած կարգում եմ, նազլու հէքիաթ ես գեղեցիկ:

Է

Վ Ա Ր Ս Ա Ղ

Երկնային թագաւոր ստեղծող Աստուած,
Ստեղծեաց Ադամին իւրն նմանակ, ժառանգ յիշատակ,
Յիշատակ ժառանգող դրախտում նա էր,
Չի կարաց վայելել փոքր ժամանակ, զրկուեցաւ իստակ:

Իստակ զրկուեցան փառաւոր բաղդից,
Անմահ ին, մահ առին, վէր ինկան թախտից,
Երբ իրանց հանեցին, գուրս արին դրախտից,
Ստեղծուածք սուք արին բարձր աղաղակ, բոլոր բովանդակ:

Բովանդակ ինքն Ադամ յոյժ ախտեղացաւ,
Սկզբնական մեղքին խիստ համեղացաւ,
Քաշեց մին ժամանակ՝ կինն յղացաւ,
Մեղաց պատճառ իւրն, ծնեցին զաւակ, զող և աւաղակ:

Դող աւաղակ Կայէն չի խոստովանուեց,
Չար խորհուրդ նախանձ սրտէն չհանեց,
Անմեղ դառն եղբօրն տուեց սպանեց,
Ճակտին պող բուսաւ, իլաւ խայտառակ, խիստ անօրինակ:

Անօրինակ մարդոյ փորձանքն տեսէք,
Ամենայն յանցանքն լաւ՝ որ չլսէք,
Օրէնք պատուիրանքին ընդդէմ բան չասէք,
Ով Աստծու բանին կընկնի հակառակ, կընի անդանակ:

Անդանակ արեցին քանի սուրբերի,
Որն սպանեցին, որն արան գերի,
Չարչարուեցին, մեռան Աստուծոյ սէրի,
Քանի մարտիրոսներ, քանի նահատակ, առին թաղ պսակ:

Պսակի արժան մարդ հրեշտակի պէս ա,
Աշխարհից հեռի ա, մարդուս անտես ա,
Մեղաւոր Թուրինջն եմ, խնդիրըս էս ա,
Տէր Աստուած, դու կանգնես ամենին քումակ, պահես աջողակ:

Ը

Ինձ վատութիւն, արի, մատնող, մի անիլ,
Ջանս քեզի դուրբան սաղաղ մի անիլ,
Մի փուշ բանով ինձ բէղամաղ մի անիլ,
Արտասունքս վարար բուլաղ մի անիլ,
Աստուած սիրես, խոց սիրտս դաղ մի անիլ:

Քու ճամփումդ ջիւան ումրո փուշ արի,
Կու խնդրեմ Աստուծէ՛ տայ քեզ միշտ բարի,
Մուրուաթ արն, կնց մուղարար իրդարի,
Ինչ որ ասեմ, խօսքս լսի, կատարի,
Չէ մի ասիլ, ունքերդ թաղ մի անիլ:

Ի՛նչպէս անեմ, ո՛ւմ ասեմ դարդ ու սարս,
Օր բայ օր էլեւնում է արուզարս,
Մղկաում է, եռ է դալի ջիգարս,
Էշխիդ սիրով ճգճել ես խուբարս,
Աստուած սիրես, մահլամ դիր, աղ մի անիլ:

Եփրատացոց թագաւորն ես դու անեղ,
Նոր դարգարուած թախտիդ վրէն փառահեղ,
Ջանլաթներդ կանգնեցըն դուն անեղ
Թէ սուշ չունեմ՝ դու թսաղ մի անիլ:

Լաց ու արտասուներս գետի նման ա,
Թուրինջի պէս հար մարդ դժուար դիմանայ,
Ո՛վ ընկել ա, ո՛վ քաշել ա, կիմանայ,
Նա քեզ կասի՝ էջիս հետ հաղ մի՛ անիլ։

Թ.

Կարմիր կանանչ բացուած վարդի նման ես դուն,
Հիլ ու միխակ, դարչին, հոտով բէհան ես դուն,
Մայիլ եմ պատկերիդ, շատ տննման ես դուն,
Դովածներու մէջ յոյժ գովական ես դուն,
Աշխարհում մին ես, տուրփա ջիվան ես դուն,
Բարեբարդ չկայ, ինչպէս իսան ես դուն։

Ինձ պէս քու զաղրը լաւ իմանող չկայ,
Ուզում եմ քեզ առնեմ, ինձանում փող չկայ,
Դինիդ բարէբարը աշխարհում չկայ,
Ջաւահիր ես անգին, քեզի պտուղ չկայ,
Թագաւորի խաղինէմէն քարէն գուման ես դուն։

Քաղցր է բերանդ, խիստ մեղրով լիքն ա հալրաթ,
Պռօշներդ դանդ է, լեզուդ շաքար նաբաթ,
Ածան, տուր ինձի լամեմ մէկ փիալա շարբաթ,
Ինձ համար դուն մազայ ես, հազար բաբաթ բաբաթ,
Փռած զարունքի մէջզան սուփրա ու սեղան ես դուն։

Էլ ինչ գովեմ քեզի, որ էդ կերպին դուն կաս,
Լաւ հուրի զլման ես, որ էլ չիլի պակաս,

Ով որ քեզի կու տեսնէ, էշխէմէդ կուլի հակադաս-հավասար¹⁾,
Ծլած, ծաղկած մամուռ, չայիր-չիման ես դուն:

Լալ է իլի լեզուս բաց է, թարիֆդ խան ասել եմ,
Գովասանքդ կասեմ, քանի որ կենդանի եմ,
Թուրինջն եմ, ... մարդի մէջիղան եմ,
Թէզուդ ինձի սպանես, շունչ պիտի փլքբ քաշեմ,
Էսպէս մեռածներուն շունչ հոգի ջան ես դուն²⁾:

¹⁾ Առաջի բառը չի հասկացուում, իսկ երկրորդը դույն է նշակում է անհոանդ:

²⁾ Վերջին տունը փոքր ինչ անհասկանալի է, դույն արտադրողի չնորհիւ:

Փ

Նոր բահար ես դովելի, թաղայ նուկար ես գովելի,
Էդ գեղեցիկութիւնովդ շամշ ու դամար ես գովելի,
Արեւեան կողմից կապած կամար ես գովելի,
Անման ես գեղեցիկ, նախշ ու նկար ես գովելի,
Չի հասնիլ քեզ գովասանք, դու անյարմար ես գովելի,
Լուսաբեր աստղի նման պայծառ ու վառ ես գովելի:

Նազ իլիով դուս կու գաս նախշիքեար օթաղի մէջէն,
Թօփ կարմիր վարդի նման ջոկուել ես եսփրաղի մէջէն,
Քաղցրահամ շամամներդ բարձրացել ա թաղի մէջէն,
Ջուխ բոյդ թահր ես առել արքայութեան բաղի մէջէն,
Միշտ կանանչ ա տերեղ, դու սալբու ծառ ես գովելի:

Լուսով ես, պատկերով ես, քանդ արեգակի վրայ,
Վառում ես ճրագի պէս ոսկի աշտանակի վրայ,
Փայլում ես մաշալի պէս, գունով ես ռանգի վրայ,
Յօրինած ես կայսերաց, թաղաւորի թաղի վրայ,
Թրաշ արած անդին եղողուտ քեօճվար ու քար ես գովելի¹⁾:

¹⁾ Մի օրինակում՝

Հէնց սիրուն շախաղ ունիս, լաւ է արեգակի վրայ,
Փայլում ես շամալի պէս, գունով ես կրակի վրայ,
Թաղաւորից անճարով ես ոսկի աշտանակի վրայ,
Մարդարտի պէս փայլ ես տալիս թաղաւորաց թաղի վրայ,
Կամ խաթա ես, խութա ես, դուն անդին քար ես գովելի:

Թայ չունես աշխարհումս, հարաբ դու ինչ օրինակ ես,
Բիւլբիւլ ես զարնանային, ճարտարախօս ծիծեռնակ ես,
Բայ արան արքայութեան բաղի դուռն, քանի՜ փակես,
Գիտեմ՝ անոյշ հոտով ես, վարդ, ուէհան մանուշակ ես,
Կամ Խաթայի Խութայի մուշկ ու ամբար ես գովելի:

Ո՞րտեղան զրտեղ, Թուրինջ, ռաստ եկար դու էս պահն,
Դէս ու դէն սլտուտ գալով՝ ախրն ինկար էշխի ջահն,
Ինկել ես, չես պրծնիլ, կառնի հողիդ զալում մահն,
Հազար որ տարի չունեմ՝ ինչ կանեմ հէքիմ—ջառահն,
Ինձ համար անմահական դու դեղ ու ճար ես գովելի:

ԺԱ.

Դ Ո Ի Բ Է Ի Թ

Սիրելի, բօյըդ ռանգ, ռանգ, ռանգ,
Ջարդարուել ես խիստ լե, լե, լե,
Ջառ ու դառ բաֆթայ թանգ, թանգ, թանգ,
Էն էլ մէկ ուրիշ ձե, ձե, ձե:

Ձեովդ լոյս ես վառ, վառ, վառ,
Էրում ես մարդու սար, սար, սար,
Հրեշտակ ես հոգէ—առ, առ, առ,
Չունես պակասութիւն և, և, և:

Եւրոպու երկրի դադ, դադ, դադ,
Ջուրի շնորհք ու սադ, սադ, սադ,
Տեսնողը կանի հադ, հադ, հադ,
Թէ փարվադ անես, թե, թե, թե:

Թեերդ է նախշուն վարդ, վարդ, վարդ,
Թովուղի նման ես զարդ, զարդ, զարդ,
Ոչ հրեշտակ ես, ոչ մարդ, մարդ, մարդ,
Քեզնէն կու փախչի դե, դե, դե:

Դիւահար եմ ու սար, սար, սար,
Ման եմ դամ սար ու քար, քար, քար,
Թուրինջն եմ, արա ճար, ճար, ճար,
Էշխէղ իլիլ եմ խե, խե, խե:

ԺԲ

Տիպ ու դէմքդ գառվարադ դափթար նամակ չէ՝ ինչ ա բաս,
Սիրելի, քո կերպարանքդ լուսնիակ չէ՝ ինչ ա բաս,
Չողդ պայծառ արեգակի նմանակ չէ՝ ինչ ա բաս,
Քաղցրախօս էդ քո լեզուդ զումրի թութակ չէ՝ ինչ ա բաս,
Ղալամ քաշած ունքերդ կեռ կամարակ չէ՝ ինչ ա բաս,
Բերանդ, պռունկներդ մեղր ու կարագ չէ՝ ինչ ա բաս:

Քողրդ առար՝ երեսըդ տեսայ, խալդ զարդարել ես,
Բոլորուած լուսնի նման՝ նուր ջամալդ զարդարել ես,
Քցել ես դօշիդ վերան սուրբ հեքիալդ զարդարել ես,
Կապել ես բարակ մէջքիդ թիրմա շալդ զարդարել ես,
Հագել ես սալքի բօյիդ դադդ ու ալդ զարդարել ես,
Սաքասար զարբափ դիպայ՝ դիւլ, նար ռանդ չէ՝ ինչ ա բաս,

Էլ չիկայ աշխարհումս յատուկ քու բարերարի պէս,
Սումբիւլ մազերիդ հոտն դիւլ, ռէհան, սուսամբարի պէս,
Քցել ես մէջքիդ վրայ երկու ծամդ շահմարի պէս,
Էդ քու ալ պռունկներդ նման միւշկի ամբարի պէս,
Ծոցըդ բազայ ու բազ ա, ջուխտ շամամներդ նառի պէս,
Բոլորուած անձդ սիպտակ՝ նման ձուն նստած սարի պէս,
Սինադ մարմար քարի պէս սիպտակ ճերմակ չէ՝ ինչ ա բաս:

Թուրինջն եմ, դարդիս համար դուսայ ու ֆիքը շատ կանեմ,
Վախտ կիլի՝ որ ինձի ես կը մոռանամ, քեզ ետդ կանեմ,
Իմ ջահէլ ջիւան կեանքս ես կու քանդեմ, բարբաթ կանեմ,
Սուր կսւ տամ ինքս ինձի, կու սսլանեմ, ազատ կանեմ,
Ասեցիր՝ թէ սարը արա՝ յետ ու առաջ իմդատ կանեմ,
Դժուար հիւանդ եմ ինկած՝ դիշեր ու ցերեկ դադ կանեմ,
Էս ցաւն ես ինկել եմ՝ անճառ կրակ չէ՝ ինչ ա բաս:

. Ի Վ Ա Ն

Ա.

(Դ վերայ աշուղների)

Անկաջ արէք, աղաներ, երկու աշուղ հիւր են եկել,
Փառք սրանց Ստեղծողին, միտքերն շատ սուր են եկել,
Սուրբ Կարապետի վանքից ողջ և առողջ լուր են եկել,
Մաքուր սուրբ զերեղմանից անսւշահոտ բուր են եկել,
Եօթն անուան շնորհօք անսպառ աղբիւր են եկել,
Բոլոր համայն սուրբերից անմահական ջուր են եկել,
Իսկապէս խորհուրդ արած՝ լի ոսկի սափուր են եկել:

Փառք տալով մին միտք անենք էն ահեղ բանն Անհասի,
Տուել ա սուրբ շնորհն, սրանց քցել ա հաւասար,
Յատուկ պարգև ա տուած սուրբ Մկրտիչ Յովհաննէսի,
Վառուել ա էջիւ սիրով, քաղցր անսւշ իսկ կը խօսի,
Բորբոքուած կրակի պէս՝ անհանգչելի հուր են եկել:

Չատ կարօտ փափագէինք էսպէս անուշ ըխտիլաթի,
Անսխալ յարմարապէս մէյդան բացան մարիֆաթի,
Քաղցր համով խօսքերով ախորժ իլան ամեն մարդի,
Լսողն մուշտաղ իլաւ, ինչպէս բիւբիւլ կարմիր վարդի,
Վարդ, ուէհան, սուսամբար, ծաղիկ համասփիւռ են եկել:

Իսկ համեստ բնութիւնով ընտիրաթ ու սազ արեցին,
Հաւասար արք և կանայք, լսողներն հազ արեցին,
Մէկ մէկու իմաց տալով՝ հաւաքուած փարվազ արեցին,
Բոլոր հազ անողներն մըթմըթալով տալ արեցին,
Տեսան խօսել չեն կարող, միտքներիցն շուր են եկել:

Այսուհետև եազ կանենք սրանց անուաններն տալով,
Բոլորքս ցանկանում ենք իսկ և մնաց սրանք տարով,
Ի՞նչ անենք, կարօտել են օթեանն փափագելով,
Սաղ սալամաթ եկել են, ողջ և առողջ կերթան բարով,
Իվանն չի մոռանալ, չում որ սիրտին զուր են եկել:

Բ

Դ Ի Ի Ա Ն Ի

Անկաջ զիրէք, լաւ իմացէք, տիրական պատուիրանին,
Յոյս հաւատով հաստատուեցէք էն սուրբ աւետարանին,
Տէրն ասէ՝ զի կոչես տէր, զոր ինչ ասեմ, ոչ առնես,
Թէ ես տէր եմ՝ զու ես ծառայ, լսիր իմ հրամանին:

Ոչ են պիտոյ մեծն արքայ՝ Ալէքսանդր Մակեդոն,
Փիլիսոփայք՝ Արիստոտէլ, կամ իմաստունք՝ Պլատոն,
Ոչ ընդունեմ և ոչ հաճեմ, թէ որ զաշխարհ առնէ Դոն ¹⁾,
'Ի մէջ սրբոց ոչ երևին էն իմ արդար ատենին:

Սէր հաւատով և յոյս գործով, այն է իսկ ինձ հաճելի,
Չարն բարեաւ է, միշտ յաղթիր, լեր զու ինձ ծառ պտղալի,
Զինչ օգուտ՝ զաշխարհն շահես, վերջն լինես դատելի,
Էդ ունայն կեանքն մի փոխիր հայրական օթեանին:

Եղբայրական սէրն մի թող, եկ, ընկերիդ մի ատիլ,
Վարձ մշակաց մի հատանիլ, այլոց մեղքն մի դատիլ,

¹⁾ Գուցէ Դանուբ գետի մասին է խօսքը:

Ջրկողութեան մի հետեիլ, պէտք ա արդար աշխատիլ,
Հարուստ, տնանկ՝ Տէրն ա կարգել, կամ աղքատ մեծատունին:

Եղբայրն ոչ կարէ օգնել և կամ բոլոր ընտանիք,
Բարի գործքն ա օգնական, եթէ հետներդ տանիք,
Յորժամ Տէրն յաթոռ նստի, յաջակողմեան պտանիք,
Լալով հայցեմ, Տէր, ողորմիր էդ մեղապարտ Իվանին:

Գ

(Ի վերայ մեծատան եւ Ղազարու)

Անկաջ զիր, թարիֆն անեմ հարուստ մեծատունի բանըն,
Լսողն սարսափելով՝ թող թարիֆն անի տանըն,
Ուրախ էր, առատապէս վայելէր սնոտի կեանըն,
Հանապաղ դարդարում էր զառ պատմութեանի ծիրանն,
Սիրում էր իր նմանըն, ինչ անէր տնանկի տանն,
Բնաւին ողորմութիւն չէր տամ աղքատի անուանըն,
Խեղճ աղքատ Ղազարուն ինկած էր տունի դռանըն:

Էն հիւանդ Ղազարոսի կեանքն նման երազէին,
Փրթում էր կեղտի մէջին, ...ներն կը վազէին,
Ջունքն խնամք տանելով ետրաններն կը լզէին,
Մին կտոր հաց տալի տեղ՝ աչքով տեսնելն չուզէին,
Յանկանալով փափազում էր տան սեղանի փշրանն:

Որ մեռաւ մեծատունն փառք ու պատիւով թաղեցաւ,
Իսկ ննջեց Ղազարուն, Արրահամու դող հանդուցաւ,
Դժոխքի մեծատունն իսկոյն հողու աչքն բացաւ,
Ի հեռուստ նկատելով, իսկ Ղազարունն նայեցաւ,
Սաղ վախտին քօռացել էր՝ տեսնէր նրա չարչարանն:

Խնդրում էր կանչելով՝ հայր ասելով Արրահամին,
Դժոխքի տաքութիւնից լեզուս բերանս պապակին,
Աղարկիւր Ղազարոսին, որ կնարօտ եմ ջրոյ կաթին,
Բերանս պապակել ա, ջուր թաց անի ծագի մատին,
Մին բարակ միտք անելով՝ լաւ իմացէք պատասխանն:

Յիշեա՛, ասէ, որդեակ, դու անդ բարիս փայլելիր,
Ղազարն քաղց ու ծարաւ, ընդէր խնամք ոչ տանէիր,
Եթէ դու ողորմելով՝ մին կտոր հաց սրան տայիր,
Սրանիցն էլ փոխարէն մինին հաղար ջուր կառնէիր,
Պէտք ա, որ պապակես, Ղազարն մտնի սէյրանն:

Խնդրում էր՝ աղարկիւր, ախպէրներս էլ իմանան,
Օրինակ էին նոցա, բէլքի իմ գործքէն հեռանան,
Ունին, ասէ, մարդարէս, թող լսելով զգաստանան,
Թէ մեռելոց որ գնայ, լաւ դրիստն կը հասկանան,
Անկաջ դինեն Մովսէսին, լսեն Աստու պատուիրանն:

Հինգ ախպօր մինն ես եմ, որ սարսափում եմ լսելով,
Անգաղար քարոզում են մարդարէք, Մովսէս խօսելով,
Մեռելոց տէրն եկաւ, դիրիստն պատմեց ասելով,
Չարչարում ա ախպէրդ սրտի դուժն պակասելով,
Ոչ ողորմիս աղքատիս, տեսնես դժոխքի ամենջանքն:

Մի կարծէք, թէ առակ էր, ասաւ և պատմեց անցկացաւ,
Համօրէն անցաւորաց ճշմարիտ օրինակ ցուցաւ,
Զաքէոսն լսելով՝ ողորմութեան դուռն բացաւ,
Պատուիրեց մեծատունին յոյժ կարի դժուար թուեցաւ,
Արքայութիւն Աստուծոյ ոչ մտանի մեծատունն:

Երկիւղն ինձ պատել ա, անիցն հոգիս կը դողայ,
Մարմինս՝ միտք եմ անում, յետ ու առաջ՝ վերջն հող ա,
Թէ հարուստ, կամ թէ տնանկ, և թէ ծառայ, կամ թէ աղայ,
Մահըն, դժոխքի ան միտքին պահի, քանի սաղ ա,
Կամ թէ Աստուծոյ սէրն ցանկայ, պահպանի Իվանն:

Դ

(Հաղ խրատական)

Անկաջ գիր, խղճմտանք, քեզ մին խրատ տամ,
Իստակ մաքուր սիրտով միշտ խոնարհ կացիր,
Օրէնք պատուիրանքն գրիր սիրտումդ,
Նախանձ, չըկամ հմպարտ բանից հեռացիր:

Յոյս հաւատով Ստեղծողիդ միշտ սիրես,
Ախպօրդ, ընկերիդ նոյն նմանապէս,
Տնանկ, աղքատ ազգիդ օգնիր ծածկատես,
Էս ա կամքն Աստուծոյ, եկ, դու իմացիր:

Բամբասանքից, չար խորհուրդից հեռանաւ,
Թշնամիքդ օրհնես, խռով չի մնաս,
Ինչ որ այլոց կուգես, էն կը ըստանաս,
Թէ ընկար նեղութիւն, փառք տո՛ւր գիմացիր:

Քրիստոնեայ ազգին ինչ կը վայելի,
Սիրենք իսկ միմեանց, էն ա գովելի,
Որք և կարօտներին օգնենք լիովին,
Էստոնք արա՛, հոգւով դու պայծառացիր:

Իվան, ինքդ քեզի միտք արա բարակ,
Ով ոք սուրբ օրէնքին լինի հակառակ,
Էն ահեղ ատենին կիլնի խայտառակ,
Մինչ կենդան ես՝ փրկութիւնդ հոգացիր:

Ե

Բ Ա Յ Ա Թ Ի

Աշխարհն աշխարհի եմ, աշխատանք աշխարհի եմ,
Խրիտքար եմ երկինքից, բէգէմ էս աշխարհի եմ:
Ես որ աշխարհ եմ եկել, տես ո՞ր աշխարհ եմ եկել,
Չան չունեմ, զարար ունեմ, ինչ որ աշխարհ եմ եկել:

Եարար էս խօսքս քեզ էլ զուր կը դնոյ,
Տեսէք, թէ իմ մահի գալն ինչ կ'իլի,
Միտքս կը շաղաղուի, խելքս շուռ կը դնոյ,
Տէրն է խաբար, թէ իմ հալն ինչ կ'իլի:

Տեսամ հրեշտակիս, կերպն էր տխուր,
Հոօր զհամով եկաւ ձեռքին հուրի սուր,
Ահից կերպս փոխամ, ան, մէր ու քուր,
Չորս կողմիցն թաքուն լալն ինչ կ'իլի:

Տէրն ասաւ՝ իրա չափով չափեցէք,
Քօլ շնորհս վերայիցն թափեցէք,
Դուս տարեցէք, ձեռն ոտն կապեցէք,
Ընտեղ անով զողջողալն ինչ կ'իլի:

Իվան, էս դարտերին դու քթիք չարայ,
Քանի որ կենդան ես, փրկութեան օր ա,
Կասեն՝ թէ սուրբ Կոյսն չարն խափանարար ա,
Նրան յայտնեմ էս անվալն՝ ինչ կ'իլի:

Զ

Թ Ա Խ Ն Ի Ս

(Ի վերայ տասն պատուիրանին)

Աստուած Մովսէսի ձեռքով ուղարկաւ մեզ համար պատգամ,

Տիրական ձեռքով ա գրուած.

Կամ թէ ես մեղաւոր հոգիս կարթել եմ քանիցս անգամ,

Դրիստ մարգարիտ է շարուած.

Յոյս հաւատով ընդունողին ցնծալով աւետիս կտամ,

Որ դրախտի դուռն ա բացուած.

Չեմ վաղարել ես գովելից, քանի որ կենդանի եմ, կամ,

Արքայութեան զարգարուած.

Թէպէտ ինքս լի եմ մեղօք, հոգով մարմնով կը հաւատամ,

Ամեն չարից բերդ ա շինուած.

Յնծայ Աստուած սիրողն, որ Տէրն ինքն էր գրողն,

Մաքուր և սուրբ էր բերողն, քցել էր երեսին քօղն,

Բոլոր ազգն Իսրայէլի երկիրազգեցին միակամ,

Երեսն էր լուսով նկարուած:

Նախ՝ տէր Աստուածդ ես եմ, չիք այլ Աստուած ոչ ով,

Որ հաւատան նախահարքն,

Երկունջի խօսքն էս ա՝ սիրել զԱստուած բոլոր սիրտով,

Կատարուի Աստուծոյ կամքն,

Երեքինջին՝ երգում մի կեր, անուն սուտին գինելով,

Մի՛ պաշտիր արծաթի կուռքն.

Չորսինջին՝ որ է կիրակին՝ պարապ կաց, իլիւր աղօթքով,

Կատարուեց Աստուծոյ գործքն.

Հինգինջին՝ հնազանդ կացիր ծնողացդ՝ պատիւ տալով,

Որ աւելանայ քու կեանքն.

Տէրն տուել ա հրաման, կապել ա մեր հետն պայման,

Պէտք ա, որ պտհենք անխափան, մինչև ի դուռն գերեզման,

Եթէ որ կայնեցիր՝ զարթի, ես էլ կրկին կըխոստանամ,

Ինչես անմահ սեղան նստած:

Վեցինջին՝ մի սպանանել, խոցոտելով զու զմարմին,

Առնես անիծքն Կայենի.

Օխտինջի խօսքն ա՝ մի շնար, խառնակելով անդամին,

Կրնկնիս հուրն գեհենի.

Ութնինջին ա՝ մի գողանալ, գրկելով Աղամայ զարմին,

Պատիժն որդն ա կենդանի.

Իննինջին՝ սուտ մի վկայիր հախ ու նահախ ամեն բանին,

Սուտն որդի ա սատանի.

Տասն՝ մի ցանկանար ընկերիդ կնոջն, կամ թէ ինչ ունի,

Իսկ քունն էլ քեզանից ելանի.

Տէրն տուել ա մեզ խրատ, պէտք ա հինգն պահենք հաստատ,

Հինգին յետև ինի վատ, էլ վերջն չի անես գանդատ.

Ինչպէս պատուիրեց Աղամին, էնպէս էլ մեզ խրատ ա տամ,

Պէտք ա, որ ճշմարիտ կացած:

Նայիր մին՝ պատուէրն Աստուծոյ տէրն էլ հաստատեց կրկին,

Հաւատով կամդ կատարուի.

Տուաւ մեզ չորս գլուխ գիւրն ճշմարիտ, խօսքերն ա անգին,

Փրկութիւն էնդով կըճարուի.

Քաղցր ախորժ առակներով բոլորն գիրել ա սարքին,

Լսողի անկաջի հաշուի.

Եթէ իստակ սիրտ ունենաս, միտքով անկաջ արա կարգին,

Սիրտն էլ հետն կը վարուի.

Սիրովն միշտ խրատելով՝ քանքար ա տալիս երեքին,

Վայ նրան, որ կը զարարուի.

Տէրն աես՝ թէ որքան ա հեզ, արտասուներով մտաւ պարտէզ,

Չարչարուելով դտել ա մեզ, պէտք ա մաքուր պահես դու քեզ.

Ախր վերջն քեզ կը կանչի, թէ եկ տեսնեմ ուրախանամ,

Մտիր գործքովդ հագնելաժ:

Եթէ ճշմարիտ իմանաս, հաւատքն ա մահադի քար,

Տէրն մեզ էնդով ա փորձում.

Ինչպէս սուրբ Գիրքն էլ վկայի, յոյսն էլ նրան ա ճոճար,

Լոյսոյ տան շափաղն ա բացում,

Տէրն թաքրար հաստատում ա՝ սիրով իրեցէք եղբայր,

Նոր օրէնքին հիմք ա քցում.

Սաւուղն էլ միշտ քարոզում ա, գործքով են էստոնք կենարար՝

Լուսով մեզ ճամբիայ ա քցում.

Մին մարդ որ էստոնք չունենայ, էն ահեզ օրն ա անճար,

Ահա տալիս եմ իմացում.

Էն ահեզ վերջի ատենին՝ մայր անարատ, ծնող բանին,

Խեղճիր բոլոր բանդիւմանին, կամ թէ ողորմիր Իվանին,

Եթէ զժոխքից ազատուամ, ճշմարիտ քեզանից կ'իմանամ,

Դու ես ինձ սլսակ բոլորում:

Է

(Դ վերայ հոգայ եւ մարմնայ)

Դիշեր ու ցերեկ այրի հոգիս խնդրում ա դատ,

Էզ անիրաւ դատաւորին ո՞վ կըտայ խրատ,

Որ չունի բնաւ խղճմտանքից մոխալ ու զրատ,

Քցել ա հոգիս մեղքի մէջն, չարչարում ա վատ,

Էլ չեմ իմանում, դարտս ասեմ ո՞ւմ, անեմ գանդատ,

Աստու օրէնք ու պատուիրանքից իլել ա ռադ:

Ոչ Աստանիցն երկիւղ ունի, ոչ մարդից ամօթ,

Յատուկ շինողն լու շինել ա պատուելի անօթ,

Ինքն իրանից գոյացել ա կրակ ու կամ օդ,

Վարուել ա սիրով, աշխարհի հետ իլել ա ծանօթ,

Հէնց ա իմանում՝ անցաւորիս հիմքն ա հաստատ:

Մայիլ ա իլել անցաւորիս սնոտի կեանքին,

Վիզն ծուել ա, խնդրում ա էս խեղճիկ հոգին,

Հերիք ա, արի, մուրվաթ արա, լսիր օրէնքին,

Քանի մին պէտք ա անկաջ դնես էզ խղճմտանքին,

Ախր սա մեղի խառնակելով՝ թողել ա բարբաթ:

Ե՛կ, մուրվաթ արա՛, էդ ոսոխին դու հանի՛ր բանտից,
Բէլքի զղջալով դու պըծնես սատանի ֆանդից,
Քեզ մին մաքրի՛ր, ինձ ազատի՛ր դժոխքի զարդից,
Քանի չի եկել էն մանդաղն, չի հնձել արտից,
Ե՛կ, մին աղաչենք Ստեղծողին զթաժ առատ:

Էսօք ու էքուց՝ ինչ տեղ իլի, զայ հոգեհանն,
Ինձ խօշ կըտանի, քեզ կը զնեն խողի տասլանն,
Վերջն՝ զողալով պէտք ա զնանք ահեղ դիւանն,
Ամենայն հոգւոց տալ թողութիւն հայցէ Իվանն,
Տէր, դու ստեղծար, մի՛ կորցունիր, եկ, արա՛ իմդատ:

Ը

(Գովասանք Աստուածածնին)

Գովելի ես զովելի, դու աննման ես, Տիրամայր,
Չորեքկերպեան աթոռոյ համանման ես, Տիրամայր,
Իսկ չօրն երկնաւորի խորհուրդարան ես, Տիրամայր,
Միածին բանին կենաց բնակարան ես, Տիրամայր,
Եօթն շնորհօք սուրբ հոգւոյն իսկ իջևան ես, Տիրամայր,
Ճշմարիտ Աստուածութեան ընդունարան ես, Տիրամայր,
Հարսնացեալ չօրն փառաց մեզ փրկարան ես, Տիրամայր:

Սոսկալի երեք խորհուրդ ճշմարիտ ի քեզ տեսնեն,
Առաքեալք և մարգարէք իսկութեանդ ոչ հասանեն,
Վարդապետք ոչ կարացին միով կերպիւ մեկնարանեն,
Հրեղէնքն հիացեալ հոգեղէնք երկիրպագանեն,
Անքննելի մտաց անճառ խորան ես, Տիրամայր:

Նշուլդ իսկ նախապէս մարգարէք տեսան, պատմեցին,
Իմաստունքն միտք արան, հիացին, պէլուած մնացին,
Էս կերպով թաքի՛ֆ արան՝ սա է դուռն կենաց հացին,
Լսեցին սանդարամետք, զարհուրելով սարսափեցին,
Իմացան, որ աշխարհիս միջնորդ պայման ես, Տիրամայր:

Պարտէզ եւ զու ծաղկալի, ընտրեալ քաղցր տատրակ,
Ծագել եւ մեզ առաւօտ լուսատու պայծառ արեգակ,
Լուսովդ լուսաւորուեց բոլոր աշխարհս բովանդակ,
Միջնորդ եւ մեղաւորաց արգարներին թագ ու պսակ,
Դերազանց քան զերկինս բացուած վրան եւ, Տիրամայր:

Նունիֆար, նարդոս ծաղկեալ, հոտով ծաղիկ եւ անթաւամ,
Ամպ թեթեւ անշէջ մորենի, կնքեալ աղբիւր եւ բարեհամ,
Փրկիչն ազգի մարդկան ի քէն ծնաւ, կոյս Մարիամ,
Կենարար տրեամբ նորին մեռեալ Իվանս շունչ առամ,
Երկոտասան ազգ ազանց կարգ ու սահման եւ, Տիրամայր:

Թ.

(Հաղ Աստուածածնայ)

Դժուրն արքայութեան, երկնից բանալի,
Ի մէջ հրեղինաց լոյս, Աստուածածին,
Ամպ եւ հովանաւոր, անշէջ մորենի,
Ընտրեալ հողեղինաց բոյս, Աստուածածին,

Նշուլդ նախապէս ետես մարգարէն,
Սկսեց մեզ պատմել էմմանուէլէն,
Ճշմարիտ մեզ փրկիչ ծնեալն ՚ի քէն,
Մայր Բանին, անարատ կոյս Աստուածածին:

Ընտրեալ ազանի եւ քաղցր տատրակ,
Ծագեալ մեզ առաւօտ պայծառ արեգակ,
Արեամբ Որդւոյդ փրկեալք, որ եմք անառակ,
Դու եւ մեզ բարեխօս, յոյս Աստուածածին:

Դերազանց զովելի պարծանք երկնային,
Թագուհի հրեղինաց, միջնորդ հողային,
Ողորմիր եւ գթն խեղճիկ Իվանին,
Խառնիր աջակողմեան դասն, Աստուածածին:

Ժ

(Հաղ հոգևոր)

Դրախտից արտաքսան, եկամ էս աշխարհ,
Ընկամ չարչարանքի դարդ ու սարի հետ,
Կարգ ընկամ հայվանի, խեղճ իլամ խոնարհ,
Միտիս էլ հաստատամ յատուկ չարի հետ:

Ես ինքս իմ կամքով ընկամ քարէքար,
Զրկամ հոգիս, թողամ փերփիրի բէժար,
Ինձ տուամ սատանին մշակ ու նօքար,
Պայծառ լոյսն փոխամ ես խաւարի հետ:

Հեղեղն աշխարհս սուրբ արաւ մաքուր,
Տէրն տեսաւ՝ մարդիկ խաւար են տխուր,
Ասաւ՝ շատ են քաշում չարչարանքով հուր,
Խոնարհեմ, հաշտուիմ ես յիմարի հետ:

Իվան, Տէրն քեզ ազատեց բանտիցն,
Եկ, հեռացիր չար սատանի ֆանդիցն,
Փառք տուր Ստեղծողին՝ պրծար դարդիցն,
Ջահտ արա խառնըւես դու ոշխարի հետ:

ԺԱ

Եւր, քո չինար բօյիդ խիստ լաւ կու սաղի
Հաքիդ լիբաստ կարմիր ու ալ, նազանի,
Բարակ մէջկիդ ոսկէ քամարն ինչ կանի,
Եկ, դու կապիր գառ թիրմա շալ, նազանի,
Ով քեզ տեսնի, հաղ անի:

Երկու ձեռքդ մինա արած գառերով,
Ղուլբաղդ ողջ մարգարիտ շարերով,
Չարիր մատիդ ոսկէ մատնիք քարերով,
Եազուլթ, գումրուլթ, արմազ ու լալ, նազանի:

Քո երեսդ կարմիր վարդ ա շողալի,
Խեղճ բիւլբիւլն կուղի քեզ հետ խաղալի,
Ունքերդ մինա տուր, ծամերդ սղալի,
Թափիր դօշիդ վրայ ծալծալ, նազանի:

Չատ մարդիկ կայ, որ քեզ տեսնելու փափազ ա,
Սիրան էրուած, լեզուն բերնումն պապակ ա,
Բանդիվան ա, մէկ քո տեսուն փափազ ա,¹⁾
Եկ, դուս արի, ջէյրան, մարալ, նազանի:

¹⁾ Հաղիւ թէ այս երգը Իվանինը լինի, ըստ երևոյթին «Բանդի-
վանայ» խօսքի վրայ հիմնված մի թիւրքիմացութիւն է:

ԺԲ

ՂԱՓԻԱ ՉԱՔԻ

Ե՛կ, տես Ստեղծողի կարգն, սահմանն,
Աշխարհս տուել ա դովրան ինսանին,
Տեսաւ, որ չի պահան իւր հրամանն,
Ասաւ՝ հաւասարուեն անբան հայվանին:

Մինին ողորմել ա, տուել ա նասիւպ,
Մինին հուպ ա տուել, թողել ա քասիւպ,
Ե՛կ, միտք արան, տես, թէ ո՞րն ա մունասիւպ,
Խելք չի հասնիր էն անգուման դիւանին:

Մինին փառք պատիւով երկինք ա տարել,
Մինին չորս կողմիցն կրակ ա վառել,
Մինին դարդ ու ֆիքրի միջումն ա խարել,
Ունի իշխանութիւն ամենայն բանին:

Չատ բարի ա, եղբայր, էս աշխարհ գալդ,
Ե՛կ, երկինք ուղարկիր դովլաթ ու մալդ,
Էն ահեղ ատենին լաւ կիլի հալդ,
Բէլքի օգնես էս բանդիվան Իվանին:

ԺԳ

(Պատասխան Յարութիւնի Մուխամմազի)

Ընկալայ դովասանքդ, անկեղծ սէրդ որդիական,
Յարութիւն, որդի կոչեմ, տամ օրհնութիւն քեզ հայրական,
Յնծալով զուարճացայ իսկ բանիդ դովասանական,
Հաստատ սիրելու է ըստ հրամանի տէրունական,
Սէրն է իսկ դովելի որպէս լուսը արեգական:

Հայցեմ՝ Տէրն տացէ քեզ սուրբ շնորհն առատապէս,
Լցուցէ իմաստութեամբ երկար կենօք բարեաւ պէսպէս,
Իսկ մնալ միշտ աջողակ, հաստատ, անշարժ իսկ մշտապէս,
Առնես սիրտիդ խորհուրդն, հոգով մարմնով ճշմարտապէս,
Աստուծոյ սուրբ կամօքն կեանք ապահով վայելչական:

Երկիւղած ես Աստուծոյ, բանական գիտուն ես հանճարեղ,
Լցեալ ես իսկ սուրբ հոգով, զոր Տէրն 'ի վերուստ եհեղ,
Բղխեալ ազրիւր անսպառ, բարբառդ էր քաղցր, համեղ,
Լսողներն գովում են, թարիֆ են անում ամեն տեղ,
Ճշմարիտ ե իսկապէս իսկ սէրդ բարեկամական:

Ժողովքն բոլոր սրբոց միշտ եղիցի քեզ պահապան,
Առաքելք և մարգարէք, զօրք հրեղէնք համանդամայն,
Մարտիրոսք և ճգնաւորք, սուրբ հայրապետքն ամենայն,
Տիրամայր Աստուածածին, նորին աղօթքն մայրութեան,
Լիցի քեզ իբրև պարիսպ կենարար խաչն փրկչական:

Օրհնութիւն աստուածային, որ ետ տէրն Արրահամին,
Իբրև աւագ և աստեղք հաստատութիւն նրա զարմին,
Տացէ քեզ բարի դաւակ Տէրն փառաց նման նմին,
Սիրելիք և բարեկամք, ինչ վախտ լսէք՝ ասէք՝ «ամին».
Խնդիրքն խեղճ Իվանին լինի առ Տէր հաճոյական:

ԺԴ

Թագաւոր ես աշխարհի, ով բռնաւոր չար մամոնայ,
Իշխելով ման ես դալիս, ամին ցաւին ճար, մամոնայ,
Կայսերաց ես սիրական, յաղթութեան հնար, մամոնայ,
Օգնական ես արքայից, իսկ զօրաց դումար, մամոնայ,
Պահպանութիւն քաղաքաց, թշնամոյ զէնհար, մամոնայ,
Իշխանաց փառք և պսակ, ցնծութեան քնար, մամոնայ,
Թագաւորքն առանց քեզ մնում են տկար, մամոնայ:

Թէ հաբուստ և թէ տնանկ ցանկանում են՝ քե շատանան,
Շաղուել են խալխը ջանիդ, շարշարանօք քեզ կը ջանան,
Սիրովդ վաճառականք ծով ու ցամաքն անց կանան,
Չարշարում ես տնանկին, արծաթասէրք փարթամանան,
Բորբոքիչ կրակի պէս մեր ջանին ընկար, մամոնայ,

Բազ ու բազայ, բուրաստան քեզանով ամբողջ ա մնում,
Թէ հիւանդի մօտ զնտս՝ եարաներն ողջ ա մնում,
Ումանից պակասում ես, մոլորում ա, խեղճ ա մնում,
Առաւել շատ սիրողդ մեռնում ա, անդեղջ ա մնում,
Փառք ու պսակըդ տալով՝ Յուդային խեղզար, մամոնայ:

Կտրար գիշեր ցերեկ ազահների դու զարարն,
Անդադար աղօթքի անդ խսէք են անում զտրարն,
Հազար պակաս մնայ, ինչ կիլի ետրար մեր ճարն,
Պաշտում են Աստուծոյ տեղ, դու ետ նրանց կամարարն,
Ով քեզի անարգում ա, թողել ես անճար, մամոնայ:

Ով քեզի առնի կաշառ, կամ թէ կըտայ մուգաթի,
Մարմնով փարթամանայ, հողին քաղցածանայ անօթի,
Որքան որ բարձրացնես, վերջն կը թողնես ամօթի,
Խնդրեմ՝ ով կըլնի՝ փառք պատիւ չը տայ արծաթի,
Որ յատուկ թշնամի ա զարշելից բէթար, մամոնայ:

Գարշելի չար անախտան, ով բռնաւոր, ուսալի ծնար,
Խառնակիչ ես աշխարհի, ոչ կայ երկրի քան զքեզ չար,
Կամակից բելիարայ, կապես զաշխարհ ուռկան և լար,
Որսալով դու զմարդիկ, առնես հողու աչքն խաւար,
Սուրբ Դիրքն կը վկայի արդարեւ վատթար, մամոնայ:

Պատուիրան է Աստուծոյ՝ ոչ ծառայել մամոնայի,
Պաշտողն երկու տէրանց ծառայ լինի սատանայի,
Տնանկն փափագում ա՝ ան, մին զատել կարանայի,
Տէր, ողորմիր աղքատին, աջողիր դործք Իվանոյի,
Խոստացել ա տնանկին՝ թէ փոխարէն առ մամոնայ:

ԺԵ

ՄՈՒԽԱՄՄԱԶ ԵՒ ԲԱՆՔ ԽՐԱՏԱԿԱՆ

Թարիֆ անիմ, լսեցէք, Աստուծոյ օրէնքն էս ա՝
Նախ պէտք ա զԱստուած սիրենք, իսկ և պատուիրանքն էս ա,
Երկնչենք, ահ ունենանք, իսկ Աստուծոյ կամքն էս ա,
Իսկ սիրենք ընկերներիս, դիրք ու կանոնքն էս ա,
Եղբարքն սէր միարան, յատուկ հրամանքն էս ա:

Ցատկապէս մեր գովաթն պէտքը չէ մենակ վայելենք,
Մեր արդար աշխատանքից իսկ Աստուծոյ մասն հանենք,
Նոյն մասն ուրախ սրտով տնանկ աղքատի փայ անենք,
Որք, կարօա ընտանեաց հոգսն քաշենք, միշտ պահպանենք,
Արդար և մաքուր մարդկանց յատուկ գովասանքն էս ա:

Ի՞նչ օգուտ՝ աշխարհն շահի, իւր հողու հոգսն չի քաշի,
Կըղողի փողի վերէն, անցկանայ կեանքն վաշվաշի,
Պահապան ա գովաթին, անօգնական ա սւրիշի,
Վայրենի թուշունքի պէս նա իսկ նման ա բայդուշի,
Ազահ, նաքաղ մարդերի իսկ սիրտի բաղձանքն էս ա:

Յատկապէս կը պատկանի՝ մարդն դովլաթն պահպանի,
Եւ այլև նաքազ չիլի, իսկ չափաւոր քէֆեր անի,
Ինչ իրա ձեռքով տուաւ, յատուկ էն հետն կը տանի,
Յետկիցն ազարկածն աւադակն կը թալանի,
Ազարկող թումահքարի զրկելոյ հնաւքն էս ա:

Ուզում եմ՝ մէկ բան ասեմ, շատ մարդի խաթիրն մնում ա,
Յատկապէս իսկ ճշմարիտ դրիտ ինքն էլ իմանում ա,
Ի՞նչ օգուտ՝ ննջեցելին շոր հագցրած՝ զարգարում ա,
Միթէ նա էն զարգարանքով տհեղ գատաստանն գնում ա,
Հողից կարօտ ա թողնում, իսկ նրա տանջանքն էս ա:

Արարիչ Փրկչին մերոյ կտաւով գերեզման դիրան,
Միթէ այս մեղաւորն գերազանց է քան զնրան,
Պարծանք ա և գովասանք, թարիֆ անեն և զարմանան,
Բնաւին շահ չունի հողին, թէկուզ հազար գովասանք տան,
Յատկապէս հմարտութեամբ պարծանալոյ հիմքն էս ա:

Արարիչ Ստեղծողն իսկ և յանձնեց հողն հողին,
Յատկապէս զարգարողն պարծանում ա իրա փողին,
Չուն որ նա հարսնացել ա իւր արարիչ Ստեղծողին,
Կզառնայ յոյժ վայելուչ, հարսն արժան ա իւր քօղին,
Անցաւոր էս աշխարհի վերջի զարգարանքն էս ա:

Հողին էն կեանք ա գնում, շոր զարգարանք չեն հարցնում,
Եթէ տրդար հողի ա, ճերմակ հանդերձ են հազցնում,
Միտքներն փառք երգելով՝ առ Աստուած են վերցնում,
Անարատ մաքուր կուսանք անկելոյ տեղն են լքցնում,
Չարգարանքն զիր զրադ, իսկ և նրանց փառքն էս ա:

Իվանն միտք ա անում՝ էս աշխարհս է ճանապարհ,
Մարդ կայ, որ սուրբ օրէնքից պամ ա, գնում ա, բէխարար,
Երանի տամ էն մարդին, գործքն առաջ գնում ա վար,
Ծառայ բարի ասելով՝ ընդունի Տէրն բարերար,
Երջանկութիւն ճշմարիտ անմահական կեանքն էս ա:

ԺԶ

Ինքնակալ, հօգոստափառ իսկ զօրեղ Կայսեր ես առատ,
Բարձր հզօր բազկաւղ յաղթող թագաւոր ես առատ,
Ճառագայթեալ արեգակ, պայծառ լուսաւոր ես առատ,
Անպարտելի զօրութեամբ ամպ հովանաւոր ես առատ,
Քաղցրահայեաց զթութեամբ գթած բարերար ես առատ,
Հայրախնամ տեսչութեամբ միշտ խնամարար ես առատ,
Հաւասար ազգ և ազանց իսկ երախտաւոր ես առատ,
Համայն իսկ ենթակայից արթուն ակնարար ես առատ,
'ի մէջ բոլոր կայսերաց անյաղթ վարչարար ես առատ:

Նիկոլայ Պավլովիչ Աստուած ընդ քեզ իսկ տեսանեն,
Սերովբէք և քերովբէք մինիստիրքն կընշանեն,
Երկտասան սենաթօրք առաքելոց կընմանեն,
Ճշմարիտ արդարապէս իսկ և ուղիղ դիւան կանեն,
Զօրքդ իսկ նման դասուց պաշտեն դքեզ, փառաբանեն,
Առհասարակ ժողովուրդ Կայսերիդ երկիրպագանեն,
Ողորմած Կայսեր գոլով, իսկ համայնից աիրես առատ:

Նիկոլայ Պավլովիչ պայծառացեալ իբրեւ տրեւ,
Դերագանց քան զամենայն կայսերաց ես լոյս ակներեւ,
Անյաղթելի զօրութիւն ամպ հովանի տրծիւաթեւ,
Դեղեցիկ հիմնաւորեալ Մոսկով փայթախտդ բարեձեւ,
Զըջի սուրբ հրամանդ առ ընդհանուր ազգս պարգեւ,

Զօրապետք և զունդք զօրաց գերագանցել անձինք պարաթ¹⁾,
Փառաւորեալ տէրութիւն, լուսափայլ դամբար ես առատ:

Նիկոլայ Պավլովիչ քաղցր, առատ տէր ողորմած,
Սարսափեն միշտ դողալով չար թշնամիք, քօլ արարած,
Ձեռամբդ տիրապետես ծով և ցամաք լայնատարած,
Կալ մնալ միշտ անսասան, հայցեմք ի տէր բազկատարած,
Ազգէ ազգ, որդոց որդի հաստատ կայցես մինչ կատարած,
Անթառամ սուրբ պսակին արժանացն, տէր Աստուած,
Ստեղծող տէրդ գոլով՝ օգնութեան հնար ես առատ:

Պետերբուրգ կայսերանիստ անդ է դիւան ու դատաստան,
Երկիրն յոյժ բարելի, աղբիւրք և գետք, ոսկոյ մատան,
Ընթանան անթիւ նաւեր Ինգլիզ, Չվէդ, Փրանդստան,
Բուխարա ու Օսմանցին, Պարսից երկիրն Հնդստան,
Չինիմաչինի հետն իսկ ապրանք առնեն ու տան,
Յանկալի քօլ աշխարհիս գովեն Նիժնայի եարմունկան,
Բոլոր վաճառականաց արձակ ճանապարհ ես առատ:

Արեւելից արեւմուտք, 'ի հիւսիսոյ կողմն հարաւ,
Վերջացան քօլ թշնամիք, ջնջելով արար վարթարափ,
Պատուական եպիսկոպոսք բաժանել ես թարափ թարափ,
Սարքել ես գուբերնաներ իշխող ենարալ ու դրափ,
Ապահով ակնարկութեամբ հովուել անսխալ, անխըլափ,
Դեղեցիկ առուտուրով քօլ քաղաքքմն կայ ասնափ,
Հովուապետ տէրդ գոլով, իսկ օրինադիր ես առատ:

Դեղեցիկ տէրութիւնդ յատկապէս դրախտի նման,
Բոլորն աստիճանով կարգել ես ինչպէս նարդիւան,

¹⁾ Ոչինչ չի նշանակում:

Հաւատար քօլ քաղաքում զերծալ բացած կանեն զիւան,
Ամեն տեղ մանկանց համար հաստատել ես ուսումնարան,
Անտէր անճար հիւանդին իսկ շինել ես բժշկարան,
Ամենայն զեղ և քաղաք կարգել ես անքուն պահապան,
Պարիսպ ես անքակտելի, գլխած ազգասէր ես առատ:

Անյաղթելի զօրութեամբ տիրապետար Լեհաստանն,
Ահեղ հզօր բազկաւ գաղթար Պամանցու սուլթանն,
Ոչ կարաց ընդդէմ կենալ, հարկ տուեց, կապեց պայմանն,
Իսկապէս տիրապետար բոլոր երկիր Վրաստանն,
Անպատմելի հնարիւ իսկոյն առար Երևանն,
Լսելով սարսափեցին իսկ բոլոր քիւլի Խրանն,
Անպատմելի զօրութեամբ միշտապէս զէն հարեր առատ:

Իսկ հմուտ արուեստագէտը ճարտար զիտուն են անհամար,
Պիտանի ազգ և ազանց բոլոր աշխարհին զահարար ¹⁾,
Յաղթեցիր քօլ թշնամիդ, քաշար սուրն ինչպէս տաւար,
Քանդար քար ու սարերն, բացար լէն արձակ ճանապարհ,
Էջմիածին տաճար ես Լուսաւորչի ազգի համար,
Ի վանին ազգիս հայոց փրկիչ կենարար ես առատ:

¹⁾ Անհասկանալի:

ԺԷ

Դ Ո Ւ Պ Է Ի Տ

Խնդրում եմ Ստեղծողիդ, եկ, մեզ արգար մի գատիր, Տէր,
Ողորմութեամբ մեզ ներողիդ մենք ենք յիմար, մի գատիր, Տէր:

Ստեղծար մարդն բանական, ցանկամ ես օրինակ գնան,
Նախանձարկու չար սատանան տայ զուր խարար, մի գատիր, Տէր:

Տէր, եկ, մեզի մի թող անպէտ, բարի գործքին արան վարպետ,
Չար անօրէն ազգերի հետ մեզ բարերար մի գատիր, Տէր:

Էդ ողորմելի Իվանըդ, մեղքի միջին բանդիվանըդ,
Վերջն գալու ա զիւանդդ, ճշմարտաբար մի գատիր, Տէր:

ԺԸ

Ա Ռ Տ Ի Ր Ա Մ Ա Յ Ր Ն

Մայր ես ողորմութեան, պարծանք աշխարհի,
Ամենի խնդիրքն տաս, Աստուածածին,
Լոյս ես արեգակ ինձ պէս խաւարի,
Անդադար բարեխօս կաս, Աստուածածին:

Լալով, արտասունքով քեզ աղաչում եմ,
Յոյս հաւատով քու անունն կանչում եմ,
Ողորմիր ինձ, խղճիր, խալաւ կորչում եմ,
Ինձ պէս անտէրներին հաս, Աստուածածին:

Խեղճ Իվանն ուրիշ տեղէն յոյս չունի,
Չորս կողմիցն խաւարել ա, լոյս չունի,
Քօլ աշխարհքն քեզ պէս մտքուր կայս չունի,
Կապել եմ ողջի հետ բաս, Աստուածածին:

ԺԹ

(Ն Վերայ պասի)

Մեծ պատն եկաւ, մախուխ հեփիր,
Աղանձով ինքդ քեզ խարիր,
Կրճոնքներն տար զէն թափիր.
Ուրախ կ'աց, գատիկ ա գալիս,
Պաս պահողի վարձն ա տալիս:

Մեծ պատն եկաւ, հեփիր չլաւ,
Մախուխն սիրաս տրորաւ,
Ղազի յետդօշն լիւն իլաւ.
Ուրախ կ'աց, գատիկ ա գալիս,
Պաս պահողի վարձն ա տալիս:

Չատ փար ու փուշ բաներ առանք,
Ըխտիլաթով քաղցր խօսանք,
Փնօք Աստուծոյ, պասին հասանք.
Ուրախ կ'աց, գատիկ ա գալիս,
Պաս պահողի վարձն ա տալիս:

Մեծ պատն եկաւ, հեփիւր լորի,
Թութուններն իրա բարի,
Հատ մի կեր, կըտայ խարարի.
Ուրախ կնոյ, գատիկ ա գալիս,
Պաս պահողի վարձն ա տալիս:

Ոստն փոր ա ցաւացնում,
Անշափ ջուր ա խմացնում,
Մարդի սրտներ ա ուռցնում.
Ուրախ կնոյ, գատիկ ա գալիս,
Պաս պահողի վարձն ա տալիս:

Մեծ պատն եկաւ, առնենք բոխի,
Էլի կինկներ աղով սոխի,
Հատ մարդ կայ՝ պասից կը վախի.
Ուրախ կնոյ, գատիկ ա գալիս,
Պաս պահողի վարձն ա տալիս:

Մեծ պատն եկաւ, առնենք ղէյթուն,
Նրանումն կայ գորութիւն,
Նրա հետ չի սաղում թութուն.
Ուրախ կնոյ, գատիկ ա գալիս,
Պաս պահողի վարձն ա տալիս:

Մեծ պատն եկաւ, գորոխ խաշիւր,
Ուրախ կնոյ, կեանքդ մի մաշիւր,
Էդ ապաշխարանքն քաշիւր.
Ուրախ կնոյ, գատիկ ա գալիս,
Պաս պահողի վարձն ա տալիս:

Մեծ պատն եկաւ, կապար առնենք,
Սոխ չըթենք, եղով ¹⁾ խառնենք,
Յոյս հաւատով պատն բռնենք.
Ուրախ կնոյ, գատիկ ա գալիս,
Պաս պահողի վարձն ա տալիս:

Հրէս հասանք ծաղկաղարդին,
Աւետիս տամ ամեն մարդին՝
Ով կանգնել ա սլասի շարթին.
Ուրախ կնոյ, գատիկ ա գալիս,
Պաս պահողի վարձն ա տալիս:

Ջատիկ, գատիկ, ջանմ գատիկ,
Սան սան դին իմանմ գատիկ ²⁾,
Արժան արա խեղճ Իվանին,
Արի մեր տուն, խանում գատիկ:

¹⁾ Պահոց իւզ՝ կամ ձէթ,

²⁾ Դու ես իմ կրօնն ու հաւատը:

Ի

Դ Ի Վ Ա Ն Ի

Մին մարդ որ եկաւ էս աշխարհ, ճշմարիտ կենալ պիտի,
Ֆիքը անի՝ վերջի օրն էլ թաքըար գնալ պիտի:

Իսկ ամենայն դարտակ բանին պէտք ա, որ տանք պատասխան,
Չար ու բարին բաժանելի՝ միտքով խմանալ պիտի:

Թէ որ լինի տէր աշխարհի, վերջին վախճան կունանայ,
Մերկանայ դովլաթն ու փառքը, գործերն կը մնայ,
Վերջի անեղ դատաստանին ինչ երեսով կը գնայ,
Ամենայն չար արարմունքին յատուկ համար տալ պիտի:

Մարդ որ քանի կենդանի է, հոգւոյ հոգսն թող քաշի,
Ինչ նասիրն ա, կստանայ, ֆիքըով սիրտն չի մաշի,
Դարձ գայ գործած մեղքերիցն, քէն չի պահի, բարիշի,
Ի վանի առած խօսքերին յատուկ հաւատալ պիտի:

ԻԱ.

Թ Ա Ղ Ա Լ Ա Յ

Ո՛վ արդար դատաստան, չունեմ ինձ պատասխան, արժանի եմ
կապման,

Ծանիր հարսանիսն տէրունական, առաւն արքայութեան,
Նախ՝ որ հրէայք հրաւիրեցան, գնալ ո՛չ կամեցան,

Տէր առաքելոցն տայ հրաման. կոչեալք չէին արժան,
Կոչել հեթանոսք՝ որքան պատահան. կոչեցին բաւական,
Վայ ինձ, կոչել են՝ չունեմ պատմուճան, ո՛չ պատասխան,
Արժան եմ կապման:

Ես եմ Աստուծոյ ծառայ և նոքար, որ ետ ինձի քանքար,
Որ միշտ գործքովս լինեմ շահարար, գտնեմ հոգւոյս մին ճար,
Ահեղ ատենին առնեն ինձ համար, թէ՛ սրբան շահեցար,
Ընդէր քանքարն յերկրի թաքուցար, ո՛վ դու չարքդ փառթար,
Իսկոյն առնէ՛ վիս ծառայ անպիտան, արժան անքուն որդան,
Ի հուրն անվախճան:

Ոչխարն Ադամն էր, որ փառսն կորոյս, մոլորեցաւ անյոյս,
Որ Բանն ծնաւ անարատն կոյս, եղև մեղ բարի բոյս,
Ի խնդիր եկեալ վասն ոչխարոյս, գտեալ բարձաւ ՚ի յուս,
Ո՛վ դուք բարեկամք իմ սիրեցելոյս, խնդացէք, եկն յոյս,
Աս էր մեղաւոր, եկն ապաշխարան, իսկ յերկինս ցնծան,
Անշափ ուրախանան:

Աղամն էր՝ իւր հօրէն որ բաժանեցաւ, փառացն զրկեցաւ,
Անառակի պէս ամեն ինչ վատնեցաւ, այլոց ծառայեցաւ,
'Ի սաստիկ սովոյ ինքնին զղջացաւ, առ հայրն ընթացաւ,
Լալով, ողբալով մեղայ դոչեցաւ, իսկ հայրն զթացաւ,
Եզն պարարակ միածին գենան, իսկ պար առեալ խնդան,
Մեռեալն եղև կենդան:

Աղամն էր՝ անկաւ ձեռս աւագակին, որ է սատանային,
Որքան մարդարէքն պատահեցին, տեսին ու անցին,
Յորժամ պատահեց այն սամարացին, պատեաց ձէթ 'ի խոցին,
Տարեալ յանձնեաց պանդսկապետին, որ է վարդապետին,
Իսկոյն ետ նմա երկու դահեկան, թէ տո՛ւր դմա դարման,
Մինչի իմ դալոտեան:

Ծառ եմ Աստուծոյ, պիտի պտուղ տամ, որ քաղէ ամէ ամ,
Ծաղկեմ հաւատով, լինեմ բարեհամ գործով ամենայն ժամ,
Յոյսով Աստուծոյ կամքն իմանամ, սիրովս միանամ,
Անկանիմ մեղս, անպտուղանամ, անշէջ հուրն դնամ,
Տայ այգեգործին տէրն հրաման՝ հատ զծառդ խոտան,
Երկիրդ առնէ խափտն:

Եկ ծանուցանեմ բանն կուսանաց, լսիր, ունկերդ բոց,
Օրինակ է մեզ զգայարանաց, որ միշտ լինի սանձած,
Մինչի գալ փեսային դու կացիր վառուած, չիցէ լինիս հանգած,
Ինչպէս յիմարքն մնացին քրնած, վերջերն իլաւ լաց,
Մտին հարսանիս, գուռն փակեցաւ. յետոյ յիմարքն դան,
Մնացին արտաքսման:

Միտքն ի վերայ մարմնոյ է տնտես, կառավարիչ պէսպէս,
Զիցէ թէ հոգոյդ բարիքն վատնես, օրէնքն առնես անտես,

Արա՛ բարեկամ չար մամոնային, ընդունեն քեզի ներս,
Իցէ թէ ոմանք մեղանչեն առ քեզ, բաշխիր, կամ արա՛ կէս,
Յորժամ առ 'ի քէն լինին ամբաստան, Տէրն դայ զովասան,
Դործոյդ իմաստութեան:

Կամիս պարտատէրս դու իմանաս, քննիր մտօք հաս,
Մեղօք Աստուծոյ միշտ պարտական կաս, պիտի որ համար տաս,
Իցէ թէ ոմանք առնեն քեզ մնաս, մի՛ արա բամբաս,
Հաշտուիր, հետն խոով չի մնաս, որ մահն ա հասահաս,
Զիցէ թէ Տէրն կոչէ քեզ յատեան, մտանես ի դնդան,
Մինչև ի հատուցման:

Աղամն գտաւ դրամն կորուսեալ, 'ի յաղբի շաղախեալ,
Աստուածութիւնն է ճրագ վառեալ, խաշն աւել ածեալ,
Զօրքն երկնային դրացիս կոչեալ, լերո՛ւք սւրախացեալ,
Տեսէ՛ք, զի գտի դրամս կորուսեալ, արեամբս լուացեալ,
Իսկոյն երկնայինքն ուրախացան, արարին խրախճան,
Կորուսան եղև գտման:

Թէ կամիս գիտել, սերմանածն է Աստուծոյ բանն,
Են ոմանք՝ լսեն սուրբ պատուիրանն կամ ղերկու կանքն ¹⁾,
Անկանին հոգւոյ վաստակ ու ջանն, էզ ունայն գովբանն,
Հեղձսւցանեն իսկ հոգի ու ջանն, իսկ և անմահ կեանն,
Իսկ ուրոնք բարի երկիրն անկան, ծաղկեն ու պտուղ տան,
Մինչի թիւ հարիւրեան:

Ե՛կ, սէր մի քցիր մամոնայ ժանդի, չարն կտայ բանդի,
Աստուծոյ կապած սէրն կը քանդի, կը քցի քեզ լանդի,

¹⁾ Զի որոշուում:

Էստով սատանան քցում ա ֆանդի, որ հողին էլ ճանկի,
Կըներկի մեղքով ռանդ ռանդի, հաղար բաբաթ հանդի,
Լսիր՝ ինչ կասէ սուրբ աւետարանն. որք սիրեն մամոնան,
յԱստուծոյ հեռանան:

Մարդ պիտի լինի ծառայ խմաստուն, ամենայն բանի բուն,
Դռնապանի պէս միշտ կենայ արթուն, ոչ մտանի ի քուն,
Ոչ գիտէ մահն երբ գայցէ ի տուն, կամ թէ յորում ժամուն,
Են, որք արբենան չարին զբազնուն, վերջն լինին մաղբուն,
Դայ տէր ծառայի, յոյժ տայ անարդան. չար Յուդայի նման՝
Կորուստն է յաւիտեան:

Ե՛կ, թարիֆն անեմ բան դատաստանի, էն ահեղ տտենի,
Ով որ բանտարկեալք ՚ի բանտից հանի, կամ ջուր արբուցանի,
Քաղցեալն լցնու, մերկն կեցուցանի, էգ հետն կտանի,
Էստունցով կապի լեզուն ի վանի, ինչ վախտ կը հարցանի,
«Երթալքն յինէն» իսկոյն վճիռ տայ, «եկալք», ասէ, տայ ձայն,
Որդոց արդարութեան:

ԻԲ

Ով ստեղծող Տէր բարերար, արեւ ես մեղի ումուտվար,
Երկինքումն քաղաք շինար, արքայութիւն անուն դիրար,
Անգին քարով հիմքն քցար, եաղութ, զումրութ, լալ և գոհար,
Մաքուր ոսկով պարիսպն արար, պայծառ լուսով դաւալարար,
Երկոտասան դուռն բացար, մարգարիտի դուռներ կախար,
Գիշեր ցերեկ լուս ա լուսով, մէջն լիքն ա մաքուր կուսով,
Ե՛կ, մենք էլ խնդրենք յուսով, արդարաց ինձնք բարեբար:

Արի, գնանք արքայութիւն, չորս կողմն լիքն ա բարութիւն,
Ինչ վախտ, որ կիլնի յարութիւն, կործանուի ամեն չարութիւն,
Տէր, եկ մեղի տո՛ւր զօրութիւն, սուրբ անարատ մաքուրութիւն,
Խնդրեմք ՚ի քէն, երբորդութիւն, արժան արա՛, դանք տեսութիւն,
Առանց քեզ, Տէր, ես ինչ անեմ, մեղքի մէջին բանդիվան եմ,
Թէ մեղքով հողիս կսպանեմ, դու ես ինձի տէր կենարար:

Արքայութիւն խնկի ծառ ա, վարդ, ռէհան, սուսամբար ա,
Զորս կողմն մուշկ ու ամբար ա, անուշահոտ նունաֆար ա,
Ծաղկունքներ հողույս ճար ա, սիրտս սիրով սիրահար ա,
Մէջին նսաած արդար դառ ա, օխտը ճրագ կողքին վառ ա,
Եկէք սրա լուսով գնանք, մի կարծէք, թէ ճամփին մնանք,
Լալով թակենք դուռն բանանք, ներսն տանք, Տէր ուրախարար:

Քօլ աշխարհիս բաղչայ բաղն, զարդարուած տունն, օթաղն,
Արեգակ լուսին աստեղն, ոչ գայ նման նմանողն,

Հայր և Որդի լոյս ծագողն, սուրբ Հոգին մխիթարողն,
 Հրեղէնք են փառք երգողն, մարդարէք երկիրսդադողն,
 Փողովք սրբոց ուրախանան, ըմպեն զջուրն անմահական,
 Յնծութեամբ խնդան անվախճան, օրհնեն զԱստուած միշտ
 անդադար:

Հրեշտակաց ինն դաս են, փառք պատիւ երգելով կասեն,
 Մեղաւոր հոգիք կրսարսեն, արդարոց մէջից պակասեն,
 Խնդրենք Աստուածածին կուսէն, ամենայն սուրբ բարեխօս են,
 Արդար հոգիքն կրսպասեն, արի, փեսայդ անմահ, ասեն.
 Մենք էլ ասեմք միաբերան, արի, փեսայդ՝ Որդի և Բան,
 Լալով խնդրէ 'ի քէն Իվան, ինձ էլ ամպի վերեւ դիր, տա՛ր:

ԻԳ

Դ Օ Հ Ա Մ Ա Յ

Որդի եմ Աղամայ, սերեալ Թորգոմայ,
 Ծնեալ եմ Արամայ, կասես՝ թէ հայ ես,
 Իսկս ո՞վ կիմանայ, նիւթս չորս բան ա,
 Հետն հոգի ջան ա. բէս բանական ես:

Ինն ամիս ճանապարհ եկամ բէխաբար,
 Ընկամ ես էս աշխարհ, տեսամ լոյս խաւար,
 Հասամ օխտն համար, խելքս էր յիմար,
 Հարցրամ մին խաբար, ասան՝ ինսան ես:

Տասն հինգէն յետն՝ տեսամ անդէտն,
 Դտամ մին վարպեան, սուրբ Կարապետն,
 Առաքելոց պետն, օրինաց գէտն,
 Յիսուս վարդապետն ասաւ չար չանես:

Երեսունին հասամ, չար բարին տեսամ,
 Բարին անարդամ, չարին շուտ լսամ,
 Հետն սէր հաստատամ, քշամ զովդ ու դամ,
 Խիստ անուշ քաղցրահամ, դու խօշ զովբան ես:

Քառասունից յիսուն՝ իլամ բանիրուն,
Փարզ արամ չար բարոյն շահն իմ զործոյն,
Տեսամ՝ շատ եմ մաղբուն, հսկեցիմ անքուն,
Յոյսս կապամ Աստուն, Տէր, դու ինձ օգնես:

Օխտանասնից ութսուն զալով, վայ զարդիհալով,
Անջաղ գողգողալով, շրջամ սողալով,
Մահիո մտիկ աալով, խնդրամ լալով,
Թէ Տէր, դատես հուրով, արդար զիվան ես:

Իննսուն հարիւրուան՝ իլամ անալրտան,
Չունչ էիմ անկենդան, հասամ օր մահուան,
Մինչև 'ի դատաստան, ո՛վ խեղճիկ Իվան,
Գնա հող զերեզման, ասա զնդան ես:

ԻԴ

(Հաղ ի վերայ սլասի եւ ուախսի)

Պասն և ուտիս միմեանց հուջաթ արեցին,
Ուտիսն ասաւ՝ մարդկանց զովրանն ես եմ.
Պասն ասաւ՝ մարմնով ինձ հետ սէր չունեն,
Հողիների յատուկ սէհրանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ՝ սէհրանումդ ծառ չունես,
Երկու երեք ճրագ մին տեղ վառ չունես,
Աշխարքին զովելի լաւ բարբառ չունես,
Ջովդ ու սափա քէֆի մաքանն ես եմ:

Պասն ասաւ՝ ինքս ինձի ծառ եմ ես,
Քան զճրագ միշտ լուսաւոր վառ եմ ես,
Երկնային եղանակ երկրարբառ եմ ես,
Ճշմարտախօս մարդկանց բերանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ՝ ինչ ա քու զօրութիւնդ,
Լորի, զորոխ, ոսպ ու կապար զէյթունդ,
Հէնց էդ ա, որ համեստ ա բնութիւնդ,
Հարբ ու հարբով խօսող սուլթանն ես եմ:

Պատն ասաւ՝ դովելի է համեստն,
Տէրն կանիծէ անհնազանդ և հեստն,
Ես եմ ճգնաւորաց լուսոյ զգեստն,
Նրանց բնակութեան կայանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ՝ ինձնով սարքում են մէճիւս,
Սիրով և միաբան մօտս են դալիս,
Քէֆ եմ նշանց տալիս ինչպէս հարսանիս,
Քաղցրահամ բարելի սեղանն ես եմ:

Պատն ասաւ՝ մէճիւսդ ինչի նմանի,
Մեղքի հետ բամբասանք 'ի քէն ծնանի,
Հակառակ կըլսօսեն սուրբ պատուիրանի,
Անուշահոտ բուրմամբ խորանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ՝ դադ, մարի հաւ, դօլ ունեմ,
Խաւիար, դուրդել, դօշ, խորոված բօլ ունեմ,
Լաւ ձուկն որսալու ջուրի գեօլ ունեմ,
Երկնքի թռչունքի ուռկանն ես եմ:

Պատն ասաւ՝ զրէստ ասար ուռկան ես,
Ազահ մարդկանց խելքն միտքն դաւթ կանեւ,
Վերջն կը հաւաքես գծոխք կը տանեւ,
Երկնից արքայութեան զրանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ՝ ինձնով ա գովդ ու սափան,
Բացում են սեղանն, հեփում են դափան,
Բաղ չեն տանում բնաւ քեզ պէս բէյբափան,
Չայիլը չիման, ծաղկեալ զիւլշանն ես եմ:

Պատն ասաւ՝ անցաւոր ա զիւլշանդ,
Արբեցութիւն մեղաց պատճառ նշանդ,
Հակառակ օրինաց քօլ արած բանդդ
Հայրապետաց զիւրք ու կանոնն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ՝ զիւրքն ու կանոնն ինչ ա,
Իսկ պատ ուտողների համար ոչինչ ա,
Որքան ուտեն, էլի կասեն՝ թէ քիչ ա,
Նրանց համար իսկ պատուիրանն ես եմ:

Պատն ասաւ՝ ես եմ հիմքն օրէնքի,
Ճշմարիտ հաւատքի, սուրբ պատուիրանքի,
Դու կապեցիր ծաղկեալ դուռն զբախտի,
Կրկին խոստացեալ օթկանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ՝ ինձ սիրողն հարուստ ա,
Որդիքն իշխանաց ինձ միշտ բարով տայ,
Քեզնից դանդատում են, առում են վատ ա,
Նրանց սիրտի խորհրդարանն ես եմ:

Պատն ասաւ՝ ես պարիսպ եմ լուսապատ,
Թէպէտ ինձանից անում են դանդատ,
Իսկ իմ ժողովուրդն տնանի ա, աղքատ,
Նրանց յոյս հաւատքի իսկ սիւնն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ՝ իշխան, հարուստ, մեծատուն,
Իմ մօտ են հաւաքում իմաստունք գիտուն,
Երիտասարդ անձինք, քօլ իշխանագուն,
Նրանց սիրտի սիրականն ես եմ:

Պասն ասաւ՝ իշխանների որդիքն,
Հաւատքի թոյլ որկրամոլ մարդիկն
Պասն ուտում են, շաղաղում ա հողիքն,
Նրանց հողու իսկ քաւարանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ՝ թէպէտ բարեաւ պարարտ եմ,
Նրանց մեղքին ես չեմ պատճառ, անպարտ եմ,
Պասի միտքն ասեմ, խօսքն աւարտեմ,
Նրա միտքով՝ շատ անախտանն ես եմ:

Պասն ասաւ՝ ինքդ քեզի իմացիր,
Հակառակ օրէնքի ընդդէմ մի կացիր,
Ինչ քեզ հրաման ա, հաստատ մնացիր,
Քեզնից աւել իսկ պատուականն ես եմ:

Թէ գիտուն ես՝ պաս ուտիսին վճիռ տուր,
Պաս ուտողն ա ուրախ, չի ուտողն ա տխուր,
Ուտողն ա շաղաղուած, պահողն ա մաքուր,
Մեղապարտ շարագրող Իվանն ես եմ:

ԻԵ

Նրդ օրհնութեան

Սերորէք քերորէք, դասք հրեշտակաց
Անկաջ գինոգներին օգնական իլի, պահապան իլի,
Ժողովքն արդարոց, մաքուր կուսանաց,
Անկաջ գինոգներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Եօթն անուամբ շնորհօք սուրբ Վարապետն,
Տասն երկու առաքեալք օրինադէտն,
Յիսուս սամարեցի մեծ վարդապետըն
Անկաջ գինոգներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Սուրբն Ստեփաննոս մեծ սարկաւադն,
Աբգարին ընծայած սուրբ զաստառակն,
Բոլոր ուխտատեղեաց սուրբ պատարագն
Անկաջ գինոգներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Աստուածային գրած սուրբ պատուիրանն,
Հայր Աբրահամու օրհնեալ սեղանն,
Քրիստոսի մաքուր լոյս գերեզմանն
Անկաջ գինոգներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Որ վասն մեր զենաւ Աստուծոյ զառն,
Քրիստոսի կապուած օրհնեալ սուրբ ծառն,
Աստուածային օրհնութեան բարբառն
Անկաջ զինողներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Դրախտիցն բղխած էն չորս առաջն,
Սրբոյն Դրիգորի պատուական աջն,
Քրիստոսի արիւնաների սուրբ խաչն
Անկաջ զինողներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Բոլոր ուխտատեղիք, սուրբ էջմիածին,
Փրկիչն աշխարհի Յիսուս միածին,
Ի վանն խընդրում ա, սուրբ Աստուածածին,
Անկաջ զինողներին, օգնական իլի պահապան իլի:

ԻԶ

Սիրելիք, էս աշխարհին շատ մարդ կայ, գոնգատ ա անում,
Աշխարհն չէ մեղաւոր, ինքը գործքն վատ ա անում,
Բարին արհամարհում ա, իսկ չարն արմատ ա անում,
Թէ մին լաւութիւն անի, էն էլ իսկ թերատ ա անում,
Չունի բնաւ գործք բարի, հէնց զարդակ ումուտ ա անում:

Տէրն ինքն ա կամենում՝ էս աշխարհս մենք վայելենք,
Չուն՝ որ մենք չենք անասուն, խելքով միտքով բանական ենք,
Նման ենք հրեշտակաց, միթէ մենք անբան հայկան ենք,
Պէտք ա, որ մեզ ճանաչենք, չափենք, կշռենք, գին անենք,
Մեզ Հայրն երկնաւոր որդի հաբազատ ա անում:

Չում պատկեր ես Աստուծոյ, պիտի որ քեզ պահես մաքուր,
Ի՞նչ օգուտ՝ ցնծայ մարմինդ՝ էդ խեղճ հոգիդ իլի տխուր,
Աշխարհս վայելում ես, հոգիդ էլ մէկ բաժին տուր,
Դու ես նրան օգնական, չունի նա ազգ, կամ մէր ու քուր,
Քեզանից գիշեր ցերեկ ազադակ և դատ ա անում:

Չեմ ասում՝ թող դովրաթդ, եկ, ձեռ վեր առ էս աշխարհէն,
Տուել ա քեզ բարութիւն անհուն անհաս բարերարէն,
Արժան ա, միշտ վայելիր, գործիր բարի, փախիր չարէն,
Չիցէ՛ թէ ձեռքդ քաշես որբ և կարօտ տկարներէն,
Էդ բարի գործքն ա՝ քեզ յատեանն անապարտ ա անում:

Իսկապէս մեր զործքերն, կամ արծաթ իլի, կամ ոսկի,
Տէրն իսկ հատուցանի, էն ահեղ հրապարակի,
Թէ խոտ ա, փէտ և դամիշ, արժան լինի նա կրակի,
Ազգ ընտանիք չեն օգնիլ, թէկուզ հազար աղաղակի,
Գործքն ա իսկ օգնական, հոգիդ անարատ ա անում:

Երանի տամ էն մարդին՝ ողորմած ա և բարերար,
Նրա գործքն ա բարի, իսկ սիրտումն ճրագ ա վառ,
Վայ տուէք էնպէս մարդին, ազահ, նաքաղ, զործքն ա չար,
Երկմիտ և թերահաւատ, հմարտ, նախանձ, միտքն խաւար,
Անողորմ մարդկանցն Տէրն դատապարտ ա անում:

Աբրահամ հայր հաւատոյ Մելքիսեթին ետ տասանորդ,
Ճշմարիտ Քրիստոսի մարմնոյ արեան եղև հաղորդ,
Զոր Յակոբ թողն նորին փախան նորա եղև հաղորդ,
Իսկ ուխտ եղ ընդ Աստուծոյ տալ տասանորդ հանապաղորդ,
Օրինակ ամենեցուն նահապետն ուխտ ա անում:

Մովսէսն օրէնքն դիրաւ՝ տասանորդել իսկ եղբօրն,
Զի գտնուի ձեր միջին ուրբ և կարօտ տկորներն,
Տէրն հրամայէ, հան ի գանձէդ հին և նորն,
Նորիցն տո՛ւր տասանորդ, կառավորուի չքաւորն,
Իսկապէս կատարողն զործքն մարդարիտ ա անում:

Իցէ թէ կը բամբասեն, թող վատարանեն Իվանին,
Զում՝ որ ինքն քասիպ ա, յորդորում ա մեծատունին,
Ողորմութիւն բարձրանայ բարձր ձայնով դատաստանին,
Ճշմարտութիւն գործողն զայ համարձակ յոյս ատենին,
«Եկայք օրհնեալ» աջ կողմին, ձախ կողմին ռաա ա անում:

ԻԷ

(Ղաֆիա տէրունական, կամ՝ վարսող)

Ստեղծող Տէրն մեր զգեցաւ մարմին,
Առաւ կերպ ծառայի մարդ եղաւ անհատ և անթերատ,
Անթերատ մարդկութիւնն առաւ ճշմարիտ,
Զրջեցաւ աշխարհի, շատ կրեց նախատ, եղաւ բռնադատ:

Բռնադատեալ տանջանք, չարչարանք քաշեց,
Զեռաղիւն Ադամայ իսկ ջնջեց և մաշեց,
Բոլոր քօլ աշխարհքի մեղքերն բախշեց,
Ելանք ամենքեան ժառանգ պայազատ, որդիք հարադատ:

Հարադատ Միածինն իջաւ 'ի վերուստ,
Աղքատացաւ ինքն, մեղ արաւ հարուստ,
Զում՝ որ գերի էինք զժոխքի կորուստ,
Ազատեց, զգեցուց հանդերձ լուսապատ, իսկ անհամեմատ:

Անհամեմատ հոգիներս ուայծառ ա,
Որդի ենք Աստուծոյ, չենք այժմ ծառայ,
Աշխարհս պարտէզ ա, մարդս մին ծառ ա,
Գէտք ա բարի գործքով պտուղ տայ առատ, սէրով յոյս հաւատ:

Հաւատքով կատարեալ զործք բարի անես,
Մինչ կենդան ես, հոգոյ մասն բաժանես,
Ի վան, էս աշխարհից ինչ հետդ տանես,
Ընդով պէտք ա քեզ տան վառք պատիւ ազատ, հազցնեն խալաթ:

ԻԸ

Ղ Ա Ր Զ Ո Ւ Լ Ա Մ Ա Յ

(Տէր, մի տար դատաստանի, բացելով զմիտս նորա)

Վայ մեղաւորիս, որ տանին տտեան ինձ,
Աման, ինձի մին ճար.

Որ չունեմ պատասխան ինձ,
Աման, ինձի մին ճար,

Իսկ տէրունական պատմութեանից արել եմ իւրան (°) ինձ,
Իւրանայ ելած հոգիո մարմնով կալանուած կապան ինձ,
Կասլած, թաքցրած իմ քանքարի հետաքն բերան ինձ,
Բերան ու տեօին, որ շահ չունեմ, 'ի բանդ արգելան ինձ,
Արգելած տեղս մութն է խաւար, մին լոյս չի արան ինձ,
Աման, ինձի մին ճար:

Լոյսն երկնից եկաւ, գտաւ մոլորուած ոչխարիս,
Ոչխարն ես եմ անառակ, պանդուխտ եմ աշխարհիս,
Աշխարհումն չար աւազակն խոցոտեց տկարիս,
Տկարքն աեսին, ոչ օղնեցին անկեալ կիսամահիս,
Կիսամահ էի, Սամարացին ձէթ եղ սպեղան ինձ,
Աման, ինձի մին ճար:

Ինձ էն անպտուղ ծառի նման, Տէր, մի քցիր հուրն,
 Հուրից ազատիր, Տէր, յիմարիս, բացիր կենաց դուռն,
 Դուռնումդ մի թող, որ տնտեսիս ամբաստանեն ծուռն,
 Ծուռ մեղքերս իմ առանց բանտի ներիր, մի տուր սուրն,
 Սուր բարկութիւնիցն ազատիր, հանիր, տա՛ր սէհրան ինձ,
 Աման, ինձի մին ճար:

Սէհրան զրախտից կորած էի, եկար զտար ինձի,
 Ինձի, եկ, մի թող խեղդի փուշն—չաբ օտառանան հնձի,
 Հնձել տո՛ւր ինձ, Տէր, հրեշտակաց, մի թող հսւրն խանձի,
 Խանձել եմ հոգիս, սէր եմ քցել մամոնայ պղնձի,
 Պղնձի նման ժանդոտել ա, արել ա վերան ինձի,
 Աման, ինձի մին ճար:

Վերանայ իլած իմ քաղաքի զոնապանն ա յիմար,
 Յիմար վախարմբս, Տէր, մահ մի տուր, յանկարծակի մի տար,
 Տանեա՝ ինձանից՝ մի հարցրուր, թէ ոչ կերակրբար,
 Կերակուր եմ ես անքուն որդանց, թէ որ դատես արդար,
 Արդարոց յորժամ «Եկայք» ասես, Տէր, կոչիր Իվան ինձ,
 Աման, ինձի մին ճար:

Իթ

Դ Ո Ի Բ Է Ի Թ

Տէր, եթէ շրթունս բանաս, օրհնութիւնդ կը բարբառի,
 Անհուն անքննելի զօրքդ հող լեզուս ինչպէս կը ճառի:

Բոլոր արարածք հիանան, հիացեալ պէլուած կը մնան,
 Բանաս զձեռդ, լիտնան համայն զազանքն անտառի:

Ստեղծար հողից Իվանին՝ իսկ հաւատայ անեղ Բանին,
 Անսկիզբն եռեակ բնութիւն բնակեալ աննիւթ պատճառի ¹⁾:

¹⁾ Մի օրինակ՝ Անսկիզբն երբեակ մի եւս բնակեալն աննիւթ տա-
 ճառի:

I.

Տէր, մի տար դատաստան ինձ, աման, ինձ մին ճար,
Որ չունեմ պատասխան ինձ, աման, ինձի մին ճար,
Մտի հարսանիս տէրունական, չունեմ պատմութեան,
Աման, ինձի մին ճար,
Արարին վճիռ ձեռ ու ոտքս կապելոյ՝ արժան ինձ,
Աման, ինձի մին ճար,
Քանքարաթագոյց ծառայի նման արան անպիտան ինձ,
Աման, ինձի մին ճար,
Չունեմ դործք բարի, կամ թէ բարութիւն վաստակ ե ջան ինձ,
Աման, ինձի մին ճար,
Մնացի լալով, կրճել ատամանց խաւարն արտաքսան ինձ,
Աման, ինձի մին ճար:
Ոչխարի նման ինկել եմ չօլեր, որ ես մոլորեցայ,
Աման, ինձի մին ճար,
Անառակի պէս 'ի հայրենեաց խաղառ բաժանեցայ,
Աման, ինձի մին ճար,
Անկայ 'ի ձեռս աւազակաց մարմնով խոցոտեցայ,
Աման, ինձի մին ճար:
Էն քահանային, կամ Ղևոնցոյն, զիտեմ՝ պատահեցայ,
Աման, ինձի մին ճար,
Ո՛վ սամարացի տէր իմ Յիսուս, դու ես օգնական ինձ,
Աման, ինձի մին ճար:
Ես 'ի պարտիզի տէրունական մին անպտուղ ծառ եմ,
Աման, ինձի մին ճար,

Նման յիմարաց ես իւր չունեմ, լապտերս ինչո՞վ վառեմ,
Աման, ինձի մին ճար,
Արտաքսուել եմ տնտեսի նման, մին խեղճ ու անճար եմ,
Աման, ինձի մին ճար,
Պարտատէրն իմ եղ զիս 'ի բանտի՝ պարտս իմ վճարեմ,
Աման, ինձի մին ճար,
Երկայնամիտ լեր, ո՞վ տէր իմ Յիսուս, եկ, էս բանտից հան,
Աման, ինձի մին ճար:
Տիպ եմ տիրական ես կորուսեալ նման դրամն կնկայ,
Աման, ինձի մին ճար,
Սերմանացանի սերմի նման 'ի մէջ փշոց անկայ,
Աման, ինձի մին ճար,
Հեղցուցի հողիս, անցաւորի դարտ ու ֆիքրէն ընկայ,
Աման, ինձի մին ճար,
Իլել եմ ծառայ էս մամոնային, չիմացայ թէ ժանդ ա,
Աման, ինձի մին ճար,
Չուն՝ էղ պատճառի կապեն 'ի խրճուես, 'ի բոց հրոյն տան ինձ,
Աման, ինձի մին ճար:
Ի մէջ չարութեան մտել եմ 'ի քուն նման դռնապանի,
Աման, ինձի մին ճար,
'Ի մէջ գիշերին, կամ հաւախօսին հողիս պիտի տանի,
Աման, ինձի մին ճար,
Արբուցանել ջուր, կամ կերակրելն յինէն կը հարցանուի,
Աման, ինձի մին ճար,
Պը կապուի լեզուն կը պապանձուի էս խեղճիկ Իվանի,
Աման, ինձի մին ճար,
Գիտեմ, որ լսեմ «Երթայրն յինէն» դառն պատասխան ինձ,
Աման, ինձի մին ճար:

ԼԱ.

(Հաղ Ղաֆիա)

Տէրն ասաւ՝ քօլ աշխարհն իմանայ,
Ինչպէս զհացել եմ, զալու եմ էնպէս,
Մարդ կասեմ, որ իմ զանշարին զիմանայ,
Ամենին փոխարէն տալու եմ էնպէս:

Երկինքն ժաժ կտամ, տարերք կը խաւարեմ,
Քօլ աշխարքն կըսկ կը տամ, կը վառեմ,
Երկու կողքից վեց վեց աթոռ կը շարեմ,
Ինչպէս զատար՝ քեզ զատելու եմ էնպէս:

Իմաստուն փիլիսոփայք ո՞ր տեղ են,
Ճարտարախօսներն մոխիր են, հող են,
Ջուղաք կուղեմ՝ կպապանձուեն, կը դողեն,
Ինձ էրել էք՝ ձեզ էրելու եմ էնպէս:

Իվան, մին օր սուգ, զիամաթ, բուք կը դայ,
Որդն կը չարչարի, ցուրտն հուսի կը դայ,
Արդարներն ամպի վերին թուփ կը դայ,
Ինչ արել էք՝ ձեզ անելու եմ էնպէս:

ԼԲ

Գ Ո Ի Բ Է Ի Թ

Տէր, քո դատաստանդ լսամ, առաւ սարսափ դողն ինձի,
Թէպէտ կաղաչեմ սարերին, որ թաղցընի հողն ինձի:

Ամենայն հողիք կը սարսեն ահեղ ատենիդ երեսէն,
«Եկայք» մեռեալին որ կասեն, զարթուցանի փողն ինձի:

Ո՛վ կիմանայ զողի դալն, կամ թէ իրա հողի տալն,
Ամպ, մառախուղ, սուգի լալն, քէշկէմ տար կենցաղն ինձի:

Եկ լալով աղաչիր, Իվան, անանց կեանքըն տայ քեզ դովրան,
Քանի մարմնով եմ կենդան, արա՛, Տէր, եասաղն ինձի:

ԼԳ.

(Վասն ողորմութեան, որ ընկալեալ եղև ինքնակալ Կայսերէն,
թիւն 1848, մայիս 30)

Փառք և պատիւ նախ՝ Աստուծոյ մատուցանեմք, աղայ Դանէլ,
Բագմեան աթոռ սերորէից փառաբանեմք, աղայ Դանէլ,
Զօրք հրեղէնք, մենք ընդ նոսին օրհնաբանեմք, աղայ Դանէլ,
Նա արարիչ, մենք հողեղէնք, հայր անուանեմք, աղայ Դանէլ,
Սիրտ կայսերաց ձեռս նորին իսկ տեսանեմք, աղայ Դանէլ:

Թագաւոր թագաւորաց և տէր տէրանց է համօրէն,
Իսկ համայն արարածոց տուել ա պատուիրանք, օրէն,
Նիկողայ Պաւլովն հաստատել ա իւր փոխարէն,
Պառաւարիչ աշխարհի, տէր և հովիւ առատօրէն,
Նորին սուրբ կայսերութեան միշտ խոնարհ եմք, աղայ Դանէլ:

Նիկողայ Պաւլովին հայր է զթած, տէր բարերար,
'Ի վերայ ազգիս հայոց ծագեալ արև լուսոյ կամար,
Տէր պահեսցէ հաստատուն որդոց որդի միշտ մաւղարար,
'Ի մէջ բոլոր կայսերաց հզօր բազկաւն միշտաւար,
Պալ մնալ միշտ անսասան, առ տէր հայցեմք, աղայ Դանէլ:

Թագաւոր քաղցր առատ, հայր խնամող համայն ազգին,
Պահպանիչ բոլոր ազգաց ընդ հովանեաւ դօշակին,
Պրովիկին ¹⁾ հայրական նորազարդեալ ետ մեզ կրկին,
Պաշտելի ողորմութիւն շնորհ բարի պարգև անգին,
Նորին ողորմութիւն այսօր տօնեմք, աղայ Դանէլ:

Միջնորդ էր մեծն Մովսէս առ Աստուած Իսրայէլին,
Նոյն նման միջնորդ իւր վասն ազգիդ Ինքնակալին,
Ընկալար ողորմութիւն շնորհ բարի յոյժ լիովին,
Հարուստ, տնանկ և աղքատ ուրախացանք բոլորովին,
Տայէ տէր սէր միաբան միշտ վայելեմք, աղայ Դանէլ:

Հաբաղատ որդիդ քոյին՝ աղայ Գրիգոր Դանէլիչ,
Բարերար երախտաւոր իսկ եղև մեզ մխիթարիչ,
Երկմիտ տխուր սիրտներս ցնծութեամբ եղև փառատիչ,
Տուր սմա երկար կեանս, հայցեմք 'ի քէն, Տէր մեր փրկիչ,
Նորին իսկ պայծառ կենաց բարեխօս եմք, աղայ Դանէլ:

Փրկիչն ազգի մարդկան ինչպէս կատարեց չօր կամքն,
Պամաւոր և հնազանդ յանձն առաւ չարչարանքն,
Նոյն նման որդիդ քոյին կատարեց քո հրամանքն,
Պամաւոր հետեւելով, բարձրացաւ ազգի փառքն,
Նորին խոնարհութիւնն զօվարանեմք, աղայ Դանէլ:

Իսկ և ունի յիշատակ եկեղեցին Լուսաւորչին,
Նոյն նման այս երախտիք զերազանց է քան զողջին,
Դանձ է յերկինս գրեալ 'ի զպրութեան կենաց միջին,

¹⁾ Աստրախանի հայերի Ռուսաց կայսրութիւնից ստացած արտօ-
նագրի մասին է խօսքը, որ եղաւ Սէրգէյեան տան ներկայացուցիչ Դա-
նիէլ աղայի և իւր որդի Գրիգորի միջնորդութեամբ:

Հայցեմք՝ Տէրն հատուցէ 'ի գալստեան օրն վերջին,
Ձեզ և մեզ, սուրբ պսակին ակն ունեմք, աղայ Դանէլ:

Խնդրեմք 'ի Տեառնէ՝ տացէ նմա բարօրութիւն,
Բոլոր զարմ ու զաւակով սէր միաբան հաստատութիւն,
Հաւասար ամենեցուն իսկ եղև փառաւորութիւն,
Օգնութեամբն Աստուծոյ արաւ մեզ բարեբարութիւն,
Յիշատակ անջնջելի միշտ յիշող եմք, աղայ Դանէլ:

Վասն կենաց իշխանիդ հայցեմք 'ի Տէր միշտ անխափան,
Ազգէ ազգ, որդուց որդի հաստատ պահեան, Տէր, անսասան,
Տէրն լինի վարձատու աստ մարմնով իւր տեսութեան,
Առ հասարակ, ժողովորդք, ասէք «ամէն» միաբերան,
Մենք չենք կարող փոխարէնը հատուցանեմք, աղայ Դանէլ:

Իսկ Տէրն հրամայէ՝ մարդն երախտիք իմանայ,
Յիշելով որդուց որդի, լաւութիւնն չի մոռանայ,
Յիշատակն անջնջելի շատ դովելի բարի բան ա,
Դովասանքս ասողն ձեզ աղօթարար Իվանն ա,
Պատուելի աղայութեանդ միշտ ծառայ եմք, աղայ Դանէլ:

ԼԳ

Քրիստոս Տէրն մեր զնաց հարսանիք,
Ընորհր տուեց, օրհնեց հարսն ու փեսային,
Աստուածապէս ջուրն զինի փոխարկեց,
Իսկ սէր հրամայեց հարսն ու փեսային:

Պայծառացուց հարսանիքն զերազանց,
Բոլորքն օրհնւան, իլան լուսապանծ,
Տէր, էն օրհնութիւնն, խնդրեմ, տո՛ւր սրբանց,
Պսակըն հաստատեց հարսն ու փեսային:

Մարդին զլուխ շինաւ, կնկան օգնական,
Ծնանին մանկունքըս սիրով միաբան,
Մաքուր և անարատ մնան անբաժան,
Դիրք և օրէնք տուեց հարսն ու փեսային:

Արհամարհեց մովսիսական օրէնքին,
Էլ կնկան չի թողնեն, պստկունն կրկին,
Չու՛մ որ 'ի սկզբանէ մարդ էին և կին,
Անբակ միաւորեց հարսն ու փեսային:

Ի վանըն առաւ մարմնաւոր պսակն ¹⁾,
Անմահ պսակին էլ իսկ ունի ակն,
Տէր պահեսցէ սրբանց զարմը զաւակըն,
Ինչպէս որ զարգարեց հարսն ու փեսային:

¹⁾ Ի վանն ամուսնացած էր և ունէր զաւակներ:

ՄԱՐԴԱՆԵԱՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐ

ՄԵՂԱԿՈՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՅԱԴ ՕՂԼԻ

ՕՋԱՆԷՍ

ՄԱՐԴԱՆԵԱՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐ

Աման, ի սէր Քրիստոսի, ով անցք բանին իմ խի,
Թէև ինձի չափսոսի, մէկ ողորմի թող ասի:

Թարիֆլամաս երկար ա, պատմել լեզուս տկար ա,
Ով դօստ սրտիս ջիգար ա ¹⁾, նա ինձ կանի աշկարա՝
Թէ չէլաւ ինձ մին չարայ, որքան դեղ ու ճար արայ,
Ախրը վերջն բէղարայ, որ տեսայ ինչ ազար ա.
Մահն միթամ շիրար ա՝ կենդանի վախտս ես տեսի:

Ղարիպ էի վեց տարի, կարօտ ազգաց դիտարի,
Երբ զուլլուգս կատարի, իմ վաթանս յետ արի,
Թէ ցաւս քիչ դադարի, դուրս դամ երկրէն օտարի,
Բայց պատահայ բէթարի, խիստ դադ ու բիզադ արի,
Ախրը, ինչ մուրադ արի, ոչ մէկին էլ չի հասի:

Հալրաթ շատունց մարում ա, թէ մահն ինչ գուլում ա,
Բայց որ մարդու հարում ա, հոգսը դահա գուլում ա,
Մինն վախճանի՝ օլում ա, թէ իր վագին իլում ա,
Միւսն կապ ու կալում ա, միտքը բէյվախս խում ա,
Երբ յետնիցն լալում ա ծնողն մին նաֆասի:

Հազար մին դարդ, երկու ցաւ, քանբաղդ զլիսովս դիվ անցաւ,
Սրտիս նիշտար սուր ցցաւ, լերդ ու թորս խիստ խոցաւ,

¹⁾ Երեի՝ նշանակում է. ով որ ինձ սրտակից և կարեկից է:

Ախրը դուգուն դադ բացաւ, խալառ հալից ինձ քցաւ,
Իմ փայ եօլը հէնց բարձաւ, բոլոր ջափաս փուշ դարձաւ,
Աչքս աղի ջուր լցաւ, խաւար է, օհտան եմ լուսի:

Մալում՝ էդ էր ինձ գրուած, էդքան նասիր, փայ գրուած,
Գառն եմ, սպանդ եմ վարուած, մնացել եմ շուարած,
Չորս դիս ջալլաթ բոլորուած, մէջներումն եմ մոլորուած,
Վերջի թելս կտրուած, մէջք ու բէլս կոտորուած,
Իմ թայ թուշից խոտորուած, ճանապարհս կորուսի:

Պատահայ, մութ օթախ ա, անաչք, անդուռն, անթաղ ա,
Արել ին ինձ դադադայ, թէ դա միշտ քեզ ետթաղ ա,
Դէ ինչ անեմ, մեծ դադ ա, որ ուր ծնայ, ուր թաղայ,
Թէ ոչ ջանս մատաղ ա, ձեր արեուն սաղաղ ա,
Հոգիս մեղօք թաթախ ա, միջնորդ ա պէտք՝ բան խօսի:

Եթէ քննենք լաւ խորը, ինչ ա մեր հալ, ումբըր, օրը,
Մէկ ա ղնուում թայ շորը, ծեր և ջահիլ, հին, նորը,
Գրեցէք իմ եղբօրը՝ խաբարս տայ իմ մօրը,
Դիտեմ կը հաղնի սև շորը, կընկնի սըղով սար ձորը,
Մարդու համար մահն ա սուր, չուն՝ վիզ ա տամ, ինչպէս թուր,
Ամա մահ ա, որ կայ ջուր, էդ դադանին կլին կուր,
Հէնց էդ մասին կրակ հուր ինձ էրում ա առանց ջուր,
Մարդանեանն եմ խաշատուր, որ ասեցի բան տխուր,
Հանգիստ հոգոյն, Տէր իմ, տուր Ալէքսանդրին-Մուրդուղին:

ՄԵՂԱԽՈՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Մ Ա Ձ

Քօլ Հաշտարխան գովում են՝ ուստա Իվանն ա բանական,
Ի վերուստէն տուեալ է քեզ շնորհն արուեստական,
Երբորդուժեանն նշանն լինի քեզ վերայ օգնական,
Դին չի հասնիլ խօսքերիդ, գովում են հաւատարական,
Լսողն, կամ տեսնողն, կամ ջահիլ, մինչև օրական,
Քաղցրախօս, բարեհոգ, ամենի մօտ ես գուրական:

Թէ եղնադ, կամ թէ մէճիս՝ բոլորքիս հազպատ ես անում,
Բարեկամ ընտանիքով, կամ որդով սովբաթ ես անում,
Խօսում ես աստուածաբան, ջոկում ես, բաբաթ ես անում,
Մաքուր բարբառ սիրտիցդ սէր ու յոյս հաւատ ես հանում,
Չի իլիլ քեզնից կուշտանալ, աստուածատուր սա սիրական:

Աշխարհում թամահ չունես, ամեն բանից լիացել ես,
Մարմնիդ տանջանք ես տալիս, չար կամիցն հեռացել ես,
Յոյս կապել ես Աստուծոյ, լոյս հաւատին հիացել ես,
Սիրտիդ խորհուրդն առնես, չուն՝ որ էսքան սէրացել ես,
Ումուտըդ մի փոխարկիր՝ նոքա քեզի տէր տիրական:

Պարզերես, ջերմ եռանդով մտիւր Աստուծոյ առաջն,
Բարեխօս Աստուածածին, սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչն,
Պահապան լինի քեզի սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչն,
Նշանն լինի հետզ Բրիստոսի կենաց խաչն,
Յոյսովդ փաթաթուել ես, նա ա քեզի միշտ օգնական:

Դու ես էս քաղաքումն բոլոր ազգի հայոց մէջին,
Պիտի քեզի պահպանեմք քարեղէն, կամ ոսկի միջին,
Թէ շարուի քանի սխալ, ներիւր ինձ էս խօսքի միջին,
Մեղաւոր Յարութիւնին մի թող նրան մեղքի միջին,
Կը վկայեն էս բանին շատ զիտուն անձինք պատուական:

ՍԱՅԱԴ ՕՂԼԻ

Ա.

Ո՛վ աշխարհ, եարսբ, քեզնէն շնորհակալ մարդ կը լինի,
Չեմ կարծում, որովհետեւ ամենումն էլ դարտ կը լինի,
Եթէ մարդ փոքր միջոց մտօքն հանդարտ կը լինի,
Սիրտով կուրախանայ, մարմնով զուարթ կը լինի,
Ըստ կաղաքիս հոգսերն, կը գայ հետն շարթ կը լինի,
Խեղճ մարդուն ուրախ սիրտն թառամած վարդ կը լինի,
Ամենեցուն պատճառն չարութեան հնարըդ կը լինի:

Թէ մէկ մարդու տուել ես յաջողութիւն մամոնայի,
Խղճմտանքն բարձել ա, բնկերոջն ոչ խնայի,
Սատանի մշակ դառած՝ զգուշութեամբ կը ծառայի,
Մահն միտքն չի քցիւր, հոգուն չի տալ երկու շահի,
Մարմնաւոր փորձութիւն միտք կանի հազար ջուռայի,
Հանգստութիւն էլ չունի, զիշեր ցերեկ ախ ու վայի,
Տեսնողն հէնց կիմանայ՝ հարուստն անդարտ կը լինի:

Մէկէլն թէպէտ ունի իրան ապրուստն բաւական,
Անհանգիստ է անցկացնում իւր ժամանակն պատուական,
Թամահն աշխարհումն բազմացել ա անթուակտն,
Թէ հարուստ և թէ անանկ, կամ թէ իշխան ազնուական,
Թէ համայն արհեստաւորք, կամ բոլոր վաճառական

Ծառայում են աշխարհի իրանց կամօք յօժարական,
Ամենեցուն կը տիրէ, բայց ինքն անպարտ կը լինի:

Մարդ կայ, որ իրա խելքով բոլոր աշխարհն չափել ա,
Ոչ դժոխքի տանջանքից և ոչ մահից սաբսափել ա,
Էս անցաւոր բաներին իւր բոլոր յոյսն կապել ա,
Զի իմանում, որ աշխարհն ունայնութիւնով խաբել ա,
Հողուոյ աչքն ա քօռացել, գիշեր ցերեկ խարխափել ա,
Սատանան էլ սիրտումն իւր չարութիւնը թափել ա,
Կամօքն մոլորուել ա, միտքն էլ հմպարտ կը լինի:

Ո՛վ եղբարք, գիտեմ յոյժ դուք ինձի դատաստան կանէք,
ա՜յնք՝ թէ մի է արդեօք երջանիկն, կը հարցնէք,
Փառք կտաք միշտ Աստուծոյ, թէ փոքրով բաւական էք,
Աշխարհից չէք դանդաւիլ, ընկերոջից օգնական էք,
Մտրմաւոր նեղութիւն համբերութեամբ կը տանէք,
Աստուած իմ, Սայեադ օղլու թէ յանցանքն չի հարցանէք,
Հարիւրից մինն պակաս մոլորեալ ոչխարըդ կը լինի:

Բ

Ո՛վ սանդձող Աստուած, սուրբ Երրորդութիւն,
Տո՛ւր մեր մեղաց թողութիւն,
Կու խնդրեմ, աշխարհիս տո՛ւր խաղաղութիւն,
Որպէսզէն մարդկան հաշտութիւն,
Միշտ և ամենայն ժամ արդար տէրութիւն,
Հայ ազգին ուրախութիւն,
Աղաչեմ ողբալով՝ ոչ տառ դերութիւն,
Հերկարանայ չարութիւն,
Մօտանայ աշխարհիս ամէն բարութիւն,
Միմեանց խոնարհութիւն:

Զարիցն ազատիր, փրկիր անհասն,
Պարտիմք պահել քո պատն,
Քրիստոսի մկրտիչ սուրբ Յովհաննէսն
Տացէ մեզ բարի հաւատն,
Անապական ծնեալ անարատ կուսն
Լինի մեզ բարեխօսն,
Արժանի արացէ տէր մեր Յիսուսն
Իւր աջակողմեան դասին,
Եւս կենաց տացէ բարի սովորութիւն,
Լինի միշտ արդարութիւն:

Եղբայր, դու բարի սովորութիւն արած,
 Աստուծոյ միշտ յօժար ա,
 Գիտենք՝ արքայութիւնն միշտ պայծառ ա,
 Գնալն մեծ հնար ա,
 Աշխարհումս, կարող ես՝ լաւութիւն արած,
 Հոգու փրկութիւն ճարած,
 Երանի այն մարդուն, ով բարեբար ա,
 Էն կենացն նա արդար ա,
 Քեզ օրինակ վեր ան բարի սովորութիւն,
 Մի արա յիմարութիւն:

Խելքն աշխարհումս մին անգին բան ա,
 Ով որ զապրն կիմանայ,
 Ով որ մասն ունի, միշտ պէտքական ա,
 Հոգուն էլ օգնական ա,
 Ով որ մասն չունի ու անպիտան ա,
 Գործով միշտ պարտական ա.
 Ամէնն պարտ է, որ իւր բանն իմանայ,
 Էդ էլ մեզ բաւական ա,
 Սայազ օղխանն միշտ խնդրէ թողութիւն,
 Ծնողաց արքայութիւն:

Օ Հ Ա Ն Է Ս

Մ Ո Ի Խ Ա Մ Մ Ա Զ

Էդ ա Աստուծոյ պատուիրանքն՝ վաղուան համար զարդ մի անիլ,
 Խելք ու միտքդ, խիալդ մարմնոյդ վրայ բանդ մի անիլ,
 Թէ մեծութեան մօտենաս, միտքդ անհնազանդ մի անիլ,
 Փարթամութեան մի ցանկար, հոգիդ քարուքանդ մի անիլ,
 Հինգ օրուայ կեանքիդ համար սուտ ու զորդ անդ մի անիլ,
 Մէրդ Աստուծուն միացրու, չարի հետը բանդ մի անիլ,
 Օրինօք զովդդ արա, ետքը քեզ ֆրսանդ մի անիլ:

Փառք Աստուծու պարգեւածին, մի ասիլ՝ թէ էդ էլ քիչ ա,
 Մի ցանկանալ այրոց վրայ, թէ ֆրանը խալխի մէջ ա,
 Թէ բոլոր աշխարհը շահես, իմացիր, թէ վերջը հէշ ա,
 Տես Սողոմոն իմաստունին, նրա պէսը նէշա նէշա,
 Թէ գիտես, խոնարհ կացիր, ինքդ քեզ հպարտ մի անիլ:

Եկ, զհանք սէհը անելով՝ մտիկ անենք զերեզմանն,
 Ոչ թէ շատ՝ տու ժամանակ էդ ա մարմնոյս ¹⁾ զնդանն,
 Երկնչում եմ ասելու անեղ օրուայ վերջի բանն,
 Աչքիդ զիմաց զբուած ա Ստեղծողի պատուիրանն,
 Աշխարհիւ բռնիր բանըդ, զալբ ու զուլբի ֆանդ մի անիլ:

¹⁾ Մի օրինակում՝ մահու զնդանն:

Չուն՝ բարի օրդ քիչ ա, պիտի որ միշտ զգաստ կենալ,
Թէ լաւ օրին ուրախ ես, վատին էլ պէտք ա դիմանալ,
Քանի որ կենդանի ես, մահուան օրդ մի մոռանալ,
Աշխարհս անցաւոր ա, յետ ու յառաջ պէտք ա զնալ,
Մահիցը մի վախեցիր, ինքդ քեզ հիւանդ մի անիլ:

Դիտես, որ պատկերովդ դու էլ Աստծու նման ես,
Դործովդ մաքուր կենաս, ինչ որ ուզես, դու էլ կանես,
Տես, ռքան հրաշք զործեցին սուրբքն համայն ճշմարտապէս,
Եկ, սրանց միջնորդ քցիր, մին ճաշ կանեն քեզ, Օհանէս,
Հեռացիր բամբասանքից, չարը մանաւանդ մի անիլ:

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ի Ա Ծ

ԱԼԼԱՅՎԵՐԴԻ

Մարիամ, գինի տո՛ւր մէկ չինի թասով,
Խմենք, քէֆ անենք էջի ու հաւասով,
Արի, քեզ պահեմ ասլաս ու խասով,
Խաս զըրմըզ շապիկ զարբար լիբասով,
Էլ չեմ կշտանայ քու անուշ տեսով,
Դուք սիրով կացէք հարսն ու փեսով:

Մարիամ, քու սիրուն ես էլայ հէյբաթ,
Արեզնական ես, Թիֆլիզու թաւաթ,
Կը մոռնենք օթախը, բերենք մասլահաթ,
Էլ մասլահաթին չի լիլ խայանաթ,
Դիւլ ու ծոց անենք հաւաս զիւլասով:

Եւր, քու մէջլիսին սանթուր ա պիտուն,
Ոսկէ թելերիդ սանտր ա պիտուն,
Իմ սիրած ետրը ծանար պիտուն,
Մէջլիսի թասը մանտր ա պիտուն,
Էլ չեմ ուզենայ խմել շահրասով:

Ալլահվերդին ¹⁾ ասաւ՝ ինձ հետ սէր ունես,
Չուտով եմ լսել՝ հէրն ու մէր ունես,
Որ մէ պաշ չես տայ, էլ ի՞նչ խէր ունես,
Եար քեզ կաղաչեմ լաւ իլթիմասով:

¹⁾ Ալլահվերդին հախիջկանցի աշուղ էր՝
Ման. Գ. Հախվերդեանի:

Բ Ա Ն Գ Ի

Ա.

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Չ

Էսօր մէ սիրուն տեսայ՝ խիստ խալիս ահալ ունի,
Ջաւահիր մազան էր՝ ետդուլթ, եաման, լալ ունի,
Երեսումը լուսածիր, պատկերբումը խալ ունի,
Ոչ մի տեղին փուտ չըկայ, աչքն, ունքն չալ ունի,
Ջար ու դարբար հագել էր, կապած թիրմա շալ ունի:

Ո՛վ սիրելի, թարիֆդ պէտք ա ասեմ խաղումը,
Համամէքդ բաց էլած՝ պայծաւացրել ես թաղումը,
Թուլի գումրի գուշի պէս, ուր ման կուգաս բաղումը,
Մէջիսը չաղ ես արել, նստած ես զբաղումը,
Բիւրիւլի պէս աւաղով՝ քաղցր գալմաղալ ունի:

Աշխարհքումս գոված ես, գուն չեա մէկ ինսանի պէս,
Երկնքիցը վեր եկար հուրի զբանի պէս,
Թէկուդ անեո գիւանս թախթը Սուլէյմանի պէս,
Ծոսիդ մէջը հոտով ա՛ւ աթտարի դուքանի պէս,
Եսօր փուշ խալալ ունի:

Սովդադարն գոված ա մաթահն ահալի հետ,
Աշխարքումս գին չունի նա իր անդին քարի հետ,
Թէ բաղման ես, բէջարի բլբուլ գիւղարի հետ,
Աշուղ Բանդին քեզ սիրեց, ման կու գայ խալալի հետ,
Քանի գուլէ քեզ գովէ, հայլիֆ, քօռ իզբալ ունի:

Բ

Թ Է Զ Լ Ի Ս

Հոգի. Հոգին ասաւ՝ մարմին, քեզ մէ բան ասեմ,
Կոչենք ծունտը ու աղօթք, լացը լաւ կըլի,
Յորժամ ժամ կըկոչուի, մի տեղ դնանք ժամ,
Արտասունքով ծունտը ու աղօթք լաւ կըլի:

Մարմին. Մարմինն ասաւ՝ հոգի, չեմ գնայ ժամը,
Սաղ ու սոհրաթ, ուրախութիւն լաւ կըլի,
Կառնեմ սիրուններս, կերթամ սէրհանգաւ,
Ուտել, խմել, սէհը ու չաղը լաւ կըլի:

Հոգի. Հոգին ասաւ՝ մարմին անդէտ ու յիմար,
Էգ աշխարհի բանին դու չես խաբարդար,
Քանց ջուրն ցածը կայ, բարձր մի ման գար,
Աղքատ մարդի բարով տալը լաւ կըլի:

Մարմին. Մարմինն ասաւ՝ հոգի ծովեր կը չափեմ,
Կը հալեմ ոսկի, էրծաթ, մարդարիտ կը թափեմ,
Որտեղ մէկ սիրուն կայ՝ կառնեմ կը խափեմ,
Պաշեմ զոգալների խալը՝ լաւ կըլի:

Հոգի. Հոգին ասաւ՝ մարմին անդէտ, անարժան,
Արի, ես դու մի տեղ ընենք միաբան,
Յորժամ Յիսուս Որդին վէր զայ գառաստան,
Էն աշխարհքում ջուղար տալը լաւ կըլի:

Մարմին. Մարմինն ասաւ՝ հոգի, ես ինձ կը ներեմ,
Կը հալեմ ոսկի, էրծաթ, մարդարիտ կը բերեմ,
Որտեղ մէկ սիրուն կայ, կառնեմ կը սիրեմ,
Հազցնեմ աթլասը, ալը՝ լաւ կըլի:

Հոգի. Հոգին ասաւ՝ մարմին, յիմար ու տխմար,
Էգ աշխարհքի բանին դու չես էլ ճարտար,
Դատաստանին դու ինձ մի անիր շատ յօժար,
Արքայութիւն ինձի ճարը լաւ կըլի:

Մարմին. Մարմինն ասաւ՝ հոգի, ես եմ շատ փառքով,
Ունիմ ոսկի, էրծաթ, մարդարիտ շաքրով,
Քեզի քոմակ կանեմ ժամ պատարագով,
Դատաստանին քեզի ճարը լաւ կըլի:

Բանգի. Բանգին ասաւ՝ մարմին, քեզ չեմ բազի,
Յորժամ Յիսուս Որդին կը նստի գազի... ¹⁾

Մարմին. Մարմինն ասաւ՝ հոգի, ես մեղայ քեզի,
Որտեղ գնա՛ քեզ հետ գալը լաւ կըլի:

¹⁾ Ըստ երեսօթին՝ երկու տող պակասում է:

ԳԻՒՐՋԻ ՆԱԻԷ

(Ի զոյն «Ասում» եւս ղիմացի)

Երբ որ լսում եմ անուշ բառի քաղցը առաւօտեան,
Անձա է կըրում տանջան.
Լեւ ողորմասիրտ, բարեխնամ, թէ դու ես Լոգման,
Պարզիս արա դարման.
Էս արտասուելով խառնակուել է աչքերս արեան,
Ինձնում չը մնաց ջան:

Արժանի արան ինձ քո տեսոյդ, լեր բարեխնամ,
Հուլլուղումդ միշտ կամ.
Էս չարչարանքն ինձ տալիս ես, տես քանի անդամ,
Ուզում եմ հոգի տամ.
Ես ո՞նց ղիմանամ, ինձ տալիս ես ցաւերդ էսքան,
Մի անդամ հոգիս հան:

Էս չարչարանքն ինձ տալիս ես, մի տեսնեմ ինչո՞ւ,
Ողորմը չունես դու.
Ես արտասուելով տիւ և զիշեր վառն սիրոյդ քու,
Ես չեմ ասում ահու.
Խղճան սիրելուդ, մի չարչարելի, ո՞վ իմ օրեկան,
Տեսոյդ լինիմ արժան:

Ես մեռեալ էի, կենդանացայ, ինձ եկար ռաստ,
Փրկիր, մի անիլ դաստ.
Քեզ կը ծառայեմ, քանի սաղ եմ, մի պահիր նուաստ,
Սիրտս ինձ էրում է սաստ.
Ազատ մի լինիլ, չես կշտանալ աշխարհը քեզ տան,
Ինձ խղճան, սիրական:

Գիշեր ու ցերեկ ես քաշելով քու ահ ու զարը,
Վերջն ինչ ա իմ ճարը.
Էլի քեզանում կը գտնուի ցաւիս հնարը,
Ե՛կ, իմ սիրահարը.
Չայնիդ կարօտ եմ, խօսացնելիս՝ տո՛ւր ինձ պատասխան,
Ինձ կըլնի բաւական:

Էս չարչարանքը ես քաշում եմ, կարօտ եմ սէրի,
Քեզ տալիս եմ գերի.
Քու ողորմութիւնդ ինձ վրայ որ ընի թերի,
Սիրտս կու համբերի.
Արան բարութիւն, վերջիդ օրը ունենաս նշան,
Ընի յիշելիք բան:

Ինձ պէս ցաւատար ոչ որ չը կայ մէջ աշխարհումը,
Տուիր էս տարումը.
Բան, քու ձեռիցը գանգատ անեմ, զնամ, հար, ո՞ւմը,
Միշտ լինիս բարումը.
Էս Գիւրջի նաւին ոչ որ չունի տէր քեզնից գուման,
Սիրտս է հալել գուման:

Բ

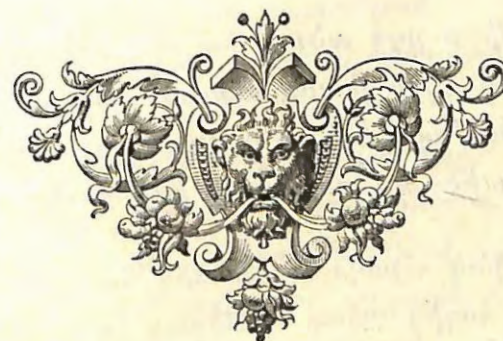
Ջարմանալի է Աստուծոյ բանը,
Ի՞նչպէս ստեղծեց երեք նշանը,
Մէկ՝ բարամա—կոյս աննմանը,
Իլլաքիմ՝ բոժոժ—հարս սիրեկանը,
Մէկ՝ արբշում—կին գովականը:

Բարաման տասնուչորս ամաց կոյո ա,
Ջարմանալի բողբոջ նորարոյս ա,
Ունեւերն անեղ, աչքերն լոյս ա,
Նա ինձի համար հաւատ ու յոյս ա,
Խիստ աղալաթ ա նրա գիււանը:

Բոժոժ-հարսը մէկ զիշերուայ կին ա,
Այսօր գրել ա ձեռները հինա,
Կերպը, փայլքը շուին ու բոցը մին ա,
Քաղցր խօսալն իմ սրտիս սին ա,
Կարծեմ, թէ ընդու մառմառոցն ա (°):

Արբշում-կնոջ իսկն է Ֆռանդ,
Հագուսան ա տեսալ ուսնդ ուսնդ,
Քաղցրախօս ես, ունիս բլբուլի հանդ,
Քեզ դու կըլնեմ, քանի որ սաղ կանք,
Բլբուլը դու ես, իմ գուլարանը:

Գիւրջի նաւէն երեքիդ մատաղ ա,
Բարամայ ծոցումդ դրախտի բաղ ա,
Բոժոժ ծոցումդ շամամ կու խաղայ,
Արբշումի աչքերը թտմամ կու խաղայ,
Ես մեռնեմ իրեքիդ անուանը:

ԵԱՂՈՒՐ ՕՂԼԻ

Թ Է Զ Լ Ի Ս

Ա.

Աղամայ որդի, ստեղծողդ միտդ բեր,
Մինչևի դայ ողորմութիւն բարերարէն քեզ,
Գիշեր ցերեկ ծունը աղօթքին կաղնիր,
Յետ դարձրո՛ւ էդ շար ճանապարհէն քեզ:

Դու միշտ յոյս ածում ես քու աշխատանքը,
Միտքդ զցիր յետիդ օրուան վախճանքը,
Էդքան ժողովում ես գովլաթն ու կայքը,
Վերջն ինչ կը տանես էս աշխարհէն քեզ:

Մարմինդ ուրախ ա դանձիդ հաւով,
Խեղճ հողիդ տկար ա մեղաց էդ ցաւով,
Էդքան բարձրանում ես սատանի թևով,
Չուտով կու թօթափի բարձր սարէն քեզ:

Դու գովլաթը քու մարմնաւոր փառքն ա,
Թող աշխարհս, դու դարտակ յետ դան, դնան,
Եաղուբ օղլի⁽¹⁾, հինգ դադ կտաւն ան, դնան,
Ազատիր աշխարհիս դարդ ու սարէն քեզ:

¹⁾ Եաղուբ օղլին թիֆլիսեցի էր, մեռաւ խօլերի ժամանակ Հաշ-
տարխանում, նա կոյր քամանչա ածող էր:

Բ

Խելքս առել ես, նոր թագա ջիւան,
Հոտով նման ես վարդ ու ուէհան,
Լոյս ես արեղակ ինքդ զանազան,
Խելքով զանանգա Բահլուլի նման,
Կարծեօք դուն չունիս թայդ Փռանդստան,
Բոլոր աշխարհքը սալամաթ կուզան,
Հարցրո՛ւ հալս, արն դատաստան,
Էշխդ արել ա ինձ բանա ու փարվան:

Ինքդ փառահեղ խիստ մարիֆաթով,
Չատ ջան ես էրում խօշ իխտիլաթով,
Խօսքդ, ջուղարդ քաղցր նաբաթով,
Չատ ես գովելի, պայծառ սուրաթով,
Դարչին մխակից ծոցդ ա հոտով,
Նստել կանգնելդ կարգով աղաթով,
Արի քեզ պահեմ սաղով սովբաթով,
Թամաշ անողդ դառել ա հէյրան:

Բօյդ քաշուել է սալբու չինարի,
Նստած նման ես մէկ հուրի փարի,
Չողքդ փայլում է ինձ լալաղարի,
Հատդ չի ճարուրի ամեն դիարի (կողմը),
Քեզ պըտուտողը դժուար կը ճարի,

Պէտք է թարիֆդ գրենք զաւթարի,
Բոլոր աշխարհքն լսեն, իմանան:

Վառվառ աչքերդ զառլու փխալա,
Ռանդդ բաց էլած մայիսուայ լալ ա,
Բերանդ տաճար, լեզուդ բլբուլ ա,
Սուրահի վիզդ մինայի կուլա,
Հարմադ բօխախդ աջաբ ծալծալ ա,
Հոգի ես հանում, էլ ի՞նչ խայալ ա,
Եազուր օղլին, եւր, դւանդ զուլ ա,
Էնպէս պահիր դուն՝ չիմանայ զուշման:

ԹԻՖԼԻՋ ԵԱԼՂՈՒՋ

Թ է Ջ Լ Ի Ս

Թէ Աստուած կու սիրես, իմ սիրեկան եւր,
Էշխեմէդ զուցադ իմ, մէկ մօտս արի,
Լեզուդ բլբուլ, ակաքներդ մարգարիտ,
Բօյդ թարի նման է մէկ սալբու ծառի:

Տարէց աարի քո էշխեմէդ էրուած իմ,
Արէն արտասունքս աչքէս վէր ածիմ,
Ջիգարով խորուած իմ, սրտով էրուած իմ,
Միտքս մոլորուիլ է դարդ ու սարսարի:

Պատկիրդդ նման է եազուլթ ալմասի,
Ջանս քիզ զուրբան մտտադ իմ ասի,
Մէկ ասի՝ թէ ըզդիփի հիտը մի խօսի,
Հարցրէք՝ թէ էնէնց էլ ի՞նչ գէթ իմ արի:

Քու խաթրով ման եկայ ուս ու սուս արաւ,
Տօ, իմ զադիմի եւր, խիլքդ ո՞վ տառաւ,
Ով որ նհախ տիզը քիզ ինձմէն առաւ,
Յոյս ունիմ հանդիսի անգումանք չարի:

Թիֆլիս-Նալգուդն իմ խիստ շատ դարդըն դիմացաւ,
 Իմ դադիմի ետըը ինձմէն հեռացաւ,
 Ումն որ լաւ էի ասի, նա վատ իմացաւ,
 Չէլաւ, չը ռաստ եկայ մէկ դօղրու ետրի:

Թ Ի Ֆ Լ Ի Զ — Ն Ա Ր Գ Ի Զ

Ա.

Նաւր, դուն գոված սիրուն աննման իս դուն,
 Աշխարհքումն յայտնած նովջւան իս դուն,
 Քաղաք⁽¹⁾, Ջամբու, Գանջա, Երեան իս դուն,
 Խօյ, Նուխի, Ջուշի գոված խան իս դուն,
 Դիլան, Մազանդարան, Թէհրան խան իս դուն:

Թէհրանումը խան իս դուն,
 Թաք ինձ քիզ մօտ տանիս դուն,
 Էշխիզ մէջն էլուում իմ,
 Անօր ⁽²⁾ չսպանիս դուն,
 Ուր որ էհաս, ինձ էլ տանիս դուն:

Օսկու մէջն գրած գումրուխտէ բառ իս,
 Բայիլում իս ⁽³⁾ ջաւահիր դու անգին քար իս,
 Դըախտի մէջն կանգնած դու խնկան ծառ իս:

Խնկան ծառ իս աննման,
 Ծաղիկ իս վարդի նման,
 Բլբուլի պէս էլուում իմ,

¹⁾ Հաւանական է, որ քաղաք կոչուածը Թիֆլիսը լինի. սովորա-
 բար այդպէս են կոչում Թիֆլիսին բնիկները:

²⁾ Գուցէ՛ անժամանակ:

³⁾ Զի հասկացում:

Նաք չը տեսայ քու նման,
Նուր լուսնիակ տասնուհինգ օրուան իս դուն:

Ունքիրդ աննման անդին սիւ սաթ է,
Աչքիրդ Ստամբօլու սարքած սհաթ է,
Թշիրդ ամբուան բլրուլի վարդ է:

Կարմիր վարդ է ջուխտ թուշդ,
Գուլիսարահ է պռօշդ,
Ծուցումդ է մի ջուխտ շամամ,
Բադ ու բաղշա է գօշդ,
Վուտանց, գլխանց գոված, պատուական իս դուն:

Բօյըդ սալբու շինարի պէս բերած է,
Աչքդ ու ունքդ ծովի գալմով գրած է,
Թիֆլիդ—Նարդիդ քու էշխեմէն էրած է:

Թիֆլիդ—Նարդիդ էրած է,
Սիրտս արնով մերած է,
Էշխեմէդ սալսարի իմ,
Միտքս քեզմէն տարած է,
Միշտ վահլէվան դուն, Ռոստոմ ու Զալ իս դուն:

Բ

Եփրեմ սրբազան սուրբ կաթուղիկոս,
Լուսաւորչու տիղն կաս, հոգևուր տէր,
Մատնահար մատնիրդ, լուսեղէն աջդ,
Էջմիածին նստած կաս, հոգևուր տէր:

Արարած աշխարհքիս ծով ու ցամաք իս,
Չորեք դիմաց Հայուց ազգի քոմակ իս,
Լուսաւորչու կարգած դուն օրինակ իս,
Ունիս Աստուածեմէն մաս, հոգևուր տէր:

Տասն երկու առաքեալք, հրեշտակապետն,
Օհանէզ Մկրտիչ, Եղիսարեթն,
Երեք հարուր վաթսուհի ու վից հայրապետն,
Նրանց բերանով օխնած կաս, հոգևուր տէր:

Ինքնակալ մինձ Կայսեր հայրապետ սուրբ իս,
Էջմիածին նստած կաթուղիկոս իս,
Էն կեանքէն դրախտէն դուս եկած լուս իս,
Արքայութեան փայ կաս, հոգևուր տէր,

Թիֆլիդու—Նարդիդն իմ, քու վուտի խուղն իմ,
Չիմ արժանի քիզի անդիտաւոր իմ,
Ես դամ էջմիածին, աջըդ համբուրիմ,
Օխնընքեմէզ փայ տաս, հոգևուր տէր:

Գ.

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Չ

Էրթայ ու էլ յիտ չը դայ
Էս թաւուր դուռում քաղաքին,
Չատ ու շատ բխբուռացիլ ին,
Չին դրուստ կենում իրանց հախին,
Երկինք դետինք ժամ է դալի,
Միդքն է աւելցի քաղաքին,
Լօթի—փօթի, հարամդադա,
Հարդաքար շատ կայ քաղաքին:

Թաղաւուրի խիւքը դնայ,
Հալթաթ Աստծու բարկութիւն էր,
Սուրն ու սովը, մահն եկաւ,
Չարման հացի թանդութիւն էր,
Քաղքի տղայ շատ պակսեցաւ,
Դիվուն իրանց խելքեմէն էր,
Մեր մեղացէն կրակ էրիտ
Չինից բէմուրադ քաղաքին ⁽¹⁾:

¹⁾ Լուսանցքումը Գ. Հախովերդեանի ձեռքով մատիաով գրուած է հետեւալը.

Մեկը, լաւ արիւր մայ,
Քաղաքը ուստին տուիր,
Գնան, խէրը տիրա:

Յետոյ ուստեքէն աւելացրած է՝ ասաց զիմ Աղալօն Մեկը Դարձինն:

Քիչ ներքե լուսանցքումը գրուած է. սրանք իմ տեհած ուստեքիցը չեն:

Էգի դամը լաւ բան բունից
Ողորմելի Գեօրգի խանը,
Քաղաքը Ռուսին էրիտ,
Լաւ բարաթ շինից միւր բանը,
Աղալքրտէրանց ուղղը կտրից,
Չանց էրիտ հալն ու ափալը,
Ալէքսանդրէն թուրքացիլ է,
Բերում է զօշում քաղաքին:

Վրացիքը լաչրացիլ ին,
Էլ չէ կտրում նրանց թուրը,
Թաւրդնիրը սիւ-երես ին,
Վունց որ մէ պղնձի մուրը,
Էնէնց էլ իլաջ չունին,
Պիտին գէվէր թափի Կուրը,
Վուղջը միւր մուխանաթ ին,
Դառիլ ին դուշման քաղաքին:

Թիֆլիզ—նարդիզ ծնանեցայ,
Էս աշխարհիս բանն իմացայ,
Էն իղբիլ մարդ վուչ ծնանի՝
Ինչ ես իղբիլն տիրացայ,
Ում համա լաւ ուղեցի,
Անբաղդ ջուղաբին տիրացայ,
Ինձ Աստուած բէիղբալ զրից,
Ասաւ՝ չարչարուիս քաղաքին ⁽¹⁾:

¹⁾ Այս երգը շարադրել է 15 տարեկան հասակում, այժմ նա 61 տարեկան է (1849 թվ.):

Ման. Գ. Հախովերդեանի:

Դ

Ճ Ա Ք Ի

Ինքդ մէ հախվէրմադ,
Ջանջալ մաշեննիկ,
Դուն իս Յուդի դասէն,
Փասօյի տղայ:

Տօ, վառվառ (°) սաղայիլ,
Հէսարէն վախշոդ,
Դրփոդ, դջլոդ, ուտոդ Փասօյի տղայ:

Աստուած քի անիծէ,
Դուն իսկի չըլիս,
Պատընքի պէտք ածիս՝
Ինչ ինձմէն խլիս,
Վաւր թենը վաւր զնաս՝
Ջախ ու բուրթ ըլիս,
Թօփ խփած ձեռի պէս, Փասօյի տղայ:

Քրիստոս քի անիծէ,
Ճուտով փշանաս,
Կուտըր նընդնիս,
Հիտն ու հիտը խղճանաս,
Չուրնաս, սիւնաս, աղուաւի պէս զղճանաս,
Քաղքի զէնօ դառնաս, Փասօյի տղայ:

Աստուած կտրէ քիզմէն ծիլն ու փային,
Վուղջ քիզ ին անիծում Վրացին ու Հային,
Ութ լիտը կորէկն, էդ իմ տաս շահին
Ուտում իս, չիս տալի, Փասօյի տղայ:

Ինքդ սուտ քրիստոնայ, անպիտան հայ,
Քու հոգին շինիլ իս սատանի փայ,
Դուն իս մօլլա, դաւրիշ, ախունդի թայ,
Տիս, ինչպէս գովիլ իմ, Փասօյի տղայ:

Ով քի մօտ տուն դուքայ, սուտ սուտ կամանչիս,
Չաշանակ կու դառնաս, շան պէս կու հաչիս,
Մէ գրօշի համա մարդու կու խաչիս,
Դիւանչի, թաւանչի, Փասօյի տղայ:

.
.
.
.

Դիւտումդ հատիլ է, խիւք իսկի չունիս,
Դիշիր ցերեկ օշօշի պէս անքուն իս,

.
.

Ջանումդ նընդիլ է կրակն ու բուցը,
Միջքիդ շալկում իս աղբի քթուցը.

.
-

Անպիտան կու խօսիս զէնօյի նման,
Փողոց դուս գուրաս զէնօյի նման,
Պատկերքդ շատ սիրուն, դուն լա աննման,
Սէւադումը ներկած, Փասօյի տղայ:

Եարար, ինչ գէթ արի՛ էդ բան ինձ արիւր,
Դատաստանդ կորաւ, ինձ նահախ արիւր,
Թիֆլիզ—նարգիզին բէղամաղ արիւր,
Տէհնինք ինչ կու ճարիս, Փասօյի տղայ: ⁽¹⁾

¹⁾ Բայ թողած տողերն անգրեկի հայհոյարանութիւններ էին:

Թ Ո Ւ Ր Ի Ն Ջ

Ա.

Դ Ի Ի Ա Ն Ի

Անգաջ արէք ամենայն ժամ, լսէք աւետարանի,
Դաւիթ մարգարէն որ կանգնեց սաղմոսն շարականի,
Աստուած սիրո՞ղ, անգաջ արէք, կէս գիշերին մահ կը դայ,
Որ Դարբիէլ կը դայ, կառնի իր տուած ամանաթի:

Մեր երկնային Աստուածն եկաւ, քաշեց շատ ապաշխարանք,
Բեռեցաւ վրայ խաչին, քաշեց շատ չարչարանք,
Աւաղ հինգշաբթի օրը կանգնեց սուրբ պատարաղ,
Մարմինն մեզ կերակուր շինեց, արիւնն բաժակ գինի:

Դարբիէլ որ աւետիք տուաւ, եկաւ կուսի արգանտի,
Երեսուն տարի ման եկաւ, եկաւ սուրբ դատաստանի,
Մեր մեղաց որ մահացաւ, մտաւ ուրբը գերեզմանի,
Ամենայն մեղաւորի ողորմաս խեղճ նաշար Թաւրինջի:

Բ

Ընկերից մի քաջի, մի գատապարտի,
Ասածու ճանապարհին ջուղարն ինչ կը տաս,
Մի ասիւր, որ քաջ եմ, ես կու շէնանամ,
Որ մեղաւոր կըլնես, ջուղարն ինչ կը տաս:

Աստուած գատաւոր ա, ինքն ա միայն մունջ, (")
Լուսեղէն աթու ա, սարքած միայն անքունճ,
Մաղեմէն բարակ ա, կապած ա կարմունջ,
Անց կենալիս՝ նրա ջուղարն ինչ կը տաս:

Վայ հոգի քաշողին, օրէնք քաշողին ⁽¹⁾,
Երկնային թագաւոր Աստուած յիշողին,
Վայ սանամէր—կնքաւորի ճօշողին,
Որ կառնի կրակը, ջուղարն ինչ կը տաս:

Թուրինջ, ողորմի քեզ՝ էս բանն ասել ես,
Մեղաւորաց ձայնն եարար լսել ես,
Դժոխքի կրակն եարար տեսել ես,
Որ կը վառուես միջին՝ ջուղարն ինչ կը տաս:

1) Հոգի, օրէնք քաշել՝ նշանակում է հայհոյել:

Գ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Ջ

Հերիք է, մուրվաթ արա,
Նհախ տեղը մի չտըշարի,
Մէկ սահման արա,
Եւր, քեզի գաւրբան:

Ո՛վ իմ սիրելի, մէկ մօտս արի,
Հար գամ քո գուռը գալս իմացի,
Երկու աչքեմէս արիւն է գնում,
Գլխիս վայ տալով՝ լալս իմացի:

Մէկ խալաթ օթախ, մէկ ես ու ես եմ,
Արի գու ինձ մօտ, քեզ հետ մէկ խօսեմ,
Բացեմ դարդերս, անկաջ կալ, ասեմ,
Իմ քօռ անբաղդ իղբալս իմացի:

Սիրտիս դարդերն գուն չես իմանում,
Նհախ տեղն ինձ ինչ ես սպանում,
Աչքիդ տակովը չես մտիկ անում,
Անմուռնջ բարով տալս իմացի:

Էջիւից կրակը սիրտումս վառ ա,
Լեզու ու ջիւղեարս դառնի է ետրա,
Աստուած կը սիրես, ինձ մէկ ուսում արն,
Խեղճ Թուրքինջն եմ ես, հալս իմացի:

ԼԱԶԱԹ ՕՂԼԱՆ¹⁾

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Զ

Ինչ գուղէ վարդն չմշկի, դուն բաց արած ես ինձ ամա,
Համ Հնդստանու մաթահ ես, համ թանգ առած ես ինձ ամա,
Անդին քար, արմաս ու լալ, մարդրիտ շարած ես ինձ ամա,
Եաղութ, գմբուխտ ու մարջան, ծովէն ճարած ես ինձ ամա:

Պատկերքդ լուս է տալիս, հէնց զիտում իմ՝ օձի հուլ իս,
Անմահական հուտ իս տալի, դրախտէն կապած մէ թայգուլ իս,
Լեզուդ քաղցր կու կարգայ, նոր սարէն եկած բլբուլ իս,
Մէջիսի չրադդան իս, կշտիս վառած իս ինձ ամա:

Երանի քեզ պէս գողալին, համաշա մուշտարիդ չաղ է,
Ծոցիդ միջում բաց էլած սուսան, սմբուլ, բաղշա, բաղ է,
Ճերմակ երեսիդ խալը, աչքերդ փիտլա սաղ է,
Ղարդ մանուշակ առջես դուն միշտ փռած իս ինձ ամա:

Խաբար տանին շահի մօտ, դայ սէհը անէ գուքս ու սաղիդ,
Հաղիլ իս բէհուշտ ծիրանի, սաղ է գալիս թիլ փարփաղիդ,
Բոլորն ծաղկով շարիլ իս, լուլա հուսած դաստա մաղիդ,
Պատկերքդ դալամքար քաշած՝ ոսկէգառած իս ինձ ամա:

¹⁾ Թիֆլիսեցի էր Լազաթ օղլանը, Տափի թաղեցի միկիտան էր Ծինդղարօյումը. իւր հարսանիքից անմիջապէս յետոյ՝ խեղդուեց Կուր գետումը, 1843 թուին, մօտ 25 տարեկան հասակում:

Քանի գուլէ ծիրանամ, էլի կու գովիմ մէ քանի,
Անմահական հուտ իս տալի կարմիր վարդիբի խէյվանի,
Գեցցիր էշխիզ կրակը սպանում իս Լազաթ օղլանի,
Իմ մեռնելու օրը քիզ գուլիմ՝ վրէս քար ածիս ինձ ամա:

ՂԱՐԻԲ ՕՂԼԱՆ

Նստել ես սրպէս թաղաւոր աթոռքին խաղաղ, աչքիւնյս,
Բարկութեամբ մտիկ ես անում, ձեռքումդ մանգաղ, աչքիւնյս,
Ես անպարտ եմ, չես քննում, անում ես նասաղ, աչքիւնյս,
Թշնամու սրտով եմ դառել, սպանում ես նահախ, աչքիւնյս,
Թող ես մեռնեմ, քո ցաւն առնեմ, թաք դու լինիս սաղ, աչքիւնյս:

Էշխիմէզ ջունուռն եմ դառի՝ վիզս ծռած նաշարի պէս,
Քո դռանը վեր կընկնեմ՝ փողով առած նոքարի պէս,
Կամիս՝ պահիր, կամիս՝ խաշիր, էրած խորված եսիրի պէս,
Օրն մէկ վրէս անց կենաս, մաղերդ շաղ շաղ, աչքիւնյս:

Իմ ջառահ հէքիմն դուն ես, իմ ցաւս ոչ ով չ'իմանալ,
Չատ դատ եմ կանչում մաշուելով, ուրիշ օքմին չի դիմանալ,
Մհլամ ու ճարս քեզ մօտ է, առանց քեզի չեմ լաւանալ,
Տեսոյզ կարօտ մի սպանիր, ես քեզի մատաղ, աչքիւնյս:

Պիրը արն մէ քեզ ու քեզի, դրուստ աչքով մտիկ արն,
Այլոցն ականջ մի դնի, եկ ուղիդ դատաստան արն,
Թէ իմ ցաւս քեզմէն բլի, ողորմիր ինձ, դու ճար արն,
Թէ կու սպանես, հաղիր արն թաքութ ու դադաղ, աչքիւնյս:

Ամէն ծիտ բլբուլ չի լինի, ամէն ծաղիկ վարդ չի դառնայ,
Բնտրող պէտք է, որ լաւ ջոկէ, միշտ լաւն ու վատն իմանայ,
Վայ է բարակ մանողին, չուն՝ հաստ ու բարակ մէ դին ա,
Ղարիբ օղլանն երբ միտդ գայ, կու կանչես ան վանիս, աչքիւնդ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԲԵԳՈՒՄ

Բոյդ սալբու չինար է, ծոցիդ գուլիշան ունիս,
Էրնէկ կուտամ քու եարին, քեզ պէս նովջւան ունի,
Նոր բհարեմէն ծնած, մայիսեմէն թաց էլած,
Երկնային շուղն երեսիդ վարդի նման բաց էլած,
Բլբուլը քու հասրաթ է երկու աչքով թաց էլած,
Էս քու տուած դարդերուն չարա անես, ռահմ անես,
Սրտով սիրածս դու ես, դիփուն սուլթան ու խան ես,
Աչքերդ ոսկէ փնջան, ունքերդ գալամ ունես,
Ճերմակ երեսիդ մէջը ոսկէ գառ նշան ունես:

Մէ խալ ունես, լուսնիակի նման է,
Փռանդի նախշքարը գովքդ կանէ,
Քու սիրտդ քեզ չը տեսնէ, ինչ անէ,
Զատ մարդի էշխի մէջը սպանում ես,
Էդ քու ձեռքով դուն իմ հողին հանում ես,
Ինչ որ անես՝ հալալ է, թէկուզ ձեռքով սպանես,
Ջաւահիրի կտուրտանք արմասեմէն թլաշած ես,
Լալ, գոհար ու մարջան ես,
Յարութիւնը-Բէգումը քեզ պէս նովջւան ունի:

Յ Ո Վ Ս Է Փ

Ա.

Այբ՝ առաջ Արարիչն ստեղծեց լոյսն խաւարեմէն,
Բեն՝ բոլորեցան սրտէն խորհուրդ, հաստատուեց ուղիւ բառեմէն,
Գիւմ՝ գոչեաց տիւ և գիշեր, թուեց սկիզբն համարեմէն,
Դա՝ դաս և դաս հրեշտակ ստեղծեց լոյս գուարթ անճառեմէն,
Եչ՝ երանեալ ձայն բոլորէր Աստուծոյ սուրբ տաճարեմէն:

Ձա՝ զօրութիւնն Աստուծոյ մաս և մաս ջուր բաժանեց,
Է՝ էրեւցաւ ցամաքն, հուր, օգր միջէն հանեց,
Ըթ՝ ընծայեց ամենուն մի տերև աշխարհքի զօրեղ բանից, (°)
Թո՝ թափօրեց չորս կողմանը, ամենն մի մի նշանեց,
Փէ՝ ժամն և ժամանակն բոլորն կարգեց զարեմէն:

Ինի՝ ինչպէս, ահա, հաստատեց երկինքն անսիւն անշարժական,
Լիւն՝ լուսին արեգակն տիւ գիշերուց իշխանական,
Խէ՝ խոնարհութեամբ ծառայեն, նայելու են քաղցր սկան,
Ծա՝ ծիածանն, ծովեղէնն ցօղարեր են անձրևական,
Կեն՝ կապուտակ երկնից նշան եցոյց Աստուած կամարեմէն:

Հո՝ հոգին սուրբ հրամայեց՝ ելան ջրէն շունչ կենդանի,
Ձա՝ ձեռօքն ոչ գործեաց, «Եղեն», եղեն տեսակ քանի,
Ղատ՝ զկտական զիրքն է վկայ, ով ընթեռնու կու նշանի,

Ճէ՝ ճշմարիտ խորհուրդ առան Երրորդութիւն միով բանի,
Մեն՝ մարդ ստեղծեց իւր պատկերէն, պատուէր ետ կենաց
Ժառեմէն:

Յի՝ յիմունքն երկնի երկրի հաստատուեցան օրն վեցին,
Նու՝ նշանեց, հանդեաւ Աստուած, այն օրն Աստուծոյ նշանեցին,
Շա՝ շուտով սխալեցան Եւա Ադամ, անճառ դրախտը բաց ընկեցին,
Ո՝ ոչ գտին հանդերձ մարմնոյ, տերև թփենոյ կարեցին,
Չա՝ չարն դարձեալ սխալեց, գիր առաւ ձեռաց քարեմէն:

Պէ՝ պիտանի չէին դրախտին Եւա Ադամ, որ մերկացան,
Ջէ՝ ջանացին բժիշկ գտանել և ոչ գտին, շատ ողբացան,
Ռա՝ ռամիկ չէին, իմաստունք առաջինն էին, ուսմկացան,
Սէ՝ սպասաւոր եղեն սատանին, ազգն Ադամայ անթիւացան,
Վե՝ վնայ կոչէին տիւ և գիշեր շարաշար գիւահարեմէն:

Տիւն՝ տանջանքս բազում կրեցին ազգն Ադամայ ի ձեռն չարին,
Րէ՝ րոպէիցն սկսեալ՝ մինչև լրացաւ ժամ և տարին,
Յո՝ ցաւագին նահապետքը, մարգարէքը խնդիրք արին,
Հիւն՝ հրեշտակ սուրբ աւետիս առաքեց Ամենաբարին,
Փիւր՝ փութով ընտրեց ընծայ երկնից Ամենաբարեմէն:

Քէ՝ քննութիւնն արարածոց արար սկիզբն ամեն,
Եւ՝ Եւային փոխանակ ծնաւ սուրբ կոյս Մարիամէն,
Օ՝ օրէնքն քրիստոնէից նորոգեց իւր սուրբ կամէն,
Ֆէ՝ ֆէնեային ծաղկի նման նախատեցաւ ի չար ժամէն,
Այբ՝ Աստուածն էր ազատեց, Յովսէփն ասաց, խաւարեմէն:

Բ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Չ

Անկաջ արէք, սիրելիք, սիրեկանս ինչ բան է արել,
Ուշք ու միտքս բոլորովին գլխէս հիմնահան է արել,
Չունիմ հանգիստ գիշեր ցերեկ, յատուկ դիւական է արել,
Մոլորեցրել ա ճանապարհիցս, ինձ կորստական է արել,
Ով գտնէ ինձ՝ չը փշտնամ, անումին նշան է արել:

Սէրի սերմը սրտիս մէջը հուր կրակի ծառ եմ տեսնում,
Տերեւները ջանիս մէջը բորբոքում ա, վառ եմ տեսնում,
Հալում եմ մոմի նման, հանդցնող անճար եմ տեսնում,
Մութիւն ա աշխարհն ինձ համար, ոչ ձմեռ ամառ եմ տեսնում,
Քցել է բանտի մէջն, արհեստս խափան է արել:

Ինչ բժիշկ կան աշխարհքումն՝ դժուար սէրի դեղն իմանան,
Կամ ինչ տեղից կը դոյանայ, զրգանց կը դայ, տեղն իմանան,
Արարած աշխարհին կասեմ շուրջ ու բոլոր դեղն իմանան,
Անթիւ վարպետ ոչ կարացին, թէ սէրի սպեղն իմանան,
Սողոմոնն էլ սէրով կորաւ, ինչ սերմնացան է արել:

Չաա իմաստունք յիմարացան, սէրից կորան աշխարհիցն,
Չաան ընկան ծովի մէջը, տէրից կորան աշխարհիցն,
Չաան ազգից, ազգականից, հէրից կորան աշխարհիցն,

Չաան ազգից, ազգականից, հէրից կորան աշխարհիցն,
Սէրն ա կայսերաց կայսեր, Ստեղծողն իշխան է արել:

Ոնչ լաւ եմ, ոնչ հիւանդ եմ, էլ կեանք ուր եմ ուզում,
Լիւրդ ու թոքս էրւում է, սիրեկանից ջուր եմ ուզում,
Խռովել ա, ջուր չէ տալիս, իրան դատաւոր եմ ուզում,
Թէ մեզ ունիմ, շուտ սրպանի, մի երկաթէ սուր եմ ուզում,
Ինչ չարչարեց՝ հերիք անի, տանջանքս բաւական է արել:

Մնացել եմ տարեկուսած, սէրո զոր կրակէն էլաւ,
Միտք եմ անում՝ իմ աստղիցն է, գիտեմ՝ Երեւակէն էլաւ,
Ամեն ազգի սէրը ատելն եօթը մոլորակէն էլաւ,
Չորս տարեբրիցն դոյացաւ, մէկ նիւթն արեգակէն էլաւ,
Աստղադէտքն են քննել, ռամբ Սողոմոնն է արել:

Յովսէփն ասաց՝ երկու սէր կայ, մարդ միտք անէ՝ զորն է գոված,
Մարմնոյ սէրից պատիժ կառնէ, սէրը հոգեւորն է գոված,
Սիրով մեր հոգիքն ազատեց, երկնից թաղաւորն է գոված,
Ով սէր ունի աստուածային, նա վերջի աւուրն է գոված,
Աստուած ամէն բանի համար ուղիղ դատաստան է արել:

Գ

(Ի գովեստ Ներսիսի, 'ի 1845 ամի).

Արժանի է՝ քեզ գովեմք, Ներսէս կաթողիկոս պատուական,
Այժմս ոչ գտնուի քեզ պէս ողջ Հայաստան,
Ի վերստէն ես իմաստուն, բազում մարդ քեզ եբանի տան,
Ամենայն խեղճ և հարուստք քո արհեստին զարմացած կան,
Ասող ես լուսապայծառ առաւօտուայ՝ նշուլառու արեղական:

Հայրապետ ես երջանիկ, կարգդ Մովսէս ա գովելի,
Հրամանն աւետարանին կատարող ես, միտքդ է լի,
Տասն ու վեց ամ բանտի էիր՝ նման գրոյն Դանիէլի,
Աւետիս եղեր մեր ազգին՝ նման հրեշտակ Գարբիէլի,
Դժուար ճարուելաւ ծաղիկ ես, ծաղիկ Քեննա թանգական:

Ձկնի մեծն Ներսեսայ չէ ծնուած քեզ պէս իմաստուն,
Առաւել ազգասէր ես, ամեն տեղ ունիս վարժատուն,
Օրէնք քրիստոնէից ուսուցանող ամենեցուն,
Սիրադ լայն ծովի նման, միջին բան կայ անթիւ, անհուն,
Այսօր նոր լուսաւորիչ Հայոց ազգիս ես լուսական:

Քու վիճակն աստուածային էր, բնորուեցար բովանդակէն,
Բարի աստղի ես ծնեալ եօթն աստեղ մոլորակէն,
Ամեն գրոց տեղեակ ես աստուածային սուրբ կտակէն,
Ամենայն սուրբ պատարագին քեզ պէտք է, որ յիշատակեն,
Հոգւով պաաիւ յերկնից ունիս, մարմնով պատիւ կայսերական:

Արժանանաս սուրբ Աթոռին, երբ որ նստես էջմիածին,
Օրհնես մեռոն հրաշական, բաժանես մեր Հայոց ազգին,
Հայրապետաց աղերսներ աղերսես սուրբ պատարագին,
Սրբոց մասունք կը օծանես զամենայն ինչ, որ կայ հին,
Կ'եռանայ առանց կրակ՝ աստուածային, հրաշական:

Չնորհակալ եմք քեզանից, աշխատող ես ազգին համար,
Արթուն ես միշտ հանապազ, դէմքդ է պատել լուսէն կամար,
Բժիշկ սպեղանի ես դու, վէրք եմ մեղօք, արն ինձ ճար,
Ոտանաւոր շարադրեցի՝ թուով ուղիղ եռսուն համար,
Որբ Յովսէփի խնդիրքն այս է՝ որք են հայք, լեր օգնական:

Դ

Բ Ա Յ Ի Թ Ա Ի Ո Ի Ր

Ո՛վ սիրելի, աննման գեղեցիկ պատկեր ունես,
նման ես արեգական, ողջ աշխարհին էլում ես,
Մագերդ ամպհովանի, վզիդ օլորներ ունես,

Օլորուել ա, շարուել ա՝
Ինչ ձեռք նկարուել ա,
Աշխարհն դարմանում են,
Անտես տեղից ճարուել ա.
Անտես տեղից է բանակ,
Ի՞նչ բանի տանք նմանակ,
Եօթն աստեղաց ճրագ ես,
Դու ես ոսկի աշաանակ:
Աշաանակ միշտ վառ ես դուն,
Աղբիւր անսպառ ես դուն,
Քեզի նայող շատ կը դան,
Անուշահոտ ծառ ես դուն:
Անուշ տերւներ ունես,
Ծաղիկ դոյներ ունես,
Տարին չորս եղանակ ա,
Հատ եղանակներ ունես:

Ունքերդ կամարածե, շուղքն ա ճակտիդ սնարին,
Աչքերդ վառ կանթեղ ա, վառում ա անհնարին,
Չայնդ համեմատենք՝ նման Դաւթի քնարին:

Չայնդ քնար ասի,
Լեզուդ սիրահար ասի,
Ակռքներդ սպիտակ՝
Մարգարտի պէս շար առի:
Մարգարտի պէս շարած ա,
Դէմքդ ողջ պարզարած ա,
Ով պատկերքիդ նայել ա,
Ուշք ու միտքը տարած ա:
Ուշք ու մտքիցն ա էլած,
Քեզ պէս դժուար ա էլած,
Վիզդ ճերմակ սարդիոն,
Աստղի նման փայլած:
Աստղի պէս կը փայլէ,
Ժամանակ կը վայելէ,
Քեզ ո՞վ կարնայ մերձենալ,
Հատ պահապաններ ունես:

Հատ վարպետ քո պատկերքը կը տեսնէ, կը նկարէ,
Կը նայէ, կը հիանայ, սիրտը կը մխիթարէ,
Թւերդ սիրամարդ, ծծերդ ծովաքար է:

Ինչ մարդ հանէ ծովէն քեզ,
Տապանիցը նաւէն քեզ,
Յովսէփ գեղեցիկին պէս,
Այսօր կը գովեն քեզ:
Դոված ակն ես լուս եկած,
Մարութ ծնուած կուս եկած,
Հուրջ բոլոր կամարով՝
Լուսնիակ ես դուս եկած:
Լուսատու լուսնիակ ես,
Լրացած բոլորակ ես,

Քեզ ով նայէ՝ կայրուի,
Ոսկեվառած կրակ ես:
Ոսկի խնձոր մեզ համար,
Ծաղկել ես նոր մեզ համար,
Քու հոտով չենք կշտանում՝
Հոտդ անուշներ ունես:

Ինչքան դովեն աշխարհքն, միթէ քեզ բաւական է,
Խելօք իմաստուն ես դուն, բառդ արքայական է,
Բնութիւնդ ունիս աղանւոյ, միտքդ արեգական է:

Միտքդ հնոց դարէն է,
Խօսիլդ անգին քարէն է,
Խ(հ)ողեղէն մարդ չէ տեսած՝
Ազգդ էն աշխարհէն է:
Աշխարհք աշխարհք ման եկած,
Զրկայ քեզ նման եկած,
Արեւը արեւմտից՝
Դու ես նոր նշան եկած:
Նոր նշան ինչ տեղէն ես,
Մէկ տեսակ հրեղէն ես,
Երեւի հրեշտակ ես,
Միթէ դուն խ(հ)ողեղէն ես:
Խ(հ)ողեղէն մարդ քեզ համար
Չատն են ծառայ քեզ համար,
Յովսէփն ասաց քու դովքն,
Ամեն մարդոյ սէր ունես:

ՆԱԼԲԱՆԴ ՕՂԼԻ

Բարի սհաթի ռաստ եկանք մէկս մէկու, եար սիրեկան,
Սալամ տուիր ինձ դուր եկաւ, լեզուդ է ճարտար, սիրեկան,
Խնդրեմ, որ Աստուած պահէ քեզ էլ ինձ համար, սիրեկան,
Մի մոռանար, ես էլ չունիմ քեզմէն աւել ճար, սիրեկան:

Ճար չունիմ, ճարս դուն ես,
Իմ սիրեկան եարս դուն ես,
Եար եմ ասում քեզ պատուական,
Մէ վախտ քէփ քաշենք, սիրեկան,
Հարուր տարին մէկ օրական,
Էս աշխարհքն անցւորական.
Աշխարհս անցաւոր է,
Մեծի ասած՝ փոքրի լսած,
Ինձ մի թողուլ տարեկստած,
Ինձ էլ մօտդ տար, սիրեկան:

Դուն ինքդ փարշեանդ ես, քեզ ծառայ է շատ անասուն,
Քու պայծառ գեղեցկութիւնդ...
Թէ Յովսէփ գեղեցկութիւնն աւելի չես, ոչ թէ ունիս դուն,
Մանում ես՝ ձմեռնանում է, դուս գալիս բացւում ես գարուն⁽¹⁾:

Գարունին կուգայ ծաղկազարդն,
Մայիսին բաց կուլի վարդն,

1) Այս տունը թերի է:

Քեզ պահապանն սուրբ Գեղարդն,
Նորա մօտ զիր ուխտ ու շարժն:
Ուխտ արան հաւատով, յուսով,
Դուն կշտանաս անճառ լուսով,
Աստուած քեզ տայ լիքը թասով,
Չունիս բարերար, սիրեկան:

Չեմ իմանում՝ ինչպէս անեմ, դու որ էղբան նազ ես անում,
Ձուքում ես քու հաղուստով, մէկս մէկու սազ ես անում,
Էշխիզ կրակն ջանս է մաշում, դուն ուրախ փարվազ ես անում,
Փարվազ արան, փարշեանդ ես, փայլում ես ամեն ոսանդի,
Ում դամաթն ես՝ նա կու ճանդի, սուրաթ ես նշխած փռանդի:

Ման եկայ Փռանդատան,
Անց կացայ Հնդստան,
Տեղ չը թողի Արարտան,
Տեսայ Ղզլբաշ, Քիւրդիստան,
Ղարաբաղ, Գանջա, Գաղստան,
Նոր դուս եկայ Վրաստան,
Քեզի թամաշա արի,
Էշխիզ կարգը ինձ թուլ արի^(°),
Իմ սիրտս մալ ու մուլ արի,
Չունիս բարերար, սիրեկան:

Ղարդի նման բաց ես էլի, նոր բհար ամառն ես դուն,
Ամառ ձմեռ մէջ գրախտին խնկարերի ծառն ես դուն,
Յայտնապէս իմանում եմ, թէ արէլեան դառն ես դուն,
Սուրբ Յարութեան կանթեղի պէս գիշեր ցերեկ վառում ես դուն:

Դուն վառում ես, շամշրազ ես,
Հաջվարդով նշխած օթախ ես,

Չայիր, չիման, բաղշա բաղ ես,
Քանի դու աշխարհքիս սաղ ես:
Թաք դուն սաղ ըլիս համեշա,
Քու ձայնդ է չորս քօշա,
Աշխարհք աշխարհք դան թամաշա,
Քանի սուլթան, շահ ու փաշա:
Դուն նստել ես փաշի նման,
Երբ կանգնում ես ռաշի նման,
Չունիս բարերար, սիրեկան:

Քու տեսակն ոչ ով չըկայ, թէ ենդի դունեմէն կուգայ,
Ենդի դունիա չի ճարուի, Խաթայ-Խուլթայեմէն կուգայ,
Խաթայ-Խուլթայի ով կուտայ, բալխի^(°) Բուխարեմէն կուգայ:

Բալխի Բուխարի շատն ես պահի, ^(°)
Ենդի դունիա, շահլար շահի,
Չատ սէյր արի Խաթայի,
Եկայ օ թային,
Ես էլ չըտեսայ քո թային,
Դու թայ չունես, աննման ես,
Տեսնողի հոգին կու քաղես.
Խօսացնես՝ զիւանս անես,
Անդատաստան չապանես՝
Դատաստանով բռնէ քու բանն,
Աստուած պահէ քու սաղ ջանն,
Նալբանդ օղլին շինել է գովասանքն,
Չըկայ քեզ նման, սիրեկան:

ՅԱՄՉԻ ՄԷԼՔՕ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Ջ

Աւալի բաշտան քեզ դովեմ, իժում բաղ ու բաղչադ, Թէլէթ⁽¹⁾,
 Մէյրանգահդ դովելի, անուշ է բուլադդ, Թէլէթ,
 Մեռնիմ քու ողորմութիւնին, աշխարհքս չիկայ քու թայն,
 Դիփունանքս քիզ կու աւտանք՝ որն Վրացի, Թուրք ու Հայն,
 Որը խունկն ու մում կու բերի, որն աբասին ու շահին,
 Կարող ես դու, կու փրկիս չորսին ու կադին, Թէլէթ:

Քու դուռն համբուրելու շատ համբար ու ասնափ կուգայ,
 Մեռնիմ քու ողորմութիւնին, շատ աղաւնի ու դառ կուգայ,
 Որը աւաւար կու բերէ, շատ ոշխար ու դառ կուգայ,
 Թէ որ դու հաճոյ կուլիս, կու կտրին մատաղն, Թէլէթ:

Քաղքի տղէրքն մօտ կուլին, դիւ միանա թաղով կուգան,
 Ռանդէ ռանդ ձիաներով ոսկէ եարադնածով կուգան,
 Մոնթերն քաղցր ձէնով շարական ու տաղով կուգան,
 Համբարձումի չորեքշաբթին կու կապենք իրդարն, Թէլէթ:

Ասում ին՝ սագով կոսիմ, ես էս խաղն նազով կոսիմ,
 Չորս խանա թարիփլամէն էսպէս մուխամբադով կոսիմ,
 Թիֆլիզու ճամշի Մէլքօն համաշա սօյբաթով կոսիմ ⁽²⁾:

¹⁾ Թէլէթը Թիֆլիսի մօտ մի գիւղ է, ուր է սուրբ Գէորգի յայտնի
 ուխտատեղին:

²⁾ Վերջընթեր տողը պակասում է:

ՉԱԽՄԱԽՉԻ ԵԱՂՈՒԲ

Թ Է Ջ Լ Ի Ս

Թէ Աստուած կու սիրիս, մէ անդաջ արն,
 Մնն, ինչ իմ ասում, բալի ճար իս դուն,
 Դիշիրը քուն չունիմ, ցերեկը դարար,
 Սրտումս մնացած դարդ ու սար իս դուն:

Պատկիրը շատ սիրուն, ունքիրդ թուխ, եւր,
 Դօստը զօւլի բան չէ, պիտի կամով, եւր,
 Էհանք բաղը սէյիր համդաշնիրով, եւր,
 Դուքաս դամադը չադ, թէ խումար իս դուն:

Ծուցդ բաղչա բաղ է, կայ եասամանի,
 Դուզիմ, թէ հուտ կալնիմ, խիլքս կու տանի,
 Ունքիրդ Հնդու է, խալդ Եամանի,
 Թամամ հիտ աշխարիս բարեբար իս դուն:

Թէ որ լայիզ կոնիս, իմ տանու հուր իս,
 Մէ քանց քի նազանի կայ, դուն նրա քուր իս,
 Կշաէս մի հիռանա, Աստուած կու սիրիս,
 Հէնց գիտիմ՝ ջաւահիր անգին քար իս դուն:

Չախմախչի Եսողուն իմ, խօսքիրս ասիմ քիզ,
Էշխմէզ հիւրնդացայ, արի, հալս տիս,
Իմ մեռնելու օրս մօտս զուգիմ քիզ,
Պատանքս ձեռք է՝ լալով կարիս զուն:

ԶԱՅԷԼ ՕՂԼԱՆ

Ա.

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Ջ

Բալասանի ծաղիկ, վրէժ մանանայ ունիս,
Մէջքդ բարակ շիմշատ՝ շատ գանանայ ունիս,
Բինէզ Մասիսի սար, քիզ մազանայ ունիս,
Հուտդ մարդ կու մայիլէ, լաւ ըհանայ ունիս,
Ես քիզի սիրեցի, ինչ մահանայ ունիս,
Աշխարհի բարեբար խալաթ գանայ ունիս,
Ինձ պէս ծառայ դռանդ բանդիվանայ ունիս:

Աշխարհիս զօգալ իս, գրում գրուած իս,
Կարմիր վարդի գոյնով ծաղկնիրով փռուած իս,
Դօնլուդ, դիրս, դարբար հաշիերով կարուած իս,
Նազլու սօնա դիւրնր, մարգարիտով շարուած իս,
Գլխից ինչկլի վուտդ թամամ զարդարուած իս,
Զխշիկալի ձէնդ ինչ շաւանա (°) ունիս:

Թոհմաթով մտիկ տուար, տարար դիտաւուրս (°),
Լիզուս պապանձեցրէր, ցամաքեցրար աղբիւրս,
Աշքիս արտասունք անցկացրար քարումս,
Լաւութիւնդ կսւ մնայ էս փուշ աշխարհումս,
Չահմար իլանի պէս դիպար ջիգարումս,
Ունքդ սաղ ոտդադ, ինչ քամանայ ունիս:

Քու էշխէն ջունուն իմ, մոլորեալ բանդ իմ,
Դուն ինչ գունահ ունիս, ես տկար հիւանդ իմ,
Ձեռիս հարաքաթ չըկայ, թէ իմ կեանքս քանդիմ,
Քանի վուր սաղ կուլիմ, էլի քիդ փէյվանդ իմ,
Թաք քու ձեռի մէջն ես իմ հոգիս աւանդիմ,
Բոլորքդ գողալնիր նովջլան ունիս:

Անողորմած քաղցր իս, կանանչ միզբեղէն իս,
Խմելով չիմ կշտանում, անուշ ջրեղէն իս,
Իսան իս կենդանի, միթէ հուզեղէն իս,
Ջահէլ օղլանն ասաւ՝ երկնից հրեղէն իս,
Հրեշտակապետի պէս անշափ գօրեղէն իս,
Էշխիդ կրակը, զալոմ, ո՞վ դիմանայ՝ ունիս:

1) Ջահէլ օղլանը Մոզզաբում բաղադ էր, ինքը Թիֆլիսի ծնունդ էր. խարազ (կօշկակար) էստատէ Դրեկիլօյի տղան էր:
Ման. Գ. Հախովերդեանի:

Բ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Ջ

Եարեմէն, էս եարեմէն, գիլբարեմէն, սարդարեմէն,
Տէր, քեզանից կու խնդրիմ, դուն պահիս եարիս չարեմէն,
Մաղիբդ դաստա դաստա շարիլ իս մուշկ ամբարեմէն,
Դլուխդ կողալած դուժի է, դարդանդ մինա քարեմէն,
Ղօշղաբաղդ հալիլա է, ունքիր ունիս կամարեմէն,
Թերթերունքդ սիւ սաթ է, աչքիրդ անդին քարեմէն,
Քինթդ ածած մումի պէս քաշած է նախշբարեմէն,
Թշիրդ ալ վարդի նման քաշած է նախշբարեմէն:

Պռօշնիրը զրմզի պէս, ատամնիրը սաղափ արած,
Տեսնողն մայիլ կու մնայ, եարաբ թէ ինչպէս է շարած,
Լիզուն է բլբուլի պէս՝ կարմիր վարդին չափարած,
Բզի տակի դարարը դաստա դաստա ունէ արած,
Ուսիրքը սուրայի է գոշվարը դաթ ու դաթ արած,
Ծծիրն զօշա զօշա, պտուկնիրն գոհարեմէն:

Էշխով ինձ խիդտում է, բերանս ցամաք է անում,
Մատնիրն լուլա օսկի, զնզնիրն մահանդ է անում,
Արմունկով զօշիս խփաւ, խնդացի՝ հանաք է անում,
Մէջքն էլ ինչպէս գովիմ, քօլ աշխարհքիս վաք է անում,

Կոնիրը բարձրացնում է, խելիմ տիղ շուար է անում,
Ղօլթուղի տակն է սլահում, բօյն է սալբու ծառեմէն:

Լաշն էնպէս ճերմակ է, սիպտակ ձնի պէս քուլա քուլա,
Ծնկնիրն խնձուրի պէս վուտնիրն է (կուլթիրն է) լուլա լուլա,
Փաշէքն խիրմա (°) էրծաթ, դարդարած է ինչպէս կուլա,
Կրնկնիրն սուրայի է, կուճիրն ունէ թօփի գուլլա,
Պրճիղն կապած կօնա, միւսնիրն թայիգուլ ա,
Հիմի թալիս շուր է հագնում, բէգար է դարբար խասեմէն:

Վունց Փրանգստան գուս գուքայ, վունց հասն 2ինումաշին է,
Դօշին ծաղկնիր է շարի, հիլ ու միխակ դարիշին է,
Իրիք հարուր անգամ է, մէկը մի աշխարհքի գին է,
էս գովքն ստամբա արէք, մէկ գամ կասին հնուց հին է,
Լաւն էն է, Ջահէլ օղլան, բանըդ Աստուած շինէ,
Մարդ ձեռն ինչպէս քաշէ էնպէս նաշխուն նիգարեմէն:

Գ.

Ղ Ա Փ Ի Ա (¹)

Եար է սիրուն, շար է սիրուն, քար է սիրուն, վառ է սիրուն,
Իմ ջանս քո ձեռնեմէն թամամ դարբէգար է սիրուն,
Դաստա մազ է, դօշիդ սաղ է, սալթ մուշկ ու ամբար է, սիրուն,
Աշքս մնաց, խիլքս գնաց, բօյրդ սալբու ծառ է սիրուն,
Սիգալ է, (°), անդին լալ է, հրեսդ պայծառ է սիրուն,
Համ թայգուլ իս, համ բլբուլ իս, էդ լիդուդ բարբառ է սիրուն,
Ինչ վուր կոսիս, հիտս խօսիս, ինձի գիղ ու ճար է սիրուն:

Բաղշա ու բաղ, գնանք դոնադ, ման իս գալի սէյիր անում,
Գլուխս փէշքաշ, կուլիմ սուտաշ, թէ սէրի հիտ սէր իս անում,
Մունաթ կանիմ, բաս ինչ կանիմ, էդ դաղարն ինձ հերիք անում,
Խիլքս իս տանում, ջանս իս հանում, մարդու միդաց տէր իս անում,
Իմդատ արան, կուլիմ ծառայ, ջանս խիստ տկար է սիրուն:

Աշքս է լալի, ման իմ գալի, ձէն իմ տալի բայաթի պէս,
Ջանս է մաշած, բարակ քաշած, շարխով օլրած խայաթի պէս,
Համ ջէյրսն իս, համ սէյրան իս, սվչի իմ սայադի պէս,
Համ շիրին իս, շատ սիրուն իս, ջունուն իմ Փահրադի պէս,
Բաս ինչ անիմ, պէտք է բանիմ, քլունգով կտրիմ սար է սիրուն:

¹) Անշուշտ Գ. Հախլերդեանը ունեցել է այս երգի հեղինակի ա-
նունը կրող օրինակը, որի հիման վրայ յատկացրել է Ջահէլ օղլանին:

Դ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Ջ

Ես սաղ ածողնիրուն էսպէս իմ տէհի,
Գնում ին օրով առաջ թաքլիփ անում ին,
Իփ ոք տուն ին տանում, ռիարմամ (°) չին անում,
Էնդուր համար սիրտը խաթըջտամ ունին:

Նաղանդա (°) սիւ հաղնէ, բնչ կոնէ մաւի.
Կտսին սաղ ածողն աման կու բղաւի,
Անկաջ կու գցին, ռիրտն կու ցաւի,
Էն նիմութին նրան էնդիղ սպանում ին:

Դրսէն անկաջ դնողն մնացիլ է մաթ,
Քամանչէն, դաւալն կանէ զիամաթ,
Վուրտիղ զլլուց է, վուրտիղ մասլահաթ,
Ասան հաղին հարգաղ անդանջ ին անում:

Նաքաղ մարդն չուտ շուտ հաղիւր է դաւի տալի,
Մուխամբաղն մէյդան բերում ծափ տալի,
Քանի գուլէ քաղցը զող ին շանց տալի,
Լաւ աչքը բաց արան, էլի ոշխանդ անում ին:

Ջահէլ օղլանին մի քար ու քանդ անի,
Դուզիս՝ էն խաղն ասիմ, վուտն բանդ անի,
Քաշէ էդ քամանչէն, շատ մի դարդ տնի,
Վուրն ուր իշխաննիր ին, մինձ ջուքամ ունին:

Ե

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Ձ

Մէ փութքը անդաջ արէք, եարի ձեռից զանգատ ունիմ,
 Չէլաւ՝ չըտեսայ, մտիկ տալի ձեռից զանգատ ունիմ,
 Միջքի վրայ սաղ է գալի, շալի ձեռից զանգատ ունիմ,
 Երեսին երկու սիւ խալի ձեռից զանգատ ունիմ,
 Դովրանա չէ բանում, իղբի ձեռից զանգատ ունիմ,
 Ընդդէմ խօսքով պատասխանի տալի ձեռից զանգատ ունիմ,
 Էշխ ու զուէն մաշիլ է, հալի ձեռից զանգատ ունիմ:

Թաք հարգիդ չէի լսի իմ օրումս նրա անումն,
 Էրսւելով ման իմ գալի, կրակն է գցի իմ ջանսումն,
 Էնպէս անգաջս ննդաւ, ասիլ էր նազլու խանումն,
 Մէ գամ հիտն կու խօսիմ, գայ միւր չափարի եանումն,
 Էնդաց էլ տեսնիլ չէլաւ, շալուի ձեռից զանգատ ունիմ:

Աչքեմէս չէ հեռանում նրա սիրուն բոյ բուսաթը,
 Ասիլ էր՝ վախենում իմ, կու լսէ վուղջ ջամահաթը,
 Արիլ է ինձ դարբէգար էն բերած գայ է, թէ գամաթը (°),
 Ասիլ էր՝ ջանդ դուս գայ, սիրել էր բէմուրվաթը,
 Երեսին մէ պաշ տալի ձեռից զանգատ ունիմ:

Մէ թիքա գազ էր զրկի, հէնց գիտիմ անմահական էր,
 Մին էլ հիտս խօսիլ էր, երկուսն ինձ բաւական էր,

Էն չախն կու իմանէի, եթէ հիտս սիրեկան էր,
 Էն ինձ գժուեցրից, խաղալը շատ դուրեկան էր,
 Իր չարխով վաւրով պտուտ գալի ձեռից զանգատ ունիմ:

Քանի հոգիս բերնումս, դուրբան կուլիմ նրա պէսին,
 Արտասունքի ջհաթէն աչքէս կաթաւ կարմիր արին,
 Ափալս չէ հարցնում՝ վունց իմ դիմանում դարդ ու սարին,
 Եարար ո՞ր ջուրը տանէ էս բէշարա Բաղդասարին,
 Ջահէլ օղլանն իմ էս չափի, բաղի ձեռից զանգատ ունիմ:

2

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Ջ

Նաղլու եարս հիւանդ է, դեղ գիտենամ՝ շուտ ճար կանիմ,
Ջամահաթ, եարիս համար ես էսպէս ահուղար կանիմ,
Աշխարհքի հէքիմ ջառահ չիմ գնջացնի, բէղար կանիմ,
Ինչ բերնիցս դուս եկաւ, չիմանաք, թէ նքար կանիմ,
Ինչպէս Մէջլումն արաւ, էն բաբաթ դարդ ու սար կանիմ,
Թաք ինձի չըբարկանաս, գլուխս քեզի նոքար կանիմ:

Ինձ համա վարդ բաց կուլիս՝ ինչ սհաթի քեզի տեսամ,
Ուզում իմ՝ օր ու գիշիր մօտդ նստիմ, օշով չէհամ,
Քանի կենդան իս, կենդան իմ, քու ուղուրին բաղա կէհամ,
Թաքիֆդ բաբաթ բաբաթ մուխամբադ նախշքար կանիմ:

Աշխարհքումս բարեբար մէ քիզ նման թայ չըկայ,
Վունց կայսիւր, վունց թաղաուր, վունց թէ շահլար-շահ չըկայ,
Վունց վրացի, ուրս, վունց այլադդ, վունց մէ ասլ հայ չըկայ,
Էդ քու ջամլու սիւսթն վուղջի հիտ բարեբար կանիմ:

Փռանդստանու սուրաթ է երեսդ, ունիւ շամշ ու դամար,
Խալդ աստղ է, աշքդ լուռին, վրէդ կապիւ է ունքդ կամար,
Ջահէլ օղլանն ինչպէս անէ էս դանազան դարդի համար,
Կու նստիմ գիշիր ցերեկ կամաց կամաց դահր կանիմ:

ՔԷՇԻԾ ՕՂԼԻ—ԲԱՆԳԻ

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Ջ

Բօյդ նման է սալբու ընկանի,
Ենը, քո մանգալդ խելքս կըտանի,
Ծծերդ, կասեն՝ շատ արմազան ի,
Թաւաղա կանի Հնդի Շամանի,
Էդ քու տեսնողն էլ ինչ նազ անի:

Բօյիդ սաղ կըգայ աթլաս ու գիւլխաս,
Թաուլանի գէյիմ, թոփուլի լիբաս,
Ոսկէ կուլա ես, համ էրծաթէ թաս,
Աստուած կը սիրես, մէկ դուն մօտս գաս,
Էդ իմ բէշարա դարդս իմանաս,
Մուռնաթ չեմ անի սուլթանի, խանի:

Վարդի համար բլբուլը կըլինի լաց,
Էդ իմ դարդերը քեզ անեմ իմաց,
Աստուած կըսիրես, մէկ երեսդ բաց,
Էդ քո երեսդ վարդաջրով թաց,
Քաղցը խօսալով, ենը, խելքս գնաց,
Հոգեհանի պէս կանգնել ես գիմաց,
Թէկուզ ազատէ, թէկուզ սպանի:

Քաղքումը կասեն՝ սէրին չըկայ ճար,
Քո գովքը կանի ալամ ու աշխար,
Մատներդ մոմեղէն, ալուէքդ անդին քար,
Աստուած կըսիրենս, ծիծաղի փառ փառ,
Բերանդ տաճար, լիզուդ է ճարտար,
Աղօթք արան Բէշիշ օղլու համար,
Քանի որ սաղ ա, քո գովքդ կանի:

ՀԱՄԱՌՈՑ
ԲԱՌԱՐԱՆ

ՀԱՄԱՌՈՏ ԲԱՌԱՐԱՆ *)

Ա

Աբա—վերաբերու:
 Աբասի—քսան կողմէ:
 Արով—առթիւ, պատճառաւ:
 Արու—տնօթ, պատկառանք, պատիւ:
 Աղաթ—ծէս, սովորութիւն:
 Աղալաթ—արդարագատ, խիստ:
 Աղիլ գիւան—արդար գատաստան:
 Աղար—ժանտախտ, ցաւ:
 Աղբար—շայիր, անպատրաստից եր-
 գող:
 Աղբար անել—բերանացի անել:
 Աղիղ—սիրելի, հաղուագիւտ:
 Աղնիւ զաղա—աղնուորդի:
 Աղբայիլ—հրեշտակ:
 Աթլաս, կամ ատլաս—բահեղ:
 Աթմորդի—Ագամայ որդի:
 Ալամ աշխարհք—տիեզերք:
 Ալան վերան—առնող տուող:

Ալահ—Աստուած:
 Ալմաղ—չողակն, շառնող:
 Ալվալ—լուր, համբաւ:
 Ալվան—գոյնզգոյն, փայլուն:
 Ախմախ—տգէտ, անգէտ:
 Ախմիշ Ըլիլ—հոսել:
 Ախտա խան—ներքինի խան: Այսպէս
 էր կոչուում Թիֆլիսն աւերող ա-
 ղայ Մահմադ խան շահը:
 Ախր—վերջ:
 Ահլի—ծերունի, խելահաս:
 Ահուղար—երկիւղ, սարսափ:
 Ահլամալ—պայծառ դէմք:
 Ահլալ կամ ահալ—զրուծիւն, կե-
 ցութիւն:
 Ահլալաթ—լուր, տեղեկութիւն:
 Ամ—տարի:
 Ամբարզա—կաթսայ:
 Ամբարզայուքար—ճիւղն:
 Ամակ—երախտիք:
 Ամալ—նեղութիւն, ճար, գործ:
 Ամալի գալ—ապաքինուիլ:
 Ամանաթ—աւանդ:
 Ամանակ—ժամանակ:
 Աման տալ—ժամանակ տալ, ազատել:
 Այիբ—ամօթ, ամօթանք:
 Այրմիշ անել—անջատել, բաժանել:
 Անգեալ—ծոյլ, դանդաղ:
 Անդէթ—անսխալ, անվնաս:
 Անգուման—աներկմտելի, անյայտ:

*) Որքան և մեծ աշխատանք է գործ դրուած բառերի իսկական նշանակութեանց համար, բայց և այնպէս հաւանական է, թէ անստուգութիւններ կարող են պատահել: Վրենք աշուղ հեղինակները շատ անգամ բառերը խեղաթիւրել են:

Անդ—երդում:
 Անդադայ—կադապար, ձե, չափ:
 Անդայտդ—աննեցուկ:
 Անեդ—ադեդն, երկնից կամար:
 Անթարթ աչք—առանց փակելու:
 Անիլած—անճար:
 Անխլաֆ—անարատ, անթերի:
 Անհէսար—անհաշիւ, անչափ:
 Աննահախ—անդուր:
 Աննամուս—անպատկառ:
 Անուր—օղակ:
 Անջախ—հաղիւ հաղ:
 Անջիգեար—անգուլթ:
 Անցան—յանցանք:
 Անփրսանդ—անհնարք:
 Աշկեարայ—յայտնապէս:
 Ապաշխարող—եկեղեցու աւելած ու, մե-
 ռել լուացող:
 Ապրշում—մետաքս:
 Աջար—արդեօք:
 Աջալ—ճակատագիր, վճիռ:
 Աջայիր—չնաշխարհիկ, զարմանալի:
 Աջէյիր—տես աջայիր:
 Առ—ամօթ, պատիւ:
 Առ ու դայրաթ—պատիւ ու ճիւղն:
 Անաֆ—արհեստաւոր:
 Ատենի—ժամագիրք:
 Ասլ—աղգ:
 Ասնալ—արհեստաւորաց դաս:
 Արալուխ—արանք:
 Արախիկ կամ արախչին—գլխի թա-
 սակ, ծածկոց:
 Արդի սապոն—չալէրի սապոն:
 Արբար—զրկանք, տուգանք, կս մեծ,
 գլխաւոր:
 Արդ—խնդիր:
 Արդուհալ—խնդրուածք:
 Արդ ու նամ—փափագ:
 Արխ—առու:
 Արմադան—գեղեցիկ:
 Աւադ—չէն: Աւադ անել—չէնացնել:
 Աւադա—փոխարէն:
 Աւալ ակը—վերջի վերջոյ:
 Աւալ աւալ—նախ և առաջ:
 Աւալի բաշտան—սկզբից:
 Աւարա—տարագիր:
 Ափալ—զրուած ինն:
 Աֆսոն—թովշուլ ինն:

Բ

Բար—հաւասար, ընկեր:
 Բարաթ բարաթ—տեսակ տեսակ:
 Բարի—կերպով:
 Բադ—վատթար, ոչինչ, հպարտու-
 թիւն:
 Բադա—դոհ, պատասխան:
 Բադա անել—ստեղծել:
 * Բադալխան—
 Բադամալ—յանցաւոր:
 Բադան—իրան, մէջք:
 Բադանգ—դռնար:
 Բադի ուռուղեհար—վատ ժամանակ:
 Բադրանդ—վարնդանման պտուղ:
 Բադար—շուկա:
 Բադիրգեան—առեւտրական:
 Բալա—մանկիկ, հոգս:
 * Բալի—դուցէ:
 Բալխի Բուխարայ—Բուխարայում քա-
 դաք է:
 Բալ—գամ:
 Բալքա, կամ բալքեա—դուցէ:
 Բահար—սև պղպեղ:
 Բադման կամ բադվան—այգեպան:
 Բայ—գնող, գործող:
 Բայդադ—դրօշակ:
 Բայթալ—անասնաբույժ:
 Բայթաուր—Ջնջլլամայ, երգի տեսակ
 է, չղթայաշար:
 Բայդուշ—բու թռչուն:
 Բանաուշ—մանուշակաղոյն:
 Բանգ կամ բանգի—բնափուն, խաշ-
 խաշ, թմրեցուցիչ նիւթ:
 Բանդա—մարդ:
 Բանդիւան—անտէր, անճար:
 Բանդ—կապ:
 Բաշ—գլուխ, ծայր, գլխաւոր:
 Բաշմադ—կօշիկ:
 Բաս—գաշն, ի հարկէ:

Բար—պտուղ:
 Բարամա—շերամ:
 Բարաստ—հակառակ, թարս:
 Բարբաթ—աւեր:
 Բարգաշտ—անյաջող:
 Բարդան—մեծ խարար, կամ տոպրակ:
 Բարեբար—համահաւասար:
 Բարի բան—ժանտախտ:
 Բարկենթան—բարիկենդան:
 Բար ու բանդ—կապանք:
 Բար ու բարբաթ—քար ու քանդ:
 Բալթա—ժապաւէն:
 Բալիալու—հաւատարիմ:
 Բաքալ—կիթղայ, բաժակ:
 Բաֆագար—հաւատարիմ:
 Բաֆա—վարկ:
 Բաֆալու—բարեխիղճ:
 Բէաբուռ կամ բիաբուռ—անպատկառ:
 Բէգէմ—միթէ, ուրեմն:
 Բէդամադ—վշտացած, վիրաւորուած:
 Բէդովլաթ—ապաշխարհ, շուայլ:
 Բէդարեկ—ձանձրանալ:
 Բէթար—վատթարագոյն:
 Բէիդալ—անբաղդ:
 Բէխաֆ—անխիղճ:
 Բէլ—թիկուշ:
 Բէխարալ—անտեղեակ:
 Բէհալ—տկար:
 Բէհուբագար—սակարկութիւն:
 Բէհուշտ—ուշտեղորոյս:
 Բէմուրադ—բղձատուղթ, բաղդաղորկ:
 Բէմուրվաթ—անխիղճ, անպարթ:
 Բէմուրվար—անխիղճ:
 Բէյդարար—անվնաս:
 Բէյհուդա—իզուր:
 Բէյարայ—անճար:
 Բէյարել—մշակել:
 Բէս—հապա, ուրեմն:
 Բէրձէն—Յոյն:
 Բիթում—բուր—բուրակ, համակ:
 Բիլուլ—ապակի:
 Բինա—բնատեղի, ապաստանարան:
 Բիրդան—միանգամից, յանկարծ:
 Բիրեան—խորոված:
 Բհար—պղպեղ, գարուն:
 Բհար գիւլ—գարնան վարդ:
 Բսխախ—պարանոցի առաջին կողմը:
 Բոխի—բոխ, բոյս է:
 Բողագ—կոկորդ:

Բույուրմիշ անել—հրամայել:
 Բոստան—բանջարանոց:
 Բութա—սիրահար:
 Բուլադ—աղբիւր:
 Բուկ—պարանոց:
 Բունի—սրան:
 Բուռմա—գանգուր, խուճուճ:
 Բուր կամ բուր—բուրումն:
 Բրօլ—ապակի:
 Բոլ—հերիք:
 Բոյ բուսաթ—հասակ:

Գ

Մ

Գաղափարի—ծտոյալի պէս:
 Գամ—անդամ:
 Գաւսաթ—հասակ:
 Գարեհատ ոսկի—կանթած ոսկի:
 Գեալուրքեար—եկամուտ:
 Գեհա բէգեհա—երբեմնապէս:
 Գեհաի նաւ:
 Գեհամիինան—նաւի հետ:
 Գեհաւադ—խթան, փուշ:
 Գեհարդան կամ գարդան—պարանոց:
 Գեդ—գեղեցիկութիւն:
 Գեդալ կամ գոդալ—գեղեցիկ:
 Գեթուր—վերցրու:
 Գեթայ—պէս, բատ, համեմատ:
 Գէթ—սխալմունք:
 Գէյիմ—հազուստ, տարագ:
 Գէրի սալմադ—յափշտակիչ, կլանող:
 Գիւղար—անակնկալ զէպք, ոխ, խէթ
 աշք:
 Գիւլ—վարդ, ծաղիկ:
 Գիւլար—վարդաջուր:
 Գիւլարաթին—ոսկեթել:
 Գիւլբանդ—մետաքսեայ գլխի փաթա-
 թան:
 Գիւլգեդ—ծիրանեղոյն, խաս, ալ:
 Գիւլգիւլան—ծաղկայից դաշտ:
 Գիւլխաբա, կամ գուլխաբա—ծա-
 ղիկ է:

Գիւլշան կամ գիւլլուշան — վարդանոց:
Գիւլնար — նռնագոյն:
Գիւլջամալ — վարդադէմ, կարմրադէմ:
Գիւլստան — վարդանոց:
Գիւման — բացի, կարծիք:
Գիւմանալի — կարծիքաւոր:
Գիւնահ կամ դունահ — յանցանք:
Գիւռ — լիքը, վառ:
* Գիւլաս —
Գոշ — ականջ, ունկն:
Գուրերնիա — նահանգ:
Գուլ — բուլթ, բլթամիտ:
Գուլարի տանձ — տանձի մի տեսակն է,
Գուլիշ — բեռնի տափակ զլուխը:
Գիւլխաս — թանգագին վարդ:
Գուման — կարծիք:
Գունակ — իջնան, հիւբանոց:
Գունահար — յանցապարա:
Գունդի եարա — վատ խոց է:
Գուռ — աւաղան:
Գրաֆ — կոմս:
Գոյ կամ գիւլ — լիճ:
Գորոշնիշ — քաղաքապետ:
Գորոխ — սիսեռ:

Դ

Դարադ — կաշուէգործ, եւ տաւարի
ոտքի հիւանդութիւն:
Դագանակ — մահակ, ցուփ:
Դադ — բողոք:
Դադ անել — բողոքել:
Դադա — վարպետ:
Դադամէր — դատաւոր:
Դադարդիւն — տարագիր:
Դադ բի դադ, կամ դադ ու բիդադ —
բողոք:
Դադ հա դադ — բարէ, երանի, արդա-
բութիւն:

Դալդա — ալիք:
Դահա, կամ դհա — ես առաւել:
Դադ — խարան, խոց:
Դադ անել — այրել:
Դամ — քէֆ:
Դամ անել — քէֆ քաշել:
Դամադ — քիմք, քէֆ:
Դամադը շադ — ուրախ ու դուարթ:
Դամար — երակ:
Դամ ու դովրա — խրախճան:
Դալադ — նեցուկ, սիւն:
Դան կամ դանայ, — մի հատիկ:
Դանանդա — գիտնական:
Դանմիշ լինել — ուրանալ, ժխտել:
Դաստա — շարք, փունջ, կարգ:
Դաստանա — խաղի մի տեսակն է, պատ-
մուածք:
Դաստին — ձեռաց, անմիջապէս:
Դաստուր — արձակուրդ, տարադ, վա-
յել, սովորութիւն:
Դար — քարձրաւանդակ, ձոր, նեղու-
թիւն, դարակ:
Դարբէղար — թափառական, դռնէ
դուռն:
Դարբէղիար — դռնէ դուռն:
Դարդ — վիշտ:
Դարդիհալ — նեղութիւն:
Դարդիմանդ, ձեռնաբաց, շալլ, առա-
տաձեռն:
Դարդ ու դամ — վիշտ ու հոգս:
Դարդ ու սար — վիշտ ու հոգս:
Դարիշին կամ դարշին — կինամոն:
Դաւա — ուղտ:
Դաւթար — մատենան:
Դաւի — վէճ:
Դեկոդ կամ տեկոդ — չթի մի տեսակն է,
Դեդ ու դիր — գեղ ու դարման:
Դեդ ու դադ — ճար ու ճարակ:
Դեսեսնիկ — տանապետ:
Դէդա — մայր:
Դէմի — անջրդի գետին:
Դիար — գաւառ, երկիր:
Դիբա — գիպակ, ոսկեթել կտոր:
Դիդար — սիրահար, դէմք, կատարե-
լատիդ, իղէալ:
Դիլանշի — մուրացկան:
Դիլար — սիրական:
Դին ու իման — կրօն ու հաւատ:
Դիս կամ դիք — կուռք:

Դիտաւուր — մամտուք:
Դիւան — դատաստան:
Դիւանայ — խելագար:
Դիփ կամ գիփուլ — բոլորեքեան:
Դիփ միանա — խմբովին:
Դոդրու կամ դոդրու — շիտակ:
Դոմիշ լինիլ — դգալ:
Դոշվար — լանջ:
Դովթալար — վստահ:
Դովր — շրջան ժամանակի:
Դովրա անել —
Դովրան — վայելչութիւն:
Դովրան քշել — ուրախ ժամանակ անց-
կացնել:
Դովրի — շրջանակային:
Դուբարա — նոր ի նորոյ:
Դուբէիթ — երդի եղանակ է:
Դուգմա — կոծակ:
Դուգուն կամ դուգիւն դադ — խոց:
Դուբէիթ — երաժշտական եղանակ է:
Դուբինդ — մետաքսեայ թաշկինակ:
Դուգի դուշ — թուլակ թուշ:
Դուլթադ կամ դուցադ — կալանաւոր:
Դուլտար — աղջիկ:
Դուման — մառախուղ:
Դումիտ անել — խորհել:
Դունիա — աշխարհ:
Դուշա — հոգի:
Դուշկա — հոգեակ:
Դուշման — թշնամի:
Դուքան — կրպակ:
Դուլիկ — ապրուստ, պարէն:
Դունադ կամ տունադ — սմբակ:
Դրուստ կամ դրիստ — ճիշտ, ուղիղ:
Դրօշա փաշա — լայնեքն:
Դքել — ցցել:
Դօլ — ոչխարի հօտի ծննդեան ժա-
մանակամիջոց:
Դօդրու — ճիշտ:
Դօնուդ — ուճիկ, կտաւիքի տեսակն է:
Դօշամա — սփռոց, փռուածք:
Դօշվար — կուրծք:
Դօպրոս անել — բացատրութիւն պա-
հանջել:
Դօստ — բարեացակամ:

Ե

Եարու — բեռնակիր ձի:
Եադ — օտարական:
Եաթադ — ննջարան, անկողին:
Եալբուդ — Կովկասու լեռ:
Եալդուդ — պաճախ ոսկի:
Եախա — օձիք:
Եահուա — հրէայ:
Եադի — թշնամի:
Եադի սիթամ, կամ եադի սիթամ-
քեար — հարստահարիչ:
Եադուխ — թաշկինակ:
Եադութ կամ եադուա — յակինթ ակն:
Եաման — ճառագայթ, փայլուն:
Եայլադ — ամբարանոց:
Եայլադար — ամբարանոցական:
Եան — կողմը:
Եանա եանա — աստանդական, մտա-
մոյր:
Եանի — որպէս թէ, այսինքն:
Եաշ — հասակ:
Եաշել — տնոգել:
Եաշիլաշ — արու վայրի բադ:
Եառ — քարաժայռ:
Եառադ — մագանենդ, պատուիրան:
Եասար — դալում, ճարպիկ:
Եար, սիրեկան, օգնական, ընկերա-
կից:
Եարա — վէրք:
Եարար — արդեօք:
Եարադան — արարիչ:
Եարադ — դէնք, սարք, գործիքներ:
Եարադիւած — ձիու սարքով:
Եարանի — երաժշտական եղանակ է:
Եարար — կը յարմարի:
Եարմուկա — տօնավաճառ:
Եարփադ կամ եարփադ — տերեւ:
Եաւաշ եաւաշ — հանդարտօրէն:
Եաւաշիլ — ծանր դնալ:

եաւշան—գառը խոտ է:
 եափնջի—տառատուկ:
 եղնաղ—ծողով:
 ենարալ—գենեբալ, հազարապետ:
 ենգի դունիա—նոր աշխարհ:
 ենիշար—տաճկաց զօրքի մի գունդը,
 որը ոչնչացրեց Սուլթան Մահմուտը:
 եսիր—գերի:
 երագ երագ—արագապէս:
 երեքինջի—երրորդ անգամ:
 երիշ—քայլուածք:
 երլու—բնիկ բնակիչ:
 երկունջի—երկրորդ:
 եօթն անուան տէր—Սուրբ Կարա-
 պետը:
 եօլ—ճանապարհ:
 եօնդար—հում մետաքսի ոլորած թել
 ձուկ որսալու:
 եօրդան—վերմակ:

Ձ

Ձաղա կամ զաղէ—որդի:
 Ձաթ—մերկ:
 Ձալում—ճարպիկ:
 Ձախու զահմաթ—նեղու թիւն, տան-
 ջանք:
 Ձահմ—ոյժ, սպառնալիք:
 Ձաման—ժամանակ:
 Ձայ անել—փշացնել:
 Ձային—վնաս:
 Ձանաթ—նորատի տիկին:
 Ձապիսկա—տոմսակ:
 Ձառ—ոսկեթել:
 Ձառաֆ—սեղանաւոր, հմուտ վարպետ:
 Ձառքար կամ զարբար—ոսկեթել բե-
 հեղ:
 Ձառու զումաշ—ոսկեթել կերպաս:
 Ձառնաւուխտ—ոսկեայ:
 Ձառվարաղել—ոսկեջրել:

Ձար—սարսափ, բաղդ, յաջողութիւն:
 Ձարար—վնաս:
 Ձարափտար—սեղանաւոր, վոդ ման-
 բող:
 Ձարը բերել—ձանձրացնել:
 Ձարթնէ կամ զարթնի—բացի:
 Ձաւալ—փորձանք:
 Ձաւթ ու քամանդ—շղթայակապ:
 Ձաւօղ—գործարան:
 Ձաւթ անել—զսպել, յափշտակել:
 Ձեղճ—տղեղ:
 Ձերցալ—նուսական օրինադրօշը, զեր-
 ծալ:
 Ձէն կամ զիան—վնաս:
 Ձիլփի կամ զիլֆի—խոպոպիք:
 Ձիննաթ կամ զինէթ—արհեստ, դար-
 դարանք:
 Ձիճանալ—տգեղանալ:
 Ձնդան—բանա:
 Ձոհացնել—գովաբանել:
 Ձող—խնճոյք:
 Ձովղ ու սաֆա—խնճոյք և ուրախու-
 թիւն:
 Ձուլալ—ջինջ, մաքուր, նուրբ:
 Ձուլդար Խսկեանդար — Աղէքսանդր
 Մակեդոնացին:
 Ձուլում—փորձանք, վնաս, ցառում:
 Ձուլում անել—փորձանքի բերել:
 Ձուրիաթ—սերունդ:
 Ձողան—ամարանոց:
 Ձօհրազալ—լուսնի թագ:

Է

Էհամ, էհատ, էհայ—զնամ, զնատ,
 զնայ:
 Էհթիբար կամ էհտիբար—վարկ, հա-
 ւատարմութիւն:
 Էյ նովրաստա—նորահաս:
 Էյն չախ—էյն ժամանակ:
 Էշխ—հաճոյք, աշխոյժ:

Էս հետին—այս անգամին:
 Էվունջի—անցեալը, երեկեանը:
 Էր—այր, էրիկ, եար:
 Էրիտ—տուեց:

Ը

Ըխթիլաթ—զրոյց:
 Ըխտիլ, իղրալ—վիճակ, բաղդ, ճա-
 կատագիր:
 Ըղրալ—բաղդ:
 Ըսպհանդա—Սպահանումը:
 Ըրաղրաթ—տենչանք, ձգտումն մի
 առարկայի:

Թ

Թաբիբ—բժիշկ:
 Թաբիթ, կամ թարուիթ—զազաղ:
 Թաղա—թարմ, նոր:
 Թալահ կամ թալահ—բաղդ:
 Թալանջի—կողոպտող:
 Թալիսա տալ—ճախր առնել:
 Թախշա—դարակ:
 Թախտա—զահ:
 Թախտը Սուլէյման—Սողոմոնի զահը:
 Թահվա—զոված:
 Թահր կամ թաւուր—տեսակ, ձև:
 Թահրա առնել, թահր տալ—պըճ-
 նուիլ:
 Թահ—թումր բանջարանոցի:
 Թաղաթ—ոյժ:

Թաղ անել—կամար կապել:
 Թամադա—սեղանի կառավարիչ:
 Թամալլահ—բարե, ողջոյնտուլթիւն:
 Թամահ—իղձ, ցանկութիւն, շահա-
 սիրական ձգտում:
 Թամամ—լրիւ, բովանդակ:
 Թամաշ անել—մտիկ տալ:
 Թայ—հատ, հաւաստը, միաշափ, նը-
 ժարի հատը:
 Թայգուլ—փունջ:
 Թային—հատը:
 Թայ ու թուշ—հասակակից:
 Թանբահ կամ թամբահ—պատուէր,
 խրատ:
 Թանգիրա—պղնձէ աման ճարպի մոմ
 ածելու:
 Թանխա տալ—յուսատրել, գովասա-
 նել, պատճառարանել:
 Թաշլիս կամ թէշլիս—երգի եղանակ է:
 Թաշ—թագ:
 Թառ—նուագարան է:
 Թառլան—բաղէ:
 Թաս—զաւաթ, բաժակ:
 Թասատուր—մատուցակ:
 Թասխը—աղղեցիկ խօսք, զրաւել:
 Թար—զազաթ, զլուխ:
 Թարաղ—կշիռ, արդարութիւն:
 Թարաջ—կողոպտող, յափշտակութիւն:
 Թարգ անել—բացասել, հրաժարուել:
 Թարիփլամա, կամ թարիփլամա—
 գոյլք:
 Թարիֆ—գովասանք:
 Թարս—ձախողակ, հակառակ կողմից:
 Թաւաղ—վրաց իշխան:
 Թաւաղա—նուէր:
 Թափթաղա—բոլորովմբ նոր:
 Թափուր կամ թաբօր—եկեղեցական
 թաբօր:
 Թափել—փրկել, ազատել:
 Թաք—միայն թէ:
 Թաքլիփ, կամ թաքլիֆ—ներբողանք,
 հրաւերք:
 Թաքնաբաղ—նկարած թաղիք, քէ-
 շա:
 Թաքրար—վերստին:
 Թէքերվար—փետրվար ամիս ըստ վը-
 րաց:
 Թէղ—շուտափողթ:
 Թէշլիս—երաժշտական եղանակ է:

Թիւլ—թել:
 Թիւա—ունկի (չափ է):
 Թիւ—նետի սուր ծայրը:
 Թիւր—ցասուն:
 Թիւրմա—նորագործ շալ:
 Թորա—քաւ լիցի:
 Թորա անել—հրաժարուել, բացասել:
 Թոհմաթ—տրտունջ:
 Թովուդ—սիրամարդ:
 Թուծի զուբան—թուծակի լեզու:
 Թուծի զուշ—թուծակ:
 Թուծու—թթու դրած պտղեղէն, կամ
 արմտիք:
 Թունգի—գինու կամ այլ հեղուկի չափ:
 Թուռու—տեսակ:
 Թուրինջ—փորթորակ, պտուղ:
 Թրաշ—տաշուածք:
 Թրաշ անել—ածիլել, գերծել, ածե-
 րել:
 Թօքա անել—ձեռք վերցնել, հրա-
 ժարուել:
 Թօքուս տալ—ոտքերն իրար քսելով
 ման դալ:

ժ

Ժուժ—որոշ նուագ:

ճ

Իժում—յիտոյ:
 Իլան—օձ:

Իլթիմադ—աղաչանք:
 Իլաջ կամ իլլաճ—ճար:
 Իլլահի, կամ իլլաքի—նամանաւանդ:
 Իլար—պայման:
 Իլթիար, կամ իլստիար—իրաւունք,
 արտօնութիւն:
 Իլստիլաթ—զրոյց:
 Իզամաթ—կանգ առնել, իջնանել:
 Իզբալ—բաղդ:
 Իզբար—սիրոյ խոստում:
 Իզնադ—ժողովատեղի:
 Իզբար—խոստում:
 Իզբար իման—երդմնական խոստում:
 Իման—հաւատ:
 Իմարաթ—գրեակ, ամարաթ:
 Իմդատ—օղնութիւն:
 Իմդադ անել—օգնել:
 Իմքին—լի:
 Ինթիլար—կարօտանք, տալիանք:
 Իննինջի—իննեքորդ:
 Իհնջ թաւուր—ինչպէս:
 Ինսան կամ իսան—մարդ, աղամորդի:
 Իշարաթ—նշանացի:
 Իշտահ—տխորժակ:
 Իրդտր—ղաշն, ուխտ:

Լ

Լադաթ—համ, հաճոյք:
 Լալ—համր, գոհար է:
 Լալադար—արիւնազոյն ծաղիկ է. եօ-
 թըն եղբօր կռան արիւն ես կոչ-
 ւում է:
 Լադ—փուշ, փշուած, դատարկ,
 Լադ անել—զուարճանալ:
 Լամդ—անոյշ խօսուածք:

Լայադ, կամ լայեդ անել—տրժան տես-
 նել:
 Լանդ—դանդադ:
 Լաշ—դիակ, դէշ, մարմին:
 Լաշքար—զօրք:
 Լաշար—կնատ, անշնորհք:
 Լաշին—բաղէի մի անսակն է:
 Լաշվարդել—երկնագոյն ծաղկեկա-
 րել:
 Լափշիկ—կօշիկ:
 Լե—լաւ:
 Լէշ—դիակ:
 Լիբաս կամ լիբասա—հագուստի տա-
 րադ:
 Լուդաթ—բառարան:
 Լօթի—լիօթի—սրկայ:

Ղ

Խարար—համբաւ, լուր:
 Խարարդար—տեղեակ:
 Խադդ—գեղանկար:
 Խադդ ու խալ—խալեր ունեցող գէմք:
 Խաթմ—փորձանք:
 Խաթայ—խաթայ—2 ինաստան:
 Խաթի կամ խաթի—հաճոյք, ի հա-
 ճոյս:
 Խաթի առնել—գոհացում տալ:
 Խաթի բաշահ—հաճոյալից:
 Խաթի թճամ—ապահով:
 Խալաթ—գլխերահագուստ, պարզե:
 Խալիլ տալ—զորդերով ծածկել տալ:
 Խալիլ տալ—զորդերով

Խալիլ } —զորդ:
 Խալիլա }
 Խալիս—նուր:
 Խալիս—ամբոխ:
 Խալվաթ—լայն արձակ. դատարկ
 անդ:
 Խամ—հասարակ:
 Խայաթի կամ խիաթի—մետաքսէ թել:
 Խայալ կամ խիալ—կասկած ոտութիւն:
 Խայան—նենգամիտ:
 Խայանաթ—նենգամտութիւն:
 Խային—ոտիկ, թշնամի:
 Խանա—երգի տուն:
 Խանանդա—ածող, երգող:
 Խանդան—ժալոց, զուարթ:
 Խանչալ—դաշոյն:
 Խաշալաթ—ամօթանք:
 Խաս ու զումաշ—կերպասեղէն:
 Խար—վարդի ճիճու:
 Խար անել—անարգել:
 Խարբա—աւերակ:
 Խարաշ—օտար, անջատուած:
 Խարար—մեծ պարկ:
 Խարել—այրել:
 Խարճ—հարկ:
 Խաւ—մահուտեղէնի խաւը:
 Խափանդ—փականք:
 Խափանդայ—թակարթ:
 Խե ու բանդի—խելացնոր, երեւակա-
 յող:

Խէլլիմ—բաւականաչափ:
 Խէլլան—այդու միջանցք, ճանապարհ:
 Խէր, հայր, օգուտ:
 Խէր ու ափսան—օգուտ ե զիւրութիւն:
 Խի—ընչու:
 Խիալ—կասկած:
 Խիզան ընտանիք:
 Խիթարիշ—միթարիշ:
 Խոյն—բնաւորութիւն:
 Խօնթիար—տաճկի սուլթանը:
 Խօնշա—սկուադ:
 Խորխոզին—հալուած ճարպի վրական-
 քը:
 Խուդուկ—վէրք, ուռոյց:
 Խումար—կէս արբած:
 Խունի ջիզար—սե լիւրդ:
 Խախին—վերնադղեստ:
 Խալի—հաշիւ, հէսար:
 Խրիաքար—առեւտրական:

Խօշ—բարի, հօ:
Խօսքը սաղ—ճշմարտախօս:

Ժ

Ծամ—մաղ, հիւս:
Ծում—ծոմ, ծոմապահութիւն:
Ծիլ—վիճակ, բաժին, մասը:

Կ

Կաղ—մետաքս, պոժոժ:
Կամ—կախելու կամքը, սախտակ:
Կայի—կայք:
Կանջ կամ կեանջ—ջահէլ, գէնջ:
Կատօրօժնի—տաժանակրութեան դատապարտում:
Կարթել—կարդալ:
Կիլէյշի—վերաւորութեան:
Կնուտ—մարակ:
Կոկոռ—կոկոն:
Կոնչոլ—կերակուր է:
Կուզօ—սապատողն:
Կուլա } —ջրի դորակ, փարշ:
Կուլկուլ }
Կուլոյանալ—ծռուիլ, կուշ պալ:
Կրճոնք—բարեկենդանից մնացած կերակրի աւելցուկ:
Կօլոկա—կոճղ:
Կօնա—փուռնջ:

Հ

Հաբաղ կամ հաբաս—անօդուտ, իդուր, ունայն:
Հաղաղ—ժամանակ, բոսլէ:
Հաղիդ—երկաթի թել քաշելու գործիք:
Հաղրել—պատրաստել:
Հաղ—տենչանք, հաղ:
Հաղ անել—հաճիլ:
Հաղարաթ—համայնք:
Հաղարան բլրուլ—առասպելական սոխակ:
Հաղիր—պատրաստ:
Հալ—դրութիւն, հալումաժք:
Հալա—դեռ ևս:
Հալբաթ—ի հարկէ, գուցէ, անշուշտ:
Հալամ—դեռ ևս:
Հալ ու ափալ—դրութիւն և որպիսութիւն:
Հալս—վարձ, արդարութիւն:
Հալս միայն Տէր—արդարադատ Աստուած:
Հալս վէրմաղ—վարձ կտրող, պարտք չը վճարող:
Հահմար—մշտակար:
Հաղ—երգ:
Հախալատ—երգով պարփակել:
Համաշա, կամ համէշա—մշտապէս:
Համդամ—ընկերակից:
Համդաշ—ընկերակից:
Հայիփ կամ հայիֆ—ափսոս:
Հայվան—անասուն:
Հանդ—ձև, տեսակ:
Հանդամ—կարգ, կարգադրութիւն:
Հաշա լինիլ—ուրանալ:
Հաշիա—ժապաւէն:

Հասար—սլարիսալ:
Հատաղ—ժամանակ:
Հար—իւրաքանչիւր:
Հարամդաղա—փշի դաւակ:
Հարաքաթ, կամ հարաքեաթ—ոյժ, զօրութիւն:
Հարբա—սպառնանք:
Հարբ ու հարբա—սպառնալիք:
Հարգամ—ամէն անգամ:
Հարգաղ կամ հարգիդ—բնաւին:
Հարգամ—երբեմնապէս:
Հարդաքար—դատարկաշրջիկ, շուն պահող:
Հաւայ—օդ, եղանակ, յոյս:
Հաւաջոջա—խոտ սպեղանի շինելու:
Հաւաս, կամ հուէս—աշխոյժ:
Հաքիմ—բժիշկ:
Հէյրաթ—մատաղ, հիացած:
Հէյրան—դոհ, հիացք:
Հէշ—բնաւ:
Հէսար—հաշիւ:
Հէքեաթ—առակ:
Հէքեալ—մանեակ, վղի շարք:
Հէքիմ ջառահ—բժիշկ:
Հինա—կարմիր նիւթ է:
Հինդինջի—հինգերորդ:
Հինդ ու դիար—հնդկաստան:
Հիւրի փարի, կամ փէրի—յաւէրժահարսն:
Հուլ—աղամանդ, օձի թողաւորի բերանում:
Հուշ անել—գրգռել, գուզողով ծաղրել:
Հուշաթ—հակառակ:
Հուջրա—սենեակ:
Հուրեան-բերեան—ողորմուկ, քարուքանդ:
Հուրի բարաթ—եթերային ողի:
Հուրի դալամ—գեղանկար կոյս:
Հուրի դլման—յաւէրժահարսն:
Հուրմ—հրաման:
Հուրմի հէքիմ—հրամայող տէր:
Հուրմաթ—իմաստութիւն, խելացի:

2

2 ևիշ—կօշկակարի կօշիկ ձեւու դանակ:

2

Ղարաբ—ներքին ծնօտի տակի կողմը:
Ղարուլ անել—ընդունել:
Ղաղաղայ—աղմուկ, արգելք:
Ղաղայ—փորձանք:
Ղաղիմի—հանապաղ:
Ղաղը—երախտիք:
Ղաղ—սաղ:
Ղաղա—պատիժ:
Ղաղան—կաթսայ:
Ղաղանջ—շահ, վաստակ:
Ղաղի—դատաւոր:
Ղաթիլ—ջորի:
Ղաթլամ անել—չքացնել:
Ղաթ դաթ—ծալք ծալք:
Ղալ—աղմուկ:
Ղալամ քաշած—վրձինով նկարած:
Ղալամքար—կտաւիք է:
Ղալ ու դուր—խարդախ:
Ղալմաղալ—աղմուկ:
Ղահար կամ դահր—հողա:
Ղամ—մտմտութեան:
Ղամաթ—հասակ:
Ղամար—կամար, լուսին:

Համդը—աչքով անել. նշանացի:
Համդար—վիշտ ու հոգս:
Համշի—մտքակ:
Համ ու դուս—մտմտութե:
Հայ ու դամաթ—ցաւ ու չոռ:
Հայթան—երիդ:
Հայիլ—յօժար:
Հայրաթ—ճիղն, ջանք:
Հանարա—կեռ մտաւճառաց:
Հանդ—շաքար:
Հանդահամ—շաքարահամ:
Հանուն—կանոն, ծէս:
Հանշար—դիմացը, հանդէպ:
Հաշանդ—նուրբ, կոկիկ հաղուած:
Հաշխա—խտտուտիկ:
Հասար—մտաւճառ:
Հասարխանայ—սպանդանոց:
Հասաւաթ—մտածմունք:
Հաստ—առիթ, աշխատանք, կեղծիօք,
թշնամի:
Հաստ անել—ջանալ, վնասել, դաւա-
ճանել:
Հարա—սե:
Հարադ—պատիժ:
Հարադա—թշնամութիւն:
Հարար—հանդստութիւն, անդորրութե-
թիւն:
Հարավաշ—աղախին:
Հարդաշ—եղբայր:
Հարդա—ազնաւ:
Հարդաշել—դուալ, բամբասել:
Հարշուլամայ—հանդէպը, երդի եղա-
նակ է:
Հաւ—արեթ:
Հաւալ—չեփոր, թմբուկ:
Հաւուրմա—մանր կտրատած և տա-
պակած միս:
Հաֆադ—վանդակ:
Հաֆիա—դարահէջա—երգի եղանակ է:
Հաֆիլդան—յանկարծուստ:
Հըլադեհա—աղօթարան մահմեդա-
կանաց:
Հըլլաշ—պարսիկ:
Հըլջա—կարմրուկ:
Հէդաշ—թեք:
Հէնօ—միմոս, ծաղրածու:
Հէքձի—ճախարակի մասը:
Հըրմդ—որդան, կարմիր, ծիրանե-
զոյն:

Հիամաթ—փոթորիկ, կրակոտ:
Հիմէթ—գին, արժէք:
Հիմիշ անել—շխնայել, չափսոսալ:
Հիամիշ անել—դատապարտել, մեղա-
դրել:
Հով—արեթ, դաւ:
Հովում դարդաշ—բնկեր, բարեկամ:
Հուրաթ—սլանդուխտ:
Հուդրաթ—ամենակարող:
Հուդրաթտա—Աստուածային օգնու-
թեամբ:
Հութի—սնդուկ:
Հուլ—ստրուկ:
Հուլլադ—ապարանջան:
Հուլլուդ—սպասաւորութիւն:
Հուլլուդտար—սպասաւոր:
Հում—աւաղ:
Հումաշ—նուրբ կերպաս:
Հումրի—տատրակ:
Հուշ—թռչուն:
Հուռումսադ—կաւատ, միջի մարդ:
Հուսա—վիշտ, թախիծ:
Հուսա դամ—վիշտ ու հոգս:
Հուսա ֆիքր—վիշտ ու մտմտութե:
Հուվաթ—ոյժ:
Հուրբան սադադ—մատաղ լինեմ:
Հուրս—կարծր, պինդ:
Հուփուլ—կողպէք:
Հսաս—պատմութեք, պայման:
Հսմաթ—վիճակուած:
Հրադ—ափ, կողմն:
Հրատ—մի ցորենաքաշ:
Հորա—ցանկապատ:
Հօթուր—դօսացած, քոսոտ:
Հօլ—կողմը, կերակուր է:
Հօլթուլս—կռնատակ:
Հօնադ—հիւր:
Հօշ—թիւի բերան:
Հօշա դօշա—դոյզ դոյզ:
Հօշդարադ—դէմք, պատկեր, թու-
յօնքեր:
Հօշմա—երգի տեսակ է:
Հօում—բարեկամ:
Հօշուն—դօրք:
Հֆիլանդ—կասկանք, փակ:

Ճալվ—գիտակ մագերի:
Ճամալ—դէմք, գեղեցկութիւն:
Ճօշել—բամբասել, չը հաւանել:
Ճուռտ կամ ճուրտ—ստրուկ:

Մագար } —մթէ:
Մագեամ }
Մագան կամ մագանայ—հանք:
Մագտահի—դովաբանող, հաղուա-
պիտ:
Մագա—անուշեղէն:
Մաթալ մնալ—մոլորուիլ:
Մաթլաբ—նպատակ:
Մաթխաբ—փայտ ծակելու գործիք:
Մաթ մաթ—հիացած:
Մաթուշկա—անբարոյական կին:
Մալ—ապրանք:
Մալամաթ—յաջողեցրած:
Մալադ տալ—թռչկոտալ:
Մալաք—հրեշտակ:
Մալ ու դովաթ—կայք ու հարստու-
թիւն:
Մալ ու մալ անել—մոլորեցնել:
Մախուլս—պահոց թթու կերակուր է:
Մահ—լուսին:

Մահագի կամ մահանգի քար—փոր-
ձարար, մետաղ փորձելու համար:
Մահլամ—սպեղանի:
Մահանայ—դիտմամբ, առիթ:
Մահուտ բէշա—հասարակ մահուտ:
Մահլամալ—չքնադադող պատկեր:
Մահրուր—ազատուած:
Մաղալադ տալ—գլխի վրայ շրջելի:
Մաղրուն—զրկուած:
Մամասախիս—տանուէր:
Մայեա—նիւթ, դրամագլուխ:
Մայիլ—հիացած:
Մանգանայ—սեղմիշ մեքենայ:
Ման եմ գամ—չըջում եմ:
Մաշալա—ջահ, կերոն:
Մաշալահ—կեցցէ:
Մաշխուլաթ—ասուլիս:
Մաշուր—յայտնի, հոշակաւոր:
Մաջուն—ոյժ տուող հեղուկ:
Մասլահաթ—խորհուրդ:
Մասկեան—բնակարան:
Մաստ—չափաւոր արեցած:
Մաստահ—հաղուագիւտ իր:
Մարալ—եղջերու:
Մարդի մարդանայ—անխնայ, լի ա-
ռատ, առատօրէն:
Մարդանայ—լայնատարած:
Մարիֆաթ—չնորհք:
Մարմաշ—չղարշ:
Մաւ կամ մաւի—կապոյտ:
Մաքեան կամ մաքան—բնակարան:
Մէլիք զադա—մելիքի զաւակ, աղ-
նուատոճմ:
Մէյման—հիւր:
Մէյման անել—հիւրասիրել:
Մէյմանդար—հիւրընկալ:
Մէյմուն—կապիկ:
Մէջլիս—խնճոյք:
Մէրամուտ—կոճակի օղակ, մէրք:
Մէրջան—բուստ:
Միդան—կշիւ:
Մինա—սեւադ:
Մինա բօյ—բարձրահասակ:
Մինալթուն—դրամի արժէք է:
Մինա տալ—սեւադել:
Մինթանայ—չըջազգեստ:
Մինիդամ—անկարգութիւն:
Մինիտար—նախարար:
Մուշկիւլ—տաղտուկ:

Մլթոնի—կրակայաշտ:
 Մհալբաշի—զաւառի մէջ գլխաւոր:
 Մհլամ—սպեղանի:
 Մոհրա—կնիք, պատի դիրքը:
 Մոնորարթ—թօնոսարտ:
 Մուբարաք—շնորհաւոր:
 Մուդաթ—ժամանակ, տոկոս:
 Մուդդ—գին, վճարք:
 Մուժիկ—ռամիկ գիւղացի:
 Մուլափ տալ—սպասել:
 Մուխանաթ—զաւաճան, նենգամբիտ:
 Մուխտասարի—վերջ ի վերջոյ, այ-
 նու ամենայնիւ:
 Մուղղամ—կերպասեայ:
 Մուղարար—անընդհատ, շարունակ:
 Մունասիր—յարմարութիւն:
 Մուննաթ կամ մունաթ — խըն-
 դրուածք:
 Մուշթաղ կամ մուշտաղ—կարօտա-
 կէդ, փափագող:
 Մուշկի ամբար—ամբրոս:
 Մուշկիւլ—մոլորուած, կասկածաւոր:
 Մուշտարի—յաճախորդ:
 Մուշտուղ—տրիտուր աշքալուսէքի:
 Մուրադ } —տենչանք, իղձ:
 Մուրատ }
 Մուրվաթ—գլթուլիւն:
 Մօարիգէ—հաշտարար:

Յ

Յարկ—ծածկ:
 Յեռ դօլ—յետի կողմը:

Նարաթ—սառը շաքար:
 Նադան—անշնորհք:
 Նադանի—քնքուշիկ:
 Նադար—շար աշք:
 Նադաքեաթ—քնքշութիւն:
 Նադիկ—քնքուշիկ, բարակ:
 Նադ ու դամդա—պշքանք:
 Նադ ու նամաթ—հաղուադիւտ իրեր,
 շուայլ:
 Նալ—պայտ:
 Նալա կամ նալէ—հեծութիւն, շար-
 շարանք:
 Նախշիքեար—նկարիչ, ծաղկանկար:
 Նահալս կամ նհալս—ի նանիւր, ունայն
 տեղ:
 Նադդել—սպառել, վառնել:
 Նամ—խոնարութիւն:
 Նամադվար—ադահ:
 Նամուս—պատուաճանաչութիւն:
 Նամուրատ—բղձատոկոր:
 Նամ տալ—թացութիւն տալ:
 Նան—մայր:
 Նանկա—կտաւիք:
 Նաշ—դադադ:
 Նաշիշ ու նիգեար—նկարէն:
 Նաշտը—անճար:
 Նառ—նուռն:
 Նասադ—տկար:
 Նասիաթ—կտակ, աւանդ, խրատ:
 Նասիր—ճակատագիր:
 Նար—կրակ:
 Նարդիդ—գեղին ծաղիկ է:
 Նարդիվան—սանդուխք:
 Նարին—մանրամաղ:
 Նաւա—երաժշտական եղանակ է:
 Նափաս կամ նափաս—շունչ:
 Նաքադ—վատթար, ցածահոգի:

Ն

Նէումիտ—յոյս:
 Նիդամ—դինուոր, դինուորական, կար-
 դապահութիւն:
 Նհանջել—յետ կենալ:
 Նմուտ—լուսէ:
 Նշանգեհ—նշան, նպատակ, արգելք:
 Նովջան—սլատանի, երկտասարդ:
 Նովրադ—ճիւղ, ուղեղ, սովորութիւն:
 Նովրաստա—մատաղատի, ջահէլ:
 Նորաքիսա—նոր հարստացած:
 Նուրուր } —նորահաս պտուղ:
 Նուզար }
 Նուխայ—ցուցակ:
 Նունիֆար կամ նունուֆար—ծաղիկ է:
 Նուր դիգեար—լուսաղէմ:
 Նուր ջամալ—պայծառ դէմք:
 Նոքար—ծառայ:
 Նքար—մերժումն:
 Նքթիլ—քաղցից թուլանալ:
 Նօրաթ—նօրաթ—հերթով:
 Նօղդա—կէտ:

Շ

Շարաքա—նուրը կերտուած:
 Շադիրտ—աշակերտ:
 Շադդ, կամ շատ—ուրախութիւն:
 Շախաթայի—խաղի մի տեսակ է:
 Շախալս կարդալ—պերճօրէն կարդալ:
 Շախ շուխ—փայլ:
 Շահ—սարսից թաղաւորը, տոկոս:
 Շահդադա—արքայորդի:
 Շահի—հինգ կողմէ:
 Շահլար շահի—կայսերաց կայսր:
 Շահմար—նետ օձ:
 Շահրիդիլ—տօնապաճառ:
 Շահքեասայ—զաւաթ:
 Շամշ, կամ շամս ու դամար—արեւ ու
 լուսին:

Շամշի—մոմ ածող:
 Շամշրադ—մոմի ճրագ:
 Շամպանսկի—Շամպանիոյ գինի:
 Շանիշին—արքունական պատշգամբ:
 Շաշ—ապուշ:
 Շառ—զրպարտանք:
 Շառատ անել—փորձանքի ենթարկել:
 Շար ու շարիաթ—զատաստան, ար-
 դարութիւն:
 Շարրաթ—նետկար, շաքարաջուր:
 Շարբանդա—փորձանքի մէջ ձգող
 մարդ, զրպարտիչ:
 Շարիաթ—զատաստան:
 Շարիշուրի—մուխամբադ:
 Շարմադ—բարակ մաղած ալիւր:
 Շաւ—սեւ, գետի պտտան, կամ պտոյտ:
 Շաւադ } —փայլ:
 Շափադ }
 Շափադաթ } —շնորհք:
 Շափադաթ }
 Շէյդա (բլբուլ)—սիրատոկոր:
 Շիմշադ—փայտէ, շատ նուրը եւ աղ-
 նիւ:
 Շինախտ—լմբուռն, ֆահմ:
 Շիշակ—մի տարեկան գառը:
 Շիքին քաղցր:
 Շիքեար—հազուադիւտ:
 Շխալ—պշրիլ:
 Շխամիան—թոյն:
 Շմալ—նաղիկ:
 Շոհլաթ—շնորհք:
 Շուխ—քնքուշիկ:
 Շրոշանի—մշահաւ, թռչուն:
 Շփեխտուր—կուսակալ:

Ո

Ոնչ—ոչ:
 Ոսկէ դալամ—ոսկեղօծ նկար:
 Ոսկէ ջղայ—Շահի թաղի աղաման-
 դեայ դարդը:

Ուղղաշի, կամ իւղբաշի—հարիւրապետ:
 Ուղուր—բաղդ, տարփանք:
 Ուման—ումնից:
 Ումբը կամ ումբ—կեանք:
 Ութնինջի—ութ երորդ:
 Ումիգ } - յոյս:
 Ումուտ }
 Ումուտիւր անել—յուսատրել:
 Ուջայ—առթիւ, պատճառով:
 Ուռուղգեար—ժամանակ, կենցաղ:
 Ուռուղիւն—օրապահ:
 Ուսուլով—զգուշութեամբ, գաղտնի:
 Ուստատ—հնարող, վարպետութիւն:
 Ուրուքմին—որեւէ տեղ:
 Ուրիւր—ես առաւել, նամանաւանդ:

2

2ադրա—կանացի ծածկոց, չարսաւ:
 2աթու—պարան:
 2ալիշ գալ—չարչարուել:
 2ախ—ժամանակ:
 2ախմախ—հրահան, կայծաքար:
 2ախշուր—անդրաժարտիկ:
 2ադ անել—բորբոքել:
 2ադրաթ—մետաքսեայ կարմիր ծածկոց:
 2ամը քաշել—տրիտուրը վճարել:
 2այիր չիման—սիզաւէտ, դալարի:
 2անա—ծնօտ:
 2աչկա—գաւաթ:
 2աչան—2էրքէզ, լեռնական:
 2աչանակ—չատախօտ:
 2արայ—ճար:
 2արխ—տնիւ:
 2արխ ու ֆալար—հոլովումն ժամանակի:
 2աւ լինիլ—հուշակուիլ:
 2էշ—մեղրի տականք:
 2ին—չէին:

2ինիլ—յախճապակի:
 2լաւ—անիւղ փլաւ:
 2խար—ծախք:
 2որսինջի—չորրորդ:
 2ոււ, կամ չոււ—ըստ որում:
 2ուստէ չուստ—փութանակի:
 2րադ—ճրագ, ձեռնասուն:
 2րադդան—ճրագալոյց:
 2րադդար—ճրագալոյց սարքող:
 2րթել—մանրել:

Պ

Պանդուր տու—ծնկնով ետքից դարկել:
 Պարարակ—գէր, չաղ:
 Պարգէգա—տատ:
 Պեաս կամ բեաս—հապա:
 Պեշատել—կնքել:
 Պէրի—գոնէ:
 Պիտար—գրագիր:
 Պուլուդ—մականուն է:
 Պուտ—ծաղիկ է:
 Պրիվելիգ, կամ պրիվիլիգիա—արտօնագիր տուած հաշտարխանի հայերին:
 Պրօկուրօր—դատախազ:

Ջ

Ջաղ } —պատիժ, տանջանք:
 Ջաղա }

Ջալդ—չտապ, շուտ:
 Ջալլաթ—դահիճ:
 Ջահաթ—սրբազան պատերազմ իսլամաց, առթիւ:
 Ջահմար—տուգանք:
 Ջահտ անել—ջանալ:
 Ջամալ—դէմք:
 Ջամ—գումար:
 Ջամգաթ—լէշ:
 Ջամլու—հայելիով զարդարուած:
 Ջան—անձն:
 Ջանան—տարփածու, սիրունի:
 Ջանլաթ—դահիճ:
 Ջաննաթ—գրախտ:
 Ջանջալ—ապիկար:
 Ջառ—մունետիկ:
 Ջառահ—բժիշկ, ոսկրաբոյժ:
 Ջալր—նեղութիւն:
 Ջաւահիր—գոհար:
 Ջաւր ու զաղայ—նեղութիւն ու տանջանք:
 Ջափա—ձանձրոյթ, նեղութիւն:
 Ջերգայ ջերգայ—կարգ կարգ:
 Ջեօհլար—գոհար:
 Ջէյրան—եղջերուիկ, կիստար:
 Ջիւր խարջուլի—մանր ծախքերի փող:
 Ջիգար, կամ ջիգեար—լերդ:
 Ջիգա—տէգ, նիզակ:
 Ջիհն—ցեղ:
 Ջիվան, կամ ջիւան—նորահաս, սիրունի:
 Ջհաթ—կողմ, առթիւ:
 Ջհան—տիեզերք:
 Ջղայ—Ջահի թագի զարդը:
 Ջումարդ—լիաձեռն:
 Ջուլ—խոտից քաշած պարան, կեմ:
 Ջորեակ—միջատ է մարախանման թռչնաբը չորացնող:
 Ջուալ, կամ ջվալ—բրդեայ պարկ:
 Ջուրա—պարեգօտ, հազուստ:
 Ջուդա քցել—մեկուսացնել, վտարանդի անել:
 Ջուլ—ցնցոտի, չորքոտանեաց ծածկոց:
 Ջուհար—փայլ:
 Ջուդար—պատախան:
 Ջուլուն—խելացնոր:
 Ջոււտ, կամ ջուրա—կերպ:
 Ջուրաթ անել—վստահիլ, սիրտ անել:
 Ջուքամ—վնաս, վտանգ, տուգանք:

Ռ

Պաղ անել—զլխահան անել, հեռացնել:
 Ռախտ—ձիու սարք:
 Ռահ—ճանապարհ:
 Ռահմ—գութ:
 Ռամ—բժժանք, հմայք, կախարդութիւն:
 Ռանդ—գոյն:
 Ռաշ—հրեղէն ձի:
 Ռաստ դալ—հանդիպել:
 Ռէխ—տանուէր, գիւղապետ:
 Ռուդդ—պարէն, ապրուստ:
 Ռշխանդ—հեղուութիւն:

Ս

Սարարա—պատճառ:
 Սարահ—առաւօտ. էգոյց:
 Սարութ—վիայ, պատճառ:
 Սադ—չուն:
 Սադա—հարթ, հաւասար:
 Սադալ } —մատաղ:
 Սադադա }
 Սադ—յարմարութիւն, նուագարան, չունդուր:
 Սադրասադ—ըստ յարմարութեան:
 Սաթ—քեանհրիւար:

Սալ—տոփ, լաստ:
 Սալամ—ողջոյն, բարև:
 Սալամաթ—ողջ, ամբողջ:
 Սալբի կամ սալփի—նոճի ծառ:
 Սալբիբիվան—սօսու նման ուղղաձիգ:
 Սալգադ—ղինուոր:
 Սաղ սաղաղ—հարց ու բարև:
 Սահարի—խաղողի տեսակն է:
 Սահրատ—սահման:
 Սաղանալ—առողջանալ:
 Սաղուաթ—նուէր:
 Սաղբի—կանաչ սեկ, մորթ:
 Սայ—թիւ, հաշիւ, շնորհք:
 Սայադ—որսորդ:
 Սայիլ—չքաւոր, աղքատ:
 Սան—ինքդ:
 Սանամ—գեղեցիկուհի:
 Սանաթքեար—արհեստաւոր:
 Սանթանաթ—նիստ ու կաց, տան սարք:
 Սանթուր—նուադարան է:
 Սապոկ—կօշիկ:
 Սաջար—ծառ, թուփ:
 Սառափ, կամ սառաֆ—սեղանաւոր:
 Սաս—ձայն:
 Սասոււմ—ցասոււմ, պատուհաս:
 Սար—գլուխ, լեռն:
 Սարասար—ծայրէ ի ծայր, ամբողջօ վին:
 Սարգար—կուսակալ:
 Սարգիոն—սէյլան, թանգազին քար:
 Սարհանգ—երգչապետ:
 Սարսաղ } —խելացնոր:
 Սարսարի }
 Սարվադ—պարսկական զինուոր:
 Սաւատ կամ սեւատ—սե ներկ:
 Սափոր—կուժ:
 Սաֆա—խրախճան:
 Սեթենդուր—կերպասեղէնի մի տեսակն է:
 Սենաթօր—ծերակուտի անդամ:
 Սերկեան—ներկայ, այսօրուան:
 Սէլ—հեղեղ:
 Սէլիս—երգի եղանակ է:
 Սէհր, կամ սէյր—զրօսանք:
 Սէյրան կամ սէյրանդեայ—արեկող, զրօսատեղի:
 Սրթիս—ջերմեռանդութիւն:
 Սթամ, կամ սիթամ—բռնութիւն:

Սիասաթ—սեւաթոյր:
 Սիթամքեար—բռնաւոր:
 Սիթիս—ջերմեռանդութիւն:
 Սիրմա—արծաթի թիւ:
 Սումբուլ—մաղանման խոտ:
 Սկանդար Զուլդար—Ալէքսանդր Մակեդոնացին:
 Սոհրաթ, կամ սովրաթ—քաղցր զբոյց:
 Սովդա—առևտուր, սակարկութիւն:
 Սորոր տալ—կաքաւանման ման գալ:
 Սուբահ—աղատ, ազափ, ամուրի:
 Սուգ—կաթը:
 Սուշ—յանցանք:
 Սուրաթ—պատկեր:
 Սուրէյի բօյ—բարձրահասակ:
 Սպեդ, սպեղան—սպեղանի:
 Սուլաշմիշ լինիլ—միմեանց պաղտնիք յայտնել:
 Սըռ տալ—զաղտնի խօրհուրդ տալ:
 Ստամբա—տալարան:
 Ստամբա անել—տալել:
 Ստիլ—կշռի չափ է:
 Ստրաժա—սլահատայաններ:
 Սաօլ—սեղան:
 Սօնա—էգ վայրի բաղ, դեղեցիկուհի:
 Սօսանի—մանուշակաղոյն:
 Սօյ—ցեղ:
 Սփաթ, կամ սփաթ—դէմք, պտակեր:

Վադա—ժամանակ:
 Վաթան—հայրենիք:
 Վալադ—տեղեակ:
 Վալլահ—երգումն յանուն Աստուծոյ:

Վաղի—երազ:
 Վառ վառ—կրակ ու բոց:
 Վար—յաջող:
 Վարամոտել—դարձուտել, մորմորուել:
 Վարադ—զառիկ:
 Վար դարար—չէն ու լի:
 Վարափուրդով—ըստ նկատողութեան:
 Վարթարաֆ անել—ոչնչացնել:
 Վարիս—ժառանգորդ:
 Վար ու եօխ—աղգ ու ընտանիք. ունեցած, շունեցած:
 Վարսադ—նուագի տեսակն է:
 Վեւ, աւալ, ախր—վերջն ու սկիզբը վ տառով:
 Վերան, վէրան, վերանայ—աւերակ:
 Վեր ասել—ուխտ անել, հրաժարուել, բացասել:
 Վելի—վայելել:
 Վիթել—հոսել, թափել:
 Վինտ—զշիր, բուրդու:

Տամար—երակ:
 Տայադ—սիւն, նեցուկ:
 Տարբ—մորիս շարդող թռչուն, թթի զուշ:
 Տեղբատեղ—ըստ տեղւոյն և յարմարութեան:
 Տենալ—տեսնել:
 Տեփուր—փայտեայ բոլորակ սկուտդ:
 Տուցադ—կալանաւոր:
 Տոնադ—սմբակ:
 Տօլ—հասակակից:
 Տօլու—գաւաթ:
 Տօտ—ճիւղ, (զնացկան ջրի մասը):

Բաղամ—հրովարտակ, թուանշան:
 Բաղիփ, կամ բաղուփ—սիրահարներ ի մէջ ատելութիւն սերմանող, խոչնդոտ:
 Բամալ—համախմբուած:
 Բանգ—գոյն, խարդախութիւն:
 Բաստ գալ—հանդիպել:
 Բափա կամ բաֆթ—զարակ:
 Բեպորտովատ անել—զեկուցանել:
 Բիշխանդ անել—հեզնել:
 Բուզգեար, կամ ռուզգեար—կենցաղ, ժամանակ:
 Բուքար, կամ ռուքար—կտաւիքի թօփի ծայրը:

Ցափ—աղամմերկ, ըստ ամենայնի:
 Տոլ—ցոլալ:

Փերփրի—անհանգիստ շարժում, երե-
րալ:
Փիքր, կամ ֆիքր—մտածմունք:
Փոշմանիլ—ղղջալ:
Փոշտի մազաղաթ—փոստի թուղթ:
Փուլթ, կամ փուլտ—արատիք, պա-
կասուլթիւն:
Փուստ լինիլ—ոչնչանալ, փչանալ:
Փրսանդ—հնարագիտութիւն:
Փօստ—մորթ:

Փալանդ—յովաղ, ինձ, դափլան:
Փահլեան—ըմբիշ:
Փահմ, կամ ֆահմ—ուշիմուլթիւն,
ուշք:
Փայ—բաժին:
Փայթախտ—գահ:
Փայլեան—ըմբիշ:
Փանդ կամ ֆանդ—հնարք, ճարպի-
կութիւն:
Փանդուր—փանդիւն (նուագարան):
Փաշա—մեծ, գլխաւոր, պետ:
Փառ ու փուշ—ունայն, սնոտի:
Փարա—սե փող:
Փարա փարա—պատառ պատառ:
Փարաղաթ—ազատ: *Համայն*.
Փարթլամիշ լինիլ—տրաքուել:
Փարի } —յաւերթահարսի սերունդ:
Փարիղատ }
Փարիշան, կամ փէրիշան—խառ-
նուածք, շփոթուած:
Փարշեանդ—սիրամարդ:
Փարվաղ—ժապաւէն:
Փարվաղ անել—փարիլ, շրջապատել
հագուստին բոլորած ժապաւէնի
նման:
Փարվաղամիշ լինիլ—նոյն վերի բա-
ւըն է:
Փարվանայ—ճրագի թիթեւն:
Փարվանդիլ—խնամքով պահուած:
Փէյվան, կամ փէյվանդ—սլաւոստատ:
Փէշքաշ—ընծայ, պարգև:
Փիալա—գաւաթ:
Փիանդաղ—ոտքի տակի սփռոց իշ-
խանաւորաց:
Փիո—վատթար:
Փիր—արհեստաւորների նահապետ,
մեծ, գլխաւոր, ծեր:

Քարար—խորոխած:
Քաղա—իւղահաց, դաթա:
Քաղացու—գաթայացու:
Քամ, կամ քեամ—թերի, պակաս:
Քաման, քամանայ—աղեղնաձև:
Քամանդ—ճոպանի օղձի բռնելու:
Քանթուլ—գանգուր:
Քաշ—փծնի, ստոր, անարդ:
Քաշկա—երանի թէ:
Քասիր, կամ քեսիր—չքաւոր:
Քարամ դադա—վարպետ Քարամը:
Քարդա, կամ քարդար—արհեստա-
ւորի բանուոր:
Քարգահ—ասղնեղործութիւն:
Քարդիգեար, կամ քեարդիգեար—դա-
նակ շինող:
Քաի—փրփուր:
Քեաթիպա—մուշտակ՝ մորթեղատ,
կամ անմորթ:
Քեալ—գոմէշ:
Քեալեաղա, կամ քեալայլիլ—մետաք-
սէ թաշկինակ պարանոցի:
Քեալմա—կարճ նախադասութիւն,
տուն երգի, դարձուածք:
Քեահլան—նժոյգ:
Քեաղաղ—թուղթ:
Քեամ—պակտս, թերի:

Քեամալ—խելք, հանճար:
Քեաման—աղեղնաձև:
Քեամանչա—ասիական ջութակ:
Քեար—վաստակ, օգուտ:
Քեարամ—առատաձեռնութիւն, շնայ-
լութիւն:
Քեաֆուր—անհաւատ:
Քեաֆուր բանդա—բռնակալ:
Քէթխուդա—գիւղի առաջաւոր:
Քէմանդար—յետաձիգ, ջութակահար:
Քեօճվար—գոհար:
Քեօշէ—բուրգ, դղեակ:
Քէշկէմ—հլանի թէ:
Քէշա—թաղիք:
Քէֆուլ—հարբած:
Քիւլունը—կամ քիւլնդ—բրիշ:
Քիփրիկ—արտեանունք:
Քիքս դալ—քամահրել:
Քիւլ կամ քուլ—մոխիր:
Քուլլի—բովանդակ:
Քունդ—ջրի խողովակ:
Քուռ—կուր գետը:
Քուրթիկ—կանացի վերնադրեւոյ:
Քուրթա-չորվա—կերակուր է:
Քուրք—մուշտակ:
Քուրքուրթ—ծծումը:
Քրթամ—կաշառ:
Քրոնիկոն—վրաց ժամանակագրու-
թիւն:
Քորա—երկդ:
Քօլ կամ քոլ—խուլ, ծմակ, բոլոր.
համայն:
Քօմակ—օգնականութիւն:
Քօշ—կօշիկ:
Քօշա—կողմն, անկիւն:
Քօշորա—գանգուր, քարուր:
Քօռ—կոյր:
Քօք—արմատ:

Օթաղ կամ օթախ—սենեակ:
Օթայի—յայնկոյս:
Օթուածք—յօդուածք, մարմնակազմ:
Օլում—մահ:
Օլտնիշի—եօթներորդ:
Օհտաճ—կարօտ:
Օխ—նետ, տէգ:
Օհտան—ըստ ասնայնի, բոլորովին:
Օղլուշաղ—գերդառուռ:
Օյաղ—ղզաւտ:
Օյինրաղ—ծաղրածու, միմոս:
Օջաղ—վառարան, ընտանիք:
Օր բայ օր—օր ըստ օրէ:
Օրդակ—բաղ:
Օրան—օրորուիլ:

Ֆանդ—հնարք, ճարպիկութիւն:
Ֆաշ փաշի—մեծահոգակ:
Ֆառֆօռ—յաղճապակի:
Ֆարաղա, կամ ֆարաղի—գիցուր թէ:
Ֆարդ անել—համեմատել, դանդա-
նել, ձեռնաթափ լինիլ:
Ֆարմանլու անել—հպատակեցնել, հը-
րամանի ներքոյ դնել:
Ֆարաղ—թէպէտեւ:
Ֆեննա—ծաղիկ է:
Ֆինջան—կթղայ:
Ֆիքր անել—մտածել:
Ֆուղարայ—խղճալի, ողորմելի:

Օրա—ոչխարի մակադառնդի. վրանա-
րնակներն ամարանոցի բնակարան:

«Ազգային գրադարան»

NL0336811

37592

